

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΗ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 441 - 442 - 443

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1989

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΓ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
Ίδρυται 1952 - 1954

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

Επιτροπή επιμελείας ὄλης:

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ίδιοκτησία - Διευθύνσεις
1954 - 1956
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956 - 1973
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
Ίδιοκτησία - Έκδοση:
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
Διεύθυνση:
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι
(ἐτήρησις)

Έσωτερικόν Δρχ. 2.500
Νομικῶν Προσώπων καὶ Ὁρ-
γανισμῶν, Τραπεζῶν » 4.000
Κοινοτήτων καὶ Σχολείων » 4.000
Έξωτερικόν Δολλ. 40
Τιμὴ τεύχους Δρχ. 750

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς
Α. Γ. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήνη)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσσ/νίκη)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Γάστιον Ρουμανίας)

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ», ὁδὸς Μελετίου Γεωργάφου 53, Ἰωάννινα, Τηλ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Μιχ. Κοκκολάκη	: Πληθυσμὸς καὶ ἀπογραφές στὴν Ἠπειρὸ τῆς ὕστερης Τουρκοκρατίας (ἱστορ. μονογραφία)	Σελ. 1
Ι. Μαυρομάτη	: Πυρσόγιαννη (ἱστορία καὶ παραδόσεις)	» 8
Γιώργου Θωμά	: Ἀνέκδοτα ἀφοριστικά κείμενα δεσποτάδων τοῦ Βό- λου (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 12
Στυλ. Κ. Σιωμπούλου	: Ἡ Συνθήκη τῆς Φοινίκης (ἱστορ. μελέτη)	» 16
Πάνου Δ. Τζιόβα	: Ἡ νεώτερη πολιτικὴ ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων	» 22
Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε	: Ὁ «Ζαφεῖρης» τῶν Ζαγοροχωρίων καὶ ἡ ἀρχαία λα- τρεία τοῦ Ὑακίνθου (λαογρ. πραγματεία)	» 32
Κωνσταντῖν Νόικα (εἰσαγωγή - μετάφραση Μαρίας Μαρινέσκου Χύμου)	: «Ἡ συνάντησή μας με τὸ ἔργο τοῦ Γκαϊτε»	» 42
Ν. Β. Τυπάλδου	: Ἐφησε (ποίημα)	» 46
Γεωργίου Βέλλα	: Τατιάνας Γκοντσάροβα «Ὁ Εὐριπίδης»	» 47
Μαρίας Γιαννακοῦ	: Ἀρχεῖα καὶ ἀρχιεθικές	» 53
Γεωργίου Βέλλα	: Στὸν πατέρα μου (ποίημα)	» 57
Γεωργίου Δ. Κόκκινου	: Ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία στὴ γλώσσα μας (δοκίμιο)	» 58
Ἰωάννου Ὁρ. Καλογήρου	: Σύνμεικα Πανηπειρωτικά Φιλολογικά	» 63
Κώστα Τσιλιμαντοῦ	: Δύο ποιήματα	» 72
Τατιάνας Σταύρου	: Κάτι πέραν τῶν ἀριθμῶν (διήγημα)	» 73
ΑΝΑ ΒΛΑΝΔΙΑΝΑ (ἀπόδοση Ν. Τέντα)	: Τὸ ἄσμα ποὺ δαμάζει — Ἀρκετὸ (ποίηματα)	» 77
Χρυσάνθης Ζιτσαία	: Ἰχνηλασία — Γυναίκες τῆς Κύπρου (ποίηματα)	» 78
Νίκου Β. Καρατζένη	: Ἀπόδραδο σ' ἓνα χωριὸ (ποίημα)	» 79
ELIZABETH BARRET BROWNING (μετ. Π. Καραγιώργου)	: Τὸ τελευταῖο τραγούδι τοῦ Ρήγα (ποίημα)	» 80
Σπ. Κοκκινάκη	: Οἱ λίγοι (ποίημα)	» 81
Ἀντῶνη Χρ. Περδικούλη	: Ἐνα γαρύφαλλο γιὰ τὴν Ἄννα (ποίημα)	» 81
Γ. Οἰκονόμου	: Ὁ κόουρος (διήγημα)	» 82
Δημήτηρ Κ. Τσινικόπουλου	: Κύριε, δὲν εἶναι ἐσὺ ποὺ λείπεις (ποίημα)	» 85
ANDRE J. PARASCHI	: Χωρὶς τίτλο I - II (ποίηματα)	» 86
Μαν. Πράτικα	: Πέντε ποιήματα	» 87
Μεσεμβρινοῦ	: Ἡ Ζωὴ (ποίημα)	» 88
Ὑπατίας Δελή	: Πασσαλλαγὶς τῆς βροχῆς (διήγημα)	» 89
Γούλας Σμυρνιαῶτη	: Θεὸς ἀσάπης (ποίημα)	» 93
Τασίας Κουτσογιαννοπούλου	: Ἄλλη (ποίημα)	» 94
Ἀνδρέα Καρζή	: Χοροὶ μου (ποίημα)	» 94
Γιάννη Ἀνδρικόπουλου	: Παλὰ σπῖτια τῆς ἐπαρχίας (ποίημα)	» 95
Νίκου Α. Τέντα	: Χοροὶ γεννα (ποίημα)	» 96
Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία	: Σινεμιλίες μετ' ὁ χρόνον	» 97
Γιώτας Παρθενίου	: Λύο ποιήματα	» 101

ΔΙΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ὡ μ α τ α : Συντάξεις Ἠπειρωτῶν λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν
(Κ. Μίσσιου). — Ἡ Ἑλλάδα πάντα μαζί μα (Α. Ράδου). — Τιμητικὴ ἐκδόλωση γιὰ τὸν Τά-
ξη Σωμόπουλῳ (Σπ. Μαροζόπουλου). — Τιμητικὲς συνδρομὲς («Η. Ε.»). — Ἐπιστολὲς ἑ-
Γιὰ τὸν Ἀρσένη Γεροντικό (Δ. Ζαδέ). — Πνευματικὰ γεγονότα. — Κρι-
τικὴ τοῦ βιβλίου. — Τεχνολογικά. — Διάφρα. — Βιβλία
καὶ περιοδικὰ ποὺ λάβαμε. — Ἀναπνευστικὰ θέματα.

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΗ' ♦ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1989 ♦ ΤΕΥΧΗ 441 - 442 - 443

ΜΙΧΑΛΗ ΚΟΚΟΛΑΚΗ

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ

ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΤΗΣ ΥΣΤΕΡΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἄν ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 σημαίνει ὁριστικά τὸ τέλος τῆς Τουρκοκρατίας γιὰ τὴ νοτιότερη Ἑλλάδα, γιὰ τὴν Ἡπειρο ἡ ἴδια περίοδος συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ ἀπροσδόκητη ἀναγέννηση τῆς ἐξουσίας τοῦ Σουλτάνου, τὴν ὁποία δὲ θὰ ἦταν ἴσως ἄστοχο νὰ παρομοιάσουμε μὲ μιὰ δευτέρα Ὀθωμανικὴ κατάκτηση. Τὸ ἄδοξο τέλος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ στὸ Μονάστηρι τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονα συμπίπτει μὲ τὸν ὁριστικὸ ἐνταφιασμὸ ἑνὸς δικτύου πελατειακῶν σχέσεων πὺν ὁ Τουρκαλβανὸς δυνάστης εἶχε κίβλας ἐξωθήσει ὡς τὰ ἑσχατὰ ὅρια τῆς ἀντοχῆς του. Στὰ χρόνια πὺν ἀκολουθοῦν ὁ Ἡπειρωτικὸς χώρος παρασύρεται ὅλο καὶ βαθύτερα στὴ δίνη τῶν μεταρρυθμίσεων, μὲ τίς ὁποῖες ὁ Μαχμουτ Β' καὶ οἱ διάδοχοί του ἐπιδιώκουν νὰ ἐκσυγχρονίσουν τὴ γερασμένη αὐτοκρατορία. Ἡ κατάργηση τῆς ἐκμισθώσεως τῶν κρατικῶν λειτουργιῶν, ἡ καθιέρωση τῆς ὑποχρωτικῆς στρατολογίας γιὰ τοὺς Μουσουλμάνους, ἡ νομικὴ κατοχύρωση τῆς ἑγγειας ιδιοκτησίας καὶ ἡ κατάλυση τῆς διοικητικῆς καὶ οἰκονομικῆς αὐτοτέλειας πολυάριθμων «προνομιούχων» περιφερειῶν, ἀποτελοῦν μερικὸν ἀπὸ τοὺς σταθμοὺς αὐτῆς τῆς διαδικασίας. Ἐνῶ ἡ Μουσουλμανικὴ ἐπαρχιακὴ ἀριστοκρατία περνάει ὁριστικά στὸ περιθώριο, οἱ ἀποφασιστικότερες ἐξουσίες συγκεντρώνονται στὰ χέρια μιᾶς ὑπερτροφικῆς κεντρικῆς γραφειοκρατίας. Ἀνάμεσα στὰ νέα ἐργαλεῖα πὺν εἰσάγονται τώρα στὴ διακυβέρνηση τῆς αὐτοκρατορίας εἶναι καὶ ἡ συστηματικὴ συλλογὴ στατιστικῶν πληροφοριῶν γιὰ τὴν πληθυσμιακὴ καὶ οἰκονομικὴ τῆς κατάσταση.

Ἡ ἔννοια τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἦταν ξένη στοὺς ἰθύνοντες τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Θεωρητικὰ ἡ εἰσπραξὴ τῶν παραδοσιακῶν τιμαριωτικῶν φόρων προϋπέθετε τὴν καταγραφὴ τῶν οἰκογενειῶν πὺν ὑπάγονταν σὲ κάθε τιμαριωτικὴ μονάδα, ἐνῶ ὁ κεφαλικὸς φόρος πὺν κατέβαλλαν οἱ μὴ ἐξισλαμισμένοι ὑπῆκοοι τῆς αὐτοκρατορίας ἔπρεπε νὰ ἀντιστοιχεῖ στὸν ἀριθμὸ τῶν φορολογήσιμων ἀτόμων, ὅπως αὐτὸς προέκυπτε ἀπὸ τὰ κατάστιχα πὺν τηροῦσε ἡ κεντρικὴ οἰκονομικὴ ὑπηρεσία στὴν Κωνσταντινούπολη. Εἶναι ὅμως βέβαιο ὅτι ἀπὸ τὸ 170 κίβλας αἰῶνα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶχαν πάψει νὰ ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα, γιὰτὶ ἡ Πύλη τὸ ἔβρισκε πῶν βολικὸ καὶ πῶν προσοδοφόρο νὰ ἀναπροσαρμόζει μηχανικὰ τὸ ποσὸ τοῦ φόρου καὶ νὰ ἀναθέτει τὴν κατανομὴ καὶ τὴν εἰσπρα-

* Ἀνακοίνωση πὺν πραγματοποιήθηκε στὸ Β' Επιστημονικὸ Συνέδριο Ἱωαννίνων (2 ἑως 4 Δεκεμβρίου 1988).

ξή του στίς κοινότητες τῶν ὑποδούλων ἢ στοὺς διάφορους ἐκμισθωτές του. Ἔτσι, ὡς τὴν ἀναμόρφωση τοῦ φορολογικοῦ συστήματος καὶ τὶς πρῶτες ἀποπείρες τῶν ἐμπνευστῶν τῆς νὰ συντάξουν κεντρικὰ φορολογικὰ καὶ στρατολογικὰ μητρώα, ἡ ἀκριβέστερη μέθοδος πὺν μπορούσε νὰ χρησιμοποιήσῃ κανεὶς γιὰ νὰ ὑπολογίσῃ τὸν πληθυσμὸ μίᾱς ἐκτεταμένης γεωγραφικῆς περιοχῆς ἦταν νὰ ἐπισκεφθῇ κάθε ἐπαρχία χωριστὰ καὶ νὰ ὑπολογίσῃ τὸ συνολικὸ πληθυσμὸ τῆς μὲ βάση τὸ χοντρικὸ ἀριθμὸ τῶν οἰκογενειῶν τοῦ κάθε χωριοῦ, ὅπως τοῦ τὸν ἔδιναν οἱ τοπικοὶ προεστοί. Εἶναι ἡ μέθοδος πὺν χρησιμοποίησε στὴ δεκαετία τοῦ 1810 ὁ Πουκεβίλ, πὺν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετη πολυπραγμοσύνη του, διέθετε καὶ τὰ ἀναμφισβήτητα πλεονεκτήματα πὺν τοῦ ἐξασφάλιζε ἡ θέση τοῦ Γάλλου προξένου στὰ Γιάννενα (1806 - 1815). Ἐν τούτοις, τὰ στοιχεῖα πὺν μᾶς δίνει ὁ Πουκεβίλ γιὰ τὴν Ἠπειρο στὴν πρώτη ἔκδοση τοῦ «Ταξιδιοῦ στὴν Ἑλλάδα» (1820) εἶναι ἐλάχιστα καὶ ἀπογοητευτικά: Οἱ ἐκτιμήσεις του γιὰ τὸ Ραδοβίζι καὶ τὰ Τζουμέρκα μοιάζουν ὑπερβολικὰ ἐξογκωμένες, γιὰ τὸν καζὰ τῆς Ἄρτας ὡς σύνολο εἶναι ἀπαράδεκτα χαμηλές, καὶ γιὰ τὸ Μαλακάσι εἶναι τελείως ἀσύμφωνες μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀναλυτικοῦ καταλόγου πὺν παραθέτει στὴ δεύτερη ἔκδοση τοῦ βιβλίου. Ὁ κατάλογος αὐτός, μαζί μὲ τὸν ἀντίστοιχο πὺν ἀφορᾷ τὸ Ζαγόρι, εἶναι ὅπωςδήποτε χρησιμότερος ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες συγκεντρωτικὲς ἐκτιμήσεις του.

Τὸ ἴδιο περὶ πὺν σύστημα χρησιμοποιήθηκε, μὲ περισσότερη ἴσως ἐπιτυχία, καὶ σὲ μεταγενέστερους πληθυσμιακοὺς ὑπολογισμούς. Περιορίζομαι ν' ἀναφέρω τὴν ἀξιόλογη Ἑλληνικὴ στατιστικὴ τοῦ 1828 γιὰ τὸν καζὰ τῆς Ἄρτας, πὺν ἔγινε γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀπὸ τὸν Καποδίστρια, καὶ τὴ σχολικὴ καὶ πληθυσμιακὴ στατιστικὴ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1874, πὺν ἀποτέλεσε τὴν πηγὴν κάμπωσων ἀνεπίσημων Ἑλληνικῶν ἐκτιμήσεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου. Ἀσχετα ἀπὸ τὴ μεγαλύτερη ἢ μικρότερη ἀκρίβειά τους, οἱ ἐκτιμήσεις αὐτὲς πάσχουν ἀπὸ ὀρισμένες βασικὲς ἀδυναμίες: Πρῶτα - πρῶτα ἔχουν συχνὰ τὴν τάση νὰ ἐξογκώνουν τὸ συνολικὸ πληθυσμὸ ὕστερα, ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα πὺν ἀφοροῦν τὶς μὴ Χριστιανικὲς κοινότητες εἶναι κατὰ κανόνα ἐντελῶς ἀνεξέλεγκτα, ἡ ἀναλογία μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων ποικίλλει σημαντικὰ ἀπὸ τὴ μῖα στατιστικὴ στὴν ἄλλη· τέλος, ὁ συνδυασμὸς τῶν Ἑλληνικῶν σχολικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν στατιστικῶν, ὅπου καταγραφόταν ὁ Χριστιανικὸς πληθυσμὸς κατὰ ἐπισκοπικὲς περιφέρειες, μὲ τὰ πληθυσμιακὰ στοιχεῖα τῶν Μουσουλμανικῶν κοινοτήτων, τὰ ὁποῖα δίνονταν ταξινομημένα σύμφωνα μὲ τὴν ἐκάστοτε Ὀθωμανικὴ διοικητικὴ διαίρεση, ἀπαιτοῦσε μῖα ἐποπτεία τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου πὺν κανένας ιδιώτης δὲν διέθετε τότε.

Οἱ λόγοι πὺν εὐνόησαν τὴ διάδοση καὶ τὴν εὐρύτατη ἀποδοχὴ ἐμφανέστατα ἐλαττωματικῶν στατιστικῶν ὅπως ἐμφανίζονται γενικὰ στοὺς ἱστορικοὺς, δὲν ἦταν μόνο ἡ φυσιολογικὴ δυσπιστία ἢ ἀπροθυμία, τόσο τῶν Ἑλλήνων ὅσο καὶ τῶν Δυτικοευρωπαίων, νὰ δεχτοῦν τὰ πορίσματα τῶν ἐπίσημων Ὀθωμανικῶν καταμετρήσεων, ἀλλὰ καὶ ἡ παραδοσιακὴ ξενοφοβία καὶ μυστικοπάθεια τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν. Μόνο μετὰ τὴν τραυματικὴ ἐμπειρία τῆς Συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου (1878) συνειδητοποίησε ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις τὴν προπαγανδιστικὴ ἀξία πὺν μπορούσε νὰ ἔχει μῖα πληθυσμιακὴ στατιστικὴ. Ὡς τότε οἱ ἀπογραφὲς ἀποτελοῦσαν εἶδος γιὰ ἐσωτερικὴ κυβερνητικὴ κατανάλωση, γιὰ νὰ μὴν πούμε ὅτι ἦταν τελείως ἀπόρρητες. Ὁ Ἕλληνας πρόξενος στὰ Γιάννενα, γιὰ παράδειγμα, γιὰ νὰ πληροφορήσῃ τὸ 1866 τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν σχετικὰ μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς Ἠπείρου, χρειάστηκε νὰ ἀνατρέξῃ σὲ «σημειώσεις» τοῦ πρώην Βρετανοῦ συναδέλφου του, στὸν ὁποῖο τὸ γραφεῖο τοῦ βαλὴ τῶν Ἰωαννίνων εἶχε κάνει 7 χρόνια νωρίτερα τὴν πρωτοφανῆ παραχώρηση «νὰ τῷ ἐπιδείξῃ τὰ βιβλία, εἰς ᾗ κρατῶνται καταγραφαὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων, κατὰ πρόκλησιν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὀρμηθείσης

εἰς τοῦτο ἐπὶ τῇ παρακλήσει τοῦ Σέρ Ἐρρίκου Βουλβερ», τοῦ Ἀγγλου ὑπουργοῦ Ἀποικιῶν. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἴδιος, «ἡ στέρησις δυστυχῶς καταστατικῶν βιβλίων, ἅτινα ἐδύναντο οἱ κατ' ἐπαρχίας ἅγιοι Μητροπολίται νὰ τηρῶσι, καὶ τὰ ὅλως πλημμελῆ καὶ ἐσφαλμένα βιβλία ἅτινα μεταχειρίζονται οἱ προεστοὶ τῶν χωριῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, καθιστῶσι δύσκολον τὴν ἀνέυρεσιν στατιστικῶν πληροφοριῶν περὶ τοῦ προκειμένου θέματος».

Ἡ κατάστασις αὕτη ἄφησε τὰ ἔχνη τῆς καὶ στὴ βιβλιογραφία. Πλήθος προξενικῆς, περιγητικῆς καὶ ἄλλης στατιστικῆς, ἀντιγραμμένες ἀπὸ τρίτο καὶ τέταρτο χέρι, ἀναδημοσιεύονται καὶ ἐκλαμβάνονται ὡς αὐθεντικῆς πληροφορίας· τὰ στοιχεῖα τῶν Ὁθωμανικῶν ἀπογραφῶν, τὰ ὁποῖα συχνὰ ἀντιγράφουν ἢ παραποιῶν, παραμένουν ἀπρόσιτα ἢ ἀναξιόποιητα. Δὲν σκοπεύω νὰ ὑπερασπιστῶ τὴν ἀκρίβεια τῶν τουρκικῶν ἀπογραφῶν· τὰ ἐλαττώματά τους εἶναι εὐκόλο νὰ ἐπισημανθοῦν. Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ κατανόησις τοῦ μηχανισμοῦ τοὺς ἀποτελεῖ βασικὸ ἐφόδιο γιὰ ὅποιον ἀποπειρᾶται νὰ μελετήσῃ τὸν πληθυσμὸ τῆς Ἡπείρου τὸν περασμένον αἰῶνα, καὶ ὅτι μίᾳ ἐπίσημῃ κρατικῇ ἔρευνα, ὁσοδήποτε ἀνακριβής, εἶναι τουλάχιστον σὲ θέσῃ νὰ ἀποφύγῃ τὶς συστηματικὰς παραμορφώσεις στὶς ὁποῖες ἀναφέρθηκα.

Ἡ πρώτη γνωστὴ ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὸ 19ο αἰῶνα διενεργεῖται στὰ χρόνια 1829-1831. Ὁ σκοπὸς τῆς ἦταν διττός: α) Νὰ ὑπολογιστεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν φορολογουμένων νοικοκυριῶν, στὰ ὁποῖα θὰ κατανεμόταν ὁ ἄμεσος δημόσιος φόρος (VERGI). β) Νὰ καταγραφοῦν οἱ ἄρρενες ὑπήκοοι πὺν θὰ ὑπόκεινταν σὲ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία (οἱ Μουσουλμάνοι) ἢ θὰ τὴν ἐξαγόραζαν μέσω τοῦ κεφαλικοῦ φόρου (οἱ ὑπόλοιποι). Στὰ δημοσιευμένα ὡς τώρα ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς, πὺν περιλαμβάνουν μονάχα τοὺς συγκεντρωτικούς ἀριθμοὺς τῶν ἄρρένων κατοίκων, δὲν ἀναφέρεται οὔτε ἡ Ἡπείρος, οὔτε ἡ Θεσσαλία, οὔτε ἡ Ἀλβανία. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, ἡ ἀπογραφὴ κατέγραψε 7.237 χριστιανικά καὶ ἐβραϊκά νοικοκυριά στὸν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1831 χρησίμευσε ὡς βάση γιὰ τὸν καταρτισμὸ μονίμων φορολογικῶν καὶ στρατολογικῶν μητρώων, ἀντίγραφα τῶν ὁποίων θὰ τηροῦσε εἰδικὸς ληξιαρχὸς στὴν ἔδρα κάθε καζά. Ἐτσι θὰ μπορούσε ἡ διοίκησις νὰ παρακολουθεῖ διαρκῶς τὴν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ, χωρὶς νὰ χρειάζεται νέες ἀπογραφές. Στὴν πράξιν ὅμως τὰ φιλόδοξα αὐτὰ σχέδια δὲν ἐφαρμόστηκαν ποτέ. Ἐτσι, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου στρατολογικοῦ νόμου τοῦ 1843 συνοδεύτηκε ἀπὸ μιὰ νέα ἀπογραφὴ (1844-1846), τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας εἶναι γνωστά μονάχα ἀπὸ περιληπτικὰς ἀναφορὰς Εὐρωπαίων γεωγράφων. Ἡ ἀπογραφὴ αὕτη ἀποτέλεσε καὶ τὴ βάση τοῦ ἀναλυτικοῦ στατιστικοῦ πίνακα που δημοσιεύτηκε στὸ τέλος τῆς «Χρονογραφίας τῆς Ἡπείρου» τοῦ Ἀραβαντινοῦ. Μονάδα μετρήσεως εἶναι καὶ ἐδῶ οἱ «οἰκοί», οἱ «καπνοί»· τὰ νοικοκυριά, τὰ ὁποῖα ἀνέρχονται σὲ 77.856 στὰ τρία σαντζάκια πὺν ὑπάγονταν στὸν πασά τῶν Ἰωαννίνων· ἀπὸ αὐτά, τὰ 28.751 ἀνήκαν στὸ ἔδαφος τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Ἡπείρου. Ἡ ἀκρίβεια αὕτη εἶναι πλασματικὴ, γατὶ σὲ πολλὰς περιοχὰς ὁ πληθυσμὸς τῶν χωριῶν ἔχει ὑπολογιστεῖ κατὰ προσέγγισιν· αὐτὸ ἰσχύει ἰδίως γιὰ τὸ μουσουλμανικὸ πληθυσμὸ, τὰ στοιχεῖα τοῦ ὁποίου ὁ Ἀραβαντινὸς ἔχει ἐν μέρει τουλάχιστον τροποποιήσει. Ὁ ἴδιος προτείνει καὶ ἕναν ἄλλο κανόνα γιὰ τὴ μετατροπὴ τῶν φορολογικῶν μονάδων σὲ πραγματικὰς, ἀπ' τὸν ὁποῖο προκύπτουν διαφοροὶ συντελεστῆς.

Οἱ συντελεστῆς αὗτοι ἀποτελοῦν ἕνα θεωρητικὸ κατασκευάσμα καὶ ἡ πρακτικὴ τους χρησιμότητα μένει νὰ ἀποδειχθεῖ. Στὶς ἐπόμενες δεκαετίες ἀρκετοὶ ἐξέδωσαν στατιστικὰς βασισμένες στὰ ἴδια δεδομένα καὶ χρησιμοποιώντας τοὺς συντελεστῆς κατὰ βούλησιν. Στὸ μεταξὺ ὅμως εἶχαν γίνῃ καὶ ἄλλες ἀπογραφές. Τὸ 1859-1861 εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἐγκαταστάθηκε στὰ Γιάννενα καὶ ἄρχισε τὴν κα-

ταμέτρηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡπείρου, τὴν ἀπογραφή τῶν γαιοκτησιῶν καὶ τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, καὶ τὴν ἐκτίμηση τῶν κεφαλαίων τους, πὺθ' ἀποτελοῦσε τὴ βάση ἐνὸς νέου συστήματος κατανομῆς τῶν φόρων. Γιὰ τὸν πρόξενο τῆς Γαλλίας Μπερτράν, ἡ καταμέτρηση τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν «ὅσο ἀκριβὴς μπορεῖ νὰ περιμένει κανεὶς ἀπὸ τοὺς αὐτοσχέδιους στατιστικούς τῆς Τουρκίας», ἀλλὰ οἱ συναφεῖς μ' αὐτὴν οἰκονομικὲς ἐκτιμήσεις δὲν εἶχαν καμμία σχέση μετὰ τὴν πραγματικότητα. Γιὰ τὴν ὥρα, δὲ γνωρίζω τίποτ' ἄλλο γι' αὐτὴ τὴν ἀπογραφή· ἡ ἑλληνικὴ ἐκθεσὶς τοῦ 1866 δὲ μοιάζει νὰ στηρίζεται πάνω της.

Μὲ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ διοικητικοῦ συστήματος καὶ τὴ δημιουργία τοῦ βιλαετιοῦ Ἰωαννίνων, πὺθ συγκροτήθηκε τὸ 1867 ἀπὸ τὴν ἐνωσὴ τοῦ ὁμώνυμου ἐγιαλειοῦ μετὰ τὸ σαντζάκι τῶν Τρικάλων, ἔγινε ἀπαραίτητὴ μιὰ νέα ἀπαρίθμηση τοῦ πληθυσμοῦ. Σὲ ὁρισμένες τουλάχιστον περιφέρειες (Πρέβεζα - Μαργαρίτι) πραγματοποιήθηκε τὸ 1872 - 1873 νέα ἀπογραφὴ πληθυσμοῦ καὶ κτημάτων· ἴσως ἡ προηγούμενη νὰ μὴν ὁλοκληρώθηκε. Ταυτόχρονα, ὁρισμένα συγκεντρωτικὰ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα δημοσιεύθηκαν στὸν πῶτο σάλναμε (ἐπίσημο ἡμερολόγιο) τοῦ βιλαετιοῦ, ἀπ' ὅπου τὰ ἀντλήσαν καὶ ἀρκετοὶ Εὐρωπαῖοι παρατηρητές. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἔδιναν στὸ βιλαέτι ἓνα συνολικὸ πληθυσμὸ 718.770 ψυχῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες περίπου 222.600 ἀντιστοιχοῦσαν στὰ ὅρια τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Ἡπείρου. Προσεκτικότερη ἀνάλυση δείχνει ὅτι στὸν ὑπολογισμὸ αὐτὸ ἔχει παραλειφθεῖ ὁ πληθυσμὸς τῶν περιφερειῶν Ραδοβιζίου καὶ Τζουμέρκων, ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν στοιχείων πὺθ ἀφοροῦν τὴ Θεσσαλία πᾶσχει ἀπὸ μιὰ σοβαρὴ καὶ ἀνεξήγητὴ ὑποκαταμέτρηση. Ἄλλωστε, στὰ ἐπόμενα χρόνια ἀναθεωροῦνται καὶ ἐπίσημα: Τὸ 1874 ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τοῦ βιλαετιοῦ ὑπολογίζεται σὲ 849.831 άτομα, ἐνῶ ἡ κατοπινὴ στατιστικὴ τοῦ 1878 (1.091.950) ἀποτελεῖ μιὰ πρόχειρη συρραφὴ παλαιότερων στοιχείων καὶ αὐθαίρετα ἐξογκωμένων ἐκτιμήσεων.

Μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Βερολίνου, τὸ σύστημα τῶν ὀθωμανικῶν ἀπογραφῶν ἀλλάζει. Γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ μαζικὴ συμμετοχὴ τοῦ πληθυσμοῦ, κάθε ἀπογραφόμενος ὑποχρεώνεται νὰ διατηρεῖ ἀντίγραφο τοῦ ἀτομικοῦ του ἀπογραφικοῦ δελτίου (NÜFUS TEZKERESI) καὶ νὰ τὰ παρουσιάζει στίς ἀρχὲς σὲ πρώτη ζήτησι. Οἱ παραβάτες τιμωροῦνταν μετὰ φυλάκιση ἢ πρόστιμο. Καθιερωνόταν ἡ ὑποχρεωτικὴ καταγραφὴ τοῦ γυναικείου πληθυσμοῦ καὶ τῶν ξένων ὑπηκόων· ἡ σύνταξη καὶ ἡ διαρκὴς ἀναπροσαρμογὴ τῶν σχετικῶν μητρώων θὰ ἀποτελοῦσε ἔργο τῶν ληξιάρχων. Μὲ τοὺς ὁρους αὐτοὺς πραγματοποιήθηκε μιὰ νέα γενικὴ ἀπογραφὴ, πὺθ στὴν Ἡπειρὸ θὰ πρέπει νὰ ὁλοκληρώθηκε στὰ χρόνια 1885 - 1886. Στὴ συγκεντρωτικὴ ὀθωμανικὴ στατιστικὴ τοῦ 1893, πὺθ βασίζεται σ' αὐτὴ τὴν ἀπογραφὴ, τὸ βιλαέτι τῶν Ἰωαννίνων, μετὰ σημαντικὰ μειωμένο τὸ ἔδαφός του λόγῳ τῆς προσαρτήσεως στὴν Ἑλλάδα τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἄρτας καὶ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς Ἑλασσόνας, τῶν Γρεβενῶν καὶ τμήματος τοῦ καζὰ τῆς Πρεμετῆς στὸ βιλαέτι τοῦ Μοναστηρίου, συγκεντρώνει ἓνα πληθυσμὸ 516.477 ψυχῶν. Τὸ 52,5% τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ τὸ ἀποτελοῦσαν ἄντρες καὶ τὸ 55,4% χριστιανοὶ ὁρθόδοξοι. Ἡ ἀπογραφὴ ἐξέταξε παράλληλα τὴν κατάστασι τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ πλευρᾶς ἐπαγγέλματος, μορφώσεως καὶ σωματικῶν ἀναπηριῶν.

Ἡ τελευταία ὀθωμανικὴ ἀπογραφὴ στὰ τουρκοκρατούμενα Βαλκάνια διεξάγεται τὸ 1905. Κύρια καινοτομία της εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ ἀποδεσμευτεῖ ἡ διάκρισι τῶν ἐθνικῶν ομάδων ἀπὸ τὴν πατροπαράδοτὴ ἔθνοια τῆς ὀθωμανικῆς κοινότητος. Ἡ καταμέτρηση αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ μόνη ἀπὸ τὴν ὁποία σώζονται πρωτογενῆ στοιχεῖα σὲ ὁρισμένα ἡπειρωτικὰ χωριὰ (Ἄρτσιστα, Συρράκο, Πυρσόγιαννη). Κατὰ περίεργο τρόπο, τὰ τελικὰ ἀποτελέσματα τῆς περιδότῆς αὐτῆς ἀπογραφῆς σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἡπειρὸ παραμένουν ἄγνωστα· διαθέτουμε μόνο τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἀρρένων κατοίκων πὺθ δημοσιεύθηκαν τὸ 1908 ἐνόψει τῶν ἐκλογῶν τοῦ Νεο-

τουρκικού κοινοβουλίου, από το διπλασιασμό των όποιων προέκυψαν και οι επίσης-μεσ έλληνικές εκτιμήσεις για τον πληθυσμό της περιόδου 1912-1913, και κάποια στοιχεία του 1912, βασισμένα στα μητρώα των τουρκικών ληξιαρχείων, από τα οποία παραλείπεται το σαντζάκι του Βερατίου. Το δημοσιευμένο συγκεντρωτικό κατάστιχο της απογραφής επαναλαμβάνει άπλως τα στοιχεία του 1893.

Από τη σύντομη αυτή αναδρομή προκύπτει ότι, στα διάστημα που μās απα-σχολεῖ, πραγματοποιήθηκαν στην Ήπειρο 6 μεγάλες τουρκικές απογραφές, από τις οποίες οι 3 πρώτες (1831, 1846, 1861) απέβλεπαν στην καταγραφή των νοι-κοκυριών και των αρρένων κατοίκων, οι υπόλοιπες (1886, 1905 και πιθανότατα 1872) στην καταγραφή του συνόλου του πληθυσμού. Καμμία από αυτές δεν είναι σήμερα γνωστή με την αρχική της μορφή και οι δυσχέρειες που αντιμετωπίζει ο μελετητής της ήπειρωτικής δημογραφίας δεν προέρχονται τόσο από τις καθυστε-ρές πληροφορίες του τουρκικού απογραφικού συστήματος ή την υποτιθέμενη «μερολη-ψία» των χειριστών του, όσο από την καταστροφή των αρχείων, τις αυθαίρετες διορθώσεις και παρανοήσεις των πηγών και τα χοντρά αθροιστικά τους λάθη. Πέρα απ' αυτά, η αποκατάσταση της εξελικτικής πορείας που ακολούθησε ο ήπειρωτι-κός πληθυσμός στη διάρκεια του 19ου αιώνα προσκρούει σε τέσσερα σοβαρότατα εμπόδια:

(α) **Ἡ ποικιλία στις ἀπογραφικὲς μονάδες:**
«Οἴκοι, «καπνοί», «στέφανα», «οἰκογένειες», ἐνῆλικοι ἄρρενες, φορολογούμενοι ἄρ-ρενες, σύνολο ἀρρένων, ὅλα ἀποτελοῦν μονάδες των ὁποίων ἡ ἀκριβὴς ἀναλογία στο συνολικὸ πληθυσμὸν δὲν εἶναι πάντα εὐκόλο νὰ διαπιστωθεῖ.

(β) **Ἡ ἀνίση ἀξιολογία των ἀπαριθμήσεων:**
Ἀντίθετα με τις κάθε εἰδους «ἐκτιμήσεις», οἱ κυβερνητικὲς ἀπογραφὲς περιλαμβάνουν πάντοτε κάποιο ποσοστὸ ὑποκαταμετρήσεως. Ὅλα δείχνουν ὅτι τὸ ποσοστὸ αὐτὸ μειώνεται ὅσο πλησιάζουμε στο τέλος τῆς Τουρκοκρατίας, πρᾶγμα πὺν ὁδη-γεῖ σὲ μία πλασματικὴ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀκόμα πὺν δύσκολο εἶναι τὸ πρό-βλημα στις στατιστικὲς πὺν προέρχονται ἀπὸ τὰ ληξιαρχεῖα, ὅπου ἡ πλημμελὴς ἐγγραφή των γενήσεων ἢ των θανάτων μπορεῖ εὐκόλο νὰ διαστρεβλώσει τὸ συ-νολικὸ πληθυσμὸν σὲ λίγα χρόνια.

(γ) **Ἀπόντες, μετανάστες, ξένοι ὑπήκοοι, ἐπο-χιακοὶ κτηνοτρόφοι:** Στις σύγχρονες ἀπογραφὲς τῆς Ἑθνικῆς Στα-τιστικῆς Ὑπηρεσίας, οἱ ὁποῖες ἀπαριθμοῦν τὸν πρᾶγματικὸν πληθυ-σμὸν, ἔνδι αὐτοὶ ἀπογράφονται στο σημεῖο πὺν βρέθηκαν τῇ στιγμῇ τῆς ἀπο-γραφῆς, ὥλο οἱ ὀθωμανικὲς ἀπογραφὲς, πιστὲς στίς φορολογικὲς καὶ στρατολογι-κὲς τους σκοπιμότητες, ἐνδιαφέρονταν ἀποκλειστικά γιὰ τὸ μόνιμο πλῆ-θυσμὸν. Σὲ περιοχὲς με ἔντονο ρεῦμα ἀποδημίας ἢ διαφορὰ αὐτὴ ἀποβαίνει σημαντικὸτατῇ ἔτσι, στήν ἐπαρχία Ἰωαννίνων ἡ ἐλληνικὴ ἀπογραφή τοῦ 1913 δὲν κατέγραψε παρὰ 88.994 ἄτομα, δηλαδὴ τὸ 96,4% τῆς «ἐλλίπους» τουρκικῆς καὶ τὸ 84,2% μιᾶς «διορθωμένης» ἐλληνικῆς ἐκτίμησης τοῦ ἴδιου χρόνου.

(δ) **Τέλος, ἡ μόνιμη ἀσάφεια στήν πρὸ ἐλεση καὶ τῇ χρονολόγησῃ των δημοσιευμένων δημογραφικῶν στοιχείων** καταδικάζει κάθε προσπάθεια καθορισμοῦ ἐνὸς ἀκριβοῦς ἐτήσιου ρυθμοῦ ἀνάπτυξης τοῦ πληθυσμοῦ.

Γιὰ νὰ ξεπεραστοῦν ὅλες αὐτὲς οἱ δυσκολίες καὶ νὰ καταστοῦν συγκρίσιμα μεταξὺ τους τὰ στοιχεῖα ὄλων των ἀπαριθμήσεων, χρειάζεται νὰ προηγηθεῖ ἐπί-πονη κριτικὴ καὶ ἐρευνητικὴ ἐργασία. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀπέφυγα κάθε ἀναφορὰ σὲ ἀπόλυτους ρυθμοὺς μεταβολῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Προτίμησα νὰ παραθέσω ὀρι-σμένες ἐνδείξεις σχετικὲς με τις ἰδιομορφίες τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τοῦ πλη-θυσμοῦ, ὅπως προκύπτουν ἀπὸ μερικὲς ἀξιόπιστες πηγές.

Και αυτή ή μέθοδος στηρίζεται σέ μιὰ αὐθαίρετη παραδοχή: "Ότι σέ κάθε ἐπιμέρους πηγή, ὅλες οἱ περιφέρειες καταγράφονται μέ τὸν ἴδιο βαθμὸ ἀξιοπιστίας" μὰ ή παραδοχή αὐτή εἶναι προτιμότερη ἀπὸ ἐκείνη πὸν ἐξισώνει μιὰ καταγραφή φορολογούμενων νοικοκυριῶν τοῦ 1831 μέ μιὰ γενική ἀπογραφή τοῦ 1913.

Οἱ τρεῖς περιοχές ἔχουν ὀριστεῖ μέ βάση τὰ σύνορα τῶν ἀντίστοιχων καζάδων γύρω στή δεκαετία τοῦ 1870.

Ἡ μεγαλύτερη πυκνότητα παρατηρεῖται στήν Τσαμουριά, ὅπου προέρχεται κυρίως ἀπὸ τίς πυκνές συγκεντρώσεις Τουρκαλβανῶν στίς παραλιακές περιοχές Μαργαριτίου, Κονίσπολης καὶ Ἡγουμενίσας. Ἀντίθετα, ή περιοχή τῆς Ἄρτας καὶ τῆς Πρέβεζας, ή πιδ πυκνοκατοικημένη σήμερα μέσα στὰ ὅρια τῆς ἐλληνικῆς Ἡπείρου, παρουσίαζε μιὰ ἀξιοσημείωτη δημογραφική ἰσχνότητα, στήν ὁποία πιστεύω ὅτι συντελοῦν δύο ξεχωριστοὶ παράγοντες — ή γενικότερη οἰκιστική ὑποβάθμιση τοῦ πεδινοῦ χώρου στὰ τουρκοκρατούμενα Βαλκάνια, τὴν ὁποία θὰ ξαναδοῦμε πιδ κάτω, καὶ τὸ ἔντονο προσφυγικὸ ρεῦμα πὸν ἀκολούθησε σ' ὁλόκληρη τὴ Νότια Ἡπειρο τὴν ἀναστάτωση τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου· ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας ὑπολόγιζε τὸ 1828, ὅτι οἱ περιοχές Ἄρτας, Πρέβεζας, Λακκῶν καὶ Μαλακασίου εἶχαν χάσει τὸ 30% τοῦ προεπαναστατικοῦ πληθυσμοῦ τους.

Οἱ ἀναλογίες πὸν ἀναφέραμε ἐπιβεβαιώνονται ἀπὸ τίς σχετικές πηγές, δείχνουν ὅμως ὅτι ή θέση τῆς Ἄρτας καὶ τῆς Πρέβεζας βελτιώνεται σταθερὰ ὅσο πλησιάζουμε στὸ τέλος τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ὅτι μετὰ τὴ διχοτόμηση τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὰ νέα ἐλληνοτουρκικὰ σύνορα τοῦ 1881, τὰ δύο τῆς τμήματα συμμετέχουν ἐξίσου στή δημογραφική αὐτὴ ἀνοίξη. Ἀντίθετα, ή περιοχή τῶν Ἰωαννίνων, πὸν ή φτώχεια τῆς σέ καλλιεργήσιμα ἐδάφη εἶναι πολὺ πιδ ἔντονη, ἀδυνατεῖ νὰ παρακολουθήσει αὐτὴ τὴν ἀνάπτυξη.

Ἡ τάση νὰ ἐξισορροπηθοῦν οἱ τοπικὲς πληθυσμιακὲς ἀσυμμετρίες, πὸν δημιούργησαν οἱ ἱστορικὲς συγκυρίες, διακρίνεται σέ στενότερο γεωγραφικὸ πεδίο, παρὰ τὴν κάπως μικρότερη ἐγκυρότητά τους. Ἐδῶ ή «παραδοσιακὰ» ὑποβαθμισμένη μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἱστορικῶν περιοχῶν τοῦ καζά τῶν Ἰωαννίνων εἶναι ή Τσαρκοβίτσα· ή κατάστασή τῆς ὥστόσο βελτιώνεται συνεχῶς ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ ὕστερα. Ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μέ τὸ Ζαγόρι, πὸν τὸ παλαιότερο δημογραφικὸ του προβάδισμα, φαινομενικὰ ἀσυμβίβαστο μέ τὴν τραχύτητα τοῦ ἐδάφους του, φυλλορροεῖ μέσα στίς συνθῆκες ἀνοιχτῆς οἰκονομίας καὶ μαζικοῦ ξενιτεμοῦ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τῆς περιόδου.

Ἡ περίπτωση τοῦ Μαλακασίου εἶναι πιδ σύνθετη. Ἐδῶ ἔχουμε νὰ κάνουμε μέ μιὰ ἑτερογενῆ γεωγραφικὰ καὶ πολιτιστικὰ περιοχή, πὸν ἐπιπρόσθετα μοιάζει νὰ πέρασε μιὰ μεγάλη δημογραφικὴ κρίση στὰ πρῶτα μετεπαναστατικὰ χρόνια.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς οἰκιστικῆς εἰκόνας ἐξετάζεται σέ τρεῖς ἀντιπροσωπευτικὲς ὁμάδες χωριῶν τῆς περιοχῆς.

Ἡ ὁμάδα Α περιλαμβάνει 10 χωριά τοῦ κάμπου τῶν Ἰωαννίνων, ή ὁμάδα Β τὰ Κατοανοχώρια (οἱ ὁμάδες αὐτὲς ἀντιστοιχοῦν στίς δύο ὑποδιαίρέσεις τοῦ «νότου διαμερίσματος» τοῦ Λαμπρίδη) καὶ ή ὁμάδα Γ τὰ πέντε βλαχόφωνα χωριά τῆς περιφέρειας, στὰ ὁποία ἀνήκουν καὶ οἱ ἱστορικοὶ οἰκισμοὶ Συρράκο καὶ Καλαρίτες.

Στὴν πρώτη ὁμάδα ὑπάγονται χωριά πεδινὰ, κοντὰ στήν πρωτεύουσα, τὰ περισσότερα ἰδιωτικὰ τοιφλίκια· στή δεύτερη χωριά, θὰ λέγαμε, «ἡμιορεινὰ», ὅχι ὅμως ἰδιαίτερα ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τοὺς ἐπικοινωνιακοὺς δρόμους, πὸν τὰ περισσότερα ἀνῆκαν κατὰ τὸ 19ο αἰῶνα στὸ ὀθωμανικὸ θησαυροφυλάκιο· ή τρίτη, χαμένη ἀνάμεσα στὰ ψηλότερα κορφοβοῦνια τῆς Πίνδου, διατηρεῖ τὴν οἰκονομική της αὐτονομία. Ἡ σύγκριση τῶν πληθυσμιακῶν πυκνοτήτων τους εἶναι αὐτὴ τὴ φορὰ συντριπτικὴ εἰς βάρος τοῦ πεδινοῦ χώρου.

Παρά τις όποιεςδήποτε επιφυλάξεις για την ακρίβεια όρισμένων αριθμών, είναι φανερό ή άπουσία ριζικών μεταβολών στην κατανομή του πληθυσμού κατά τη διάρκεια της περιόδου. Μόνο στα τελευταία τριάντα χρόνια αρχίζει να βελτιώνεται αισθητά ή θέση των χωριών της πεδιάδας· ως τὸ τέλος όμως της Τουρκοκρατίας — κι αυτό είναι τὸ σημαντικό — ή ομάδα των πέντε όρεινών χωριών, παρά τη βάνανση διχοτόμήσῃ της από τὰ Ἑλληνοτουρκικά σύνορα τοῦ 1881, έξακολουθεῖ να αποτελεί σημαντικότερη δεξαμενή πληθυσμοῦ από τις κεντρικότερες καὶ πιὸ «προνομιούχες» γεωργικές περιοχές. Οἱ μεγάλες ἀλλαγές θὰ ἔρθουν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1913.

Ἡ ἔννοια τοῦ «πραγματικοῦ πληθυσμοῦ» ποὺ χρησιμοποιεῖ ή ΕΣΤΕ, δὲν εἶναι ή κατάλληλη γιὰ τὴ μελέτη χωριών με μεγάλο ἐποχιακὸ πληθυσμὸ, όπως εἶναι κατ' ἐξοχὴν τὸ Συρράκο· διορθωτικά λοιπὸν χρησιμοποιοῦμε καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ νόμιμου πληθυσμοῦ, παρ' ὅλη τὴ γνωστὴ του ἑτερογένεια. Καὶ πάλι όμως διακρίνουμε τὴν πλήρη ἀνατροπὴ των παραδοσιακῶν σχημάτων: Ἡ περιοχὴ τῆς ομάδας Γ ἀδειάζει σχεδὸν ἀπὸ τὸ νόμιμο χειμερινὸ πληθυσμὸ της καὶ διατηρεῖται μονάχα ὡς τόπος ἐποχιακῆς διαμονῆς· μεταπολεμικά ή πτώση ἐπεκτείνεται καὶ στὸν ἀριθμὸ των ἐγγεγραμμένων δημοτῶν, γεγονὸς ἀκόμη πιὸ δυσόϊονο. Τὰ Κατσανοχώρια, μετὰ ἀπὸ μία παρατεταμένη περίοδο στασιμότητας, παρουσιάζουν καὶ αὐτὰ μιὰ πιὸ πρόσφατη πληθυσμιακὴ κάμψη, ὅταν ή αὐξημένη μετανάστευση παύει νὰ καλύπτεται ἀπὸ τὴ φυσικὴ αὐξηση. Στὰ χωριά τοῦ κάμπου όμως, ὁ ἀριθμὸς των κατοίκων παρουσιάζει μιὰ ἀνοδο ἀπρόσκοπτη καὶ ραγδαία, ποὺ ἀρχίζει με τὴν ἴδρυση των δύο προσφυγικῶν χωριῶν (Μπάφρα καὶ Νεοκαισάρεια) μετὰ τὸ '22 καὶ καταλήγει στὶς μέρες μας σέ ἓνα συνολικὸ πληθυσμὸ περίπου ἑξαπλάσιο ἀπὸ ὅ,τι τὸν καιρὸ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Ι. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ

ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ

Ἡ ἱστορία καὶ αἱ παραδόσεις της

Ἡ Πυρσόγιαννη, ἓνα ἀπὸ τὰ κεφαλοχώρια τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης, ἀνάμεσα στὰ θουνὰ τοῦ Γράμμου, μὲ τὸν ποταμὸ Σαραντάπορο νὰ τῆς περιβρέχει τὰ πόδια ἀπὸ τὴ μεσημβρία καὶ νὰ τὴ στεφανώνουν πυκνὰ δάση, ὄξυας, πεύκου καὶ ἑλάτου, ἀπὸ τὰλλα μέρη, εἶναι ἀγνωστο πότε χτίστηκε.

Ἱστορικὲς πηγὲς δὲν ὑπάρχουν τεκμηριωμένες καὶ ἀδιαφιλονίκητες.

Πολλοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἀρχικὰ ὑπῆρχαν μικροὶ μαχαλάδες, στὶς θέσεις Ζέληθο, στὴν Παναγία, στοὺς Χαλκιάδες καὶ τὸν Ἀπόστολο, ποὺ ἀργότερα συνενώθηκαν, στὴ σημερινὴ θέσι ποὺ θρίσκεται τὸ χωριό, μὲ πάνω ἀπὸ δύο χιλιάδες κατοίκους. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ καταλήγουν ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ σήμερα ὑπάρχουν ἴχνη ἐρειπίων, στὶς θέσεις αὐτές, ἀπὸ τοίχους οἰκιῶν καὶ πεζούλια στὰ χωράφια, ποὺ μαρτυροῦν ὅτι κατοικοῦσαν τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια ἄνθρωποι ποὺ καλλιεργοῦσαν χωράφια καὶ ἀμπέλια, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνεχίζονταν νὰ καλλιεργοῦνται μέχρι τὶς ἡμέρες μας.

Τελικὰ ἐγκαταλείφθηκαν μετὰ τὸν τελευταῖο πόλεμο 1940-41 μὲ τὸν ὁμαδικὸ ταξιδεμὸ τῶν κατοίκων καὶ ἔγιναν καὶ αὐτὰ δάση.

Κανένα ἄλλο ἐπίσημο γραπτὸ ντοκουμέντο δὲν ἐπιβεβαιώνει τὰ ἀνωτέρω καὶ νὰ ἀποκλείει τὴν ἄλλη ἄποψη, ὅτι τὰ κτίσματα αὐτὰ ἦταν βοηθητικὰ καλύδια, ἀποθήκες, σταῦλοι, πρὸς ἐποχιακὴ ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν οἰκογενειῶν, ποὺ κατοικοῦσαν στὴ σημερινὴ θέσι τῆς Πυρσόγιαννης καὶ ἀσκοῦσαν τὴ γεωργία καὶ κτηνοτροφία.

Γραπτὰ κείμενα, ποὺ δημοσιεύθηκαν κατὰ καιροῦς, ἀπὸ διάφορους ἐρευνητὲς καὶ ἱστορικοὺς, σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες, δὲν ἀναφέρονται στὴν περιοχὴ τῆς κοιλάδας τοῦ Σαρανταπόρου ποταμοῦ πρὸ τοῦ 1700, ἴσως γιατί δὲν παρουσίαζαν κάτι τὸ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον, λόγω τοῦ ἄγονου, ἀπρόσιτου καὶ ἀπομακρυσμένου τῆς περιοχῆς.

Οἱ διὰ μέσου τῶν αἰώνων διαφορὲς κατακτητικὲς ἐπιδρομὲς τῶν Βενετσάνων, τῶν Σλαύων, τῶν Τουρκαλθανῶν κ.ἄ., δὲν ἐπέσυραν φαίνεται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐκάστοτε κατακτητῶν.

Ὅμως εἶναι ἐρευνητέον πῶς κατοικήθηκε αὐτὴ ἡ περιοχὴ, ποιοὶ πρωτοκατοίκησαν στὴν Πυρσόγιαννη καὶ στ' ἄλλα χωριὰ γύρω της, ἀπὸ ποῦ ἦλθαν, ἀπὸ ποιὲς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος.

Ἐνα στοιχεῖο, ποὺ συσκοτίζει ἀκόμα περισσότερο τὴν ὁποια προσπάθεια ἐρευνας τῆς πατρογονικῆς ρίζας τῆς Πυρσόγιαννης, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι πολλὰ τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ εἶναι σλαβικά. Κρούσα, Τζαρνοβότα, Σελλός, Τσοῦκα, Μπροζέλικο, Σιάνιστα, Βαρακάλος, Ζέληθο κ.ἄ.

Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ δὲν ἀποκλείει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ περιοχὴ πρωτοκατοικήθηκε ἀπὸ ἄτομα καὶ οἰκογένειες σλαβικῆς καταγωγῆς, ποὺ κατὰ διαφορὲς ἐπιδρομὲς ἐγκαταστάθηκαν καὶ παρέμειναν ἓνα μεγάλο διάστημα.

Μία τέτοια περίοδος, τῆς παρουσίας δηλαδὴ Σέρβων στὴν Ἠπειρο, ἀναφέρεται τὸ 1346-1484. Τὸ 1340, ὁ ἡγεμόνας τῆς Σερβίας Στέφανος Δουσάν αὐτοανακηρύχθηκε αὐτοκράτορας τῆς Σερβίας καὶ Ρωμανίας, δεσπότης τῆς

“Αρτας και κόμης τῆς Βλαχίας. Τοποθέτησε κυβερνήτη τὸ Σέρβο ἄρχοντα μεγάλης στρατηγικῆς ἱκανότητος, τὸν Πρελοῦμπο, στὴ Θεσσαλία, ὁ ὁποῖος ἐξουσίαζε καὶ τὰ Ἰωάννινα, καθὼς ἐπίσης καὶ τὶς γύρω ἡπειρωτικὲς περιοχές, ὅπου ἐγκατέστησε εὐάριθμους Σέρβους.

Μετὰ τὸν Πρελοῦμπο (1346 - 1350) με ἔδρα τὰ Ἰωάννινα, ὁ Συμεὼν Οὐρεσης (1331 - 1367) με ἔδρα τὴν Ἄρτα καὶ ὁ γιὸς τοῦ Πρελοῦμπου Θωμᾶς (1367 - 1384) με ἔδρα τὰ Ἰωάννινα. (Ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων Β. Κραφίτη 1988). Ὁ Θωμᾶς ὑποχρέωσε τὶς χῆρες τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, τῶν Ἰωαννίνων μάλιστα, πὺ πέθαναν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀπὸ πανοῦκλα, νὰ πάρουν συζύγους τοὺς ἀπὸ τοὺς Σέρβους, πὺ εἶχαν μείνει κοντὰ του. “Ἐδωκε δὲ σ’ αὐτοὺς τὶς ἰδιοκτησίες τῶν χερῶν τούτων καί, ὑποχρεωτικὰ πάλι, τὰ σερβικὰ τοὺς ὀνόματα στὰ ἑλληνικὰ τιμάρια.

Ὡστόσο, εἶναι ἐνδεχόμενο, κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ, ἓνας ἀριθμὸς ἐποίκων σλαυοφώνων κατοίκων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, νὰ μετοίκησε οἰκογενειακῶς πρὸς τὶς ὀρεινὲς περοχές τῆς Πίνδου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ κοιλάδα τοῦ Σαρανταπόρου, πὺ ἦταν ἀκατοίκητες, πρὸς ἐγκατάστασή τοὺς ἐκεῖ, ἀσκοῦντες τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κτηνοτρόφου ἢ γεωργοῦ.

“Ἐτοι ἐγκαταστάθηκαν κατὰ μικρὲς ὁμάδες οἰκογενειῶν καὶ ἔχτισαν τοὺς πρῶτους μικροοικισμοὺς κατὰ τόπους, πὺ ἐπέλεξαν οἱ ἴδιοι, δίνοντας, στὴ γλώσσα τοὺς, τοπωνύμια σλαυικά στὴ γύρω περιοχὴ, ὅπου σῶζονται καὶ μέχρι σήμερα. Ζέληθο, Κροῦσα, Γκάλινα, Σελλὸ κ.ἄ.

Ἡ ζωὴ τοὺς τὰ πρῶτα χρόνια, ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασή τοὺς ἐκεῖ, δὲν ἦταν καὶ τόσο εὐχάριστη, γιατί μαστίζονταν ἀπὸ διάφορες ἐπιδρομὲς Τουρκαλβανῶν καὶ κάθε εἶδους ἀτάκτων.

Ἀργότερα, με τοὺς ἀλλεπάλληλους κατακτητικὸς πολέμους Βενετῶν καὶ Τούρκων καὶ τὶς διαμάχες τῶν φατριῶν μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἀλβανοτούρκων στὰ παράλια καὶ τὴν ἡπειρωτικὴ ἐνδοχώρα, πολλοὶ κάτοικοι, τῶν παραλίων ἰδία περιοχῶν, φοβούμενοι ἀντίποινα λόγῳ συμμετοχῆς των στοὺς ἀντιπάλους στρατοὺς, ἢ ἀπὸ τὸν φόβο ἐξισλαμισμοῦ τοὺς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, κατέφυγαν καὶ αὐτοὶ στὰ ἀπρόσιτα ὀρεινὰ τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Γράμμου, με τὶς οἰκογένειές τοὺς, καὶ συγκατοίκησαν με τοὺς Σέρβους, στοὺς ἴδιους οἰκισμοὺς, ἀφοῦ εἶχαν τὴν ἴδια θρησκεία.

Σιγὰ σιγὰ, με τὴν πάροδο τῶν ἐτῶν, ὁ ἔποικος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς αὐξήθηκε σὲ ἀριθμὸ πὺ ἀνάγκασε τοὺς Σέρβους νὰ ἐπανέλθουν στὶς ἐστίες τοὺς, χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἄλλα ἴχνη, ἀπὸ τὸ πέρασμά τοὺς στὸν τόπο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σλαυικά τοπωνύμια.

Οἱ δύο ἐθνότητες, Σέρβοι καὶ Ἕλληνες, ἀν καὶ εἶχαν τὴν ἴδια θρησκεία (ὀρθόδοξοι χριστιανοί), ἐν τούτοις δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀφομοιωθοῦν στὸ ἴδιο περιβάλλον καὶ νὰ συμβιώσουν.

Στὴν ἐναλλαγὴ αὐτὴ τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν μικροοικισμῶν τῆς Πυρσόγιαννης καὶ τῶν ἄλλων χωριῶν τῆς περιοχῆς στὴ λεκάνη τοῦ Σαρανταπόρου, συνετέλεσε κατὰ πολὺ καὶ ἡ ἐπελθοῦσα τουρκοκρατία καὶ στὴν Ἠπειρο, μετὰ τὴν κατάληψη τῶν Ἰωαννίνων.

Ἐκτοτε ἀσκήθηκαν πιέσεις ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὸ χριστιανικὸ πληθυσμὸ γιὰ ἐξισλαμισμό τοὺς, παιδομαζωμα κ.ἄ., πὺ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ καταφεύγουν στὰ βουνά, γιὰ νὰ σωθοῦν.

Ἡ παράδοση ἀναφέρει, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῶν μαχαλάδων ἦταν ὅλοι καταδιωκόμενοι, ἀπὸ διάφορες περοχές τῶν ἡπειρωτικῶν παραλίων καὶ τῆ Μακεδονία, πὺ ζητοῦσαν καταφύγιο γιὰ τὶς οἰκογένειές τοὺς, στὰ ἀπρόσιτα δαῶδη καὶ ἄγωνα βουνὰ τοῦ Γράμμου.

“Όλοι τους ήταν Έλληνες και χριστιανοί που διώκονταν από τους διάφορους έπιδρομείς και κατακτητές, ή να αποφύγουν τόν έξισλαμισμό από τους Τούρκους ή για διάφορους άλλους λόγους αναγκάζονταν να έκπατρισθούν, για να σώσουν τὰ κεφάλια τους και τις οικογένειές τους. Μία έπίσης περίοδος, κατά την όποία παρατηρήθηκε φυγή τών κατοίκων τών ήπερωτικών παραλίων στα θουνά, είναι ή περίοδος του Βενετοτουρκικού πολέμου 1684 - 1699.

“Αν ληφθεί ύπόψη, ότι ή πρώτη παλαιά έκκλησία του ‘Αγίου Γεωργίου στην Πυρσόγιαννη είχε χτιστεί τὸ έτος 1712 και ό “Άγιος Νικόλαος ανακαινίστηκε τὸ έτος 1772, χωρίς να είναι γνωστό πότε είχε θεμελιωθεί ή παλαιά έκκλησία, μπορεί να ύποστηριχθεί ότι ή σημερινή Πυρσόγιαννη στη θέση που βρίσκεται κατοικούνταν και πρὸ του 1650 - 1600.

‘Ο Πέτρος Φρόντζιος, στὸ βιβλίο του “‘Η παιδεία στην Πυρσόγιαννη έπί Τουρκοκρατίας» (έκδοση 1980), στίς σελίδες 15, 16, 17, αναφέρει ότι:

“‘Η περιοχή τής Δυτικής Πίνδου που βρίσκεται ή Πυρσόγιαννη, ύποτάχτηκε στους Τούρκους άμέσως μετά την κατάληψη τής Κόνιτσας, που έγινε τὸ 1430 και πρὸ τής παραδόσεως τών ‘Ιωαννίνων που έγινε τὸ 1431 τὸ μήνα Οκτώβριο στὸ Σινάν Πασσά.

»Τότε, (γράφει ό Π.Φ.), όπως αναφέρουν οι Ιστορικοί (!), αντιπροσωπεΐες όλων τών γύρω όρεινών συνοικισμῶν τής λεκάνης του Σαρανταπόρου (παραποτάμου του ‘Αώου) Βορειοανατολικά τής Κόνιτσας, κατέθηκαν στην Κόνιτσα και δήλωσαν ύποταγή στους Τούρκους». ‘Από μέρους τών συνοικισμῶν τής περιοχής Πυρσόγιαννης, κατά τὸν Π.Φ., προϊστατο ό άρχηγός τής σημερινής οικογενείας τών Σεριφέων, που σ’ αὐτὸν δόθηκε ό τίτλος του Σερίφη από τους Τούρκους, που σημαίνει πιστός, ως πιστοῦ πλέον ύπηκόου του Σουλτάνου.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ διαφωνούμε με τὸν Π.Φ., ό όποίος, συνδυάζοντας τὸ έπίθετο Σερίφης, που σήμερα διατηροῦν μερικές οικογένειες στην Πυρσόγιαννη με τίτλο που δόθηκε από τὸν Σινάν Πασσά, σέ προεστὸ τής οικογενείας αὐτῆς, για δήλωση ύποταγῆς τών κατοίκων του χωριῦ στους Τούρκους, προσπαθεί να στηρίξει την άποψη ότι ή Πυρσόγιαννη προϋπήρχε του Σινάν Πασσά (1430).

‘Η άποψη αὐτὴ δὲν έπιβεβαιώνεται και δὲν θεμελιώνεται και από κάποια άλλα στοιχεία.

“Αν λάβομε δὲ ύπόψη, ότι ή άραβική λέξη Σερίφης σημαίνει διάσημος, ιερός, ως τίτλος ευγενῶν μουσουλμάνων, αναγόντων τὸ γένος αὐτῶν εἰς τὸν Μωάμεθ ΙΙΙ, τίτλος τών σουλτάνων του Μαρόκου, τών τής Μέκκας διοικητῶν και άνωτάτων τής Τουρκίας ύπαλλήλων (ΠΑΠΥΡΟΣ, ‘Εγκυκλοπαιδικὸν και γλωσσικὸν λεξικόν), δυνάμεθα εύχερῶς να συμπεράνομε, ότι ο τιμητικὸς αὐτὸς τίτλος δὲν θὰ άπονέμονταν στὸ άτομο αὐτό, έναντι τής ύποταγῆς του στους Τούρκους, προσφορά άλλωστε που ήταν εκ τών πραγμάτων ύποχρεωτική για τους ύπόδουλους.

Τίθεται ακόμα ύπό άμφισβήτηση και τὸ ότι ή Πυρσόγιαννη, κατά τὸν Π. Φρόντζο, κατοικούνταν και πρὸ τής Τουρκοκρατίας (1430), όπου στην έπάνω συνοικία ζούσαν δύο πατριαρχικές οικογένειες τών Σουρλαίων και οι πρόγονοι τών Σεριφέων. Τοῦτο άπαιτεῖ έρευνα να άποδειχθεί και Ιστορικά.

Δυστυχῶς, μέχρι τώρα, καμιά Ιστορική πηγή, κάποιο γραφτὸ κείμενο, έγγραφο τής έποχῆς εκείνης, κάποιο συμβόλαιο, κάποια διαθήκη, δὲν ύπάρχει, που να συνδέει τὸ άπώτερο παρελθὸν με τὸ σήμερα.

Μόνον ή παράδοση, ή ζῶσα αὐτὴ προφορική Ιστορία, που μεταδίδεται από γενιά σὲ γενιά από τους προγόνους μας και άντηχεῖ ακόμα σι’ αὐτιά μας σαν

θρόισμα νοσταλγικό του άπώτερου παρελθόντος που χάνεται στο βάθος του χρόνου, είναι δυνατόν να μάς οδηγήσει στις ρίζες της γενιάς μας.

Αυτό προσπαθούμε, όσο μάς είναι δυνατό, με τις άσθενείς μας δυνάμεις και όσο μάς επιτρέπει η μνήμη, δεχόμενοι κάθε συμπλήρωση ή διόρθωση.

Στο σημείο αυτό, θα έπιστρατεύσω τις μνήμες μου, από γεγονότα και μαρτυρίες των παππούδων μου, όπως τυπώθηκαν βαθειά εδώ και έβδομήντα χρόνια στην παιδική μου συνείδηση και αποτελούν μέρος της παράδοσης, σαν παρακαταθήκη των προγόνων μας, για τη συμβολή στην ιστορία του χωριού μας, για να έξιτορήσω άκριβώς όπως τα άκουσα τότε. "Έλεγαν:

"Όταν σωθούν τα χαλίκια της κράπας, θα σωθούν οι λίρες των Σουρλέων» (η κράπα είναι μια άτέλειωτη χαλκαριά).

Ούτε ο Εύριπ. Σούρλας ούτε ο Πέτρος Φρόντζος, που άσχολήθηκαν με την ιστορία του χωριού, άναφέρουν συγκεκριμένα ποιοί ήταν οι Σουρλέοι μέχρι το 1820 και πώς θρέθηκαν οι λίρες σ' αυτούς. "Ισως από λόγους συναισθηματικούς, οικογενειακούς.

"Όπως θυμάμαι, όλοι οι παλιοί γέροντες έλεγαν ότι τις λίρες αυτές, που τις μετέφεραν στα ζώα και ήταν τρία φορτώματα, τις άφησαν στο σπίτι του Σούρλα οι Τουρκοί του 'Αλή Πασσά, για να είναι κοντά στο στρατό, που πολεμούσε στα Μπιτώλια με στρατεύματα του Σουλτάνου. "Έμειναν εκεί γιατί δεν γύρισε κανένας να τις πάρει" είχαν έξουδετερωθεί όλοι.

"Έτσι τις οικειοποιήθηκαν οι Σουρλέοι και άρχισαν να χτίζουν τα παλάτια τους, που σώζονται ακόμα μερικά στο χωριό, να αγοράζουν τσιφλίκια, να σπουδάζουν τα παιδιά τους στα πανεπιστήμια και γενικώς να είναι παράγοντες της περιοχής ως το 1913.

Αυτό ένισχύεται από το γεγονός ότι, όταν το 1819 ο 'Αλή Πασσάς προσπάθησε να άυτονομηθεί έναντι του Σουλτάνου Μαχμούτ Β', είχε την πληροφορία ότι ο Σουλτάνος έτοιμάζονταν να έκστρατεύσει έναντίον του κι έτσι έλαβε άνάλογα στρατιωτικά μέτρα. Μεταξύ των μέτρων αυτών ήταν και η άποστολή στρατευμάτων στα Μπιτώλια, να άναχαιτίσουν τα σουλτανικά στρατεύματα, που θα κινούνταν έναντίον του, με έπικεφαλής τόν προσωπικό έχθρο του 'Αλή, τόν 'Ισμαήλ Πασσόμπεη, και βάδιζαν προς 'Ιωάννινα.

Κοντά στα στρατεύματα, ο 'Αλής έστειλε και χρηματαποστολή τρία φορτώματα λίρες, τα όποια ξεφόρτωσαν στην Πυρσόγιαννη, στο σπίτι του Σούρλα, ώστε να έξυπηρετείται από αυτά για διάφορα έξοδα ο στρατός του. Τα χρήματα αυτά έμειναν εκεί στο σπίτι του Σούρλα, γιατί ο Πασσόμπεης με τα στρατεύματα του μπήκαν στα 'Ιωάννινα τόν 'Ιούλιο του 1820, ένω ο 'Αλή Πασσάς ήταν όχρωμένος από τόν 'Ιανουάριο μέσα στο κάστρο της πόλεως.

"Ο Πέτρος Φρόντζος, στο βιβλίο του "Η Παιδεία στην Πυρσόγιαννη έπι Τουρκοκρατίας» (σελίς 67), γράφει:

"Οί οικογένειες Σούρλα, που κατά την έποχή του 'Αλή Πασσά εύνοήθηκαν από αυτών και άπόκτησαν άρκετή περιουσία, δεν άσχολήθηκαν με την άνάπτυξη της χειροτεχνίας και σοβαρά με το έμπόριο, άλλα έκαναν άγορές άγροκτημάτων (τσιφλικιών) και βελτίωσαν τα εισοδήματά τους από την κτηνοτροφία και με τα εισπραττόμενα γεώμορα».

Δεν μάς λέει όμως γιατί αυτή η εύνοια. Για ποιά προσφορά;

Κατά μιάν άλλη έκδοχή, άναφερόμενη από την παράδοση, κάποιος από την οικογένεια, που ήταν κτηνοτρόφει, προσελήφθη από τόν 'Αλή Πασσά και ήταν στην προσωπική του φρουρά. "Εκεί συνεδέθη και συνεργάστηκε με τόν Κώστα Ντούμαρη, από την Βούρμπιανη, που ήταν Γραμματικός του 'Αλή.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΦΟΡΙΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΔΕΣΠΟΤΑΔΩΝ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ ΣΤΟΝ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟ ΑΙΩΝΑ·

Τὰ τρία ανέκδοτα ἐπιτίμια δεσποτάδων τοῦ Βόλου, τὰ ὅποια παρουσίασα στὸ προηγούμενο τεύχος, εἶναι προσαρμοσμένα, γλωσσικὰ καὶ ἐννοιολογικὰ, στὸ ἐπίπεδο τῶν γνωστῶν, ἀποτελώντας τὴν ἔκφραση τῆς δικαιοδοτικῆς ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας. Μιὰν ἀρχὴν ποὺ διατήρησε καὶ στοὺς μετεπαναστατικούς χρόνους, ἀφοῦ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀναγνωρίστηκε ὡς θεσμὸς πιά καὶ ἀπὸ τὸν πρῶτο κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια. Μὲ τὸ ὅπλο ὅμως αὐτό, ἡ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας συνιστοῦσε ἓνα ὄργανο κοινωνικοῦ ἐλέγχου, ἔχοντας τὸ δικαίωμα νὰ ἀπογαρῇ καὶ αὐτὴ ἀκόμα τὴν «καλημέρα», ποῦ, σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψη, «εἶναι τοῦ Θεοῦ».

Ὡστόσο, ἡ ἴδια ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση ποὺ ἐπινόησε τὸν ἀφορισμό, ἡ ἴδια θέσπισε καὶ τὴ λύση του. Ὅπως δηλαδὴ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα «θέσης» τοῦ ἀφορισμοῦ, ἔτσι νὰ ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη τῆς ἄρσης του. Θὰ τὸ διαπιστώσουμε αὐτὸ σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἀφοριστικὰ κείμενα (καὶ στὰ παραπάνω ποὺ παρουσίασα), τὰ ὅποια κλείνουν μὲ τὴν ὑπογράμμιση λύσης τοῦ ἀφορισμοῦ, ἐφόσον ὁ «ἔνοχος» περάσει στὸ χῶρο τῆς μεταμέλειας. Μολαταῦτα, κανένα χειρόγραφο λύσης ἀφορισμοῦ δὲν εἶδα νὰ σώζεται πουθενά, οὔτε κι ἄκουσα γιὰ κάποια ἱεροτελεστία παύσης του. Τὸ ἴδιο ἀνύπαρκτο εἶναι καὶ σὲ περιοχὲς τῆς Ἡπείρου, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Χρήστος Σκανδάλης:¹⁵

«Δὲν μοῦ ἀνέφεραν περίπτωση λυσίματος ἀφορισμοῦ οἱ γέροντες καὶ οἱ γριεὺς τῶν χωριῶν. Στ' ἑμένα μας δὲ θυμούμαστε νὰ γινε τέτοιο πράγμα».

Μολαταῦτα, ὑπάρχουν κείμενα ἀκυρωτικὰ τῶν ἀφορισμῶν στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας. Σώζεται μάλιστα καὶ βιβλίον τοῦ Β' ἢ Γ' αἰῶνα μ.Χ., ποὺ φέρνοντας τὸν τίτλο «Ἀποστολικαὶ Διαταγαί», ὁρίζει τὴ λύση τοῦ ἀφορισμοῦ γιὰ κεῖνον ποὺ ἀληθινὰ μετανοεῖ:

«...ἀφορίζειν χρόνον ὠρισμένον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἁμαρτήματος· ἐπειτα μετανοοῦντας προσλαμβάνεσθαι ὡς πατέρες υἱούς»».¹⁶

Μὰ καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶδε τὴν μεταμέλεια τοῦ Κορινθίου ποὺ εἶχε πρὶν ἀφορίσει, ἔλυσε τὸν ἀφορισμὸ καὶ διέταξε τοὺς κατοίκους τῆς Κορίνθου νὰ τὸν δεχτοῦν ξανά στὴν ἐκκλησίαν τους (Β' Κορ. β' 6 - 8).

Μιὰ τρίτη κατηγορία ἀφορισμῶν (προληπτικῶν ὅμως ἐδῶ) ἀποτυπώνεται κυρίως σὲ βιβλία καὶ κώδικες τῆς τουρκοκρατούμενης Ἑλλάδας. Πρόκειται γιὰ βραχύλογα κείμενα στὰ μεσόφυλλα, γραμμένα μὲ τὸ χέρι ἀπὸ ἱεράρχες, ποὺ καταριώνται ὅποιον ἤθελε ἀφαιρέσει αὐτὰ τὰ βιβλία, τοῦ τύπου:

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο (σελ. 459) καὶ τέλος.

15. Ἡ λαϊκὴ Λατρεία περιοχῆς Κρυφοβοῦ καὶ Κουνκλεσίου Ἡπείρου, «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1978, σελ. 851.

16. Ὁ πνευματικὸς καὶ τὸ ἔργον του, ἐν Ἀθήναις 1959, σελ. 94.

«Ὁ ἀφαιρέσας τοῦτο τὸ βιβλίον ἐπικατάρατος καὶ ἀφωρισμένος καὶ ἄλειωτος μετὰ θάνατον...».

Τέτοιες σύντομες ἀφοριστικὲς σημειώσεις συναντοῦμε καὶ σὲ πάμπολλα καὶ κώδικες τῆς Βιβλιοθήκης Ζαγοράς Πηλίου, γραμμένες ἀπὸ τὸν Πηλιορίτη Πατριάρχη Καλλίνικο (1713 - 1791). Γράφει λογουχάρη στὸ 731 βιβλίον τοῦ 1534:

«ἀφιερῶνθῃ δὲ εἰς τὴν σχολὴν τῆς Πατριῶδος Ζαγοράς καὶ ὁ ἀποστερήσας ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς γενένης καὶ ἐπικατάρατος τρίς».

Ὁ ἴδιος ὁμοῦς ὁ Πατριάρχης ἀφορίζει προκαταβολικὰ μὲ στίχους πιά — ὅπως τὸ συνήθιζε — ἐκείνους πού θὰ τολμοῦσαν νὰ φυγαδέψουν τὰ δωρισμένα χειρόγραφα του στὴ ζαγοριανὴ Βιβλιοθήκη. Μεταφέρω ἐδῶ τοὺς σχετικoὺς ἀνέκδοτους στίχους:¹⁷

«δίδλους τὰς χειρογράφους μου τὰς ἀφιερωθείσας
εἰς τὴν σχολὴν τῆς Ζαγοράς καὶ συναριθμηθείσας
μὲ τὰς λοιπὰς καὶ τὰς πολλὰς γαμβροῦ μου τοῦ φιλιτίου
κὺρ Ἰωάννου¹⁸ καὶ ἐν Χριστῷ νιόῦ ποθεινοτάτου
θέλωμεν ἐντελλόμεθα τινὰς νὰ μὴν τολμήσῃ
ἔξω τῆς χώρας νὰ δοθοῦν μήτε ν' ἀποφασίσῃ
διδάσκαλος, ἢ μαθητής, ἐπίτροπος ἢ ἄλλος,
ἢ ἐπιστάτης τῆς σχολῆς μικρὸς τε καὶ μεγάλος
νὰ δώσῃ δίδλον εἰς τινα.
ὅστις δὲ ἀδειήσῃ
ταύτην ἀπόφασιν ἡμῶν καὶ εἰς οὐδὲν μετρήσῃ
ἀφωρισμένον ἔχομεν καὶ πᾶσαν γενεάν του
καὶ ἀσυγχώρητον ὁμοῦ διὰ ἀπειθείαν του.
ὅθεν φυλάττεσθε καλῶς ὅτι μὲ τοῦτο μόνον
βιβλιοθήκη σώζεται σ' αἰῶνας τῶν αἰώνων».

ΕΝΑ ΠΡΟΣΕΧΤΙΚΟΤΕΡΟ ΚΟΙΤΑΓΜΑ

Σὲ ἓνα ἐπίμονο ἀντίκρουσμα, ἐπισημαίνω μιὰ πρωτόγονη βάση ἐρμηνείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀφορισμῶν. Βλέπω ὡς ἀρχὴ τὴν πανάρχαιη πίστη στὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπινου λόγου. Ἡ πίστη μάλιστα τούτη εἶναι ἐμφανὴς σὲ πράξεις μαγείας, περνώντας καὶ στὸ χῶρο τῶν θεῶν, ἀφοῦ οἱ τελευταῖοι μὲ ἓνα λόγο φέρνουν τὸ ἀνάλογο ἀποτελεσμα. Ἀποδῶ ἔχουμε καὶ τὴ λαϊκὴ παραδοχὴ, πὼς ὅσο πιὸ «ἐπίσημο» εἶναι τὸ πρόσωπο πού δίνει τὴν κατάρα (ἢ τὴν εὐλογία), τόσο περισσότερη εἶναι ἡ ἀποτελεσματικότητά του λόγου του.

Πρόσωπα σεβαστὰ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἐκκλησίας, διατηρώντας καὶ τὸ κύρος τοῦ οὐρανοῦ, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ πιάσει ὁ λόγος τους — σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψη. Νὰ πραγματοποιηθεῖ αὐτὸ πού καταρίονται ἢ εὔχονται. Ἀκόμα καὶ νὰ πετυχαίνουν μ' ἓνα δεύτερο λόγο τους τὴν ἀνατροπὴ τοῦ πρώτου πού οἱ ἴδιοι διατύπωσαν (λύση ἀφορισμοῦ). Ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι — σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ πίστη — θὰ ἐπηρεαστοῦν ἀπὸ τὸ δεσποτικὸν λόγον καὶ θὰ ἐνεργήσουν ἀνάλογα. Εἴτε θετικὰ εἴτε ἀρνητικὰ.

Θεωρώντας τώρα τὴν τακτικὴ τῶν ἀφορισμῶν, κάτω μάλιστα ἀπὸ τὶς σύγ-

17. Βλ. 52 κώδικα τῆς ζαγοριανῆς Βιβλιοθήκης.

18. Πρόκειται γιὰ τὸ Ζαγοριανὸν ἔμπορα Ἰωάννη Περίγκο, τὸν ἰδρυτὴ τῆς ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης Ζαγοράς (1762) καὶ εὐεργέτη τοῦ τόπου. Βλ. σχετικὰ Βαγγέλη Σκουβαρά, Ἰωάννης Περίγκος, Ἀθήνα 1964.

χρονες ἀντιλήψεις, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ πάρουμε θέση ἀρνητική ἀπέναντί τους. Κανείς δὲν ἐξουσιοδοτεῖται, νομίζω, νὰ πλήττει τὸ διπλανό του στὴν ἐπίγεια ζωὴ ἀλλὰ καὶ στὴν ἄλλη, τὴν ἀμφισβητούμενη, ὅπως τὸ συνήθιζαν τὰ διοικητικὰ ὄργανα τῆς Ἐκκλησίας. Πόσο μᾶλλον ὅταν αὐτὰ τὰ ὄργανα δὲν εἶχαν τὸ κύρος τῆς λαϊκῆς ἐπιλογῆς, ἀλλὰ ἀποτελοῦσαν ἐξουσία αὐτοεκλεγόμενη (τὰ περὶ ἐπιφοίτησης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν πείθουν πιά σήμερα).

Ὡστόσο, ἀντιμετωπίζοντας ψυχραῖμα καὶ νηφάλια τὴν περίπτωσι, βλέπω σ' αὐτὲς τὶς ἐνέργειες τῶν δεσποτάδων τῆς Τουρκοκρατίας ἕνα στοιχεῖο ὑγείας — ἃς μὴ φανεῖ παράδοξο. Βλέπω δηλαδὴ αὐτὴ τὴ δικαιοδοσία ἐνταγμένη στὸ γενικότερο πλαίσιο φρονηματισμοῦ τῶν ραγιαδῶν. Πιὸ συγκεκριμένα: Συνειδητοποιώντας τὸ ἱερατεῖο τὸν ἀναπλαστικό του ρόλο σὲ καιροὺς πού ἡ ὁρθοδοξία εἶχε ζυμωθεῖ μὲ τὸ λαό, δὲν μπορούσε νὰ ἐφησυχάζει στὴ μακαριότητα, ὅταν ἀντίκρυζε τὴ διασάλευσι τῆς ἠθικῆς τάξης τοῦ καιροῦ. Ἐπρεπε νὰ παίρνει θέση ἐνεργητική. Ἐπινόησε, λοιπόν, τὰ ἐπιτίμια — μιὰ διαρκὲς ἀπειλὴ γιὰ τὸν ψυχικὸ κόσμον τῶν ραγιαδῶν, ἡ ὁποία κι ἀσκοῦσε κατασταλτικὴ καὶ προληπτικὴ κυριαρχία στὰ πάθη καὶ τὶς ἀδυναμίες τῶν θνητῶν. Νὰ εὐθυγραμμίζεται ὁ ἄνθρωπος μὲ τὶς ἠθικὰς ἐπιταγὰς τῆς ἐποχῆς του, θέλοντας καὶ μὴ. Νὰ παραμένουν καὶ τὰ βιβλία — ἀναφορὰι στὴ σκοποθηρία τῶν ἐπιτιμίων πού γράφονται πάνω σ' αὐτὰ — σὶς βιβλιοθηκῆς, τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια, «κτῆμα ἐσαεὶ» τῶν αἰώνων. Πῶς μπορούσε νὰ τὰ ἀποσπάσει κανεὶς ἀπὸ τὴ θέση τους, ὅταν γνώριζε ὅτι ἀπειλεῖται ἡ ζωὴ του μὲ τὸ ἐπιτίμιο, κι αὐτὴ ἐδῶ καὶ ἡ ἄλλη μετὰ τὸ θάνατο;

Ὁ φρονηματισμὸς αὐτός, πού ἐξυπονοεῖ μιὰ τάση γιὰ τὴν ἀνωτεροποίηση τοῦ βίου, ἐπιδιωκόταν καὶ μὲ ἄλλες μορφὰς ἐπεμβάσεων, λαϊκῶν τώρα, τόσο στὸν κυρίως ἐκκλησιαστικὸ χῶρο, ὅσο καὶ τὸν πνευματικὸ τοῦ λαοῦ. Θὰ ὑπογραμμίσω ἐδῶ σχετικὰ τὶς ζωγραφικὰς παραστάσεις σὲ πρόναους κυρίως γιὰ τὸ πῶς τιμωροῦνται στὴν κόλαση διάφορα πρόσωπα πού εἶχαν ταράξει, ὅσο ζοῦσαν, τὴν ἀρμονία τῆς κοινωνίας: Ὁ μυλωνὰς πού κλέβει στὸ μύλο του τὸ ξένο σιτάρι, ὁ ζευγίτης πού μπαίνει καὶ μέσα στὸ ξένο γειτονικὸ χωράφι (ἀναγράφεται ὡς «παρανλακιστής»), ὁ ἔμπορος πού ζυγίζει ξύγκικα, ἡ πόρνη, «οἱ κοιμώμενοι τὴν Κυριακὴν» κλπ. Νὰ ἀντικρύζουν τὶς εἰκόνες αὐτὲς οἱ πιστοὶ καὶ νὰ συνετίζονται.

Ἀπὸ κοντὰ καὶ ὁρισμένους παραδόσεις. Γιὰ τιμωρίες χριστιανῶν (καὶ Τούρκων ἀκόμα) πού πῆγαν νὰ κλέψουν χρήματα, λάδι κ.ἄ. ἀπὸ κάποιο ναό. Γιὰ συμφορὰς πού ἔπесαν σὲ οἰκογένειες ἐπειδὴ κάποιο μέλος ἰδιοποιήθηκε ἐκκλησιαστικὸ κτῆμα ἢ μέρος του κλπ. Γιὰ ἀφανισμό κληρικῶν πού ἐπιχειροῦσαν νὰ ἐργαστοῦν μέρα Κυριακὴ ἢ μέρα ἀργίας στὰ κτήματά τους, γιὰ βουλιάγματα τόπων καὶ μαρμαρώματα ἀνθρώπων. Ὅλα τοῦτα πλάθονταν ἀπὸ λαὸ ὑγιή, πού κυριαρχοῦνταν ἀπὸ πάθος ἐξύψωσης τῆς κοινωνίας καὶ ἠθικοποίησης τῶν ἀτόμων.

Δὲν μπορῶ βέβαια νὰ βάλω στὴν ἴδια ζυγαριὰ τοὺς ἀφορισμοὺς καὶ τὶς λαϊκὰς παραδόσεις. Γιατὶ οἱ πρῶτοι εἶταν ἔργο ἑνὸς ἀτόμου, ἐνῶ οἱ παραδόσεις προῖδον τῆς δλότητας ἀντιλήψεις κοινῆς ἀποδοχῆς, πού εἶχαν καὶ τὸ κύρος τῆς διάρκειας μέσα στὸ χρόνο. Ἐπομένως ἔσερναν μαζί τους ἕνα καταστάλαγμα ζωῆς, αὐθόρμητα γεννήματα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς ὅπως εἶταν. Σὲ μιὰ κοινωνία μάλιστα γυνωμένῃ ἀπὸ κάθε εἶδους ἐξουσία πέρα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστική, οἱ λαϊκὰς αὐτὲς παραδόσεις ἄσκησαν ἕνα ρόλο φρονηματισμοῦ τῶν ραγιαδῶν μὲ κατάληξιν τὴν κοινωνικὴ εὐρυθμία.

Εἶταν ὁ φόβος βέβαια πού ἀνάγκαζε τὸν καθένα νὰ τρέπεται, ἤθελε - δὲν ἤθελε, στὸ δρόμο τὸν παραδεχτό. Θέση ἀντίθετη μὲ τὶς σημερινὲς ἀντιλήψεις: Ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνεται σωστός ὄχι ἐπειδὴ φοβάται κάποιους νόμους καὶ ἀρχές, ἀλλὰ ἐπειδὴ συνειδητοποιεῖ τὴν ἀξία τῆς ἠθικῆς ζωῆς. Μ' ἄλλους λόγους, ἡ ἠθικοποίη-

ση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποτελεῖ προῖον κατανόησης, ὅχι πειθαναγκασμοῦ. Ἐδῶ ὁμως χρειάζεται ἡ καλλιέργεια πνεύματος καὶ ψυχῆς.

Μὲ τοὺς ἀφορισμοὺς, οἱ ραγιαδες ἀναγκάζονταν νὰ γίνονται καλοί. Ἐτρεμαν μάλιστα ἀκόμα καὶ στὸ ἄκουσμα τῆς λέξης «ἀφορισμός». Ὅλες οἱ παραδόσεις ποὺ ἔχω συγκεντρώσει ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Μαγνησίας, βεβαιώνουν τὴν πραγματικότητα τοῦ πανικοῦ ποὺ κυριαρχοῦσε, φωτίζοντας παράλληλα καὶ τὴ στάση τῶν χωρικῶν ἀπέναντι στὸν «ἀφορισμένο». Τὸν θεωροῦσαν ἀξιοθρήνητα δυστυχισμένο θνητό. Δὲν εἶχε δικαίωμα, ἔλεγαν, ὅχι μόνο νὰ περάσει ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ τὴν ἀντικρύσει ἀκόμα, ἔστω καὶ ἀπὸ μακριά! Δυστυχισμένος στὴ ζωὴ, δυστυχισμένος καὶ στὸ θάνατο. Τὸ σῶμα του, πίστευαν πάλι, θὰ ἔμενε ἄλειωτο στὸ χῶμα, μιὰ ἀντίληψη ποὺ πρέπει νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴ σχετικὴ περικοπὴ τοῦ ἐπιτιμίου. Γι' αὐτό, ἅμα διαπιστωνόταν κατὰ τὴν ἐκταφὴ τέτοιο σῶμα, φόβος καὶ τρό-
ἐπφετε στὸ χωριό. Ἡ ἀποσύνθεση θὰ γινόταν — σύμφωνα μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψη — ἐφόσον ἐρχόταν δεσπότης καί, γονατισμένος, ἔψελνε νύχτα πάνω ἀπὸ τὸν τάφο σχετικὴ εὐχή. Τέτοιες ἐνέργειες ἀναφέρονται ὅχι μονάχα σὲ κοιμητήρια χωριῶν περιοχῆς Βόλου, ἀλλὰ καὶ στὸ ἴδιο τὸ νεκροταφεῖο τῆς πόλης. Πάντως, τὰ ἄλειωτα κορμιὰ στὸ νότιο Πήλιο δὲν τὰ δέχονταν στὸ νεκροταφεῖο. Τὰ ἔμπαζαν σὲ τσουβάλια καὶ τὰ μεταφέρανε νύχτα μὲ βάρκα στὸ ἔρημο νησάκι τοῦ Παγασητικοῦ «Πρασοῦδα», γιὰ νὰ τὰ πετάξουν σὲ πηγάδι κάτω ἀπ' τὸ ἱερὸ τοῦ μοναστηριοῦ, ποὺ μισο-ερείπωμένο σώζεται ἴσαμε σήμερα. Ὡς τὰ τώρα βρίσκονται ἐκεῖ κάμποσες νεκροκεφαλές καὶ ἀνθρώπινα κόκκαλα σ' ἐκείνη τὴν τρύπα.

Ὡστε τὸ κλειδὶ τῆς λύσης τοῦ ἀφορισμοῦ τὸ κρατοῦσε πάντα ὁ δεσπότης, κα-
νεὶς ἄλλος. Αὐτὸς ἔβγαζε τὸ ἐπιτίμιο, αὐτὸς καὶ τὸ ἀκύρωνε ὅταν διαπίστωνε τὴ μεταμέλεια τοῦ «ἀφορισμένου». Ἐτσι, ὁ ἀνώτερος κληρὸς εἶχε στὰ χέρια του φο-
βερὲς δυνατότητες, διαφεντευτὴς τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ ὅπως ἤθελε νὰ λογίζεται.

ΣΤΥΛ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Δικηγόρου

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ*

(Ἡπειρος - 205 π.Χ.) *

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Θ '

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ «ΑΣΕΒΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΠΟΝΔΙΑ»

Τὰ δύο... «Κοινὰ»

Ὃταν πέθανε ὁ βασιλιάς Φίλιππος ὁ Ε' (175 π.Χ.), τὸν διαδέχθηκε στὸ θρόνο ὁ γιός του Περσεύς. Παρότι οἱ συνθήκες τῆς διαδοχῆς του ἦταν ἀρκετὰ θολές, καὶ τὸν βάραινε τὸ κρίμα τῆς δολοφονίας τοῦ νεώτερου ἀδελφοῦ του Δημήτριου, θεωρούμενου φιλορρωμαϊστή, ὁ βασιλιάς ἔγινε γρήγορα ἀγαπητὸς στὴν Ἑλλάδα, ἐξ αἰτίας τῆς φιλελευθέρης γιὰ βασιλιά κοινωνικῆς του πολιτικῆς. Οἱ ἐχθροὶ του τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι παρεῖχε ἄσυλο στοὺς χρεωφειλέτες τῶν ἑλληνικῶν κρατιδίων καὶ πόλεων, ποὺ καταδιώκονταν γιὰ ἰδιωτικὰ χρέη, καὶ κινδύνευαν νὰ γίνουν ἐξ αἰτίας τῶν χρεῶν τους δοῦλοι τῶν δανειστῶν τους, σύμφωνα μὲ κοινούς νόμους ποὺ ἴσχυαν στὴν Ἀρχαιοσύνη, ἀλλὰ καὶ ὁ ὁλόκληρο τὸν Μεσαίωνα. Ἐπίσης τὸν κατηγοροῦσαν, ὅτι δέχονταν στὸ κράτος του δούλους δραπετές.⁹⁸ Ἦταν φυσικόν, ἡ ἀνησυχία τῶν πλούσιων καὶ τῶν συντηρητικῶν τῆς Ἑλλάδας νὰ βρεῖ ἀνταπόκριση στὴ Ρώμη. Ἐκεῖ θεωροῦνταν κιόλας ὁ Περσεύς ὡς ὁ πρῶτος ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων στὴν Ἀνατολή, καὶ δὲν χρειάζονταν παρὰ μερικὰ καλὰ προσχήματα γιὰ ἓναν ἀκόμα προληπτικὸ πόλεμο κατὰ τῆς Μακεδονίας.

Ἐξ αἰτίας τῆς διπλωματικῆς ἀνικανότητος τοῦ Περσέα, οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν διπλωματικὴ ἔνταση μὲ ἐξώφθαλμα ἀβάσιμες ἀφορμές, καὶ ὁ καινούργιος «ἐξ ἀνατολῶν» κίνδυνος ἐπείσσε, εὐκόλα τούτῃ τῇ φορά, τὶς λαϊκὲς συνελεύσεις στὴ Ρώμη, νὰ κηρύξουν ἀκόμα ἓναν προληπτικὸ πόλεμο κατὰ τῆς Μακεδονίας, ποὺ ἔμεινε γνωστὸς ὡς «Τρίτος Μακεδονικός». Ὁ πόλεμος κράτησε τέσσερα χρόνια καὶ ἔληξε μὲ τὴ συντριβὴ τοῦ Περσέα στὴν Πύδνα τῆς βόρειας Θεσσαλίας, καὶ τὴν ὁριστικὴ διάλυση τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

Οἱ Ρωμαῖοι, προετοιμάζοντες τὸν πόλεμο, προσπάθησαν, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν κήρυξή του, νὰ ἀπομονώσουν τὸν Περσεά ἀπὸ τὶς φιλικές του δυνάμεις ἢ νὰ προσεταιρισθοῦν τοὺς οὐδέτερους, καὶ ἐξαπέλυσαν «περιοδεύουσες» διπλωματικὲς ἀντιπροσωπεῖες στὸν ἑλληνικὸ ἔθνος, μὲ πρῶτο στόχο τὴν Ἡπειρο, ὅπου ἡ πρεσβεΐα τους εἶχε μιὰ πρωτότυπη ἐπιτυχία: Διέσπασε τὸ οὐδετερόφιλο «Κοινὸ τῶν Ἡπειρωτῶν», μὲ τὴ δημιουργία μιᾶς ἡπειρωτικῆς παρασυναγωγῆς στὴν Κυτάνη, στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Γκούμανης τῶν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 490.

98. ΤΙΤ. LIV. XLI, XXIII, 2 καὶ XLII, XIII, 9 - 10 «μὲ τὶς συμμορίες τῶν χρεωφειλετῶν νὰ ἀνατρέψει τοὺς εὐγενεῖς (optimates).

Φιλατών.⁹⁹ Ἐκεῖ, οἱ ἐπιλεγμένοι φιλορρωμαῖκοι σύμβουλοι τάχθηκαν ἀπροκάλυπτα μὲ τὸ μέρος τῶν Ρωμαίων. Γιὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀφοσίωσή τους, ἔστειλαν ἀμέσως 400 ἄνδρες στὴν περιοχή τῶν Ὀρεστών, βορειο-ανατολικά τους, γιὰ νὰ «προστατέψουν» τὴν πρόσφατη ἐλευθερία τους ἀπὸ τὴ μακεδονικὴ «δεσποτεία».

Πρόκειται γιὰ ἀσήμαντη καὶ καθαρὰ συμβολικὴ παροχή, ποὺ δείχνει ὅτι οἱ σύμβουλοι εἶχαν γνώση τῆς ἀσήμαντης λαϊκῆς ἀπήχησης ποὺ εἶχε ἡ κίνησή τους.¹⁰⁰

Μὲ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου, ἡ Ἥπειρος, ἂν καὶ οὐδέτερη, κατακλύσθηκε ἀπὸ ρωμαϊκὰ στρατεύματα, ποὺ γιὰ δυὸ χρόνια τὴ διέσχιζαν μὲ ἀσφάλεια καὶ ἄνεση ἀπὸ τὴν Ἰταλία στὴ Θεσσαλία, ὅπου εἶχε «παγώσει» ὁ πόλεμος μὲ τὸν Περσέα, καὶ ἀντίστροφα. Εἶναι φανερό πῶς, γιὰ τὴ διακίνηση καὶ τὴν παραμονὴ τῶν ξένων στρατευμάτων, ὑπῆρχε ἡ ἐπίσημη συναίνεση τοῦ «Κοινοῦ», τοῦ παραδοσιακοῦ καὶ νόμιμου, ποὺ τήρησε κατὰ τὰ λοιπὰ στάση ἀπόλυτης οὐδετερότητας.

Αὐτὸ βεβαιώνεται, τόσο ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη διακίνηση τῶν ὑπάτων τῶν δύο πρώτων ἐτῶν, τοῦ πολέμου, ὅσο καὶ ἀπὸ συγκεκριμένη πληροφορία, ὅτι Ἥπειρώτες ἔμποροι συναλλάσσονταν ἐλεύθερα μὲ τὴ ρωμαϊκὴ διοίκηση, ὅσο φυσικὰ καὶ μὲ τοὺς στρατιώτες.¹⁰¹

Κατὰ πόσον ἡ ἔννοια τῆς οὐδετερότητας συμβιβάζεται μὲ τὴν παραχώρηση τοῦ «οὐδέτερου» ἐδάφους γιὰ ἐλεύθερη διακίνηση τοῦ ἐνὸς τῶν ἐμπολέμων, εἶναι ἄλλο πρᾶγμα, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει παρακάτω.

Ἡ οὐδετερότητα εἶχε πάντα διάφορη, κατὰ τὶς περιστάσεις καὶ τὶς ἐποχές, ἔννοια. Ὑπενθυμίζουμε, ὅτι κατὰ τὸν Δεύτερο Παγκόσμιον πόλεμον τοῦ 1939-45, ἡ οὐδέτερη Σουηδία εἶχε ἐπιτρέψει στοὺς Γερμανοὺς νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ ἔδαφός της γιὰ νὰ χτυπήσουν νορβηγικὲς δυνάμεις στὸν βορρᾶ, καὶ παρότι οἱ Νορβηγοὶ καὶ οἱ Βρεταννοὶ διαμαρτυρήθηκαν, δὲν ἔπαψαν ποτὲ νὰ θεωροῦν τὴ Σουηδία οὐδέτερη.

Φαίνεται ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, ὅτι οἱ φιλορρωμαῖοι, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Χάροπα τοῦ Μαχατᾶ τὸν νεώτερο,¹⁰² ἐδημιούργησαν στὴν Κυτάνη ἢ Γιτάνη (GITANA κατὰ τὸν Τίτο Λίβιο)¹⁰³ κάποιο μόνιμο κέντρο παραεξουσίας, ποὺ τὴν ἀσκοῦσαν καὶ τὴ μεγάλωναν μὲ τὴ βοήθεια τῆς ρωμαϊκῆς παρουσίας.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι δὲν διέλυσαν τὴν ἡπειρωτικὴ ὁμοσπονδία, ὅπως καὶ τὸ ὅτι δὲν ἐξώθησαν τὸν Χάροπα νὰ καταλάβει τὴν ἐξουσία πραξικοπηματικά, σὲ μιὰ χώρα μὲ ἀνύπαρκτο σχεδὸν στρατό, πρᾶγμα ποὺ ἔκαναν ἢ προσπάθησαν νὰ κάνουν ἄλλοι μὲ ἄλλους γνωστοὺς «Κουῖ-ολιγκς» τῆς Ἑλλάδας τῆς ἐποχῆς.

Πρέπει νὰ δεχθοῦμε, ὅτι ἡ Ἥπειρος ὀφείλει τὴ διακριτικὴ της μεταχείριση στὴ συμβατικὴ σχέση ποὺ θὰ δοῦμε παρακάτω, καὶ ἡ ὁποία συνέδεε

99. TIT. LIV. XLII, XXXVIII, 1.

100. Σημειώουμε, ὅτι οἱ Ἕλληνες Ἀπολλωνιάτες, ἔδωσαν μόνον αὐτοί, στοὺς Ρωμαῖους, κατὰ τὸν προηγούμενον πόλεμον μὲ τὴ Μακεδονία, 3.000 ἄνδρες.

101. TIT. LIV. XLIV, XVI, 2 - 4.

102. Ὁ συνώνυμος παπποὺς τοῦ εἶχε δημιουργήσει τὴ φιλορρωμαϊκὴ οἰκογενειακὴ παράδοση. Γιὰ τὸν πραγματικὰ ἔντιμον αὐτὸν παπποῦ, βλ. στὴ μελέτη μας «Χάροπας ὁ πρεσβύτερος» στὸ «Θέρος '81» — Γιάννινα 1981, σελ. 153 - 160.

103. TIT. LIV. XLII, XXXVIII, 1. Ἡ πληροφορία του, ὅτι ἀπέχει ἀπὸ τὴ θάλασσα 20 (ρωμαϊκὰ) μίλλια, εἶναι μοναδικὴ καὶ πολὺτιμη.

τῇ Ρώμῃ μὲ τὴν Ἑπειρωτικὴ Ὀμοσπονδίαν, ποὺ ἀνάγκαζε τοὺς Ρωμαίους νὰ κρατοῦν τὰ προσχήματα τῶν τύπων, ἄσχετα ἂν μὲ ἐξίσου φανεροὺς τρόπους δημιουργοῦσαν τὶς προϋποθέσεις τῆς διάλυσης, ποὺ δὲν ἄργησε.

Γράψαμε καὶ παραπάνω, ὅτι οἱ Ἕλληνες θεωροῦσαν τοὺς πολέμους τῶν βασιλιάδων τῆς Μακεδονίας μὲ τοὺς Ρωμαίους ἰδιωτικὴν τους διαφοράν. Ἦταν μιὰ κοντόφθαλμη πολιτικὴ στρουθοκαμήλου, ποὺ ἀπέτρεψε τὴν ἐνότητα τῆς χώρας, ὅταν ἀκόμα ἦταν δυνατὴ, καὶ τὴν ὁδήγησε μὲ μεγάλα βήματα στὴ δουλείαν.

Ἡ τωρινὴ οὐδέτερη στάση τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν, σὰν ἀπόρροια τῆς παραπάνω χρόνιας καὶ γενικῆς πολιτικῆς τάσης, ἦταν ἀναπόφευκτη, καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα ἀναγκαία. Ἀνάμεσα στοὺς δύο πάνοπλους καὶ ἐμπόλεμους ἀντίπαλους, ἡ Ἑπειρος, δὲν εἶχε τώρα ἄλλη ἐπιλογὴ ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα.

Ἑπειρωτικὴ ἀπόπειρα ἀπαγωγῆς τοῦ ὑπάτου

Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἡ στρατιωτικὴ κατοχὴ τῶν Ρωμαίων, ἔστω κι ἂν δὲν ἐπεβλήθηκε μὲ πόλεμο, καὶ ἡ διάσπαση στὴν κορυφῇ τῆς ἡπειρωτικῆς ἡγεσίας, μὲ τὴ δημιουργίαν τοῦ δευτέρου, τοῦ φιλορρωμαϊκοῦ «Κοινοῦ», εἶχαν δημιουργήσει διαλυτικὰς τάσεις καὶ στὸν πληθυσμό, στὴ «βάσιν», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερον.

Ὑπάρχουν στοιχεῖα ὅτι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ἐμφανίσθηκαν στὴν Ἑπειρὸν τρεῖς πολιτικὲς τάσεις, μὲ ἔντονη διαφοροποίησιν μεταξὺ τους:

Ἦταν οἱ φιλορρωμαῖστὲς τοῦ Χάροπα, ποὺ χάρη στὰ ρωμαϊκὰ ὅπλα ἦταν καὶ οἱ «κρατοῦντες», κυρίως στὴ Χαονία καὶ στὸ βόρειο μέρος τῆς Θεσπρωτίας. Μὲ τὴν εὐχέρεια τῆς ἄμεσης πρόσβασης στὸ ρωμαϊκὸ ἀρχηγεῖο καὶ στοὺς κατὰ τόπους διοικητὰς, ὁ ἀρχηγὸς καὶ οἱ ἄνθρωποί του ἦταν τὸ μάτι καὶ τὸ αὐτί τῶν Ρωμαίων στὴν Ἑπειρὸν καὶ μηχανεύονταν κατηγορίες κατὰ πάντων.

Ἦταν οἱ ὁπαδοὶ τῆς οὐδετερότητας, οἱ ὅποιοι, «παρὰ τὰς ἑαυτῶν προαιρέσεις», ποδηγετομενοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Κοινοῦ, τοὺς σπουδαιότερους ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ συναντήσουμε παρακάτω, παρέμειναν πιστοὶ στὴ συμμαχίαν μὲ τοὺς Ρωμαίους, καὶ ἔβλεπαν τὰ γεγονότα μὲ δεινὰ τὰ χέρια, καὶ οἱ ὅποιοι ἔπαψαν νὰ εἶναι ρωμαντικοί, ὅταν ἦταν πὰρ πολὺ ἄργά.

Τέλος, ὑπῆρχαν καὶ οἱ φανατικοὶ φιλομακεδονικοί, ποὺ δὲν ἀνέχονταν τὴ ρωμαϊκὴ παρουσίαν καὶ τὸ καρκίνωμά της, τὸν Χάροπα, καὶ οἱ ὅποιοι εἶχαν πάρει τὰ βουνά, ὅσοι βέβαια δὲν εἶχαν φύγει κιάλας γιὰ τὸν Περσέα.

Ἡ ἰσορροπία τῶν τριῶν αὐτῶν τάσεων, μὲ τοὺς ἑνοπλοὺς «φορεῖς» τους, σὲ περιοχὴ ποὺ εἶναι «ἐμφυροῦρος» — ἡ λέξις εἶναι τοῦ Πολύβιου καὶ ἀναφέρεται στὴν Ἀκαρνανίαν — ἀπὸ ἕξνο στρατό, καὶ μάλιστα ἐμπόλεμο, καὶ ἡ ὁποία συνορεύει μὲ τὸν «ἄλλο» ἀντίπαλο, ἦταν φανερό πῶς δὲν μπορούσε νὰ κρατήσῃ πολὺ.

Δὲν εἶναι γνωστὸς οἱ προσπάθειες τῆς ἡγεσίας τοῦ Κοινοῦ νὰ διατηρήσῃ αὐτὴ τὴν ἰσορροπία τῆς ἀναμονῆς τοῦ χειρότερου, μαντεύονται ὅμως εὐκολὰ ἀπὸ τὴν ὑπεράνθρωπην πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀγωνίαν τοῦ Κέφαλου ἀπὸ τὴν Τέκμονα, τοῦ ἡγέτη τοῦ Κοινοῦ καὶ τελευταίου δημοκράτη τῆς Ἀρχαίας Ἑπείρου, ποὺ μᾶς παρουσιάζει μὲ φανερὴ συγκίνηση ὁ Πολύβιος,

Τὴν πρώτη σοβαρὴ βολὴ σ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζονταν ἡπειρωτικὴ οὐδετερότητα, τὴν ἔδωσαν οἱ φιλομακεδονικοί, τὸν δεύτερον χρόνον τοῦ πολέμου, κατὰ τρόπον ποὺ ἐξεγέρθηκε ἡ συνείδησις τοῦ Πολύβιου, ποὺ παρακολουθοῦσε τὰ γεγονότα ἀπὸ πολὺ κοντά, πασχίζοντας ὁ ἴδιος, ἀκόμα καὶ μὲ «ἑντρι-

γκες» μεταξύ τῶν Ρωμαίων στρατηγῶν πού ἀλληλοὑποβλέπονταν, νὰ διατηρήσει τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.

Ἀπὸ τὸν Πολύβιο μαθαίνομε, ὅτι οἱ Ἡπειρώτες Θεόδοτος, ἀπὸ τὰ γνωστὰ μέλη τῆς ἡγεσίας τοῦ Κοινοῦ, καὶ ὁ ἄγνωστος κατὰ τὰ λοιπὰ Φιλόστρατος, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἔκαναν ἓνα πράγμα «ΑΣΕΒΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΠΟΝΔΟΝ ΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΣ». Ἀφοῦ ὁ ἱστορικὸς ἀπὸ τῆ Μεγολόπολη, μὲ τὸν βαρὺ αὐτὸν εἰσαγωγικὸ χαρακτηρισμὸ, προῖδιάζει τὸν ἀναγνώστη του, ὅτι θὰ τοῦ ἀφηγηθεῖ κάτι πού ἔρχεται σὲ βάνανση ἀντίθεση μὲ τὸ δημόσιο περὶ τιμῆς καὶ πολιτικῆς ἠθικῆς αἶσθημα, μᾶς πληροφορεῖ τὰ παρακάτω, πού ἀναφέρομε συνοπτικά.

Οἱ δύο αὐτοὶ τοπικοὶ ἡγέτες, πού θεωροῦνταν, κατὰ τὸν Διόδωρο Σικελιώτη,¹⁰⁴ σὰν οἱ «μάλιστα περαιοῖζοντες», σὰν οἱ πρὸ φανατικοὶ ὁπαδοὶ καὶ ὑποστηρικτὲς στὴν Ἡπειρο τοῦ Περσέα, σὲ συνεννόηση μὲ τὸν βασιλιά, ἀπεφάσισαν νὰ ἀπαγάγουν τὸν καινούργιο ὑπάτο τοῦ ἔτους 170 .X. Ἄουλο Ὀστίλιο, ὅταν ἐκεῖνος, ἀκολουθώντας τὸ συνηθισμένο δρομολόγιο τῶν ὑπάτων, θὰ περνοῦσε ἀπὸ τὴν Ἡπειρο νὰ ἀναλάβει τὰ καθήκοντά του στὸ ρωμαϊκὸ στρατόπεδο στὴ Θεσσαλία. Ταυτόχρονα θὰ ἔκανε εἰσβολὴ στὴν Ἡπειρο καὶ ὁ Περσέας μὲ ἓνα ἰσχυρὸ ἀπόσπασμα, τόσο γιὰ ἀντιπερισπασμὸ, ὅσο καὶ γιὰ νὰ παραλάβει τὸν ἐπίσημο αἰχμάλωτο.

Τὸ σχέδιο διέρρευσε, ὅπως γίνεται πάντα στὴν Ἑλλάδα, τὴν τελευταία στιγμή, κι ὁ ὑπάτος, πού διανυκτέρευε στὴ Φανωτὴ τῆς Ἡπείρου, φυγαδεύθηκε ἀπὸ τὸν οἰκοδοσιότη του. Ὁ Πολύβιος συμπεραίνει πῶς ὁ ὑπάτος δὲν θὰ γλύτωνε «εἰμὴ τύχη τις ἐβράβευσε πρὸς τὸ βέλτιον».¹⁰⁵

Ἄτυχος στάθηκε κι ὁ Περσέας στὴν προσπάθειά του νὰ εἰσβάλει στὴν Ἡπειρο. Ἀποκρούσθηκε ἀποτελεσματικά, σὲ μιὰ γέφυρα στὸν Ἀῶο, ἀπὸ Ἡπειρώτες Μολοσσοὺς φιλορρωμαῖστὲς ἀπροσδιορίστου ἀριθμοῦ.¹⁰⁶

Ἔτσι, ἡ ἀποτυχία τοῦ Μακεδονικοῦ αἰφνιδιασμοῦ ἦταν πλήρης.

Πρὶν κλείσωμε τὸ θέμα, πρέπει νὰ προσθέσωμε, ὅτι ποτεῦομε πῶς οἱ φιλορρωμαῖστὲς τοῦ Χάροπα, πού ἀπέκρουσαν τὸν Περσέα, πρέπει νὰ ἦταν πολὺ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς 400, πού εἶχαν διατεθεῖ στοὺς Ρωμαίους πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο στὴν Κυτάνη.¹⁰⁷

Ἡ ἐρμηνεία τῶν ἐννοιῶν ἀπὸ τὸν Πολύβιο

Οἱ παραπάνω ἀμείλικτοι χαρακτηρισμοὶ τοῦ Πολύβιου, μοναδικῆς πη-

104. ΔΙΟΔ. ΣΙΚ. XXX, 5, 5a.

105. ΠΟΛΥΒ. XXVII, 16, 1 - 2. «Ὅτι οἱ περὶ Θεόδοτον καὶ Φιλόστρατον ἐποίησαν ἀσεβὲς πρᾶγμα καὶ παράσπονδον ὁμολογουμένως. πυθόμενοι γὰρ τὸν ὑπάτον τῶν Ῥωμαίων Αὔλον Ὀστίλιον παραγίγνεσθαι κομιζόμενον εἰς Θετταλίαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον καὶ νομίζοντες, εἰ παραδοῖεν τὸν Αὔλον τῷ Περσεῖ, μεγίστην μὲν (ἂν) πίσιν προσενέγκασθαι, μέγιστα δ' ἂν βλάψαι κατὰ τὸ παρὸν Ῥωμαίους, ἔγραφον τῷ Περσεῖ συνεχῶς ἐπισηπεύειν».

106. Γιὰ τὴ θέση τῆς γέφυρας ποτεῦται ὅτι βρίσκονταν στὴ σημερινὴ θέση τῆς Μεσογέφυρας (Ν. Χάμοντ ὅπ. ἄν. τόμ. II, σελ. 111).

107. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως οἱ στρατιῶτες αὐτοὶ νὰ ἀνῆκαν στὴ δικαιοδοσία τοῦ Κοινοῦ, σὰν φρουροὶ τῶν συνόρων. Τὸ θέμα παραμένει ἀνοικτὸ γιὰ ἔρευνα, ἐνῶπι καὶ τῆς θολῆς πληροφορίας τοῦ Πολύβιου, ὅτι ὁ Περσέας, τὴν ἴδια ἐποχὴ, εἰδοποίησε τὸ Γένθιο, βασιλιά τῆς Ἰλλυρίας, ὅτι «κατὰ τὸ παρὸν» βρίσκεται σὲ πόλεμο, πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, τοὺς Πάρθους, τοὺς Ἰλλυριοὺς (φυλὲς ἔξω ἀπὸ τὸ βασίλειο τοῦ Γένθιου), «καὶ πρὸς Ἡπειρώτας» (XXVIII, 8, 2).

γῆς μας γιὰ τὸ ἐπεισόδιο, πέφτουν σὰν «κεραυνὸς ἐν αἰθρία». Ὁ ἀναγνώστης, ἐντελῶς ἀνυποψίαστος ἀπὸ τὴν μέχρι τώρα διήγηση τῶν γεγονότων ἀπὸ τὸν Μεγαλοπολίτη ἱστορικό, γιὰ τὴν πιθανὴ αἰτία τῆς «παρασπονδίας» καὶ τῆς «ἀσεβείας» τοῦ Φιλόστρατου, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Θεόδοτου, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ἀνεγνωρισμένους ἡγέτες τοῦ Κοινοῦ, προσπαθεῖ νὰ θυμηθεῖ γεγονότα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσε νὰ βοηθηθεῖ. Μάταιος κόπος.

Παρὰ τὸ ὅτι οἱ δύο ἔννοιες εἶναι σαφεῖς ἀπὸ μόνες τους, ὁ Πολύβιος ἀναφέροντάς τες μαζύ, δεμένες μετὰξύ τους, τὴ μὴ σὰν ἔννοια θρησκευτικῆ, τὴν ἄλλη σὰν νομικὴ καὶ φιλοσοφικὴ, θεωρεῖ καθῆκον τοῦ ἄλλου, γράφοντας γιὰ τὶς σχέσεις Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων ὕστερα ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες, νὰ ἐξηγήσει: «ἀσέβημα μὲν γὰρ εἶναι τὸ περὶ τοὺς θεοὺς, τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς τεθνεῶτας ἀμαρτάνειν, παρὰ σπονδῆμα δὲ τὸ παρὰ τὰς ἐνὸρκους καὶ τὰς ἐγγράπτους ὁμολογίας πραττόμενον, <ἀδίκημα δὲ τὸ παρὰ τοὺς νόμους καὶ> τοὺς ἐθισμοὺς ἐπιτελούμε<νον>».¹⁰⁸

Τέλος, ὁ ἱστορικός, κλείνοντας τὸ χαρακτηρισμὸ του, καὶ γιὰ νὰ μὴ φέρει μόνος τὸ μεγάλο βάρος του, προσθέτει καὶ τὴ λέξη «ὁμολογουμένως», («ἀσεβὲς καὶ παράσπονδον ὁμολογουμένως»), ποὺ ἔχει τὴ σαφὴ ἔννοια τῆς γενικῆς κοινωνικῆς ἀποδοκιμασίας τῆς ἀπόπειρας.¹⁰⁹

Ὑπῆρχε λοιπὸν ἔγγραφη συνθήκη, ἐπικυρωμένη μὲ ὅρκους, συνεπὼς ἐπίσημη καὶ γενικὰ γνωστή, ποὺ ἀπαγόρευε στοὺς Ἑπειῶτες νὰ πολεμήσουν, καὶ γενικὰ νὰ ἐνεργήσουν ἐχθρικὰς πράξεις, ἐναντίον τῶν Ρωμαίων. Τὸ ἂν ἐπέβαλλε ἡ συνθήκη στοὺς Ἑπειῶτες νὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῶν Ρωμαίων, δηλαδὴ ἂν ὑπῆρχε συμμαχία μὲ τὴ σημερινή της ἔννοια, ἢ ἂν τοὺς ἐπέβαλλε τὴν οὐδετερότητα, ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο τουλάχιστον, δὲν προκύπτει.

Καὶ μετὰ τὴ σοβαρὴ αὐτὴ ἐχθρικὴ πράξη οἱ Ρωμαῖοι δὲν προχώρησαν

108. ΠΟΛΥΒ. XXXVI, 9, 15. Οἱ λέξεις στὶς ἀγκύλες, δείχνουν κενὰ στὸ χειρόγραφο, ποὺ συμπληρώθηκαν ἀπὸ μεταγενέστερους. Χρησιμοποιήσαμε τὴν ἔκδοση LOEB 1944. Μελέτη γιὰ τὸ θέμα δὲν βρήκαμε πουθενά.

Ὁ Πολύβιος θεβαιώνει τοὺς ἀναγνώστες του, ὅτι ἔχει ἄμεση ἀντίληψη τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, γράφοντας: «Ἐγὼ δὲ κατὰ τὴν γραφὴν ἐπιστὰς τοῖς καιροῖς καθ' οὓς συνέβη καταλυθῆναι τὴν Μακεδόνων βασιλείαν, οὐκ ἔκρινον ἀνεπιστάτως παραδραμεῖν, ἄτε γεγονὼς αὐτόπτης τῆς πράξεως» (XXIX, 21, 8). Ὁ ἴδιος ὅμως προηγουμένως εἶχε σημειώσει, ὅτι γράφει μόνον γιὰ ὅσα γεγονότα τοῦ φαίνονται σπουδαιότερα «κατηνέχθη ἐπὶ τὸ γράφειν κεφαλαιωδῶς τὸ δοκοῦν» (XXIX, 5, 3).

109. Ἀπὸ τὸν Πολύβιο παίρνομε ἄλλη μὴ περίπτωση, κατὰ τὴν ὁποία διαπράχθηκε «πρᾶγμα δεινὸν καὶ παράσπονδον ὁμολογουμένως» τὴν ἴδια ἐποχὴ ἀπὸ τοὺς Κυδωνιάτες στὴν Κρήτη. Ἡ ἐννοιολογικὴ ὁμοιότητα μὲ τὸ ἐπεισόδιο τῆς Ἑπείρου εἶναι σαφής. (ΠΟΛΥΒΙΟΣ XXVIII, 14, 1-4):

«Ὅτι οἱ Κυδωνιάται κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐποίησαν πρᾶγμα δεινὸν καὶ παράσπονδον ὁμολογουμένως. καίπερ (γὰρ) πολλῶν τοιούτων γενομένων κατὰ τὴν Κρήτην, ὅμως ἔδοξεν ὑπεραίρειν τὴν συνθήκειαν τὸ τότε γενόμενον. ὑπαρχούσης γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον φιλίας, ἀλλὰ συμπολιτείας πρὸς Ἀπολλωνιάτας καὶ καθόλου κοινωνίας πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις νομιζομένων δικαίων, καὶ περὶ τοιούτων κειμένης ἐνὸρκου συνθήκης παρὰ τὸν Δία τὸν Ἰδαῖον, παρασπονδήσαντες τοὺς Ἀπολλωνιάτας κατελάβοντο τὴν πόλιν καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας κατέσφαξαν, τὰ δ' ὑπάρχοντα διήρπασαν, τὰς (δὲ) γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν διανειμάμενοι κατεῖχον».

στην "Ηπειρο σὲ στρατιωτικὰ μέτρα καταπίεσης ἢ σὲ ἀνταποδοτικὲς ἐνέργειες. Φαίνεται πὼς ἡ ἡγεσία τοῦ Κοινοῦ, καὶ κυριώτερα ὁ μεγάλος Κέφαλος, κατῴρθωσαν νὰ ἀμβλύνουν τὶς συνέπειες, μὲ τὴ διακήρυξη τῆς ἀποδοκιμασίας τῆς «ἀσέβειας καὶ παρασπονδίας» τῶν δύο καταδρομῶν καὶ τῶν συντρόφων τους. Τὸ σκηνικὸ ὅμως τῆς ρωμαϊκῆς παρουσίας - κατοχῆς ἄλλαξε ἀπότομα. Οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρησαν, καὶ δικαιολογημένα, ὅτι ἡ "Ηπειρος δὲν τοὺς παρέιχε πὰ καθόλου ἀσφάλεια γιὰ τὶς ἐπικοινωνίες τους πρὸς τὸ Θεσσαλικὸ μέτωπο. Τὶς διέκοψαν ὀριστικά, καὶ μέχρι τὸ τέλος τοῦ πολέμου διακινούνταν ἀπὸ τὴ θάλασσα, διὰ μέσου τῆς Ἀμβρακίας, πού ἦταν μόνιμα στὰ χέρια τους καὶ παρέμεινε μέχρι τὸ τέλος, ἢ ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο.

Στὶς πηγὲς ἔπαψε νὰ ἀναφέρεται ἡ ὑπαρξὴ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ στὴν "Ηπειρο, καὶ πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἐκκενώθηκε ὁλόκληρη. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἔπαψαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν "Ηπειρο, πού μπορούσε νὰ μεταβληθεῖ σὲ ἐπικίνδυνο καρφὶ στὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ τους,

Ἐνδεικτικὸ ὄχι μόνον τοῦ πολιτικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ χάους, πού ἐπικρατοῦσε στὴν "Ηπειρο αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῶν παραδοξοτήτων, εἶναι ὅτι βλέπομε μιὰ πόλη τῆς Ἠλείρου, τὴ Φυλάκη τῆς Χαονίας, («URBS EPIRI» κατὰ τὸν Τίτο Λίβιο, πού μᾶς δίνει τὴν πληροφορία), νὰ κατέχεται ἀπὸ στρατό, ἀλλὰ αὐτὸς εἶναι...μακεδονικός! Μιὰ ρωμαϊκὴ μονάδα πού ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἰλλυρία, δὲν κατῴρθωσε νὰ ἐκπολιορκήσῃ ἢ νὰ ἐξοντώσῃ τὴ μικρὴ φρουρά. Ἀντίθετα, στὴν πρώτη ἀντεπίθεση ἀπὸ τὸ φρούριο, τράπηκε σὲ φυγὴ πρὸς τὸ βορρᾶ, κατὰ τρόπο πού πρέπει νὰ προκάλεσε γέλια, ὄχι μόνον στὴν "Ηπειρο ἀλλὰ καὶ στὴ Ρώμη.¹¹⁰

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

110. ΤΙΤ. LIV. XLIII, XX, 4. Περισσότερα γιὰ τὴ φαιδρὴ αὐτὴ ρωμαϊκὴ ἐπιχείρηση, πού ἦταν καὶ ἡ μόνη γνωστὴ στρατιωτικὴ ἀντιπαράθεση τῶν δύο ἀντιπάλων σὲ ἡπειρωτικὸ ἔδαφος, βλ. στὴ μελέτη μας «Ἡ Καταστροφὴ κλπ.», σελ. 27 - 29.

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΓΕΝΝΗΜΑ ΚΑΙ ΘΡΕΜΜΑ
ΣΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΑ
1908—1909 ΚΑΙ Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡ-
ΧΙΑΣ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ
(1909—1913)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

Ἡ ἀποκλειστικὴ ἀρμοδιότης τῆς δημογεροντίας ἐπεκτείνονταν καὶ στὶς διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἐφοροεπιτρόπων καὶ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν βακουφικῶν κτημάτων τῶν μοναστηριῶν τῆς ἐπαρχίας, ὅταν ἡ ἀπόφαση τῶν πρώτων ἦταν ἀδίκη.⁴⁵ Καὶ ὅμως, στὴν περίπτωση αὐτή, οἱ ἐφοροεπίτροποι τῶν κοινοτήτων εἶχαν τὸ δικαίωμα τῆς ἐνστάσης. Ἡ ἐνστάση, ὑπογραμμένη ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μελῶν τῆς ἐφοροεπιτροπείας, ὑποβάλλονταν στὴ δημογεροντία καὶ ἔπρεπε νὰ ἀναφέρει καὶ τοὺς λόγους τῆς διαφωνίας.⁴⁶

Ἡ ἐνστάση, τέλος, ὑποχρεωτικὰ ἐξετάζονταν ἀπὸ τὴν ὁλομέλεια τῆς δημογεροντίας καὶ ἡ ἀπόφασή της ἦταν τελεσίδικη.⁴⁷

Οἱ πόροι τῶν κοινοτήτων τῆς ἐπαρχίας, προέρχονταν ἀπὸ τὶς χορηγίες τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν (πώληση κηρίου κτλ.), ἀπὸ τὰ ἐνοίκια, τὰ γεώμορα τῶν βακουφικῶν κτημάτων καὶ ἀπὸ τὶς δωρεὰς καὶ τὰ κληροδοτήματα.⁴⁸ Ἡ ἐνοικίαση τῶν κοινοτικῶν κτημάτων καὶ τῶν κτημάτων τῶν Μοναστηριῶν γίνονταν ἀπὸ τὴν ἐφοροεπιτροπεία τῆς κάθε κοινότητος μὲ πλειοδοσία,⁴⁹ ποὺ γιὰ νὰ εἶναι ἔγκυρη ἔπρεπε νὰ ἔχει καὶ τὴν ἔγκριση τῆς δημογεροντίας.⁵⁰ Ἡ ἐνοικίαση τῶν κοινοτικῶν κτημάτων γίνονταν ὁριστική, ὅταν τὴν ἐπικύρωνε ἡ ἐνιαία δημογεροντία⁵¹ καὶ δὲν ἦταν ποτὲ δυνατόν νὰ ὑπερβαίνει τὰ τρία χρόνια.⁵²

Ἀφοῦ γίνονταν ὁριστικὴ ἡ ἐνοικίαση, οἱ ἐνοικιαστὲς δὲν πλήρωναν τὸ ἀντίτιμο προκαταβολικὰ καὶ ἐφ' ἅπαξ, ἀλλὰ τμηματικά.⁵³ Τὸ γεγονὸς αὐτό, τοὺς ὑποχρῶνε στὴν ὑπογραφή γραμματίων, ἀπὸ ἐγγυητὲς ἄμεμπτους καὶ μὲ οἰκονομικὴ ἐπιφάνεια.⁵⁴ Οἱ εἰσπράξεις ἀπὸ τὰ ἐνοίκια, τέλος, καταθέτονταν, ἀπὸ τὸ γραμματεῖα τῆς δημογεροντίας, στὸ τότε ὑποκατάστημα τῆς Τράπεζας τῆς Ἀθήνας.

Ἡ ἐνοικίαση τῶν κτημάτων ἀπὸ ἰδιώτες εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία διαφορῶν ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τὶς περιοικεῖς κοινότητες. Ἡ δημιουργία τέτοιων διαφορῶν ὀφείλονταν στὸ γεώμορο, ποὺ οἱ κάτοικοι ἀρνοῦνταν νὰ καταβάλουν, καὶ στὴν καταστροφή τῶν κτημάτων ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κατοίκους. Οἱ δύο αὐτὲς ἐνδιαφερόμενες περιπτώσεις θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἀμέσως παρακάτω:

Τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1911, οἱ ἐνοικιαστὲς τῶν κτημάτων τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν Πατέρων δῆλωσαν ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Λιθίνου δὲν ἔδιναν τὰ 105 ταγάρια⁵⁵ τοῦ συμφωνηθέντος γεωμόρου καὶ ζήτησαν τὴν ἐπέμβαση τῆς δημογεροντίας.⁵⁶ Ἡ ὑπόθεση δημιουργήθηκε γιὰτὶ οἱ ἐνοικιαστὲς δὲν καλλιέργησαν μόνοι τοὺς τὰ κτήματα ἀλλὰ τὰ ἔδωσαν γιὰ καλλιέργεια στοὺς περιοίκους κατοίκους, ποὺ ὑποχρεώνον-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 455.

ταν στην καταβολή του γεωμόρου. Στην περίπτωση αυτή, η δημογεροντία ενεργούσε σαν δικαστήριο επίλυσης μικροδιαφορᾶς και η απόφασή της ήταν τελεσίδικα παραδεκτή και από τα δύο μέρη.⁵⁷ Κατά συνέπεια, οι ένοικιαστές, όχυρώνονταν πίσω από την παντοδυναμία της δημογεροντίας, που πάντα τους έβλεπε με καλό μάτι, γιατί άποτελούσαν πηγή εισοδήματος γι' αυτή. Άντίθετα, οι κάτοικοι, οι κολλήγοι των βακουφικών κτημάτων, έχοντας το άγχος της καταβολῆς του γεωμόρου, ενδιαφέρονταν για καλλιέργειες άμεσης απόδοσης, δίχως όμως να παύουν να διεκδικούν τα κτήματα αυτά, με την αίτιολογία ότι ήταν κοινοτικά και η μονή, στην οποία ανήκαν, ήταν και αυτή κοινοτική.⁵⁸

Έκτός από την άρνηση της πληρωμῆς του ένοικίου, οι περίοικοι κάτοικοι των βακουφικών κτημάτων δημιούργησαν προβλήματα τέτοια, που άνάγκασαν τη δημογεροντία να επέμβει και μάλιστα άποφασιστικά. Τό περιστατικό που άφορούσε τα κτήματα του μοναστηρίου της Δουρούτης και τους Ραψιστινούς, είναι από τα χαρακτηριστικώτερα της έποχῆς, γιατί προκάλεσε πάταγο και έξανάγκασε τη δημογεροντία να επιβάλει άυστηρές ποινές στους παραβάτες. Τό ιστορικό της υπόθεσης ήταν τό παρακάτω:

Η δημογεροντία είχε κανονικά νοικιάσει τα κτήματα του μοναστηριού στο Γούλα Ρωίμπα, αλλά οι κάτοικοι της Ραψίστας, ύποκινούμενοι από τόν τοποτηρητή της μονῆς παπα - Γιάννη,⁵⁹ έβαλαν στα νοικιασμένα βοσκοτόπια τα πρόβατα και τα άλλόγá τους και με άροτρα κατάστρεψαν τόν κισλά.⁶⁰ Ότετρα από τις παραπάνω ένέργειες των κατοίκων της Ραψίστας, ό ένοικιαστής ζήτησε τη λύση της ένοικιασης και την έπιστροφή των γραμματίων.⁶¹

Η δημογεροντία εξέτασε την αίτηση του Ρωίμπα και τόν δικαίωσε, γιατί η ένοικίαση ήταν νόμιμη και έγγραφε άυστηρή διαταγή στους κατοίκους της Ραψίστας. Η διαταγή της δημογεροντίας κατηγορηματικά έλεγε να μη έπεμβαίνουν οι Ραψιστινοί στα νοικιασμένα κτήματα και σέ αντίθετη περίπτωση άπειλῃσε με άυστηρά μέτρα τους παραβάτες.⁶² Όστόσο, οι κάτοικοι της Ραψίστας δέν συμμορφώθηκαν με τη διαταγή της δημογεροντίας και συνέχισαν να προκαλούν ζημιές και άκόμη έφτασαν στο σημείο να στείλουν έπιτροπή στη μητρόπολη, με την έντολή να δηλώσει, ότι τα κτήματα του μοναστηριού ανήκαν στην κοινότητα.⁶³ Η δημογεροντία, πρό του άδιεξόδου, άποφάσισε να ύπερασπίσει τα δικαιώματά της και, έπειδή τό θέμα ήταν νομικῆς φύσης, διόρισε έπιτροπή από δικηγόρους με τη ρητή έντολή να ύποβάλει τη γνωμοδότησή της μέσα σέ τακτή προθεσμία.⁶⁴ Η δημογεροντία ύλοποίησε την άπειλή της· έπαιρε τους έφοροεπιτρόπους της Ραψίστας,⁶⁵ εκδίδοντας έκκλησιαστικό έπιτίμιο⁶⁶ με την έντολή να διαβαστεί σέ όλες τις έκκλησίες της έπαρχίας.⁶⁷ Τέλος, έέβαλε ποινές στο δάσκαλο του χωριού⁶⁸ και στόν ένοικιαστή του χανίου της μονῆς της Δουρούτης.⁶⁹

Ρόλο διαιτητή έπαιξε άκόμη η δημογεροντία στις διενέξεις ανάμεσα στους τσιφλικάδες και στα βακούφια, όταν οι πρώτοι συνόρευαν με τα δεύτερα. Στην Ήπειρο, ειδικά, η έκκλησιαστική περιουσία κινδύνευε από τους τσιφλικάδες, που παρουσίαζαν άδικαιολόγητες έπεκτατικές τάσεις. Η άδικη αυτή μεταχείριση των τσιφλικάδων και σέ βάρος της έκκλησίας και ιδιαίτερα σέ βάρος φτωχών οικογενειών, είχε τραγικά άποτελέσματα, γιατί έγινε έξωση των δεύτερων από τα έκκλησιαστικά κτήματα, που τα δούλευαν σαν κολλήγοι, γιατί και η Έκκλησία ήταν, αλήθεια, ένας μεγάλος φεουδάρχης.⁷⁰

Την άπαράδεκτη αυτή κατάσταση την άντιμετώπισε με έπιτυχία ό τότε μητροπολίτης των Ίωαννίνων Γερβάσιος Όρολογάς, που με έγκνύλιό του είχε ζητήσει από τις κοινότητες της έπαρχίας να ύποβάλουν καταστάσεις των βακουφικών έδαφών, που βρίσκονταν κοντά σέ χωριά, τσιφλίκια και ανήκαν σέ ιδιώτες.⁷¹

Στά 1911, η δημογεροντία των Ίωαννίνων άντιμετωπίζει την περίπτωση των

γαιών του μοναστηριού της Γαρίτσας, που τις διεκδικούσε ή οικόγένεια Μίσιου. Για τη λύση του προβλήματος ή δημογεροντία είχε διορίσει τριμελή επιτροπή⁷² με τη διαταγή να υποβάλει έκθεση, ύστερα από επιτόπια έρευνα. Την ενδιαφέρουσα αυτή έκθεση της επιτροπής την καταχωρούμε όπως έχει, γιατί φωτίζει, χωρίς σχόλια, τον τρόπο της αντιμετώπισης της πιο πάνω σοβαρής περίπτωσης.

« Συνοδὰ ἀποφάσεως τῆς Σεβαστῆς Δημογεροντίας μεταβάντες οἱ ὑποφαινόμενοι, ἵνα ἐξετάσωμεν τὴν διαφορὰν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξύ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν βακουφικῶν γαιῶν Γαρίτσας καὶ τῶν κληρονόμων οἰκογενείας Μίσιου, κατόπιν συμπαράθεσιν τῶν ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἀξιουμένων ἀγρῶν καὶ τοῦ ἀργοῦ τόπου με τὸν κώδικα τῶν Μοναστηριακῶν γαιῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἀποφαινόμεθα: 1) Ὅτι τὰ χωράφια 1 χωράφι στρεμ 5 : 2 εἰς θέσιν Στάλιακα καὶ ἓνα χωράφι στρεμ 2 : 1 ἀγία Τριάδα, ἅτινα ἀξιούσιν οἱ χωρικοί, ὡς βακουφικά δὲν εἶναι τοιαῦτα, ἀλλ' ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν Μίσιου, διότι τὰ ὅρια τῶν εἰρημένων χωραφίων δὲν εἶναι σύμφωνα με τὰ ἐν τῷ Κώδικι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἀναγεγραμμένα ὅρια. 2) Ἀργὸν τόπον οὐδαμοῦ λέγει ὁ κώδιξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ὅτι ἔχει ἡ Μονή, συνεπῶς ἡ περὶ ἀργοῦ τόπου ἀξίωσις τῶν χωρικῶν ἐνοικιαστῶν εἶναι ἀδικαιολόγητος. Φρονοῦμεν ὅθεν ἀδιστάκτως, ὅτι τὸ δίκαιον εἶναι ἵπερ τῆς οἰκογενείας Μίσιου τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον οἱ ἐξετασθέντες ἐνοικιασται τῶν κισιάδων ἔκπαλαι βεβαιούσιν, ὅτι ὁ τόπος αὐτὸς ἦτο τῆς οἰκογενείας Μίσιου καὶ παρ' αὐτῆς ἐπωλεῖτο, αὐτοὶ δὲ ὡς ἐνοικιασται ἔβασκαν με τὰ ζῶα τῶν τὸν τόπον αὐτόν. Εὐλαβῶς δὲ φρονοῦμεν ὅτι εἰ δυνατόν νὰ παρεκαλεῖτο ὁ κ. Ἀλέξιος Μίσιος νὰ παρέχωρη εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τὸν περίξ τῆς ἐκκλησίας «Ἀγίας Τριάδος» ἀργὸν τόπον εἰς τὴν Ἱερὰν Ἐκκλησίαν Ἀγίας Τριάδος εἰς τὰ μαντέμια καὶ οὕτως ἐτίθετο τέρμα εἰς τὸν σκοπίμως καὶ ἄχαριν ἄλλως ἀγῶνα ἀναπτυχθέντα ὑπὸ τῶν ἐνοικιαστῶν χωρικῶν.⁷³ »

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω διαφορές, ἡ δημογεροντία ἐνεργοῦσε καὶ σὰν δικαστήριο ἐπίλυσης διαφορῶν μεταξύ δύο κοινοτήτων, καὶ ἡ ἀπόφασή της, ὁριστική καὶ τελεσίδικη, ἦταν ὑποχρεωτικὰ δεκτὴ ἀπὸ ὅλους. Οἱ δίκες τῆς μορφῆς αὐτῆς, γίνονταν πάντα κατ' ἀντιπαράστασιν τῶν ενδιαφερομένων διαδίκων πού ὑποχρεωτικὰ προκαλοῦνταν ἀπὸ τὴν ἐνιαία διοικητικὴ δημογεροντία.⁷⁴

Θὰ παρουσιάσουμε μιὰ τέτοια περίπτωσι, γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ὁ τρόπος, με τὸν ὁποῖο λύνονταν οἱ παραπάνω διαφορές. Στὰ 1911, ἡ δημογεροντία τῶν Ἱωαννίνων ἐξετάζει τὴ διαφορὰ μεταξύ τῶν κοινοτήτων Βαλανιδιάς καὶ Μπουρελέσιας, πού διεκδικοῦσαν βακούφικο δάσος τῆς μονῆς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.⁷⁵

Κατὰ τὴν ἀκροαματικὴ διαδικασίαν καὶ με βάση τὴν αἴτηση τῶν παραπόνων τῶν ἱερέων τῆς Βαλανιδιάς, ὑποστηρίχθηκε πὺς οἱ ἀντίδικοι κάτοικοι τῆς Μπουρελέσιας καλλιεργοῦσαν τὰ χωράφια καὶ ἐνῶ ἔστειλαν ἀνθρώπους γιὰ νὰ κόψουν ξύλα, τοὺς κακοποίησαν, με ἀποτέλεσμα τὸ σχολεῖο τῆς Βαλανιδιάς νὰ μείνῃ δίχως κάρβουνα.⁷⁶

Στὴν αὐτὴ συνεδρία τῆς δημογεροντίας ἀναγνώστηκε καὶ τὸ πιστοποιητικὸ τῶν περιόικων χωριῶν,⁷⁷ πού πιστοποιοῦσε τὸ δίκιο τῆς κοινότητος τῆς Βαλανιδιάς, με ἀποτέλεσμα οἱ ἔφοροι τοῦ χωριοῦ νὰ ἐπικαλεστοῦν τὸ βιβλίο τῆς μητρόπολης, ὅπου ἦταν καταχωρημένα τὰ κτήματα τοῦ μοναστηριοῦ.⁷⁸

Οἱ ἀντίδικοι ἀπάντησαν, ὅτι τὸ ἀμφισβητούμενο μέρος ἀνήκει στὸ τσιφλίκι Μπουρελέσια καί, κατὰ συνέπειαν, ἡ ὅλη ἐνέργειά τους ἦταν κανονικὴ.⁷⁹ Ἡ δημογεροντία, ἀφοῦ ἄκουσε τὰ δύο ἀντίδικα μέρη, ἀποφάσισε τὸ ζήτημα νὰ λυθεῖ ἐπὶ τόπου, γι' αὐτὸ καὶ συγκρότησε ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὰ περίοικα χωριά, με τὴν ἐντολὴ νὰ καθορίσῃ τὰ σύνορα, με βάση τὸν ἐπίσημο κώδικα τῆς μητρόπολης.⁸⁰

Μὲ βάση τὸ παραπάνω περιστατικὸ, ἀβίαστα συμπεραίνουμε, ὅτι ἡ διαδικα-

σία επίλυσης τῆς διαφορᾶς δύο κοινοτήτων ἦταν ἀντικείμενο σχολαστικῆς ἔρευνας καὶ ὄχι μιᾶς ἐπιπόλαιας καὶ ἀπλῆς ἐξέτασης.

Στὴ δημογεροντία, τὸ ἀνώτερο κοινοτικό ὄργανο τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας, ὑπάγονταν καὶ οἱ ἐπίτροποι τῶν κληροδοτημάτων τῆς ἐπαρχίας. Γιὰ τὴ διανομὴ τῶν ποσῶν, τὴν κατάρτιση τοῦ καταλόγου τῶν δικαιούχων, ἀρμόδιοι ἦταν οἱ ἐπίτροποι τοῦ κληροδοτήματος, ἀλλὰ, ὥστόσο, ἡ ἀρμοδιότητά τους ἦταν κάτω ἀπὸ τὸν ἀποκλειστικό ἔλεγχο τῆς ἐνιαίας διοικητικῆς δημογεροντίας.⁸¹

Στὸν ἔλεγχο ἀκόμα τῆς δημογεροντίας ἦταν ἡ προίκιση τῶν νέων τῆς ἐπαρχίας. Ἡ ἀπόδοση τοῦ ποσοῦ στὴ δικαιούχο γίνονταν ὕστερα ἀπὸ ἀπόφασή της, ποὺ στηρίζονταν στὴν εἰσήγηση τοῦ ἐκτελεστή τοῦ κληροδοτήματος.⁸²

Καὶ ὅμως, τὸ παντοδύναμο, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, κοινοτικό ὄργανο δὲν εἶχε τὴν ἀρμοδιότητα ἐπικύρωσης τοῦ ἐκλογικοῦ γιὰ τοὺς Μουχτάρηδες τῶν κοινοτήτων καὶ γιὰ πρώτη φορά, στὰ 1911, γίνεται λόγος γιὰ ἐπέκταση τοῦ κυρίαρχου δικαιώματός της καὶ στὸν τομέα αὐτόν.⁸³

Μὲ βάση τὸ ἄρθρο 10 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908, κάθε διεύθυνση τῶν σωματείων τῆς πόλης ἦταν ἀνεξάρτητη «ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῶν, ὑποχρεοῦται ὅμως εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους νὰ ὑποβάλλῃ τοὺς λογαριασμοὺς ὑπογεγραμμένους εἰς τε τὴν ἐφοροεπιτροπείαν καὶ εἰς τὴν Ἐνιαίαν Δημογεροντίαν».⁸⁴

Μὲ βάση τὸ παραπάνω ἄρθρο, κάθε σωματεῖο τῆς πόλης ἦταν, ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴ διαχείριση, ὑπόλογο στὴν ἐνιαία διοικητικὴ δημογεροντία. Ἡ ὑπόθεση τοῦ πολιτικοῦ συλλόγου, ποὺ στὰ 1911 ἀπασχόλησε τὴ δημογεροντία τῶν Ἰωαννίνων, εἶναι ὁ πιὸ ἀντικειμενικὸς μάρτυρας καὶ γι' αὐτὸ θὰ τὴν περιγράψουμε, γιὰ νὰ ἀποδείξουμε χειροπιαστὰ τὴν παντοδυναμία τοῦ ἀνωτέρου αὐτοῦ κοινοτικοῦ ὄργανου.

Εἶναι γνωστό, πὼς ὁ πολιτικὸς σύλλογος εἶχε ἰδρυθεῖ στὶς 8 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1908, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1911 τραβοῦσε γιὰ διάλυση. Ἡ διαχείρισή του παρουσίαζε 82 ναπολεόνια περίσσευμα καὶ μὲ βάση τὸ 32 ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ του, θὰ ἔπρεπε τὰ 82 ναπολεόνια νὰ κατατεθοῦν σὰν κεφάλαιο στὴν Τράπεζα καὶ ὁ τόκος τοῦ παραπάνω κεφαλαίου θὰ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ ἐκπαιδευτικοὺς σκοποὺς.⁸⁵ Ἀλλὰ τὸ παραπάνω περίσσευμα, ὁ σύλλογος τὸ διέθεσε στὴν ἀγορὰ τοῦ τυπογραφείου τῆς ἐφημερίδας «Ἡπειρος»,⁸⁶ παραβιάζοντας ἔτσι ρητὴ διάταξη τοῦ καταστατικοῦ του, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ δημογεροντία νὰ ἐφαρμόσει ἀκριβῶς τὰ δικαιώματά της.⁸⁷

Ἡ δημογεροντία, ἐνδιαφερόμενη γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου, ὑποχρέωσε τὸν ταμία τοῦ συλλόγου νὰ καταβάλει τὸ περίσσευμα, κοινοποιώντας τὴν ἀπόφασή της μὲ ἔγγραφο τοῦ μητροπολίτη.⁸⁸ Ἀλλὰ ὥστόσο, ὁ ταμίας ἀπάντησε πὼς, βάσει τοῦ καταστατικοῦ, δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴν ἀπόφαση,⁸⁹ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προσκληθοῦν καὶ νὰ παρουσιαστοῦν στὴ δημογεροντία, κατὰ τὴ συνεδρία τῆς 7ης τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1911, ὁ πρόεδρος Τζαβέλλας καὶ ὁ ταμίας, στοὺς ὁποίους ὁ μητροπολίτης Γερβάσιος ἀνακοίνωσε τὴν τελεσίδικη ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας.⁹⁰ Ἀκολούθησε διαλογικὴ συζήτηση μεταξὺ Γερβασίου καὶ Τζαβέλλα καὶ ἡ δημογεροντία, μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 381 ἀπόφασή της, διέταξε τὰ ἑξῆς:

«1) Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Σύλλογος διελύθη ὅπερ ἄλλως τε ἐξακριβώνεται ἐκ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου του ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς κατὰ τὸν νόμον ἀδείας πρὸς λειτουργίαν του ὅπερ ὁμολογεῖ αὐτὸ τὸ Συμβούλιον ἐκ τῆς ἐπὶ δύο περίπου ἔτη παύσεως τῆς πληρωμῆς τῶν συνδρομῶν καὶ ἐκ τῆς μὴ ἐκλογῆς ἄλλου Δ. Συμβουλίου, τῆς περιόδου τοῦ τέως τοιούτου πρὸ πολλοῦ ληξάσης καὶ τέλος ἐκ τοῦ ὅτι ἐλλεῖπει τῆς ἐκ τοῦ νόμου ἀδείας ἀδύνατος τυγχάνει ἡ σύγκλησός του, 2) ὅτι ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου περὶ

τῆς περιουσίας τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου ὡς προϊσταμένη ἐκκλησιαστική ἀρχή, ἐντεταλμένη διὰ τὴν περιφρούρησιν τῶν ἱερῶν περιουσιῶν τῶν φιланθρωπικῶν καταστημάτων ὡς τυγχάνει ἱερὰ περιουσία καὶ ἡ τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου προωρισμένη κατὰ τὸ καταστατικόν του ὑπὲρ τῶν Σχολείων. 3) Ἡ Δημογεροντία, προασπιζομένη τῶν φιланθρωπικῶν καταστημάτων, ἅτινα ὡς εἴρηται ἔχουσι δικαίωμα ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου τούτου, ἐπειδὴ ἐπελήφθη τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος ὡς ἐκκλησιαστική ἀρχὴ συνιστᾷ εἰς τὸν πρόεδρον καὶ ταμίαν νὰ μὴν ὀχυρῶνται ὀπισθεν τῶν τύπων,⁹¹ παρὰ νὰ σκεφθῶσιν ἐπὶ τῆς οὐσίας καὶ ἔλθουν εἰς καλὴν συνεννόησιν ἵνα δοθῇ πέρας εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην συμφώνως τῷ καταστατικῷ. »

Ἡ παραπάνω δίκαια ἀπόφασις κοινοποιήθηκε στοὺς δύο ἐκπροσώπους τοῦ πολιτικοῦ συλλόγου, οἱ ὅποιοι ἀναγκάστηκαν νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ὑποχρεώθηκαν νὰ ὀχυρωθοῦν πίσω ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ καταστατικοῦ, γιατί δὲν ἦταν ἔτοιμοι γιὰ τὴν καταβολὴ τοῦ περισσεύματος καὶ ζήτησαν καὶ ἔλαβαν δέκα πέντε μέρες προθεσμία, ἀφοῦ ὑποσχέθηκαν ὅτι θὰ τακτοποιήσουν τὸ ζήτημα.⁹³

Καὶ ὅμως, παρὰ τὴν προθεσμίαν τῶν 15 ἡμερῶν, δὲν ἔγινε κατορθωτὴ ἡ εἰσπραξίη τοῦ ποσοῦ τῶν 82 ναπολεονίων, με ἀποτελεσματὶ ἡ δημογεροντία, με τὴν ὑπ' ἀριθ. 406 ἀπόφασή της, νὰ τοὺς ὑπενθυμίσει «ἵνα ἀμέσως καὶ ὠρισμένως συμμορφωθῶσι με τὴν ἀπόφασιν ταύτην».⁹⁴

Πρὸ τῆς ἀνυποχώρητης θέσεως τῆς δημογεροντίας, οἱ δύο ἐκπρόσωποι τοῦ συλλόγου παρουσιάστηκαν στὸ μητροπολίτη καὶ δήλωσαν ὅτι «ἂν καὶ καταβάλλουσι πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως συμμορφωθῶσιν ἐγκαίρως με τὸ 32ον ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου, ἤτοι νὰ περισυλλέξουσιν τὴν διὰ τὸ τυπογραφεῖον τῆς ἐνταῦθα ἐφημερίδος “Ἡπειρος” διατεθεῖσαν χρηματικὴν περιουσίαν τοῦ Συλλόγου, οὐχ ἦττον καὶ ἡ Δημογεροντία εἶναι ἐλευθέρω νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκποίησιν τοῦ πιεστηρίου τοῦ ἐν λόγῳ τυπογραφείου».⁹⁵

Ὅστερα ἀπὸ τὴν δήλωσιν αὐτή, ἡ δημογεροντία ἐνέκρινε, ἀλλὰ δὲν πραγματοποιίσει, τὴν ἀπόφασή της, ὅπως «πωληθῇ δι' αὐτῆς τὸ ἐν λόγῳ πιεστήριον καὶ τὰ στοιχεῖα διὰ πλειοδοσίας, ἐκ δὲ τοῦ ἀντιτίμου νὰ πληρωθῶσιν συμμέτρως ὅλοι οἱ χρηματοδοταί».⁹⁶

Ἀπὸ τὴν παραπάνω ἀπόφασιν γίνεται φανερὴ ἡ παντοδυναμία τῆς δημογεροντίας στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Συνοψίζοντας τίς ἀρμοδιότητές της τονίζουμε, ὅτι ἀσχοῦσε ἀποτελεσματικὸ ἔλεγχον σὲ ὅλα τὰ κοινοτικὰ σωματεῖα καὶ μόνον δὲν εἶχε ἀρμοδιότητα νὰ ἐπικυρώσει τὴν ἐκλογὴ τῶν Μουχτάρηδων.

Τελειώνοντας μετὰ τὴν δημογεροντία, θεωροῦμε σκόπιμον ν' ἀναφερθοῦμε καὶ στοὺς ὑπαλλήλους της καὶ στὰ τηρούμενα βιβλία της. Ἡ ἐνιαία δημογεροντία διατηροῦσε δύο γραμματικούς, ἓνα διερμηνέα καὶ ἓνα κλητῆρα. Ἀπὸ τοὺς δύο γραμματικούς ὁ πρῶτος ἔπρεπε νὰ ἔχει δίπλωμα τῆς νομικῆς σχολῆς καὶ νὰ εἶναι ἄμεμπτης διαγωγῆς καὶ ὁ δεῦτερος, ποὺ προσλαμβάνονταν σὰν βοηθὸς τοῦ πρώτου, ἔπρεπε νὰ ἔχει πτυχίον τῆς νομικῆς σχολῆς καὶ νὰ εἶναι κάτοχος τῆς τουρκικῆς γλώσσας «καὶ εἰ δυνατόν καὶ τῆς Γαλλικῆς».

Τὸ παραπάνω προσωπικὸ διορίζονταν ἀπὸ τὴν δημογεροντία καὶ τὸ μικτὸ ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριον, σὲ κοινὴ συνεδρίαση ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μητροπολίτη.⁹⁸ Οἱ δύο γραμματικοὶ συνέτασσαν τὰ πρακτικὰ τῆς δημογεροντίας καὶ τοῦ μικτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καὶ διατηροῦσαν τὰ ἐξῆς βιβλία:

1. Βιβλίον πρακτικῶν τῆς Ἐνιαίας δημογεροντίας⁹⁹
2. Βιβλίον πρακτικῶν τοῦ Μ. Ε. δικαστηρίου
3. Βιβλίον ἀποφάσεων τοῦ Μ. Ε. δικαστηρίου
4. Βιβλίον τῶν διαθηκῶν καὶ λοιπῶν συμβολαίων

5. Βιβλίον πρωτοκόλλου και

6. Βιβλίον ἀλληλογραφίας και τακτριών.¹⁰⁰

Τὸ παραπάνω προσωπικὸ ἔπαιρνε μηνιαῖες ἀποδοχές, πὺν τὸ ὕψος τους καθόριζε ἡ δημογεροντία, και καταβάλλονταν ἀπὸ τὸν ταμία «ἀνελλιπῶς».¹⁰¹ Τὸ προσωπικὸ, τέλος, ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ ἐργάζεται «καθημερινῶς και ἀόκνως ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει, ἄλλως κατόπιν ἐπιπλήξεων παύονται».¹⁰²

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΚΟΣΤΟΤ ΠΡΩΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

45. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 7-8. Στὴν ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας, γίνεται λόγος γιὰ διένεξη μεταξὺ ἰδιώτη και ἐφοροεπιτρόπων τοῦ Λοξετίου γιὰ τὰ κτήματα τῆς Μονῆς τῆς Τσουνας και δικαιώνεται ὁ πρῶτος.
46. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 12. Ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἐνσταση πὺν ὑπόβαλαν οἱ ἐφοροεπίτροποι τοῦ Λοξετίου και ἀναφέρεται πολὺ περιληπτικὰ και ὁ ἰσχυρισμὸς τους.
47. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 12. Στὴν ἀπόφασή της ἡ δημογεροντία ἀπορρίπτει τὴν ἐνσταση τῶν ἐφοροεπιτρόπων τοῦ Λοξετίου μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι «ὁ σκοπὸς τῶν ἐνισταμένων δὲν ἦτο δν ἰσχυρίζονται, ἀφοῦ ἐξέθηκαν εἰς πλειστηριασμὸν τὸ μετόχιον τοῦτο».
48. Βλ. τὸ ἄρθρο 5 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1909, πὺν ἀναφέρονται οἱ πόροι τῶν κοινοτήτων.
49. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 408. Τὴ διαταγὴ τῆς ἐνοικίας τόσο τῶν κοινοτικῶν κτημάτων ὅσο και τῶν κτημάτων τῶν μοναστηριῶν, τὴν ἔδινε ἡ δημογεροντία και ὁ τύπος της ἦταν ὁ ἑξῆς: «Ἐπειδὴ λήγει ἡ ἀκώσις τῶν γαιῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουραχάνης τῶν κειμένων εἰς Ἀρδομίσταν, ἐνεκρίθη ὅπως ἐκτεθῇ ἡ ἀκώσις των εἰς πλειστηριασμὸν διὰ μίαν τριετίαν».
50. Βλ. τὸ ἄρθρο 24 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας πὺν ρητὰ γράφει: «Ἡ ἐκμίσθωσις τῶν κτημάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς οἰονδήποτε φιλανθρωπικὸν κατὰστημα γίνεται διὰ πλειοδοσίας ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει και κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς ἐνιαίας διοικητικῆς δημογεροντίας. Πᾶσα δὲ ἐκμίσθωσις ἄνευ ἐπικυρώσεως τῆς ἐνιαίας διοικητικῆς δημογεροντίας τυγχάνει ἄκυρος και οἱ διενεργήσαντες τοιοῦτον ἐφοροεπίτροποι παύονται και στεροῦνται τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων διὰ μίαν τριετίαν».
51. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 630, ὅπου κατακυρώνεται ἡ ἐνοικίαση τῶν βακουφικῶν γαιῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Γουλᾶ ἀντὶ γροσίων 1055 ἐτησίως.
52. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 630, ὅπου γίνεται λόγος και γιὰ τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἐνοικίας, πὺν ἦταν ἀποκλειστικὰ τρία χρόνια.
53. Ἡ καταβολὴ τοῦ ἐνοικίου γίνονταν τμηματικὰ και ἀρμόδιος γιὰ τὴν εἴσπραξη ἦταν ὁ γραμματεὺς τῆς δημογεροντίας. Ἡ πληρωμὴ γίνονταν βάσει τοῦ γραμματίου και τὸ εἰσπραττόμενο ποσὸ κατατίθονταν στὴν ἐν Ἱωαννίνοις Τράπεζα τῶν Ἀθηνῶν. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 3.
54. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 639.
55. Τὸ ταγάρι ἦταν σακκίδιο ἀπὸ χονδρὸ μάλλινο πολύχρωμο ὕφασμα. Σ' αὐτὸ ἔρριχναν οἱ γεωργοὶ τὴ σοδειά. Τὸ ταγάρι ἀκόμη ἀποτελοῦσε μέτρο γιὰ τοὺς ξηροὺς καρποὺς και τὰ γεννήματα. Βλ. Ἐγκ. Πάπυρος - Λαρούς, τόμος 12, σ. 214.
56. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 30-31, ὅπου και γίνεται περιληπτικὰ λόγος γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς κοινότητος τοῦ Λιθίνου: «Οἱ κάτοικοι Λιθίνου δὲν δίδωσι τὸ γεώμορον, ὅπερ μένει εἰς τὴν Μονὴν και ἐξητήσαντο ἵνα σταλῇ ἄνθρωπος τῆς Μητροπόλεως, ἵνα παραλάβῃ αὐτὸ ἐκ τῆς Μονῆς και τὸ παραδῶσῃ εἰς αὐτοὺς, συνάμα δὲ διὰ διαταγῆς διαταχθῇ και ἡ κοινότης Κουτρουλάδων, νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ γεώμορον».

57. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 31. Στὴν ἀπόφαση αὐτὴ ἡ δημογεροντία δικαιώνει τοὺς ἐνοικιαστῆς καὶ ἀπαλλάσσει τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὴν καταβολὴ τοῦ γεωμόρου ποὺ θὰ συμφηφίζονταν μὲ τὸ ὀφειλόμενο ἐνοίκιο.
58. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 31. Στὴν ἀπόφαση αὐτὴ παρουσιάζεται ἡ αἰτιολογία τῶν κατοίκων τοῦ Λιθίνου ποὺ ἦταν ἡ ἐξῆς: «Ὅτι ἀρνοῦνται νὰ πράξωσι τοῦτο (καταβολὴ γεωμόρου) καθότι δὲν τοὺς ἀναγνωρίζουσι τοὺς πακτωτάς ἐκ Λιθίνου καὶ δὲν ἔχουσι εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην, καὶ ὅτι ἐννοοῦσιν τὸ γεώμορον κοινοτικόν».
59. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 1.009. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση «ἡ Δημογεροντία ἐπέστη πλεόν ὅτι πέτρα τοῦ σκανδάλου εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ὑποκινητὴς τῶν Ραφιστινῶν εἰς τοιαῦτα κατὰ τῆς μισθώσεως καὶ τῶν μονῶν Δουρούτης καὶ Πεστερᾶς διαθήματα εἶναι ὁ τῶς τοποτηρητῆς αὐτῶν παπᾶ - Γιάννης».
60. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 1.008, ὅπου ἀναφέρεται τὸ περιεχόμενο τῆς ἀναφορᾶς Ρώϊμπα, ποὺ ἀνάμεσα στὰ ἄλλα γράφει ὅτι «ἐκ τῶν κατοίκων Ραφίστης Ἀναστάσιος Μπαλτογιάννης ἀπέλυσεν εἰς τὸν ἐμισθωθέντα κισλᾶν τὰ αἰγοπρόβατά του ὁ δὲ τοποτηρητῆς παπᾶ - Γιάννης τὰ ἄλογά του καὶ συγχρόνως οἱ ἐκ τῶν κατοίκων Ραφίστης Ἀναστ. Μπαλτογιάννης, Θεοδ. Μίχος, Χρήστος Βαγγέλης, Παῦλος Κολιὸ Χήτος, Κώστας Μαντέλας, Κώστας Ζιόκος, Στέφος Σκοπούλης, Γεώργιος Κοτσιαντώνης, Γεώργιος Βαλτογιάννης καὶ Ἰωάννης διὰ τῶν ἀροτῆρων βοῶν τὸν κατέστρεψαν ἐντελῶς τὸν κισλᾶν, ὥστε οὐδεμίᾳ πλεόν ὠφέλειαν δύναται νὰ ἀπολαύσῃ».
61. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 1.008. Τὸ σχετικὸν τῆς ἀπόφασης τῆς δημογεροντίας ρητὰ ἀναφέρει: «Ἐπειδὴ συμφώνως πρὸς τὸν νόμον δικαιούται νὰ ἀκυρώσῃ τὴν γενομένην μίσθωσιν ὥς ἐκ τῆς ἐπελθούσης φθορᾶς τοῦ μισθωθέντος κτήματος διὰ ταῦτα θεωρεῖ ἐαυτὸν ἀπηλλαγμένον πάσης ὑποσχέσεως ἐκ τῆς γενομένης συμβάσεως τῆς μισθώσεως καὶ παρακαλεῖ νὰ ἀκυρωθῇ τὸ συμβόλαιον καὶ τοῦ ἐπιστραφῶσι τὰ γραμμάτια».
62. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 1.009. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέτρα, ἡ δημογεροντία «ἐνέκρινεν κατὰ πλειοψηφίαν ὅπως μὴ διορισθῇ πλεόν οὗτος (παπᾶ - Γιάννης) εἰς τὰς Μονὰς ταύτας καὶ νὰ ἀναγγεῖθῃ καὶ εἰς τὴν κοινότητα Ραφίστης ἡ τοιαύτη κατὰ τοῦ παπᾶ - Γιάννη ἀπόφασις».
63. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 1.015, ὅπου ρητὰ ἀναφέρονται οἱ ἐνέργειες τῆς ἐπιτροπῆς τῆς κοινότητος Ραφίστας ποὺ παρουσιάστηκε στὸ μητροπολίτη καὶ δήλωσε ὅτι: «δὲν ἐννοεῖ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Δημογεροντίας, ἥτις δὲν πρέπει νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ τῆς Μονῆς Περιστερᾶς, ἣν θεωροῦσιν ὑπαγομένην εἰς τὴν κοινότητά των».
64. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 1.015, ὅπου καθορίζεται ἡ θέση τῆς δημογεροντίας: «ἵνα βαδίζῃ ἐπὶ ὀρισμένου προγράμματος τῶν πρὸς τοῦτο ἐνεργειῶν τῆς ἐθεώρησεν σκόπιμον νὰ ζητήσῃ τὴν πρὸς τοῦτο γνωμοδότησιν ἐπιτροπῆς ἐκ δικηγόρων, περὶ τῶν ληφθησομένων δικαστικῶν μέτρων καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας τῆς Δημογεροντίας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου» πρὸς τοῦτο διωρίσθησαν οἱ κύριοι Γ. Τζέτζος, Ἀλ. Μέξης, Γ. Τζαβέλλας, Ἀθ. Στούπης καὶ Ε. Χατζῆς».
65. Στὴν ἀπόφαση ρητὰ ἀναφέρεται: «Παύονται τοῦ ἀξιώματος τῶν ἐφοροεπιτρόπων Ραφίστας οἱ Νάκος Ζώης, Θεόδωρος Μίχος καὶ Ἀναστ. Μπαλτογιάννης ὡς πρωταίτιοι καὶ ὑποκινηταὶ τῆς ἐπεμβάσεως κατοίκων Ραφίστης εἰς τὰς ἐνοικιασθεῖσας γαῖας τῶν Μονῶν Δουρούτης καὶ Περιστερᾶς καὶ συνεπῶς τῆς καταστροφῆς αὐτῶν». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 26.
66. Τὸ ἐπιτίμιο ἐκδόθηκε κατὰ τῶν τριῶν ὑποκινητῶν τῆς ἀνταρσίας μὲ τὴν αἰτιολογία «ὡς λαβόντων τὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐξακολοθούντων παρὰ τὰς ἐπανεπιλημμένας συστάσεις, νουθεσίας καὶ διαταγὰς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 26.

67. Ἡ διαταγή τῆς δημογεροντίας ρητὰ ἔγραφε: «Νὰ ἀναγνωσθῇ τὸ ἐκδοθὲν κατ' αὐτῶν ἐπιτίμιον τὴν προσεχῇ Κυριακὴν εἰς τὰς ἐνταῦθα Ἱερὰς Ἐκκλησίας, εἰς Ραψίσταν καὶ εἰς τὰ κυριώτερα χωρία τῆς ἐπαρχίας». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 26.
68. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 26.
69. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 26.
70. Ὁ ἀπολογισμὸς τῶν οἰκογενειῶν ποὺ εἶχαν ἐξωσθεῖ ἦταν: 5 οἰκογένειες στὸ Γαρδικόπουλο, 4 στὴν Κοσμηρά, 3 στὴν Κόντσικα, 3 στὴ Λαψίστα καὶ δύο στὸ Μπαρζομμάδι. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., ἔτος 1979, σ. 633.
71. Ἡ διαταγή τοῦ τότε μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων εἶχε κοινοποιηθεῖ σὲ ὅλη τὴ μεγάλη ἐπαρχία καὶ τὸ δημοσιογραφικὸ ὄργανο τοῦ πολιτικοῦ συλλόγου, ἡ ἐφημερίδα «Ἡπειρος», ἀφιερώνει, γιὰ τὴν περίπτωσι, ὁλόκληρο ἄρθρο, ποὺ φέρει τὸν τίτλο «Οἱ τοιφιλκάδες καὶ αἱ Βακούρζικαι γαῖαι», ὅπου προτρέπει τὶς κοινότητες νὰ ὑποβάλουν τὶς καταστάσεις ποὺ ζήτησε ὁ μητροπολίτης. Βλ. ἐφημερίδα «Ἡπειρος», φύλλο 76/22-12-1910.
72. Τὴν ἐπιτροπὴ τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ κύριοι Ε. Δ. Ζήκος, Β. Ν. Κίγκος καὶ Μ. Κυρζόπουλος. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 629.
73. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 336 ἀπόφασιν τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ ρητὰ γράφει: «Ἐγένετο παμψηφεί ἀποδεκτὴ ἡ ὑπὸ ἡμερῶν. 13 7/6ρίου ἐν ἔτους ἔκθεσις τῶν ὡς εἰσηγητῶν μεταβάντων κυρίων Ε. Ζήκου καὶ Β. Κίγκου καὶ τοῦ Γραμματέως Μ. Κυρζοπούλου πρὸς ἐξέτασιν τῆς κυριότητος τῶν διαφιλονεικουμένων γαιῶν εἰς θέσεις "Παροῖ Στάλιαγμα" καὶ "Ἀγία Τριάς παρὰ τῆς Μονῆς Γαρίτσας καὶ τῆς οἰκογενείας Μίσιου καὶ ἀναγνωρίζονται ὅτι αἱ γαῖαι αὗται ὡς καὶ ὁ ἀργὸς τόπος (καλῇ - γιέρ), καὶ αἵτινες συμπεριλαμβάνονται εἰς τὴν ἔκθεσιν, ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν Μίσιου». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 629.
74. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 332 ἀπόφασιν τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ ρητὰ γράφει: «Ἐπὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης (τῶν ἱερέων τῆς Βαλανιδιάς) ἐνεκρίθη πρὸ παντὸς νὰ προσκληθῶσι οἱ ἔμποροι καὶ ὁ Μουχτάρης ἐξ ἐκάστης τῶν διαμαχομένων κοινοτήτων Βαλανιδιάς καὶ Μπουρέλεσις ἐπὶ τοῦ βακουρζικοῦ δάσους, ἵνα προφορικῶς λάβῃ γνῶσιν ἡ δημογεροντία». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 627.
75. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 343 ἀπόφασιν τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου οἱ ἱερεῖς τοῦ χωριοῦ τῆς Βαλανιδιάς μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 844/6-11-1911 αἴτησίν τοις δήλωσαν ὅτι «ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου τῶν καὶ εἰς θέσιν "Μετόχι Στρογγαριά", ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν δάσος τι ἐκ πεντακοσίων στρεμμάτων, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν Μονὴν τοῦ χωρίου τῶν "Ἀγίας Παρασκευῆς"». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 632.
76. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 343 ἀπόφασιν τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου περιληπτικὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸ περιεχόμενον τῆς αἴτησης τῶν ἱερέων τῆς Βαλανιδιάς. Τὸ ὅλο περιεχόμενον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οἱ κάτοικοι τοῦ εἰρημένου χωρίου ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους μὴ ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν τούτων, προέβησαν εἰς τὸ νὰ κόψωσι αὐθαίρετως ἀρχετὴν ἔκτασιν δάσους καὶ κατασκευάσωσιν ἄνθρακας πρὸς πώλησιν, ὅτι πολλὰκις τοῖς ἔκαμον τὰς ἀναγκαίους παρατηρήσεις ἀλλ' αὐτοὶ ἀδιαφοροῦσαν, μάλιστα δὲ πρότινον ἡμερῶν ἐδίωξαν καὶ ἐκακοποίησαν τοὺς ἀνθρώπους οὓς ἀπέστειλαν ἵνα κόψωσι καὶ κατασκευάσωσι ἄνθρακας πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ σχολείου τοῦ χωρίου τῆς Βαλανιδιάς, οὗτος στερεῖται». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 632.
77. Τὰ περίοικα χωριά ἀναφέρονται στὴν αὐτὴ ἀπόφασιν τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας καὶ εἶναι: Βαλανιδιά, Κεράσσοβο, Ζαραβούτσι, Πετοῦσι καὶ Πράδαλα. Τὰ παραπάνω χωριά θεβαίωσαν ὅτι τὸ ἀμφισβητούμενον μέρος ἀνήκει στὴ μονὴ τῆς Ἀγίας Παρα-

- σκευῆς καὶ ὅτι «ἀδίκως ἐπεμβαίνει εἰς αὐτὸν τὸ χωρίον Μπουρελέσια». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 632.
78. Τὰ κτήματα τῶν μονῶν ἦταν καταχωρημένα στὸν κώδικα τῆς μητροπόλεως. Τέτοιους κώδικας ὑπάρχει στὸ ἀρχεῖο τῆς μητροπόλεως τῶν Ἱωαννίνων. Τὸν κώδικα αὐτὸ ἐπεξεργάστηκε καὶ δημοσίευσε ὁ Κώστας Βλάχος. Βλ. Κώστα Βλάχου, Κτηματολόγιον τῶν μονῶν τῆς περιοχῆς Κουρέντων Ἱωαννίνων, περ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ἔτος 1977, σ. 27.
 79. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 632.
 80. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 343 ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας τῶν Ἱωαννίνων, ποὺ ρητὰ γράφει: «Συνεπὺς διωρίσθη ἐπιτροπὴ ἀπαρτιζομένη ἐκ τῶν Αἰδ. Παπᾶ - Νικολάου ἐκ Ζαγόρτσας, Ἀποστόλου Γιώτη ἐκ Κόπρας καὶ Τσίλη Δήμου ἀπὸ Ζαραβοῦται, οὓς ὑπέδειξαν τὰ δύο μέρη ἀπὸ κοινοῦ, ἥτις ἐπιτροπὴ νὰ ἐξετάσῃ τὸ φιλονικούμενον μέρος καὶ ἐφαρμογὴ ἐπὶ τόπου τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Μητροπόλεως σύνορα τοῦ μέρους Στρογγαριά». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 633.
 81. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 259 ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας, μὲ τὴν ὁποία ἐγκρίνει τὴ γενόμενη διανομὴ τοῦ Τσουφλείου κληροδοτήματος καὶ καθορίζει ρητὰ ὅτι «ἐν τῷ μέλλοντι ἵνα μὴ ἐγείρονται παράπονα παρὰ τῆς κοινότητος Τσεπελόβου διὰ τὴν διανομὴν, ἐνεκρίθη ἵνα πρὸ τῆς διανομῆς συντάσσεται καὶ ὑποβάλληται παρὰ τῶν εἰδικῶν ἐπιτρόπων τοῦ Τσουφλείου κληροδοτήματος καὶ τῶν ἱερέων εἰς τὴν δημογεροντίαν κατάλογος τῶν πτωχῶν Τσεπελόβου εἰς οὓς θὰ διανεμηθῇ ἀναλόγως τὸ κληροδοτήμα, μεθ' ὃ ὁ κατάλογος οὗτος θὰ κοινοποιηθῇ εἰς τὴν Κοινότητα πρὸς γνώσιν τῶν ἐχόντων ἐνστάσεις κατ' αὐτοῦ, οἵτινες ὑποχρεοῦνται νὰ ὑποβάλλωσι ταύτας εἰς τοὺς εἰδικοὺς ἐπιτρόπους καὶ τοὺς ἱερεῖς εἰς τὴν Κοινότητα πρὸς διόρθωσιν τοῦ καταλόγου, οὕτω δὲ τυχὸν τροποποιούμενος ὁ κατάλογος νὰ ὑποβάλληται ἐκ νέου εἰς τὴν Δημογεροντίαν πρὸς ἐπικύρωσιν καὶ οὕτω καθίσταται ὁριστικός». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., ἔτος 1978, σ. 7.
 82. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 326 ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας, ὅπου ἐπὶ τῆς αἰτήσεως τῆς Βασιλικῆς Χρήστου Δημητρίου ἐκ Λοζετσίου, ἡ δημογεροντία «ἐνέκρινε τὴν εἰσηγήσιν τοῦ κ. Ἰ. Πισπιρῆ ὡς ἐκτελεστοῦ τοῦ Μαντιλοπουλείου κληροδοτήματος, ὅτι ἐκάστη πτωχὴ λαμβάνει χοικοδοτήματα κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ὑποβολῆς αἰτήσεως καὶ ὅτι αὕτη δικαιούται νὰ λάβῃ τῷ 1915». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 625.
 83. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 334 ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας τῶν Ἱωαννίνων, ὅπου δὲν ἐγκρίνεται λόγῳ ἀναρμοδιότητος τὸ ἐκλογικὸ τοῦ Μουχτάρη τοῦ Συρράκου. Μειοψήφησε ὁ δημογέροντας Α. Μέξης «φρονῶν ὅτι ἐν ἐκάστη δεδομένη περιπτώσει δέον νὰ εὐρύνεται ἡ δικαιοδοσία τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 628.
 84. Βλ. τὸ ἄρθρο 10 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἱωαννίνων τοῦ 1908. Ὁ κανονισμὸς πρωτόγραφος βρίσκεται στὸ ἀρχεῖο τοῦ συγγραφέα.
 85. Τὸ 32 ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ τοῦ πολιτικοῦ συλλόγου, ποὺ πρωτόγραφο βρίσκεται στὸ ἀρχεῖο τοῦ μακαρίτη Τάκη Σαλαμάγκα, ρητὰ γράφει: «Ἐν περιπτώσει διαλύσεως τοῦ Συλλόγου δι' οἰονδήποτε λόγον, ὅπερ μὴ γένοιτο, ἡ περιουσία αὐτοῦ κατατίθεται εἰς μίαν ἀσφαλῆ Τράπεζαν ἐπ' ὀνόματι τῆς Μητροπόλεως Ἱωαννίνων ὑπὸ τοῦ τέως Διοικ. Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου, οἱ δὲ τόκοι αὐτῆς θὰ χρησιμοποιῶνται ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτου καὶ τῶν συμβούλων του πρὸς ἐκπαιδευτικούς σκοποὺς ἐν Ἡπείρῳ».
 86. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 350 ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας τῶν Ἱωαννίνων, ὅπου ὁ μητροπολίτης Γερβάσιος ἀναφέρει ὅτι κάλεσε τὸν ταμία τοῦ συλλόγου Φίλιππα Κωνσταντινίδη γιὰ νὰ μετρήσῃ τὸ ποσὸ τοῦ περισεύματος, ἀλλὰ ἐκεῖνος τοῦ δήλωσε ὅτι χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ τυπογραφείου τῆς ἐφημερίδας «Ἡπειρος». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 637.

87. Ἡ ἀπόφασις τῆς δημογεροντίας ἐπὶ τοῦ ὅλου θέματος ἦταν «1) Νὰ ὑποχρεωθῇ ὁ κ. Φίλιππος Κωνσταντινίδης ταμίαις τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου νὰ καταβάλλῃ ἀμέσως εἰς τὴν Ἱ. Μητροπολιν διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν δεόντων τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὁμολογηθὲν περίσσειμα τῶν 82 ναπολεονίων μετὰ τοῦ τόκου των ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλην περιουσίαν τοῦ Συλλόγου τούτου καὶ 2) ἀμέσως νὰ ὑποβάλῃ τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ταμείου εἰς τὴν δημογεροντίαν διὰ τὰ περαιτέρω». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 637.
88. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 381 ἀπόφασιν τῆς δημογεροντίας τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου ρητὰ ἀναφέρει ὅτι μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 446/29-9-1911 ἔγγραφο τοῦ μητροπολίτη διαβιβάστηκε στὸν ταμία τοῦ πολιτικοῦ συλλόγου περίληψις «τῆς ἀποφάσεως τῆς Δημογεροντίας». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 813.
89. Βλ. τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν τῆς δημογεροντίας τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου παρουσιάζεται ὁ ταμίαις τοῦ συλλόγου νὰ ἀπαντᾷ ὅτι «κατὰ τὸ ἰσχὺν νόμου ἐπέχον καταστατικὸν τοῦ Συλλόγου οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε ἐκπροσωπεῖ τὸν Ἑλληνικὸν Πολιτικὸν Σύλλογον εἰς τὰς οἰασδήποτε φάσεως σχέσεις του μὲ τρίτους καὶ κατὰ συνέπειαν μὴ ὑπαρχούσης νομιμοποιήσεώς του ἀδυνατεῖ κατὰ τὸ καταστατικὸν τοῦ Συλλόγου νὰ συμμερωθῇ πρὸς οἰανδήποτε ἀπόφασιν». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 813.
90. Βλ. τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου ὁ μητροπολίτης τῶν Ἰωαννίνων, ἀνακοινώνει στὸν πρόεδρον καὶ τὸν ταμία τοῦ συλλόγου τὴν τελευταία ἀπόφασιν τῆς δημογεροντίας «ἵνα συμφώνως τῷ 32ῳ ἄρθρῳ τοῦ καταστατικοῦ τοῦ διαλυθέντος συλλόγου καταβληθῇ ἡ περιουσία τοῦ Συλλόγου τούτου διὰ νὰ ἐφαρμοσθῶσι τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ ἐκείνῳ ἀναγραφόμενα». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 814.
91. Οἱ τυπικοὶ λόγοι ποὺ δόχρῳσαν τοὺς δύο ἐκπροσώπους τοῦ πολιτικοῦ συλλόγου ἦταν ὅτι «ὁ σύλλογος δὲν διελύθη ἀλλ' ὑφίσταται· εἰς δὲ τὴν παρατήρησιν τῆς Α. Σεβασμότητος ὅτι αὐτὰ τὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου τούτου διὰ τῆς ἀπὸ 26ης Φεβρουαρίου αἰτήσεώς των πρὸς τὴν Δημογεροντίαν, δι' ἧς ζητοῦσαν νὰ ἐξελεγχθῶσιν οἱ λογαριασμοὶ των, ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Σύλλογος διελύθη, ἀπήντησεν ὅτι κακῶς τὸ Συμβούλιον ὑπέβαλε τοιαύτην αἴτησιν εἰς τὴν Δημογεροντίαν καθότι κατὰ τὸ καταστατικόν, ὅπερ ἐπέχει θέσιν νόμου καὶ δὲν δύναται τὸ Συμβούλιον νὰ τὸ μεταβάλῃ, ἁρμοδία πρὸς ἐξελεγεῖν τῆς λογοδοσίας εἶναι ἡ Γενικὴ Συνέλευσις, ἣτις καὶ μόνη δύναται νὰ ἀποφανθῇ ἐὰν διελύθη ὁ Σύλλογος. Ἐπειτα ἠρώτησεν ὁ κ. Γ. Τζαβέλλας ποῖος εἶναι ὁ διάδικος, ὅστις ζητεῖ τὴν καταβολὴν τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου· εἰς ἀπάντησιν τῆς Αὐτοῦ Σεβασμότητος ὅτι ἡ Δημογεροντία ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπὸ 26ης Φεβρουαρίου 1911 αἰτήσεως τοῦ Δ.Σ. τοῦ ἐν λόγῳ Συλλόγου, ὁ κ. Γ. Τζαβέλλας ἐδήλωσεν ὅτι οὕτω πως ἡ Δημογεροντία φέρεται ὡς διάδικος καὶ κληρονόμος τῆς περιουσίας καὶ ὡς δικαστήριον καὶ ἐξητήσατο νὰ ὀρισθῇ ὁ διάδικος ἵνα ἀπαντήσῃ». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 814 - 815.
92. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 815.
93. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 381 ἀπάντησιν τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ ρητὰ γράφει: «Τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀπαγγελθείσης ἀπὸ κοινοῦ οἱ ρηθέντες Γ. Τζαβέλλας καὶ Φ. Κωνσταντινίδης ὁμολόγησαν ὅτι ἐξ ἀνάγκης ὠχυρώθησαν ὀπισθεν τύπων».
- 94, 95, 96. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὅ.π., σ. 27 καὶ 30.
- 97, 98, 99, 100, 101, 102. Βλ. τὸ ἄρθρον 21 (παρ. ι' - ια') τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.

ΜΑΡΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ - ΔΕΔΕ

Ο "ΖΑΦΕΙΡΗΣ,, ΤΩΝ ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΩΝ ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΑ ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΥΑΚΙΝΘΟΥ (Συμβολή στη μελέτη του πολυσήμαντου ήπειρωτικού έθνιμου)

Στήν αρχαία ελληνική μυθολογία, πανέμορφοι νεανίες συντρόφευαν τούς θεούς κι εκείνοι, νιώθοντας φιλία κι αγάπη γι' αυτούς, τούς μεταμόρφωναν σέ κάποιο δέντρο ή λουλούδι, πού δέν έπαινε, με τόν κύκλο τής ζωής και τού θανάτου στή φύση, νά υπάρχει κάποια εποχή και κυρίως τήν άνοιξη. Ήταν ένας ποιητικός τρόπος νά εκφραστεί ό θαυμασμός, ή γηστοία πού ένιωθαν γιά τόν φυτικό κόσμο στις πιό όμορφές του εκφράσεις και μαζί διόνταν και μιá έρμηνεία γιά τόν κύκλο τών εποχών και τήν εμφάνιση κι εξαφάνιση τού φυτικού κόσμου στή γή.

Γνωστότερος είναι ό "Άδωνις, μιá θεότητα και πολυπλοκότερη έννοια, με έντονο και τό κοινωνικό στοιχείο, όπως εμφανίζεται στή διάκριση τών δύο φύλων, όπως δόθηκε ή ευκαιρία νά σημειωθεί ευρύτερα σέ προηγούμενες εργασίες, πού δημοσίευσε ή Η.Ε., Σαπφώ... τ. 408-410 και κυρίως Άλκαίος τ. 420-425.

Εκχωρίζουμε έδώ τόν Νάρκισσο και τόν Υάκινθο, πού συμβολίζονται με τά δύο άδελφά λουλούδια, τό Ζαμπάκι (Narkissus Poeticus), τό λουλούδι πού έμπνέει τούς ποιητές, και τό Ζουμπούλι (Hycinthus Orientalis), γιανι συνδέονται, κυρίως τό δεύτερο, με τό έθιμο πού μάς άπασχολεί.

Συνεκδοχικά, αλλά όχι με έπιστημονική ακριβολογία, πάντοτε, οι έπιδιώσεις ή τά παράλληλα σύγχρονα έθιμα, τόσο με τόν "Άδωνιν όσο και με τού Υακίνθου, αλλά και τού Λίγου κλπ., ονομάζονται Άδώνια, Νέα Άδώνια κλπ. από τούς διάφορους μελετητές. Ό λαός όμως πού τά τελεί, δίνει τις δικές του ονομασίες, σύμφωνα με τήν τοπική διαμορφωμένη αντίληψη γι' αυτά και τήν παραλλαγή τής τελέσεώς τους.

"Ένα έξαιρετικά ενδιαφέρον τέτοιο «δρώμενο» άπλό λαϊκό θέατρο με θρησκευτικοεθιμικό περιεχόμενο, έπιζούσε στα Ζαγοροχώρια με τό όνομα Ζαφείρης, ενώ με άλλα όνόματα δέν έχει ακόμη σήμερα εκλείψει σέ άλλες περιοχές, με διάφορες παραλλαγές. Θα σταθούμε στόν Ζαφείρη, διότι υπάρχουν νέα στοιχεία γιά τόν ακριβέστερο συμβολισμό του, όπως ελπίζω.

Τό έθιμο ήταν στήν έπιστήμη γνωστό από τά 1900, με τήν περιγραφή πού έδωσε ό Δ. Σάρρος στο «Δελτίον τής Ιστορικής και Έθνολογικής Έταιρείας τής Ελλάδος». Αναφέρθηκε από διαφόρους λαογράφους κύρους, όπως ό Κυριακίδης, ό Μέγας κλπ. και ή Κατ. Κακούρη, στα 1965, βεβαιώνει πώς έχει ήδη εκλείψει στόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και δέν τό θυμούνται ούτε στα χωριά πού τό τελούσαν τακτικά, τά Σουδενά, τή Βίτσα κλπ. (Θάνατος, Άνάσταση, Η. Έταιρία Άθηνών, 1965).

Τό έθιμο είναι τό εξής: Τήν άνοιξη και κυρίως τήν Πρωτομαγιά, τά κρόι-τσια τών Ζαγοροχωρίων πού δέν είχαν περάσει τήν εφηβεία, δόσκοντας τ' άρνιά τους στο γρασίδι, «έπαιζαν» ξαπλώνοντας χάμω ένα άγόρι, νεκροστολίζοντάς το με σάβανο και με λουλούδια, γιανι παρίστανε τό νεκρό, και λέγοντάς του ένα μοι-

ρολόι, πού ο Άθ. Γιάγκας μᾶς τὸ δίνει σὲ τρεῖς παραλλαγές στὰ Ἑπειρωτικά Δημοτικά Τραγούδια του, ἐκδ. Πύρρος.

Ἀπὸ τίς παραλλαγές αὐτές, ἡ μακρύτερη εἶναι ἡ πρὸ κάτω καί, ἀπὸ ὅσα σημειώνει ἡ Κατ. Κακούρη (ὡς ἄνω), φαίνεται πὼς λεγόταν μὲ ἀρχὴ τῆς κορυφαίας καὶ συμπληρώματα τῆς ομάδας τῶν κοριτσιῶν.

Γιὰ ἰδέστε νιὸν πὺν ξάπλωσα — φίδια πὺν μ' ἔφαγαν
γιὰ ἰδέστε κυπαρίσσι — ἰὼ, ὄϊ
Δὲν σειέται δὲν λυγίζειται — κόσμε μου σκοτώστε με
δὲ σέρον' τὴ λεβεντιά του — ἰὼ, ὄϊ
Ποιὸς σῶκοψε τίς ρίζες σου, — ἄχου ψυχούλα μου
καὶ στέγνωσ' ἡ κορφὴ σου — ἰὼ, ὄϊ
Τί μῶκαμες λεβέντη μου — φίδια πὺν μ' ἔφαγαν
τί μῶκαμες ψυχὴ μου — ἀλήθεια λέω γὼ
μὴ νά 'ναι καὶ χινώπορος — ἰὼ, ὄϊ
μὴ νά 'ναι καὶ χειμῶνας — ἀλήθεια λέω ἐγὼ
Τώρα ν' ἔρθεν ἡ Ἀνοιξη — ἄχου παιδάκι μου
ν' ἔρθεν τὸ καλοκαίρι — ἰὼ, ὄϊ
Παίρνουν κι ἀνθίζουν τὰ κλαδιά — 'κουσε παιδάκι μου
καὶ κάμποι λουλουδίζουν — ἰὼ, ὄϊ
'Ερθαν πουλιά τῆς Ἀνοιξης — ἄχου μουρ' μάτια μου
ἔρθαν τὰ χελιδόνια — ἰὼ, ὄϊ
πὺν ντιοῦνται νέοι σιὰ κόκκινα — ἄχου λεβέντη μου
γερόντιοι σιὰ κουρέλια — ἰὼ, ὄϊ
καὶ σὺ μωρὲ λεβέντη μου — ἄχου λεβέντη μου
μέσα στὴ γῆ τὴ μαύρη — ἰὼ, ὄϊ
Ποῦ νὰ σεισιεῖς νὰ λυῖσιεῖς — φίδια πὺν μ' ἔφαγαν
νὰ σύρῃς τὴ λιθεντιά σου — ἰὼ, ὄϊ

Ξεσφάλισε τὰ μάτια σου!

Ἐκεῖνο πὺν ἐντυπωσιάζει ἀπὸ τὸ μοιρολόι, εἶναι ἡ ἀντίθεση τῆς ἀνθισμένης φύσης, ὁ ἐρχομὸς τῆς Πασχαλίας μὲ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ τὰ συμβολικὰ κόκκινα ρούχα τῶν νέων τὴν ὥρα πὺν ἕνας νέος, ἕνα λεβέντης, θρίσκειται ξαπλωμένος νεκρός. Παρομοιάζεται μὲ φυτὸ, μὲ λουλούδι πὺν τοῦ κόψανε τίς ρίζες καὶ στέγνωσε ἡ κορφὴ του. Ἰσως αὐτὰ τὰ δύο στοιχεῖα νὰ εἶναι πρὸ σημαντικὰ ἀπὸ ὅσο φαίνονται ἀπὸ πρώτη ἀποψὴ καὶ ἴσως νὰ ὀδηγοῦν, ὅπως θὰ ἀναλυθεῖ πρὸ κάτω, σὲ κάποιες ἐρμηνεῖες γιὰ τὸ σύμβολο Ζαφείρης. Ἀς σημειωθεῖ ἀκόμη πὼς καὶ τὰ ἄλλα δύο τραγούδια μοιρολόγια τοῦ Ζαφείρη ἔχουν τὸ ἴδιο νόημα καὶ τονίζεται καὶ πάλι ἡ πρὸ ἐπάνω ἀντίθεση.

Προχωρώντας ὁμως πρῶτα στὴν ὁλοκλήρωση τῆς περιγραφῆς τοῦ «παιχνιδιοῦ», μὲ ἄλλα λόγια τῆς παραστάσεως, ὅπως συχνότατα λέγεται στὴν ὑπαιθρο κάποια ἐκτέλεση «θεατρικὴ» ἢ μουσικὴ (τὰ μουσικὰ ὄργανα ὀνομάζονται καὶ «παιχνιδία»), σημειώνονται κι ἄλλα πολὺ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα. Τὰ χέρια τοῦ «νεκροῦ» ἀγοριοῦ δένονται μὲ κόκκινη κορδέλα, ἕνα χρῶμα γνωστότατο γιὰ τὸν γονιμικὸν συμβολισμό του. Κι ὅσο γιὰ τὰ λουλούδια τοῦ στολίσματος, εἶναι πάντα τὰ ἴδια, ὅπως σημειώνει ἡ Κακούρη. Καχίτσες, ζουμπούλκια, πασχαλομάνσες (μαγουσάκια) καὶ λύρες. Πάντοτε καὶ ἀπαραίτητα, στὸ πρόσωπο τοῦ «νεκροῦ» ρίχνουν μάϊ, λεπτὰ κίτρινα λουλουδάκια, κατὰ τὴν Κακούρη, ἀλλὰ πὺν μάϊ ὁ Μπόγκας, στὰ Γλωσσικὰ Ἰδιώματα Ἑπείρου, ἐκδ. Ἑταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν 1965, τὰ περιγράφει σάν: τὸ μὲν χρῶμα τοῦ ἀνθοῦ τοῦ σαλεπιοῦ πὺν φυτρώνει στὰ λιθάδια τῶν Γιαννίνων καὶ πὺν κόβεται τὴν Πρωτομαγιά γιὰ νὰ ποῦν «ἔπιακα τοῦ

Μάη». Συμπληρώνει όμως, πώς σε άλλα μέρη της Ήπειρου για «Μάη» κόβουν άλλα άνηθ του τόπου τους. Έτσι, μένει κάπως άδιευκρίνιστο τὸ λουλούδι αὐτό.

Τέλος, αφού άπόσωγαν τὰ μοιρολόγια καὶ τὰ κορίτσια ξεφώνιζαν «σῆχω καὶ πάρε τὸ ραβδί καὶ τρέξε νὰ μᾶς πιάκεις», ὁ Ζαφεῖρης άνοιγε τὰ μάτια του, πεταγόταν ὀρθιος καὶ ἔτρεχε νὰ πιάσει τὰ κορίτσια. Ἐκείνη πού θὰ ἔπιανε, τὴν ὀρίζαν νὰ κάνουν τὸν ἐπόμενο χρόνο τὸ Ζαφεῖρη. Ἀκριβῶς ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα σημεῖο πού πρέπει ἰδιαίτερα νὰ προσεχτεῖ. Ὁ Ζαφεῖρης, μὲ ἄλλα λόγια, δὲν θὰ ἦταν πιά ἀγόρι ἀλλὰ ἡ τιμωρημένη κοπέλλα. Εἶναι φανερό, πὼς ὑπάρχει μία σημαντικὴ ἀλλαγὴ στὴν ἀντίληψη γιὰ τὸ φύλο, πού πρέπει νὰ δημιουργήθηκε μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ ὅταν πιά τὸ ἔθιμο, στὴν πρωτοβουλία καὶ μόνον τῶν παιδιῶν, χάνει πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ ἀρχικό του νόημα. Στὸν χαρακτήρα τοῦ ἀπλοῦ παιχνιδιοῦ ἀλλωστε, θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ καὶ τὸ ραβδί τοῦ Ζαφεῖρη, πού ἔδαζαν πλάι του σὰν κτέρισμα κατὰ τὸν νεκροστολισμό, ὅσο καὶ ἂν οἱ Σαρακατσάνοι τῆς περιοχῆς τὸ θεωροῦν ἀπαραίτητο γιὰ τὸ ἔθιμο. Μᾶλλον πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς δὲν ὑπάρχει ἐδῶ ὁ γνωστὸς γονιμικὸς χαρακτήρας τοῦ ραβδιοῦ, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ ἔκφραση ἀστεϊσμοῦ πού συνδέεται μὲ ὁλόκληρο τὸ κυνηγητό, τὸ πιάσιμο τοῦ κοριτσιοῦ καὶ τὴν τιμωρία του νὰ εἶναι ὁ Ζαφεῖρης τὸν ἐπόμενο χρόνο. Μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι κορίτσι ὁ Ζαφεῖρης ἐξ ἀρχῆς, χωρὶς δηλαδὴ νὰ κυνηγήσει κανένα ἀγόρι.

Τὸ σημαντικότερο ὅμως στοιχεῖο τῆς τελευταίας αὐτῆς φάσεως εἶναι ἡ νεκρανάσταση. Εἶναι ἀμφίβολο πὼς πρέπει νὰ τῆς δοθεῖ ἰδιαίτερο νόημα καὶ νὰ καταταχθεῖ ἔτσι τὸ ἔθιμο ὁλόκληρο στὸν κύκλο Θάνατος - Ἀνάστασις. Εἶναι καὶ αὐτὸ προφανῶς ἓνα ἀπὸ τὰ εὔθυμα στοιχεῖα τῶν παρόμοιων ἐθίμων, πιστεύω. Πολλὰ ἄλλα ἔθιμα ἔχουν αὐτὴ τὴ νεκρανάσταση καὶ μάλιστα περίπου μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, δηλαδὴ τοῦ ζυγνήματος τοῦ νομιζόμενου νεκροῦ καὶ τοῦ τρόμου πού προκαλεῖται ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ στοὺς γύρω. Ὁ εὐτράπελος χαρακτήρας τονίζεται κάποτε ξεχωριστά, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Πεθαμένου τῶν Μυκητῶν (βλ. Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε, Ὁ Πεθαμένος τῶν Μυκητῶν σὲ Νέα Σκέψη, τ. Μαρτίου 1978), πού ποτίζουν τὸν «νεκρὸ» κρασί μὲ ἀνάλογα στιχάκια σατιρικά, καὶ ἐκεῖνος «ἀνασταίνεται».

Ἴσως ὁ πραγματικὸς Ζαφεῖρης νὰ εἶναι ἐκεῖνος πού γίνεται μὲ τὸν κοῦκλο καὶ ὄχι μὲ τὸ ἀγόρι, ὅπως ἄλλωστε γίνεται παρόμοιο ἔθιμο καὶ σὲ ἄλλες περιοχές.

Ὁ κοῦκλος θάβεται ἢ πετιέται στὰ χωράφια. Κι ἐδῶ, καὶ στὴ μία καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση, ὑπάρχει ἀσφαλῶς τὸ γονιμικὸ στοιχεῖο.

Στὸ Ζαφεῖρη εἶναι ἴσως περισσότερο φανερὸ αὐτό, ἂν λάβουμε ὑπόψη πὼς τὸ ξύλο, πού ἀποτελεῖ τὸ σκελετό του, εἶναι ἀπὸ πρίνο ἢ σφεντάμι πού ἀφθονεῖ στὴν περιοχή, ἀλλὰ ὁ σταυρὸς πού τοποθετοῦσαν σὰν εἶδος στρώμα στὸ λάκκο, ὅπου ἔθαβαν τὸν κοῦκλο, στολιζόταν, φτιαχνόταν ἀπὸ ὀχτῶ φύλλα σκάρφης (Helleborus Cyclophullus), μὲ τὴ γνωστὴ γονιμικὴ του δύναμη. Εἰδικὰ στὴν περιοχή αὐτή, ξέραιναν τὴ ρίζα, τὴν ἔτριβαν σὲ σκόνη καὶ τὴν ἀνακάτωσαν μὲ τὴν τροφὴ τῶν προβάτων γιὰ νὰ κατεβάσουν γάλα. Ἡ ἐπιμονὴ νὰ κατασκευάζεται ὁ σταυρὸς μὲ τὰ φύλλα αὐτά, μᾶλλον δὲν πρέπει νὰ εἶναι τυχαία. Θεραπεύουν ἐπίσης τὰ γιδοπρόβατα μὲ τὴ ρίζα αὐτὴ ἀπὸ τὴν παρμάρρα (Κώστα Λαζαρίδης: Βοτανικὰ Λαογραφικὰ Στοιχεῖα ἀπ' τὴ Χλωρίδα τοῦ Χωριοῦ μου Κουκουλιῶ Ζαγορίου καὶ τῆς Χαράδρας τοῦ Βίκου, Ἰωάννινα 1986). Μὲ φύλλα σκάρφης σκέπαζαν τελικὰ καὶ τὸν κοῦκλο.

Μερικὰ ἄλλα στοιχεῖα πού σημειώνονται μὲ τὸν κοῦκλο καὶ λείπουν καὶ ἀπὸ λόγους πρακτικοὺς μὲ τὸ ἀγόρι, δείχνουν ἐπίσης πὼς δὲν πρόκειται γιὰ ἀπλὸ ἀστεϊσμό, ἓνα παιχνίδι τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ γιὰ κάτι σημαντικότερο. Τὸ ξύλο, τὸ πῆγαιναν πρῶτα στὴν ἐκκλησία καὶ ἂν λειτουργίταν τὸ ξωκλήσι αὐτὴ τὴν ἡμέρα, τὸ ἄφηναν νὰ λειτουργηθεῖ. Ἄναβαν ἐπίσης καντήλια καὶ κεριά. Ὅταν ξέθαβαν τὸν κοῦκλο, τὸν πῆγαιναν καὶ τὸν ἄφηναν σὲ μιὰ γωνιά τῆς ἐκκλησίας καὶ ἂν ἐπρό-

κειτο νά ξαναπαίξουν τὸν Ζαφεῖρη (λέγεται πὺς τὸν ἔπαιζαν ὅλη τὴν ἄνοιξη, ἄλλοι τὶς Κυριακές, ἄλλοι κάθε τρεῖς ἡμέρες κλπ.) κι ἂν τελείωνε πιά ὁ καιρὸς, τὸν πετοῦσαν στὰ χωράφια. Ἐπαιρναν ἀκόμη ἓνα μικρὸ εἰκόνισμα ἀπὸ ξωκκλήσι καὶ τὸ ἔβαζαν στὰ σταυρωμένα χέρια του, ὅπως γίνεσαι μὲ τοὺς νεκροὺς μας κι ἐκεῖ ἄφηναν καὶ τὸν κοῦκλο νὰ λειτουργηθεῖ, πρὶν ἀρχίσουν τὶς παραστάσεις τους.

Εἶναι συνεπὼς τὰ στοιχεῖα περισσότερα καὶ μὲ ἔντονο θρησκευτικὸ περιεχόμενο τοῦ Ζαφεῖρη κοῦκλου ἀπὸ ὅ,τι τοῦ ἀγοριοῦ ἢ καὶ κοριτσοῦ (φαίνεται πὺς λόγοι κοινωνικοὶ μάλιστα, ἔδιναν τὴν προτεραιότητα στὰ κορίτσια νὰ ὑποδύονται τὸν νεκρὸ Ζαφεῖρη). Τὸ πὺς σημαντικὸ ὅμως μὲ τὸν κοῦκλο εἶναι πὺς λείπει ἀπὸ τὸ «παιχνίδι» ἓνα σημαντικότατο στοιχεῖο: Ἡ Ἀνάσταση. Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι ἂν αὐτὸ ὀφείλεται μόνον στὸ γεγονὸς πὺς ἡ ἀνάσταση μόνον ἀπὸ ἓναν ἄνθρωπο μπορεῖ νὰ παρασταθεῖ ἢ ἂν δὲν ὑπῆρχε ἀρχικὰ καθόλου καὶ ὁ ἄνθρωπος «νεκρὸς» μπῆκε ἀργότερα, ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀναστηθεῖ καὶ νὰ πάρει τὸ ἔθιμο τὸν εὐθυμο τόνο ποὺ δίνεται ἔτσι.

Πιστεύω πὺς συμβαίνει τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καθόλου νὰ ἔχει γίνει καὶ ἀνάμιξη μὲ στοιχεῖα ἀπὸ δύο ἔθιμα, μὴ καὶ ἡ «νεκρανάσταση» εἶναι πολὺ γνωστὴ σὲ ὁλόκληρο τὸν ἐλληνικὸ χῶρο, καὶ σὰν γονιμὸ ἔθιμο, ἰδιαίτερα ἴσως ἀνάμεσα στοὺς ποιμενικοὺς πληθυσμοὺς, ἀγαπητό. Ὁ Σάρρος περιγράφει ἓνα στὰ ἴδια τὰ Ζαγοροχώρια συγχρόνως. Ὅπως κι ἂν εἶναι ἔχουμε δύο Ζαφεῖρηδες ποὺ ἔχουν βέβαια πολλὰ κοινὰ ἀλλὰ καὶ διαφορὲς σημαντικὲς.

Κοντὰ ὅμως σὲ αὐτοὺς τοὺς δύο Ζαφεῖρηδες, τὸ κοριτσάκι ἢ τὸ ἀγοράκι, καὶ τὸν κοῦκλο, ὑπάρχει καὶ τρίτος, κατὰ τὸν Δ. Σάρρο. Ὁ σταυρὸς ἀπὸ τὴν σκάρφη, τὸν ἐλλέδορο, ποὺ ἡ Κακούρη γράφει πὺς τοποθετεῖται σὰν στῶμα μέσα στὸ λάκκο ὅπου θάβεται ὁ Ζαφεῖρης, εἶναι ἓνας Ζαφεῖρης κι αὐτὸς μόνος του καὶ μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει τοὺς ἄλλους δύο. Μὲ ἄλλα λόγια, στὴν περίπτωσι τοῦ Ζαφεῖρη - κοῦκλου καὶ ἐφόσον εἶναι ἀκριβὲς καὶ δὲν ὑπάρχει καμμία σύγχυσι, ὑπάρχουν δύο μαζί Ζαφεῖρηδες, ἢ πάντως ὁ Ζαφεῖρης - κοῦκλος εἶναι πάρα πολὺ ἐνισχυμένος στὸν θλαστολατρικὸ συμβολισμό του ἢ μᾶλλον στὸν γονιμικόν. Τὸ ἐρώτημα ποὺ γεννιέται ἐδῶ εἶναι γιατί, πὺς καὶ ἀπὸ πότε ἄρχισε καὶ τί ἀκριβῶς σημαίνει αὐτὴ ἡ συνύπαρξι. Ἀρχισαν ὅλα μὲ τὸν ἐλλέδορο (ἄς μὴν ξεχνᾶμε πὺς καὶ τὸν Λάζαρο ποὺ ἀνασταίνεται συχνὰ τὸν παριστάνουν μὲ ἓνα σταυρὸ κι ὄχι μόνον στὴν Ἠπειρο ἀλλὰ καὶ ἄλλου, στὸ Κεράσσο π.χ.). Τότε ὅμως πὺς ἐξηγεῖται τὸ ὄνομα Ζαφεῖρης; Περισσότερο ἀκόμη, γιατί αὐτὴ ἡ προσωποποίηση, ποὺ γίνεται μάλιστα καὶ μὲ κοῦκλο - ἀνδρείκελο, ὅπως τὸ ὀνομάζει ὁ Δ. Σάρρος, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄνθρωπο. Τὸ πιθανότερο φαίνεται νὰ μὴν ἄρχισε μὲ τὸν σταυρὸ ἀπὸ ἐλλέδορο, μὴ καὶ εἶναι ὑστερώτερος ὁ Σταυρὸς, σὰν χριστιανικὸ σύμβολο καὶ ὁ ἄνθρωπος ἢ τὸ ἀνδρείκελο πανάρχαιο. Ἴσως ὁ σταυρὸς νὰ μπῆκε ἀργότερα ἐδῶ, ὅπως συνηθίζεται μὲ τοὺς νεκροὺς νὰ συνοδεύει στὴ θρησκεία μας ἢ νὰ ἀντικατέστησε τὴν εἰκόνα ποὺ δὲν θὰ ἤθελαν νὰ θάψουν μὲ τὸν «νεκρὸ». Ἐντύπωσι ὅμως προκαλεῖ καὶ τὸ ὅτι ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο Ζαφεῖρη. Γιατί ἄραγε νὰ συμβαίνει αὐτό, ἂν ἀπουσίαζε καὶ δὲν εἶναι παράλειψι στὴν περιγραφὴ ὅσων τὴν ἔδωσαν;

Πάντως, τὸ βέβαιο εἶναι πὺς μὲ τὸν τρίτο αὐτὸ Ζαφεῖρη, ποὺ πάντα κρατᾷ τὸ ὄνομα καὶ δὲν ἀλλάζει μὲ τὸ νὰ εἶναι ἐλλέδορος, κοῦκλος ἢ ἄνθρωπος, ὅπως-δήποτε ἡ ἀνάμιξη περισσότερων στοιχείων ἀπὸ ἄλλα γονιμικὰ ἔθιμα φαίνεται νὰ αὐξάνει. Καὶ φυσικὰ νὰ αὐξάνουν οἱ δυσκολίες στὸ νὰ δοθεῖ μίᾳ σαφέστερη εἰκόνα τοῦ ὅλου ἔθιμου, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ προχωρήσει σὲ πληρέστερες ἐρμηνεῖες ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἔχουν δοθεῖ καὶ κυρίως σαφέστερες. Τώρα δίνεται ἡ ἐντύπωσι πὺς πολλὰ μαζί ἔχουν γίνει ἓνα, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ «παίζεται» αὐτὸ τὸ ἓνα καὶ φυσικὰ χωρὶς νὰ ξεκαθαρίζονται οἱ συμβολισμοί. Κοντὰ στὶς ἀσάφειες

για τὸ πότε τελοῦσαν τὸ ἔθιμο, ὑπάρχει ἔτσι καὶ τὸ γιατί τὸ τελοῦσαν κι ἄλλα, καὶ τὸ ἐρώτημα ἂν πραγματικά δὲν εἶχαν περάσει ὅλα στὸν κύκλο τοῦ ἀπλοῦ παιχνιδιοῦ γιὰ διασκέδαση καὶ γι' αὐτὸ καὶ ὅτι στοιχεῖο εἶχε ἐντυπωσιάσει ἀπὸ ἄλλα παρόμοια ἔθιμα καὶ δρώμενα, τὸ πρόσθεταν κι αὐτὸ γιὰ περισσότερη γραφικότητα κλπ. Δὲν μποροῦν ὅμως νὰ περάσουν καὶ ἀπαρατήρητα ὁρισμένα σταθερὰ στοιχεῖα μὲ ἐπικέντρο τὸ ὄνομα Ζαφεύρης, τὸ Θάνατο καὶ τὴν Ἀνάστασι, τὸ μοιρολόι καὶ τὴ διασκέδαση, ποὺ ὅμως δὲν ἔχει δοθεῖ κανένα συγκεκριμένο τραγοῦδι της, κάτι ποὺ σημαίνει πὼς ἦταν ἄτυπη, ἂν ὄχι τίποτε περισσότερο.

Ἔχουν ἐπιχειρηθεῖ ἀπὸ παλαιότερα ἀπὸ τὸν Δ. Σάρρο (ὡς ἄνω) καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὴν Κ. Κακούρη (ὡς ἄνω) ἐρμηνεῖες τοῦ ἐθίμου καὶ ἔχουν γίνεи συσχετισμοὶ μὲ ἀνάλογοι λατρευτικὲς ἐκφράσεις τῆς ἀρχαιότητας.

Ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται πὼς ἐντυπωσίασε περισσότερο, ἦταν ἡ ἀνάστασι, κι ἐκεῖ ἐπικεντρώθηκε ἡ ὅλη προσπάθεια τῆς ἐρμηνείας καὶ τῶν συσχετισμῶν, χωρὶς νὰ παραβλεφθεῖ τὸ γεγοινὸς πὼς ἡ νεώτερη ἐπιστήμη δὲν ἀποδέχεται μὲ τὴν παλαιότερη εὐκολία αὐτοὺς τοὺς συσχετισμοὺς.

Ὡστόσο, ἔνας θρήνος ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κομικὸ ἀπὸ ἓνα λαὸ ποὺ διατηρεῖ τὰ ἀρχαιοπρεπεῖα ἐπιφωνήματα τῶν θρήνων καὶ τῶν δυσκόλων ἱκετευτικῶν ἐπικλήσεων Ἰὼ καὶ ὄϊ (προφανῶς συγκεκριμένο Ὠϊμὲ καὶ ὄϊμὲ) καὶ ποὺ αἰσθάνεται ἓνα ἔθιμο σὰν κάτι τὸ ἱερό, συνδέοντάς το μὲ τὴ σύγχρονη λατρεία, δὲν εἶναι παράλογο νὰ ζητήσῃ κανεὶς τὴν «ἱστορία» του, κι ἂν δὲν βρεῖ ἀπὸ ποῦ προέρχεται καὶ ποιά συνέχεια εἶναι, πάντως μπορεῖ νὰ βρεῖ τὸ ἀνάλογο προηγούμενο.

Καὶ τὰ δύο ἐπιφωνήματα εἶναι τὰ συνηθισμένα τῆς περιοχῆς, ὅταν μοιρολογοῦν νεκροί. Εἶναι ὅμως καὶ πανάρχαια ἐλληνικὰ τῆς θρηνοδίας καὶ τῆς ἱκεσίας. (Βλ. Μέγα Λεξικὸ ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας Δ. Δημητράκου καὶ Μέγα Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας τῶν Liddel - Scott, ἐκδ. Σιδέρη).

Δυστυχῶς, δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὸν ἴδιο τὸν θρήνο τοῦ Ζαφεύρη καὶ τὸ γεγοινὸς πὼς ἔχουμε τρεῖς νὰ σώζονται, δὲν βοηθᾷ πολὺ, ἐκτὸς ἴσως (μὲ μεγάλη ἐπιφύλαξη λέγεται) ἀπὸ μερικὰ σημεῖα ποὺ θὰ ἀναφερθοῦν στὴ συνέχεια. Γενικά, πρόκειται γιὰ ἓνα μοιρολόι ποὺ φαίνεται νὰ λείε κάποια στενὴ συγγενὴς σὲ ἓνα νέο ἄντρα, παντρεμένο, ποὺ πέθανε μᾶλλον ξαφνικά καὶ ἄφησε πίσω του τὴν ἐρημιά, στὰ καλά του, κι ἀκόμα τὴ γυναίκα του, τὴν κουρεμιά του, ποὺ ὁ Μπόγκας παράγει σὰν λέξη ἀπὸ τὸ κουρεῦν καὶ σημαίνει τὸν ἀνυπολόγιστο, τὸν κακόμοιρο καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὴ χήρα (Μπόγγα ὡς ἄνω καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ Ἑπειρωτικὸν Γλωσσάριον, Ἐν Ἀθήναις 1909, ἐκδ. Π. Πετράκου, ἄν. Διονύση Καραβία, 1988). Εἶναι μοιρολόι, καὶ μόνο στὸ τέλος γίνεται μία ἐπικλήσις προτροπικὴ: «Γιὰ σιοὺν μουρὲ Ζαφεύρη μου, ξεσφάλισε τὰ μάτια σ'». (Γιάγκας ὡς ἄνω, σελ. 556, ἀρ. τραγ. 918 καὶ 919). «Ὅλοι οἱ ἄλλοι στίχοι δὲν ἔχουν καμμία αἰσιοδοξία καὶ δὲν προλέγουν τίποτε γι' ἀνάστασι.

Τὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ μὴν περάσει ἀπαρατήρητο, ἂν πρόκειται νὰ γίνεи προσπάθεια γιὰ ἀναλογίες μὲ τὴν ἀρχαία λατρεία.

Ἡ παράκλησις γιὰ τὸ ξεσφάλισμα τῶν ματιῶν δὲν ἔχει τίποτε νὰ κάνει μὲ τὸ μοιρολόι ἀπὸ πλευρὰ νοήματος. Εἶναι τὸ ἀπλὸ στὰ μοιρολόγια τὰ κοινά, ὅταν οἱ κοπετοὶ γιὰ τὸν ὁριστικὸ χωρισμό, ποὺ συμβολίζεται μὲ τὰ κλειστὰ μάτια, ὑπαγορεύουν καὶ παρόμοιες φράσεις.

Πολὺ περισσότερο δὲν μποροῦμε νὰ δώσουμε ἄλλη ἐρμηνεία, ἀφοῦ σὲ ἄλλα μοιρολόγια «νεκροῦ», ποὺ ἡ ἀνάστασί του εἶναι βεβαία, αὐτὸ ἐκφράζεται μὲ τοὺς στίχους, γιὰ νὰ γίνεи στὸ τέλος ἓνα κράμα θλίψης γιὰ τὴ συγκεκριμένη στιγμὴ, ἀλλὰ καὶ χαρᾶς γιὰ τὴ βεβαιότητα τῆς ἀναστάσεως στὸ κοντινὸ μέλλον. Παράδειγμα ὁ Λειδινός, τὸ ἔθιμο καὶ τὸ μοιρολόι τῆς Αἰγίνας τὴν ἡμέρα τῆς Ἀνυψώσεως τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) μὲ τὸν γονιμικὸ δλαστολατρικὸ χαρακτήρα: «Ἥρθ'

ή ώρα νὰ μᾶς φύγεις / πάαινε στὸ καλὸ / τσαὶ μὲ τὸ καλὸ νὰ ἔρθεις / τσ' ὅλους νὰ μᾶς θρεῖς γερούς». (ἀ.ἄ. Γ. Μέγα, Ἑλληνικά Ἑορταί, Ἀθήναι 1963).

Ὁ Θεόκριτος, δίνοντας μιὰ ἀρκετὰ ἐκτενὴ περιγραφὴ τῆς πολυτελεστατῆς καὶ τρυφίλης γιορτῆς τοῦ Ἀδωνη στὸ εἰδυλλίῳ του «Συρακούσαι ἢ Ἀδωνιάζουσαι», ἀφοῦ τονίζει ἐπίμονα πὼς ἀπὸ τοὺς ἡμιθέους μόνον αὐτὸς εἶναι ποὺ «καὶ στὸν Ἀδὴ κατοικεῖς καὶ ἔρχεσαι καὶ στὸν κόσμῳ», τελειώνει μὲ τοὺς στίχους: «Ἀγαπημένε μ' Ἀδωνι, χαῖρε» καὶ ὅταν ξανάρθεις χαρούμενους καὶ δλόχαρους ὅλους μας νὰ μᾶς εὐ- ρεις» (μετ. Ἰ. Πολέμη, Βιβλ. Φέξη, 1911). Εἶναι ἓνα μοιρολόϊ γύρω στὸν νεκρὸ Ἀδωνη, ποὺ ὅμως τὸ κάνει σχεδὸν τυπικὸ ἢ βεβαιότητα πὼς ὁ ἡμιθεὸς θὰ ξανάρ- θει στὴ γῆ. Μὲ τὸν Ζαφείρη, ἀπλῶς σηκώνεται καὶ ἀρχίζει τὸ κωνηγητό, ὅπως πε- ρίπου θὰ γινόταν μὲ κάθε ἄνθρωπο ποὺ τὸν μοιρολογᾶνε ζωντανό, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἔχει, νομίζω, κάποιοι ἰδιαίτεροι συμβολισμοί. Ἀντίθετα, τὸ διαστέλλει νοηματικὰ τὸν ἔθιμο ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν ἐθίμων, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσουμε Ἀδώνια ἴσως. Μᾶλλον ἔτσι πρέπει νὰ αποκλειστεῖ ἡ ἐρμηνεῖα πὼς πρόκειται γιὰ ἔθιμο τοῦ κύκλου τοῦ Ἀδωνη, τουλάχιστον ὅταν ὁ Ζαφείρης δὲν εἶναι κοῦκλος, ἀλλὰ κάποιο ἀγόρι ἢ κορίτσι, μπερδεύει φύλου ποὺ καὶ αὐτὸ τελικὰ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὰ Ἀδώνια, ὅπου ἔχουμε μόνον ἀρσενικὸ φύλο, τὸν ἀναστεινόμενον, καὶ σπάνια τραηγμένα, ἢ ἔστω ἴσως καθαρὰ μητριαρχικά, γυναῖκα (βλ. γιὰ τὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωσιν Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, Ἡ Νύφη ποὺ ἀναστήθηκε, Ἀρδανίτικο μῦθος σὲ Ε.Ε.Σ.Μ. τ. στ').

Ἄλλοῦ πρέπει συνεπῶς νὰ ἀναζητήσουμε τὴν πιθανὴ προέλευσιν τοῦ Ζαφείρη, ἢ μᾶλλον καὶ ἄλλοῦ, γιὰ περισσότερη ἀκρίβεια.

Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ ὄνομά του, ποὺ ἀκούγεται ἀρκετὰ παράξενο καὶ ἀδι- καιολόγητο ἢ ἴσως καὶ ἀνεξήγητο. Γιατί Ζαφείρης; Μία πληροφορία, ποὺ δίνει ἔξω ἀπὸ κάθε συσχέτιση μὲ τὸ ἔθιμο καὶ ἀπλῶς μόνον ὀνοματολογικὰ ὁ Σερσφεῖμ Ξε- νόπουλος τοῦ Βυζαντίου στὸ «Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ Ἀρτῆς καὶ Ποσειδέως», τί- τλος ποὺ ἔδωσε ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος Ἀρτῆς «Σκουφᾶς» σὲ ἐκδόσιν τοῦ 1986 καὶ ποὺ στήν πραγματικότητά εἶναι «Δοκίμιον Ἱστορικῆς τιμῆς Περιλήψεως τῆς ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγχρίτου Ἑπειρωτικῆς πόλεως ΑΡΤΗΣ καὶ τῆς ὡσαύτως νεωτέρας Πόλεως Προεδέως» Ἐν Ἀθήναις τυπ. «Κάλλους» 1884, δίνει κάποιο φῶς ἢ μᾶλλον κάποιο ἐρέθισμα γιὰ νέες σκέψεις.

Στὸ κεφάλαιο ΑΕ, Ἀλφαθητικὸς κατάλογος ἐθιζομένων κυρίων ὀνομάτων φρά- σεων τινων, καὶ λέξεων διαφόρων ἐν τῇ Ἑπαρχίᾳ Ἀρτῆς, γράφει Ζαφείρης = Ὑάκινθος.

Ὑάκινθος ὅμως εἶναι ἓνα λουλούδι, ποὺ εἶναι γνωστὸ μὲ τὸ τουρκικὸ ὄνομά του περισσότερο, σὰν ζουμπούλι, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀνόματα παράγωγα ἀπὸ τὸ Ὑάκιν-θος, ἐλληνικά, π.χ. λέγεται ὠασιόβη, καὶ ὑπάρχουν τριάντα εἴδη. Ἡ Ἀρτα βέβαια καὶ τὰ Ζαγόρια δὲν εἶναι ἡ ἴδια περιοχὴ. Δὲν βόσκονται ὅμως μακριά. εἶναι Ἡ-πειρος καὶ τὰ δύο, καὶ τίποτε δὲν αποκλείει τὸ ἴδιο ὄνομα νὰ λέγεται ἢ κάπως νὰ ἔφτασε ἀπὸ τὴ μία περιοχὴ στὴν ἄλλη καὶ ὅσο γιὰ τὸ ὄνομα ζουμπούλι, ἔγινε πανελ- λήνιο.

Σὰν ἄνθος εἶναι πανέμορφο καὶ μοιάζει μὲ τὸ ζαμπάκι, τουρκικὸ ἐπίσης ὄνο-μα, μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι γνωστὸς ὁ Νάρκισσος, ποὺ ἐμπνέει τοὺς ποιητὲς μὲ τὸ ἄρωμά του καὶ τὴν ὁμορφιά του. Ἐμπνέει ὅμως καὶ τὸν λαό, καὶ ἰδιαίτερα στὰ Ζαγορο-χώρια. Γράφει ὁ Κώστας Λαζαρίδης (ὡς ἄνω σ. 22) «οἱ γυναῖκες ἀπὸ τὰ παλιότε-ρα ἀκόμη χρόνια ὅταν βλέπουν κανένα νεαρὸ ἄτομο πολὺ ὁμορφο καὶ πολὺ ἄσπρο καὶ καθαρὸ τὸ χαρακτηρίζουν μὲ τὴ λέξη «ζαμπάκι» ἢ «ζαμπακένιο». Καὶ πῶς κάτω συμπληρώνει: «Σὲ μερικὰ ἀπότομα ζωνάρια τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου εἶναι τόσα πλοὰ τὰ ζαμπάκια, ὥστε κατὰ τὸν Ἀπρίλη μῆνα ἀσπρίζουν ἀπ' αὐτὰ δλόκληρες μικρὲς ἀπότομες πλαγιὲς καὶ χύνουν τὸ ὁμορφο μεθυστικὸ τους ἄρωμα σὲ ἀρκετὰ μακρυνὴ ἀπόστασιν».

Περισσότερο ὁμορφο, ἴσως μέσα στο χρόνο περισσότερο ἐγγώριο, τὸ ζαμπάκι, ὁ Νάρκισσος, ἀπὸ τὸ ζουμπούλι, τὸν Ὑάκινθο, ἀλλὰ πάντα ἀδέρφια, ἂν καὶ μὲ διαφορετικὴ μυθολογία τὸ καθένα, ποῦ ἔχει ὅμως καὶ τὰ κοινὰ στοιχεῖα τόσο εὐκολο νὰ ἀνακατωθοῦν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ νὰ ἐπέλθουν διαφοροποιήσεις, ταυτίσεις καί, τέλος, σύγχυση πραγματικῇ.

Ἀπὸ τοὺς δύο μύθους ὥστόσο, τίς περισσότερες ομοιότητες μὲ τὸν Ζαφεῖρη τίς ἔχει ὁ Ὑάκινθος. Ἴσως μάλιστα ἐδῶ, ἀπὸ πάρα πολὺ μακριὰ θέβαινα καὶ ἀφοῦ θὰ πρέπει νὰ λειτουργήσῃ ὁ κύκλος τῶν παρερμηνειῶν, τῶν ἀντικαταστάσεων, καὶ πάλι νὰ μὴν μπορεῖ εὐκολὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ κανεὶς γιὰ τίς συγκρίσεις του πῶς διαθέτει ἀρκετὴ φαντασία, νὰ ὑπάρχει καὶ κάποια ἄλλη ἐξήγηση γιὰ τὸ ὄνομα Ζαφεῖρης ἀντικατέστησε τὸ Ὑάκινθος.

Τὸ χρῶμα τοῦ Ὑακίνθου εἶναι διαφορετικόν. Μπορεῖ νὰ εἶναι κυανὸ βαθύ, χρυσίζον λευκὸ ἢ υποκίτρινο. Ἔτσι, τὸ χρυσίζον καὶ τὸ υποκίτρινο λευκὸ μπορεῖ ἀπὸ χρῶμα νὰ πεῖ κανεὶς πῶς ἔγινε αὐτὴ ἡ ἀντικατάσταση, γιὰ τὴν πραγματικότητα περὶ ἀντικατάστασις πρόκειται κι ὅχι καμιᾶς γλωσσολογικῆς ἀλλοιώσεως κλπ. Εἶναι ἡ μόνη σχέση τοῦ ζουμπούλιου, ἀφοῦ χρυσίζει ἢ εἶναι ἐλαφρὰ υποκίτρινο τὸ λευκὸ του γρώμα. Κάτι που δὲν συμβαίνει καθόλου μὲ τὸ ζαμπάκι, τὸν Νάρκισσο, ἂς σημειωθεῖ.

Δὲν σταματοῦν ὅμως ἐδῶ οἱ ἀσάφειες γιὰ τὸν Ὑάκινθο σὰν ἄνθος, οὔτε γιὰ τὸ πῶς τὸν ἐβλεπαν οἱ Ἀρχαῖοι. Στὶς «Μεταμορφώσεις» τοῦ Ὀβιδίου, τὸ Αἶ ποῦ διάδασαν σὰν θρηνητικόν, δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος Αἴας, γιὰ τὴ φύτρωσε ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Αἴαντα κι ὅχι τοῦ Ὑακίνθου. Καὶ ὁ Διοσκουρίδης ὀνομάζει τὸ ἄνθος μὲ τρία ὀνόματα: Iris, Gladiolus, Delphinium Ajacs.

Ὅσο γιὰ τὰ χρώματά του, ἀρχίζουν ἀπὸ βαθύτατα κυανόν, σχεδὸν μαῦρα, ὅπως τὸ θέλουν ὁ Ὅμηρος (Ὀδ. Ζ. 231 καὶ Ψ. 158) καὶ ὁ Θεόκριτος (10 ἄλλοι βαθὺ κόκκινο, μὲ τὸ χρῶμα τοῦ σίδερου) καί, τέλος, ὁ Κολουμέλλα λευκὸ καὶ κυανόν (Liddel - Scott ὡς ἄνω λέξι Ὑάκινθος).

Μεταφέρεται ἐδῶ ὁ μῦθος τώρα τοῦ Ὑακίνθου, ὅπως τὸν γράφει καὶ τὸν ἐρμηνεύει ὁ Desharme (Ἑλληνικὴ Μυθολογία, μετ. Α. Φραγκιᾶ, ἐκδ. «Ἱστορικῶν Βιβλίων», ἀ. χρ., τ. Β, σ. 133): «Ὁ Ἀπόλλων ἀγαποῦσε τὸν γιὸ τοῦ βασιλεῖ τῆς Λακωνίας Ἀιὺλκα, νέο σπάνιος ὁμορφιάς. Κάποια μέρα ποῦ ἔπαιζαν ρίχνοντας δίσκο, ὁ Ἀπόλλων σκότωσε χωρὶς νὰ τὸ θέλει τὸν Ὑάκινθο μὲ τὸν δίσκο ποῦ ἔριξε καὶ παραστράτησε χτυπώντας τον στὸ κεφάλι».

Υπάρχει καὶ ἄλλος μῦθος ὅμως γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ὑάκινθο. Ἡ ἀπροσεξία ἢ μᾶλλον τὸ ξεστονάτισμα ἀπὸ τὴν κανονικὴ τροχιά τοῦ δίσκου, δὲν ὀφειλόταν στὸν Ἀπόλλωνα ἀλλὰ στὸν Βορρᾶ καὶ τὸν Ζέφυρο, ποῦ ἀγαποῦσαν κι αὐτοὶ τὸν Ὑάκινθο καὶ ἀπὸ τῆς ζήλειας τους νὰ τὸν βλέπουν νὰ περνᾷ εὐχάριστες ὥρες μὲ τὸν Ἀπόλλωνα, ἔκαναν νὰ πέσει ὁ δίσκος στὸ κεφάλι τοῦ νέου.

Καὶ φυσικά, τὸ περίεργο τοῦ ὀνόματος Ζαφεῖρης γιὰ τὸν Ὑάκινθο κάνει νὰ σκέπτεται κανεὶς, μὴπως ὁ δεῦτερος αὐτὸς μῦθος ἦταν γνωστός, ἔγινε τὸ μπερδεύμα στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων καὶ ὁ Ὑάκινθος ἔγινε ἀρχικὰ ἴσως Ζέφυρος, Ζεφύρης καὶ τέλος Ζαφεῖρης. Ἀπλὲς σκέψεις ποῦ ἐκφράζονται γιὰ περισσότερη μελέτη καὶ κάποιες πιθανότητες ποῦ ἴσως δὲν πρέπει νὰ ἀποκλειστοῦν ἀσυζητήτες.

Ὅπως κι ἂν εἶναι καὶ γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε στὸ μῦθο, ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ σκοτωμένου Ὑακίνθου ὑψώθηκε τὸ ἄνθος ποῦ ἔχει τὸ ὄνομα του καὶ ποῦ στὰ πέταλά του οἱ Ἀρχαῖοι ἔβλεπαν πίστευαν ὅτι διάβαζαν τὸ θρηνητικὸ ἐπιφώνημα «αἶ αἶ» (μπορεῖ αὐτὸ τὸ ἐπιφώνημα νὰ τὸ ἀκούσει ἀκόμη κανεὶς στ' Ἀθήκια Κορινθίας π.χ., ὅταν μοιρολογοῦν νεκρὸ (ὁλ. Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε, Ἀρθανίτικα Τραγούδια Β, ὡς ἄνω). Πίστευαν ἀκόμη, ὅτι διάβαζαν καὶ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὑακίνθου, τὸ Υ.

Προτοῦ νὰ προχωρήσουμε ὅμως στὴν, πάντα κατὰ τὸν Desharme, ἐρμηνεία

τοῦ μύθου, φυσικά μία ἀπορία. Τί σχέση μπορεί νά ἔχουν τὰ πέταλα τοῦ ζουμπουλίου μέ τὸ αἶ καὶ τὸ Υ; Καμμία βέβαια. Ὁ Ἐμ. Ἐμμανουήλ ὅμως, μέ τίς πλούσιες γνώσεις πού εἶχε, σημειώνει στὸ βιβλίο του «Λουλούδια καὶ Δέντρα» καὶ μέ ὑπότιτλο «Μυθολογία, Ἱστορία, Λαογραφία» (ἐκδ. Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὀφελίμων Βιβλίων, Ἀθῆναι 1960, σ. 58): «Οἱ βοτανολόγοι διαφωνοῦν γιὰ τὸν ὑάκινθο τῶν ἀρχαίων καὶ ὑποθέτουν ὡς τέτοιον τὸν Εἰφίο (Gladiolus). Στὰ πέταλα συνεπῶς τοῦ Εἰφίου ἀσφαλῶς ἔβλεπαν τουλάχιστν τὸ Υ. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἄλλο ἓνα στοιχεῖο πού φέρνει μεγάλες δυσκολίες στοὺς παραλληλισμοὺς, τὴν προσπάθεια κυρίως γιὰ τὴ συνέπεια μιᾶς συνέχειας λατρείας πού φτάνει μέ τὴν μορφή τοῦ ἐθνίου ἕως τίς μέρες μας.

Δὲν σταματᾷ ἐδῶ ὅμως οὔτε τὸ θέμα τῆς ὀνομασίας. Καὶ στὴν περίπτωση μάλιστα πού ἀκολουθεῖ, ὑπάρχει καὶ τὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, τὸ ἀρκετὰ μακρινὸ παρελθόν, πού μπλέκει ἀκόμη περισσότερο τὰ πράγματα, ἀλλὰ πού πάντως δίνει στὴν ταυτότητα τῶν ὀνομάτων Ζαφεύρης καὶ Ὑάκινθος μία μεγάλη καὶ ὁπωσδήποτε σημαντικὴ χρονικὴ διάσταση, ἡ ὁποία καὶ δὲν ἐπιτρέπει ἀμφισβητήσεις γιὰ τὴ δικαιολογημένη ταυτότητα τῶν δύο ὀνομάτων.

Στὸ λεξικὸ τῶν Linddel - Scott ὑπάρχει καὶ ἡ λέξη ὑάκινθος, σημαίνει καὶ «πολύτιμος λίθος χρώματος κυανοῦ» (Ἰώσηπος, Ἰουδ. Ἀρχ. 3, 7, 7), πιθανῶς οὐχὶ ὁ νῦν ὑάκινθος — ἴσως ὁ σάπφειρος (Φίλων 2, 148, Ἡλιδ. 2, 30...). Σάπφειρος ὅμως δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ζαφεύρι πού δίνει τὸ ὄνομα Ζαφεύρης.

Κι ἓνα ἀκόμη σημεῖο, πού δὲν μπορεί νὰ περάσει ἀπαράτητο, εἶναι καὶ πάλι: τὸ χρῶμα, κυανό. Αὐτὸ εἶναι καὶ σήμερα τὸ χρῶμα, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει τὸν γνήσιο, ἢ μᾶλλον τὸν καλῦτερο σάπφειρο, καὶ μάλιστα τὸ κυανὸ βαθύ.

Μέ τίς κλίμακες τῶν χρωμάτων αὐτῶν, βαθύ κυανό, πορφυρό, καὶ τὸ νόημα τοῦ ἐπιθέτου ὑακινθίνος, κατὰ τὸν Ἡσύχιο. Ἐξ ἄλλου, σὰν ἐπίθετο καὶ στὸν Ὅμηρο καὶ στὴ Σαπφῶ καὶ στὸν Θεόκριτο.

Καὶ τὸ ἐρώτημα βέβαια εἶναι: Πόσο ὅλα αὐτὰ μπορεί νὰ ἀποτελοῦν ἓνα μέρος πού νὰ δικαιολογεῖ τὸν σημερινὸ Ὑάκινθο; Πόσο τὸ ζουμπούλι, πού ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ τὸν 16ο αἰῶνα καὶ πῆρε τὸ ἐπιστημονικὸ ὄνομα Hyacinthus Orientalis, μπορεί στὴν πραγματικότητά νὰ εἶναι τὸ ἄνθος τὸ ὁποῖο «τιμᾶται» μέ τὸν Ζαφεύρη, τὸν Ὑάκινθο; Μὲ ὅλο πού, ὅπως σημειώνει ὁ Ἐμ. Ἐμμανουήλ (ὡς ἄνω), ὑπάρχουν τριάντα εἶδη, ἀπλῶς καὶ μόνο τὸ πόσο ἀργὰ ἦρθε στὴ χώρα μας δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ περισσότερη συζήτηση. Ὁ Ὑάκινθος τῶν ἀρχαίων, γνωστὸς ἀπὸ τόσο παλιά, δὲν μπορεί νὰ εἶναι τὸ ζουμπούλι. Καὶ ὁ Ζαφεύρης κάποιον ἄλλο ἄνθος συμβολίζει καὶ γιὰ κάτι ἄλλο τελεῖται σὰν ἔθιμο.

Προβλήματα ὅλα αὐτά, ἐρωτήματα πού δὲν εἶναι εὐκολο νὰ ξεδιαλύνει κανεὶς τὸ ἀκριβές τους ἀντικείμενο, γιὰ νὰ δώσει ἀπαντήσεις, ἂν ὑπάρχουν. Μὰ ἓνα τὸ βέβαιο: πὼς πρέπει νὰ θαδίζει κανεὶς μέ περισσότερη ἐπιμονὴ δύσδατους δρόμους, ἂν θέλει κάπου νὰ καταλήξει. Καὶ πάντως, μέ κανένα τρόπο δὲν φαίνεται νὰ μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὸ ζουμπούλι καὶ τὸν ἀδελφὸ του Ζαμπάκι, ὅσο καὶ ἂν ὁ τελευταῖος γεμίζει μέ πανέμορφη λευκότητα καὶ ἄρωμα τίς πλῆγες τοῦ Βίκου.

Ὅστόσο, ἔστω καὶ ἔτσι, θὰ πρέπει κανεὶς, μέ θήματα προσεκτικά, νὰ ἀνατρέχει στὸ παρελθόν, ἂν ὄχι γιὰ ταυτίσεις ἐκφράσεων, πάντως γιὰ τὸν τρόπο μέ τὸν ὁποῖο ἡ ἐλληνικὴ σκέψη, ἡ ἐλληνικὴ αἴσθηση λειτουργήσε μέσα στοὺς αἰῶνες, χωρὶς ποτὲ νὰ ἀποκοπεῖ οὐσιαστικά ἀπὸ τίς ρίζες της. Γράφεται ἐδῶ ἔτσι καὶ ἡ ἑρμηνεία πού δίνει ὁ Desharme στὸν μῦθο τοῦ Ὑάκινθου, πού τὸν θεωρεῖ καὶ «ἀρκετὰ διαφανή».

Σὰν δίσκος τοῦ Ἀπόλλωνος, θεωρεῖται ὁ ἡλιακὸς δίσκος. Τὸ ὄνομα Ὑάκινθος συνδέεται ἅμεσα μέ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὸ πρῶτο του γράμμα, τὸ Υ. Ἡ ἰδέα τῆς ὑγρασίας καὶ συνεπῶς καὶ τῆς βροχῆς, συνδέεται βέβαια ἁμεσῶτα μέ τὸ γράμμα αὐτό. Ἡ βροχὴ εἶναι ἄλλωστε καὶ Ὑετός.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την έρμηνεία του Desharme, αλλά και του Ρισπέν, ο Ύακινθος, που οφείλει το όνομά του στο νερό, βλασταίνει την άνοιξη και ο Ήλιος είναι τότε ακόμη πολύ ευχάριστος. Έγκαταλείπεται νοηλικά στις «θωπείες» των ημερών ήλιακών ακτίνων. Ο φίλος όμως ήλιος μετατρέπεται σε φρονιά του τόν Ίούλιο με τα κυνικά του καύματα. Ποιητικώτατη ή παρομοίωση ή έξοχη σε ακρίβεια νοήματος ή εικόνα, αποτελεί μία από τις άφθονες της Έλληνικής Μυθολογίας, κι ο λαός μας, ποιητής από την ίδια του τη φύση, τη ρίζα του που δεν την ξέραναν οι αιώνες, βρίσκει κάποιο τρόπο να την κρατήσει ζωντανή, άτρωτη από τα θανατηφόρα βέλη των τόσων μεταβολών που συμβαίνουν μέσα στον χρόνο, αλλά και ιδιαίτερα μέσα στον ελληνικό χώρο.

Στήν αρχαιότητα, τελούσαν τα Ύακινθια ακριβώς τότε που ο Ύακινθος σαν δμορφος νεανίας φαντάστηκαν πως πέθανε, αλλά και την εποχή που το άνθος που τον συμβολίζει πραγματικά πεθαίνει κι αυτό. Τόν μήνα Έκατομβαιώνα, που αντι-στοιχεί με τις ημέρες του μεσοκαλοκαιρού Ίούλιο και Αύγουστο.

Τα Ύακινθια τα τελούσαν επί τρεις ημέρες ομάδες νέων και νεανίδων. Θρη-νοῦσαν τὸν Ύακινθο σαν νεκρὸ ἐπὶ δύο ἡμέρες καὶ ἔθαζαν στὸν τάφο του, πὺ ὑπο-τίθεται πὺς θρῖσκόταν μπροστὰ στὸ ἀγαλμὰ του, πένθιμες προσφορές. Τὴν τρίτη ἡμῶς μέρα ἔπαιζαν κῖθαρα καὶ αὐλό, καὶ χόρευαν εὐθυμους χοροὺς ὁμάδες νέων καὶ κοριτσιῶν, γιὰτὶ πίστευαν πὺς παρέμεινε στήν πραγματικὴ ἀθάνατος. Τὸ άνθος του θὰ ξαναβλάσταινε κι ἔτσι τὸν κατέτασαν στὸν κύκλο τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου τοῦ φυτικὸ ὁσμίου, πὺ μαραινόταν καὶ ξεραινόταν ἀπὸ τὸν καυτερὸ ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ, ἀλλὰ πάλι ξαναζοῦσε τὴν ἀνοιξη μὲ τις βροχὲς καὶ τὸν μα-λακὸ ἥλιο πὺ τὸν χᾶιδε ἀπαλὰ κι ευχάριστα, ζωοποιώντας τὸν μὲ ἀγάπη καὶ ἀδρότητα.

Πρώτη καὶ ἀσφαλῶς ὄχι ἀσήμαντη διαφορὰ τῶν Ύακινθιων μὲ τὸν Ζαφείρη εἶναι θεαίως ὁ γρόνος τοῦ ἑορτασμοῦ. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ σκεφθεῖ θάσιμα πὺς ἡ διαφορὰ εἶναι δικαιολογημένη μὴ καὶ ὁ σημερινὸς Ύακινθος πεθαίνει τὸ Μάη, ἐνῶ ὁ ἀρχαῖος τὸν Ίούλιο. Κι ὅσο γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ ζουμπολιοῦ, τὸν Νάρκισσο, ἀκόμη κι ὁ ποιητής (βλ. Έ. Έιμμανουήλ ὡς ἄνω σ. 59) σημειώνει πὺς εἶναι τὸ μόνο λουλούδι πὺς δὲν ἀνθεῖ τὸ Μάη, σὲ μὴ ἔκταρση κι ὑπερβολὴ τῆς ἐκφράσεώς του.

Έτσι θρῖσκόμαστε πάλι κοντὰ στὸν Ἄδωνη κι ἀπομακρυνόμαστε μὲ τὸ στοι-χεῖο αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ύακινθο. Ὅσο γιὰ τὸ ὅτι ἀγόρια καὶ κορίτσια φαίνεται νὰ πρω-ταγωνιστοῦν καὶ στῖς δύο γιορτές, δὲν θὰ πρέπει νὰ δώσουμε ἴσως ἀποκλειστικὸ θάρος. μὴ καὶ ἔγουμε παραδείγματα σὺν τὸν Λειδινό, πὺ ἀναφέρθηκε πὺ ἐπάνω στήν Αἴγινα καὶ στὰ χρόνια μας τὸν θρῖνον τὸν κάνουν ἀποκλειστικὰ κορίτσια, ἐνῶ λίγο παλιότερα, γυναῖκες ἦσαν οἱ πρωταγωνίστριες. Ἄν τὸ δεχθοῦμε σὺν στοιχεῖο ἐνισχυτικὸ γιὰ παρὰλληλισμὸ μὲ τὰ Ύακινθια, τότε καὶ πάλι ἄλλη μὴ φορὰ ἀπο-μακρυνόμαστε ἀπὸ τὸν Ἄδωνη, πὺ γυναῖκες τὸν θρηνοῦσαν καὶ περίμεναν τὸν ξαναεογομὸ του, κι ὄχι κορίτσια.

Παρὰ τὸ ὅτι τὰ στοιχεῖα στὸ σύνολό τους παρουσιάζονται ἔτσι πὺ νὰ περι-πλέκονται τὰ πράγματα καὶ δύσκολα νὰ φτάνει κανεὶς σὲ συμπεράσματα θάσιμα, θὰ διατυπωθεῖ ἔδῳ ἡ γνώμη πὺς ἡ λατοεῖα τοῦ Ύακινθου δὲν πρέπει νὰ ἀποκλει-σθεῖ καθόλου, ἀλλὰ ἀντίθετα νὰ θεωρηθεῖ, στὰ ὑπολείμμάτα της, βέβαια, σὺν πα-ροῦσα καὶ μὲ πολλὰ σημιαντικά στοιχεῖα.

Δίνεται ἡ ἐντύπωση πὺς ὑπάρχει μὴ ἀνάμιξη στοιχείων ἀπὸ διαφορετικὲς λα-τοεῖες. σὺν νὰ ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ ἓνα ἔθιμα μαζὶ, σὺν νὰ ἔχουν προσθεθεῖ φοράσεις καὶ νοήματα τόσο ἀπὸ τὴ γιορτὴ τὸν Ύακινθιὸν ὅσο καὶ ἄλλων, τοῦ Ἄδωνη. ἴσως καὶ γενικότερα τῶν γιορτῶν τοῦ κύκλου τῆς ἀνοιξέως, τοῦ κύκλου τῆς βλαστῆσεως.

ἴσως νὰ ἦταν ἓνα πρόσθετο καὶ σημιαντικὸ στοιχεῖο, ἂν γνωρίζαμε πε-

ρισσότερα για την προέλευση των μοιρολογιών του Ζαφείρη, την παλαιότητά τους και μπορούσαμε να κάνουμε και συγκρίσεις με στα λεγόντουσαν στα Ύακινθα. Δεν γνωρίζω όμως αν υπάρχει τίποτε σχετικό. Πάντως, δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητος ο πρώτος στίχος του μοιρολογιού που περνά από τον Άγη Θέρο στον Γιάγκα με τον αρ. 918 (ως άνω) και που το αναφέρει σαν πρώτο μοιρολόι ο Σάρρος: «Ζαφείρη μ' κοντοστρόγγυλε και κοντοσιουσιμάνη». Πώς συμφωνεί αυτή η περιγραφή του Ζαφείρη με εκείνη των δύο άλλων που αρχίζουν με τον στίχο: «Γιά ιδέστε νιόν που ξάπλωσα, γιά ιδέστε κυπαρίσσι / δεν σειέται, δε λυγίζεται, δεν σέρν' τή λεβεντιά του. / Ποιός σώκοψε τις ρίζες σου και στέγνωσ' ή κορφή σου».

Ο λεβέντης νιός, που μοιάζει κυπαρίσσι και του κόψανε τις ρίζες και μαράθηκε ή κορφή του, ασφαλώς δεν ταιριάζει καθόλου, δεν δίνει ούτε από μακριά καμιά εικόνα που να μοιάζει με τον κοντοστρόγγυλο και κοντοσιουσιμάνη. Και από όσο γνωρίζουμε από εκείνους που έχουν ασχοληθεί με το έθιμο, το μοιρολόι είναι αληθινό και όχι μία εύθυμη παρωδιά. Εκείνο που μπορεί έστω να υποθέσει κανείς, είναι πώς αυτό το «κοντοστρόγγυλε» κάποια σημασία έχει, κάτι θέλει να συμβολίσει. Δεν αποκλείεται ίσως κάποια μάλλον άσυνειδητη μνήμη από το παρελθόν να είναι αυτή εικόνα. Και δεν μπορεί να σημαίνει άλλο από τον βολβό του άνθους. Τόσο το ζουμπούλι όσο κι ο ξίφιος, ανήκουν στην ομάδα αυτή που φυτρώνουν από βολβό. Να προχωρήσει κανείς ακόμη περισσότερο και να συνδέσει άμεσα νοηματικά και τον στίχο «ποιός σώκοψε τις ρίζες σου και μαράθηκε ή κορφή σου», ίσως είναι υπερβολικό και κάποιος αχαλίνωτος καλπασμός φαντασίας. Ίσως όμως και να υπάρχει κάποια αλήθεια σε αυτό και να μην είναι άπλη εικόνα, πράγμα πάντως καθόλου άπίθανο κι έξω από τις λαϊκές ποιητικές συλλήψεις.

Όπως και αν έχουν τα πράγματα, τόσο από το ίδιο το έθιμο, τον Ζαφείρη, όσο κι από τον χώρο όπου τελείται, αλλά και από τη φυλετική καθαρότητα, τη γνήσια ήπειρωτική φλέβα των ανθρώπων που το τελούσαν και που με πολλή υπερηφάνεια δεν σταμάτησαν να λένε πώς είναι απόγονοι των αγωνιστών του μεγάλου βασιλιά τους, του Πύρρου, ξεχύνεται πραγματικά μία μαγεία. Γοητεύει ή ειδυλική εικόνα, ή άμεσότητα της εκφράσεως των συγκινήσεων που είναι τόσο ανεπιτήδευτη, ώστε τελικά ίσως να έχει συντελέσει και στη σύγχυση των διαφορετικών στοιχείων των δύο Ζαφείρηδων που διακρίνει κανείς, πού, τέλος, πραγματικά λυπάται γιατί απ' ό,τι τα πανέμορφα Ζαγοροχώρια* προσπαθούν ήρωικά, κι όχι έντελως μάταια όμως να διατηρήσουν ακόμη στη ζωή, ο Ζαφείρης, ο Ύακινθος, ανήκει σ' εκείνα που δεν κατάφεραν να επιβιώσουν.

* Τα Ζαγοροχώρια έχουν ένα πανάρχαιο ελληνικό όνομα από το ήδη γνωστό στον Όμηρο και που το χρησιμοποίησε πολύ, πρόθεμα «ζά», δηλωτικό του μέγας, πολς (ζάθεος Όλυμπος κλπ.), γνωστό και σήμερα στη γλώσσα μας με την ίδια έννοια, ζάπλουτος π.χ., και πιθανότατα τη λέξη Όριον, όνομα μίας εκεί άρχαίας ελληνικής πόλεως ή απλώς όριον = σύνορο όρεινό κλπ. Η μετατροπή της θασείας (') σε ούρανικόληκτο γ είναι φυσική κι έτσι σχηματίσθηκε το Ζα(γ)όρι(ον).

Καμμία ιστορική κάλυψη, αλλά ούτε και ή λογική, συνηγορεί για το λεγόμενο πώς το ζά είναι το σλαβικό πίσω και ή δεύτερη λέξη μόνον ελληνική, το Όριον. Μία σλαβική και μία ελληνική λέξη δικαιολογούνται πάρα πολύ λιγότερο από δύο ελληνικές μαζί, που έναρμονίζονται άλλωστε έννοιολογικά θαυμάσια, κάτι που δεν συμβαίνει στην άλλη περίπτωση. Πανάρχαια ελληνική ή περιοχή, πρόσκαιρη κι ασθετική ή σλαβική παρουσία, πανάρχαια ελληνικές και οι συνθετικές λέξεις, ασφαλώς τελικά δίνουν το βάρος τους για το όμορφο όρεινό Ζαγόρι, που δεν ξέχασε ακόμη και τους θρήνους του, τα ελληνικότατα «Ίώ» και «Όϊ», και είναι γεμάτο κι από άλλες άρχαίες ελληνικές λέξεις κι ελληνισμό.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΜΑΡΙΑΣ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΧΥΜΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝ ΝΟΪΚΑ

(1909 - 1987)

Ἡ φιλοσοφία γενικὰ καὶ εἰδικὰ ἡ ρουμάνικη φιλοσοφικὴ σχολή, ἔχασε πρόσφατα ἕναν ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀντιπροσώπους της, τὸν Κωνσταντῖν Νόϊκα.

Γεννήθηκε τὸ 1909 καὶ πέθανε τὸ 1987 στὸ Παλινὺς τῆς Τρανσυλβανίας. Ἐκεῖ εἶχε ἀποσυρθεῖ ἀπὸ χρόνια, ἀφιερώνοντας ὅλο του τὸν χρόνο σὲ συγγράμματα ποὺ ἀφοροῦσαν τῇ μετὰφραση καὶ ἐρμηνείᾳ τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνα καὶ τῶν μεγάλων ξένων φιλοσόφων. Τὸ 1938 βρίσκεται στὸ Παρίσι, ὅπου ἐκδίδει τὴν μπροσούρα μὲ τὸ λατινικὸ ὄνομα ADOUM - Εἶμαι παρὼν, καὶ ὅπου ἐξηγεῖ τὸν ἰδεολογικὸ του προσανατολισμό. Μέχρι τὸν Αὐγούστου τοῦ 1944, ποὺ ἐπέφερε τὴν ἀλλαγὴ τοῦ καθεστώτος, ἔγραψε σὲ διάστημα δέκα χρόνων περισσότερα ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἐπισημάνουμε τὰ ἑξῆς: 1) Μάθηση ἢ οἱ ἀπλὲς χαρῆς. 2) Κανόνες γιὰ τὴ διευθέτησιν τοῦ πνεύματος. 3) Γιὰ τὴ μορφή καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ διανοητικοῦ κόσμου. (Κάντ). 4) Σκέψεις γύρω ἀπὸ τὴν πρώτη φιλοσοφία (Ντεκάρτ). 5) Ἡ ζωὴ καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Ντεκάρτ. 6) Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν φιλοσοφία τοῦ Φίχτε καὶ τοῦ Σέλιγκ. 7) Φιλοσοφικὸ Ἡμερολόγιο. Προσφιλὲς ὄραμα τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ συγκροτῆσις μιᾶς φιλοσοφικῆς σχολῆς στὰ χνάρια τοῦ Σωκράτη.

Ἀργότερα, οἱ φιλοσοφικὲς ιδέες ποὺ τὸν ἐνέπνεαν μὲ τὸν ἰδεολογικὸ τους προσανατολισμό, περιόρισαν δυστυχῶς γιὰ πολὺ τὴ δραστηριότητά του.

Γιὰ πρώτη φορὰ ταξιδεύει στὴ Δύση τὸ 1963, ὅπου συναντᾷ τὸ γιό του, ποὺ ὕστερα ἀπὸ φιλοσοφικὲς μελέτες ἀγκάλιασε τὸ μοναχισμό, στὴν Ἀγγλία. Ἐπιστρέφοντας στὴ Ρουμανία ἀπὸ τὸ ταξίδι του, καταφεύγει στὸ Παλινὺς τῆς Τρανσυλβανίας, ὅπου ἀρχίζει μιὰ νέα δημιουργικὴ περίοδο, σχολιάζοντας καὶ μεταφράζοντας τὸν διάλογο «Λύσις» τοῦ Πλάτωνα μὲ τὸν τίτλο «Λύσις ἢ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἔννοια τοῦ ἔρωτα». Ἀκολουθοῦν τὰ ἔργα: 1) Ἡ ρουμάνικη φιλοσοφικὴ ἔκφραση. 2) Σχόλια στὶς κατηγορίες τοῦ Ἀριστοτέλους. 3) Εἰσαγωγὴ στὴ Λογική. 4) Ὁ Ἑμμένσκου ἢ ὁ πλήρως προικισμένος ἄνθρωπος τῆς ρουμάνικης κουλτούρας. 5) Ἀποχωρισμός ἀπὸ τὸν Γκαίτε. 6) Πλάτωνος Διάλογοι (ἐπὶ τόμοι, μὲ εἰσαγωγὴ, σχόλια καὶ μετὰφραση). 7) Γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς Εὐδρώπης. 8) Μεταφράσεις ξένων φιλοσόφων. 9) Ἡ ἀληθινὴ ἔννοια τοῦ Θεοῦ. 10) Ὁ ρουμάνικος πολιτισμός καὶ ἡ οἰκουμενικότητά του.

Ἐνα κείμενον ποὺ ὑπέστη, γλιστρώντας στὴν ὀρεινὴν περιοχὴ, ὅπου εἶχε καταφύγει, γιὰ τὰ μπορεῖ νὰ ἀσχοληθεῖ ἀπερίσπαστα μὲ τὸ φιλοσοφικὸ του ἔργο, ὅπου τὰ πρωτεῖα εἶχε ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς ἀπόδοσης καὶ σχολίασιν τῶν ρουμάνικα τοῦ ἔργου τοῦ Πλάτωνα, τοῦ ἐπιβάλλει μιὰ καθιστικὴ ζωὴ, ζώντας μῆνες δλόκληρους περιτριγυρισμένος ἀπὸ ποιοτὺς ὁπαδοὺς καὶ συζητῶντας τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς κοινωνίας καὶ τὴ σημερινὴ ἐξέλιξις τῆς φιλοσοφίας.

Ἐνα μεγάλο ἔργο, ποὺ τοῦ ἀνήκει ἐξ ὁλοκλήρου, εἶναι ἡ προώθησις τῆς ἐρμηνείας τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ποιητῆ τῆς Ρουμανίας, τοῦ Μιχαῖ Ἑμμένσκου. Καταπιεσθῆκε μὲ τὴ σκληρὴ δουλειὰ τῆς ἀντιγραφῆς 44 χειρόγραφων τετραδίων, ποὺ τὰ κατὰθεσε στὴ βιβλιοθήκῃ τῆς γενέτειρας τοῦ Ἑμμένσκου, στὸ χωριὸ Ἰπο-

ιέσκ τῆς Μολδαβίας, πού τὰ ὀνόμαζε *π η γ ή ρ ο υ μ ά ν ι κ η ς ζ ω ῆ ς* καὶ *ρ ο υ μ ά ν ι κ ο υ σ τ ο χ α σ μ ο ὦ*.

Ἐνα ἄλλο ἔργο πού ἐπεχείρησε ἦταν ἡ προσπάθειά του ἡ ἀσιαμάτιη νὰ κάνει γνωστὸ στὴ Δύση τὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ Λονεσιὰν Μπλάγγα, γιὰ νὰ ἀποδείξει πὼς γιὰ τὸν χαραχτηρισμὸ τῆς ρουμάνικης κουλτούρας πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψη τὴ γαλήνη καὶ τὴ μετριοπάθεια, μὲ τίς ὁποῖες εἶναι προικισμένος ὁ ρουμάνικος λαὸς καὶ πού δὲν τὸν ἐγκαταλείπουν οὔτε στὶς πιὸ τραγικὲς σιγμὲς τῆς ζωῆς του.

Τὸ τέλος τοῦ Κωνσταντίν Νόικα ἐπῆλθε στὸ χωριὸ Παλινὺς τῆς Τρανουλβανίας καὶ ἀναπαύεται στὸ κοιμητήριό τῆς ἐκεῖ σκῆτης.

ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΧΥΜΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝ ΝΟΪΚΑ:

Ἡ συνάντησή μας μὲ τὸ ἔργο τοῦ Γκαῖτε

Ἐπάρχουν στὴ ρουμάνικη γλῶσσα μερικοὶ ὄροι — ὅπως *π ε τ ρ έ τ σ ε ρ ε - ζ ή σ η*, *δ ι α σ χ έ δ α σ η*, *κ ο ὗ μ π α τ - μ ε τ ρ ι ο π ά θ ε ι α*, *ι ν τ ρ ο υ κ ι π ά ρ ε* - ἐνσάρκωση καὶ ἰδίως *ι μ π ε λ ι τ σ ά ρ ε* - κόρδωμα, καθὼς καὶ ἡ λέξη *μ π ά - ὄ χ ι*, πού σὲ βοηθᾶν νὰ εἰσδύσεις στὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Γκαῖτε. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Γκαῖτε μᾶς βοηθᾶ νὰ εἰσδύσουμε βαθιὰ στὴ ρουμάνικη κουλτούρα. Αὐτὸ πού συμβαίνει μὲ τὸν Γκαῖτε εἶναι παρόμοιο μὲ τὴ φολκλорικὴ δημιουργία. Κι αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ παραμείνει σὰν καινούργιο στοιχεῖο στὸ σημερινὸ κόσμος, ἀπὸ τίς ἀξίες πού πρέσβευε ὁ Γκαῖτε, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ παραμείνει ἀπὸ τοὺς ὄρους καὶ τίς ἀξίες μας σὰν κληρονομιά γιὰ τὸ σκανδαλιάρικο αὐριό. Πρὶν δοῦμε ὅμως τί συμβαίνει μὲ τὸν Γκαῖτε, θὰ δεῖξουμε πὼς συμπεριφερθήκαμε ἐμεῖς οἱ Ρουμάνοι ἀπέναντί του.

Ἡ συνάντησή μας μὲ τὸ ἔργο τοῦ Γκαῖτε ἔγινε κάπως ἀπρόοπτα, κατὰ τὸ πρῶτο ἡμῖς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, δηλαδὴ τὴ στιγμὴ πού κάναμε προσπάθεια γιὰ νὰ ἀνυψώσουμε τὴ φολκλорικὴ μας δημιουργία σὲ λόγιο ἐπίπεδο. Καὶ τὸ καταφέραμε μὲ τέτοιον τρόπο, πού σήμερα πιὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβουμε τὸν πολιτισμὸ μας, ὅπως εἶναι ἀδύνατο νὰ κατανοήσουμε τὸν αἰῶνα τοῦ Ἑμινέσκου¹ καὶ τοῦ Τίτου Μαγιорέσκου,² χωρὶς νὰ λάβουμε ὑπόψη μας τὸν Σοπενχάουερ. Μὲ τὴ διαφορά πὼς τὸν Γκαῖτε δὲν τὸν ἀναφέρουμε ἀρκετά, γιὰτὶ ἔχουμε τὴν πεποίθηση πὼς, μιλώντας γιὰ τὸν Γκαῖτε, δὲν μιλάμε γιὰ μᾶς τοὺς ἰδίους. Ἀπεναντίας, τὸν Σοπενχάουερ τὸν τιμῆσαμε ὑπὲρ τὸ δέον! Ὁ γιὸς τῆς κυρίας Ἀντέλε Φὸν Σοπενχάουερ, ἐκλεκτὸ μέλος τοῦ συνδέσμου τῶν κυριῶν πού ἔδρασε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τοῦ Γκαῖτε, ἐκπροσωπεύει ἓνα δευτερεύοντα ρόλο στὴν ἱστορία τῆς σκέψης καὶ αὐτὸ εἶναι ὄλο. Προφανῶς, κανένας ἄλλος πολιτισμὸς δὲν ἀντανάκλασε τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Ἑμινέσκου στὰ πλαίσια τῆς ποίησης ἢ σὲ μιὰ ἐχέφρονα κριτική, ὅπως ἐκείνη πού ἔκαμε ὁ Μαγιорέσκου. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἓνας λόγιος Καντακουζηνὸς μετέφρασε τὸ βασικὸ ἔργο τοῦ Γκαῖτε, στὰ γαλλικά, καὶ εἶναι χρήσιμο νὰ χουμε ὑπόψη πὼς σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ φιλολογικὰ σαλόνια τοῦ Βουκουρεστίου διαβάσθηκαν ἐπίσης γιὰ πρώτη φορὰ μερικὲς σελίδες τοῦ ἔργου του. Μόνον ὁ Νίτσε, ὁ συμπατριώτης του, τοῦ ἔδειξε μιὰ μεγάλη ἐκτίμηση, πού ὅμως τὴν ἀπέσυρε γρήγορα.

1. Μιχαῖ Ἑμινέσκου (1850 - 1889), ὁ μεγάλος ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς Ρουμανίας.

2. Τίτου Μαγιорέσκου (1840 - 1917), θεμελιωτὴς τῆς κριτικῆς τῆς ρουμάνικης λογοτεχνίας.

Ἐμεῖς διατηρήσαμε αὐτὴν τὴν ἐκτίμηση μὲν πού ὁ Καλινέσκου³ ἐξέφρασε μὲ μιὰ ἐντυπωσιακὴ κατανόηση πὼς πολλὲς ιδέες τοῦ Ἑμινέσκου μποροῦν νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τοῦ Σοπενχάουερ, μὰ ἡ ζωτικὴ τους πνοὴ εἶναι ἐντελῶς ἄλλη, καὶ ξεχάσαμε μέσα σὲ αὐτὴν τὴν ἐμμονή μας, ὅπως ξεχνᾶμε καὶ μπροστὰ στὸν Κίρκεγκαρντ καὶ ἀκόμα μπροστὰ στὸν Νίτσε, μιὰ βαθιὰ σκέψη, πού περιέχεται στὰ «Διδάγματα» τοῦ Νεαγκὸς Μπασαράμ⁴ καὶ πού λέγει αὐτολεξεῖ: «Ὅποιος δὲν ἐπιμένει, ἐκεῖνος βλέπει τὸν οὐρανό». Ὁ Γκαίτε εἶναι κάτι ἄλλο, εἶναι διαφορετικός! Στὰ πλαίσια τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ, ὁ Γκαίτε εἶναι ἓνα ὑγιὲς πνεῦμα, ὅπως ἦταν ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἡ ἄλλη μορφή τοῦ Ἑμινέσκου (πού μόνον τὰ πολυάριθμα χειρόγραφα τετράδιά του μποροῦν νὰ τὸ ἀποδείξουν), ὅπως ἐπίσης σφρίγγουσα ἀπὸ ζωὴ ἦταν καὶ δλόκληρη ἡ φολκλорικὴ μας δημιουργία. Μόνο μερικὲς δεκάδες χρόνια, πού μεσολάβησαν, ἐμπόδισαν νὰ πραγματοποιηθεῖ ἀκόμα ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα ἡ συνάντησή μας μὲ τὸν Γκαίτε σὲ ἓνα συνειδητοποιημένο ἐπίπεδο. Ὁ Γκαίτε, πού εἶχε χαιρετίζει μὲ συγκίνηση τὴ λαϊκὴ ποίηση τῶν Σέρβων καὶ ἔπειτα τὸ δημοτικὸ νεοελληνικὸ ἔπος, θὰ ἐλάμβανε ὑπόψιν του μὲ θαυμασμὸ τὴ λαϊκὴ ρουμάνικη ποίηση πού ἀποκαλύφθηκε ἀργότερα. Ἦταν καὶ αὐτὴ μᾶλλον προικισμένη μὲ μιὰ λαϊκὴ φλέβα καὶ ὅχι μὲ μιὰ ἐπική. Μὰ αὐτὴ ἡ λυρική φλέβα δὲν ἦρε ἀντανάκλαση στὸ ρουμάνικο φολκλὸρ, σὲ ὅλη τὴν δλόότητά του.

Ἡ λαϊκὴ μας μυθολογία, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ γαλήνη πού τὴ διαπνέει, βρίσκει «αὖτις κοντὰ στὴν ψυχὴ τοῦ ρουμάνικου λαοῦ, σὲ σύγκριση μὲ τὴ μυθολογία τῶν Νιμπελούγκων, ὅπου ὁ ρουμάνικος λαὸς δὲν μποροῦσε νὰ βρεῖ τὸν ἑαυτό του. Οἱ αἱρέσεις καὶ οἱ εἰδωλολατρικὲς μας δοξασίες θὰ μποροῦσαν νὰ μαγέψουν τὸν εἰδωλολάτρη πού προβαλλόταν. Τὰ πρωτεῖα πού παρουσιάζει ἡ καλλιτεχνικὴ αἰσθησις μπροστὰ στὴ φιλοσοφικὴ αἰσθησις, δαδίζουν δίπλα στίς ἀπομακρύνσεις ἀπὸ τὴν φιλοσοφία («δὲν μπορῶ νὰ στερεθῶ τὴ φιλοσοφία καὶ δὲν ἔχω τί νὰ κάμω μὲ τούτη»). Ἡ ἀπουσία τῆς τραγικῆς αἰσθησις εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεία τοῦ ρουμάνικου φολκλὸρ, ὅπως εἶναι ἐπίσης τὸ συναίσθημα τοῦ φωτός, ἡ χαρὰ τοῦ εὐκαιριακοῦ, ἀκόμα καὶ μερικὰ στοιχεῖα τοῦ συμυδισμοῦ μὲ τὴ νοσταλγία, πού ὑπάρχουν στὸ ἔργο τοῦ Γκαίτε. Ἐπίσης, τὸ μέτρο καὶ ἡ μετριοπάθεια ἐμπνέονται ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Γκαίτε, ὅπως καὶ ἡ ἐπιτυχημένη διάλυση τοῦ παρόντος ἐνόψει τῆς μέλλουσας μακραίωνος ζήτησις τοῦ κόσμου ἔχει τὴ σφραγίδα τοῦ Γκαίτε, τὴν ὀργάνωση καὶ τὸ κοσμικὸ συναίσθημα, τὴν πρωτεῖα τῆς φύσης καὶ τῆς γέννησις, σὲ σύγκριση μὲ τὸ ποιητὸ καὶ εἶναι χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Γκαίτε. Ὁ κόσμος ἔχει περισσότερη ἰδιοφυΐα σὲ σύγκριση μὲ μένα, λένε καὶ οἱ δύο τους. Ἐπειδὴ ὁ Γκαίτε δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ ἀντανάκλαση στὸν δικό μας πολιτισμὸ, θὰ πρέπει νὰ τὸν ἀντανάκλασουμε ἐμεῖς τὸν πολιτισμὸ μας στὸ ἔργο του. Αὐτὸ ἔγινε ὅμως εἰδικὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς λόγιας μεταπολεμικῆς λογοτεχνίας μας. Ὁ ἱστορικὸς Πιρδάν,⁵ ὁ ἱατρὸς Φραντσίσκο Ράινερ,⁶ ὁ φιλόσοφος Μπλάγκα,⁷ ἡ ἀκόμα ἄγνωστη Ἀλῆς Βοῦνέσκου,⁸

3. Τζεόρτζε Καλινέσκου, ἀκαδημαϊκός, καθηγητὴς, συγγραφέας καὶ πολυγραφότατος κριτικός (1899-1965), ἐρευνητὴς τοῦ ἔργου τοῦ Μιχαῖ Ἑμινέσκου.

4. Νεαγκὸς Μπασαράμ (1481-1521), ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας, πού τὸ ἔργο του «Διδάγματα» εἶναι τὸ πρῶτο φιλοσοφικὸ ρουμάνικο βιβλίο.

5. Βασίλε Πιρδάν (1882-1927), φιλόσοφος καὶ ἀρχαιολόγος διάσημος.

6. Φραντσίσκο Ράινερ (1874-1944), ἀκαδημαϊκός, διάσημος ἱατρός.

7. Λουτσιάν Μπλάγκα (1895-1961), ποιητὴς, δραματουργός, φιλόσοφος, μεταφραστὴς τοῦ ἔργου τοῦ Γκαίτε.

8. Ἀλῆς Βοῦνέσκου, φιλόσοφος, καθηγήτρια στὸ Ὡδεῖο τοῦ Βουκουρεστίου (τὴν περίοδο 1926-1944).

ὁ Τοῦντορ Βιάνου,⁹ ὁ Μίρτσεα Ἐλιάντε¹⁰ δὲν μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν πλήρως, χωρὶς νὰ ληφθεῖ ὑπόψη ὁ Γκαίτε, ἀν καὶ ἡ ἐπιρροή στο ἔργο τους δὲν ἔγινε κατευθεῖαν. Στὸ φιλόσοφο Μπλάγγκα — κι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ποὺ θὰ δικαιολογοῦσε τὴ σιγουριά ὅσον ἀφορᾷ στὴ γνωριμία τοῦ Γκαίτε — τὸ φαινόμενο εἶναι ἐκπληκτικό. Ἡ ἐπιρροή ποὺ εἶχε ἐντούτοις μιὰ δευτερεύουσα φυσιογνωμία, ὅπως ὁ Ἄντρε Ζὺντ (γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς ἔγινε πολὺς θόρυβος στὴν κουλτούρα μας), δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ χωρὶς τὸ πρωτότυπο τοῦ Γκαίτε, ποὺ ἔρρισκεται ὀπισθὲν του. Κι ὅταν ἓνας νέος τῶν ἡμερῶν μας ἐκπληττεται ἀνακαλύπτοντας πίσω ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τοῦ Μπλάγγκα ἓνα Σπέγγλερ ἢ ἓνα Τρομπένιους, πρέπει νὰ τοῦ ποῦμε ξεκάθαρα πὼς ἡ γονιμοποίηση τοῦ Μπλάγγκα δὲν ἔγινε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή δευτερευόντων πνευμάτων μὲ ὅλο τους τὸν ἐνθουσιασμὸ ποὺ εἶχαν γιὰ τὴν κουλτούρα μας, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ ἴδιου κυρίαρχου ποὺ ἔρισκόταν ὀπισθὲν του καὶ τὸν ὁποῖον ὁ στοχαστής μας μπόρεσε νὰ τὸν συναντήσει ἀντιμέτωπα.

Ἡ συνάντησή μας, τῶν Ρουμάνων μὲ τὸ ἔργο τοῦ Γκαίτε, ἀγνωστη σὲ ὅλη τῆς τὴν ἔκταση, ἀλλὰ μὲ τὴν ὁποία ἤλθαμε σὲ ἐπαφὴ ἀργότερα καὶ ποὺ κατὰ τύχη δὲν ἐρευνήθηκε ἀκόμα, εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς λίγες «συναντήσεις», γιὰ τὴν ὁποία θὰ πρεπε νάμαστε ὑπερήφανοι. Ἄν καὶ ἀνῶριμος ἀκόμα ὁ πολιτισμὸς μας, στὸ σύνολό του, παρουσιάζει τρία ἀνοίγματα πρὸς τὸ σῆμπαν, ἀνοίγματα ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐπικαλεσθοῦν πολλοὶ λαοί: εἶναι τὸ ἀνοιγμα πρὸς τοὺς προσωκρατικούς (ἐνδεικτικὸ εἶναι τὸ φαινόμενο πὼς ἡ ρουμάνικη ποίηση εἶναι ἡ μόνη σχεδὸν ποὺ διατήρησε τὸν ὅρο *στοιχεῖον* (στὰ ρουμάνικα *στιχίε*, οὐσιαστικὸ γένους θηλυκοῦ)). Ἔχει τὸ ἀνοιγμα πρὸς τὴν παλιὰ ἰνδικὴ φιλοσοφία, καθὼς καὶ πρὸς τὴ φιλοσοφία τῶν Περσῶν καὶ ἴσως πρὸς τὴ φιλοσοφία τῆς Ἀνατολῆς, ποὺ θὰ ἀποτελέσει τὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ μέλλοντος. Καί, τέλος, παρουσιάζει τὸ ἀνοιγμα πρὸς τὸν Γκαίτε.

Αὐτὲς καὶ μόνον οἱ ἀναφορὲς εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀναδείξουμε τὸν πολιτισμὸ μας, ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ θαύματα. Ὅσο μεγάλῃ κι ἂν φαίνεται ἡ τιμὴ ποὺ ἀποδίδουμε στὸν Γκαίτε, ὅταν τὸν τοποθετοῦμε δίπλα σὲ ὁλόκληρους πολιτισμοὺς, ἡ συνάντησή μὲ τὸν Γκαίτε εἶναι ἡ πιὸ ἐπίκαιρη. Γιατί, τελικά, ὁ Γκαίτε δὲν εἶναι ἓνα ἄτομο, ἓνας ἀπλὸς συγγραφέας! (Ὅποιοι δὲν διάβαζε ὁλόκληρο τὸ ἔργο του, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς δὲν τὸ διάβαζε. Ὁ Γκαίτε εἶναι κάτι ἄλλο). «On dit Goethe, comme on dit Orphée», ἔλεγε ὁ Valéry. Ὁ ἴδιος εἶναι ἓνα «στοιχεῖο». Εἶναι ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος, εἶναι ἐκεῖνος ὁ Νόε ποὺ τὸν προτιμοῦσε ἀνάμεσα στοὺς δώδεκα μεγάλους τοῦ κόσμου, ποὺ τοὺς εἶχε φαντασθεῖ μιὰ μέρα: εἶναι δηλαδὴ ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος πρὶν ἀπὸ τὸν διπλὸ κατακλυσμὸ ποὺ θὰ πλημμύριζε τὴν οἰκουμένη, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ 1800: ὁ ἱστορικὸς κι ὁ ἐπιστημονικὸς κατακλυσμός. Ὁ Γκαίτε τὰ καλύπτει ὅλα, ἀνοίγεται, ἀνοίγεται πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις, μὲ ἐξαίρεση δυὸ πράγματα ποὺ θὰ ἀποδοῦν βασικὰ γιὰ τὸν μετέπειτα κόσμο: οἱ ἱστορικὲς κι οἱ φυσικομαθηματικὲς ἐπιστῆμες. Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅριά του. Αὐτὰ κατὰ κάποιον τρόπο ἀποτελοῦν καὶ τὰ κατὰφλεια τοῦ παραδοσιακοῦ πολιτισμοῦ μὲ ὅλα τὰ ἀνοίγματά του. Δὲν πετύχαμε μιὰ ἐπιτυχημένη συνάντησή μὲ τὴν ἱστορία ποὺ εἶχαμε κάποτε χρέος νὰ τὴν μποῦκοτάρουμε. Δὲν κατευθυνθήκαμε πρὸς τίς πειραματικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὰ μαθηματικά. Αὐτὸ ποὺ συνέβηκε μὲ τὸν Γκαί-

9. Ντοῦντορ Βιάνου (1897 - 1964), φιλόσοφος, δοκιμιογράφος, καθηγητὴς στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Βουκουρεστίου.

10. Μίρτσεα Ἐλιάντε (1907 - 1986), φιλόσοφος τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν, φημισμένος λογοτέχνης.

τε συμβαίνει και με μᾶς. Φυσικά, τὰ ὅρια ἑνὸς ἀτόμου δὲν εἶναι τὰ ἴδια μετὰ τὰ ὅρια μιᾶς ζωντανῆς κουλτούρας. Ὁ Γκαίτε παραμένει στὴν ἄρνηση τῆς ἱστορίας καὶ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης. (Τὰ μαθηματικά εἶναι σὰν τοὺς Γάλλους. Μεταφράζουν στὴ γλώσσα τους αὐτὰ πού τοὺς λές καὶ τὰ μετατρέπουν σὲ κάτι ἄλλο), ἐνῶ ἕνας ζωντανὸς πολιτισμὸς ξέρεي νὰ προχωράει. Ὑπάρχει ἕνα συναίσθημα τῆς ἱστορίας μετὰ ρουμάνικη μορφή. Ἐγινε ξεκάθαρο στὶς μέρες μας πὼς αὐτὸ τὸ συναίσθημα μετὰ ρουμάνικη μορφή ἐκδηλώθηκε στὰ μέρη μας. Ὑπάρχει μιὰ ἀπόκρουση γιὰ τὶς μαθηματικὲς ἐπιστῆμες; διερωτώμεθα. Ὅμως, τὰ τσομπανόπουλα πού φοιτοῦν σήμερα στὰ πανεπιστήμιά μας, ἐμβαθύνουν στὰ μυστικὰ τῆς ἐπιστήμης μετὰ τὴ σιγουριά πού τὰ γονικά τους διαβαίνανε μετὰ τὰ κοπάδια τους τὶς βουνοπλαγιές.

Καὶ μόλα τοῦτο, τὸ πείραμα τοῦ Γκαίτε μᾶς ἐνδιαφέρει. Ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ τελευταίου ἀνθρώπου μετὰ τὸν καινούργιο αἰῶνα εἶναι ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ πολιτισμοῦ μας. Μετὰ ποιά μέσα θὰ ἀντιμετωπίσουμε ἐμεῖς τὴν τεχνικὴ ἐπιστημονικὴ ἐπανάσταση, τὰ πρωτεῖα τῆς λογικῆς ἐνάντια στὴ φύση, τὸν πολιτισμὸ τῆς ὀθόνης καὶ τῶν κουμπιῶν; Δὲν μοιάζουμε μετὰ τὸν Φιλήμωνα καὶ τὴ Βανκίδα τοῦ δεύτερου Φάουστ; Ν' ἀνοίξουμε ἐκ νέου, λοιπόν, αὐτὸ τὸ βιβλίο, πού κάπου μιλάει γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους.

(Ἀπόδοση ἀπὸ τὰ ρουμάνικα)

Α Φ Η Σ Ε

Πορεύεσαι ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου.
Μέσα στὴν τραγικὴ πόλωση τοῦ Κόσμου...
Μικρὸς Ἐωσφόρος, τὸ ρίπισμα τοῦ Πόνου
στὸν βυθὸ τῆς ψυχῆς σου ὑπονομεύει τὴν ἐλπίδα,
ὅπως τὸ σκουλήκι τὸ χῶμα.
Κρυφὴ Ἐρινύς, ἡ αἰώρηση τῆς ματαιοφροσύνης
ἐπίμονα κατατρώνει τῆς Αἰωνίου Ζωῆς τὴν εἰκόνα,
ὅπως τὴν σάρκα τοῦ ξύλου τὸ σαράκι...

Ἄφησε τὰ δάχτυλά σου νὰ ψηλαφήσουν
τὴν ἀσημόσκονη τοῦ γεναριάτικου φεγγαριοῦ·
ἄφησε τὸ ἔαρινὸ τοῦ κότσυφα πρωτολάλημα,
νὰ σὲ νανουρίση μετὰ τὰ ἡχοχρώματά του,
χωρὶς σ' ἕνα κατάρτι Ὀδυσσέας νὰ δεθῇ·
ἄφησε τὴν ὄρασὶ σου, νὰ σηματοτολιστῇ
μετὰ τὰ σύσσημα πού λιτανεύουν οἱ παπαροῦνες
στοὺς χρυσοπράσινους ἀγρούς·
ἄφησε τὶς μαργαρώδεις μεταμορφώσεις τῶν ἀστρῶν,
νὰ γίνουν στοὺς κόλπους σου μνήμη καὶ φῶς...

Στερεοῦν οἱ ροές τῶν ἐνόχων δακρύων μας,
ὅταν στὴν αἰωνιότητα τοῦ οὐρανοῦ φωτὸς
ὀψώσουμε τὰ μάτια...

Ν. Β. ΤΥΠΑΛΔΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΕΛΛΑ

ΤΑΤΙΑΝΑΣ ΓΚΟΝΤΣΑΡΟΒΑ : «Ο ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ»

Στις εκδόσεις «ΜΟΛΟΝΤΑΓΙΑ ΓΚΒΑΡΔΙΑ» (Νέα Φρουρά) της Μόσχας στα τέλη του περασμένου 1987 χρόνου, στη σειρά «ΖΙΖΝ ΖΑΜΕΤΣΑΤΕΛΝΙΧ ΛΙΟΤΝΤΕΪ» ('Η ζωή επιφανών ανθρώπων» — ή όποια ιδρύθηκε τὸ 1933 ἀπὸ τὸν μεγάλο προλεταριακὸ συγγραφέα 'Αλεξέι Μαξίμοβιτς ΓΚΟΡΚΙ, καὶ στὴν όποία εἶδανε φῶς περίπου 651 βιβλία καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ οἱ βιογραφίες μιᾶς σειράς προσωπικοτήτων τῆς ἀρχαίας καὶ σύγχρονης Ἑλλάδας, ὅπως π.χ. «Ὁ Περικλῆς», «Ὁ Νίκος Μπελογιάννης» κ.ἄ., ξαναεκδόθηκε τὸ βιβλίο «Ὁ Εὐριπίδης», τὸ ὁποῖο ἔγραψε ἡ Τατιάνα Γκοντσαρόβα.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἐποχὴ τῆς διακυβέρνησης τοῦ Περικλῆ θεωρεῖται ὁ «Χρυσὸς Αἰώνας» τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας, ἐποχὴ τῆς πιὸ μεγάλης ἀνθησης τῆς Ἀθήνας. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀποκρυσταλλώθηκε τελικὰ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα τῆς Ἀθήνας στὴν κλασικὴ του μορφή. Τὸ ἀθηναϊκὸ πολίτευμα τοῦ V αἰώνα, ποὺ ἦταν ὀργανικὴ ἢ ἀνάπτυξη, συμπλήρωση καὶ ἐν μέρει τροποποίηση τοῦ πολιτεύματος τοῦ Κλεισθένη.

Ἡ πολιτιστικὴ καὶ διαπαιδαγωγικὴ δράση τοῦ Περικλῆ δὲν περιορίστηκε μόνον στὶς οἰκοδομὲς καὶ στὰ ἔργα γλυπτικῆς. Οἱ ἐπιδιώξεις του ἦταν πολὺ πλατύτερες. Ἦθελε νὰ διαπαιδαγωγήσῃ τοὺς Ἀθηναίους πολίτες στὸ πνεῦμα τῆς ἀρετῆς, νὰ τοὺς κάνει, ὅπως τότε ἔλεγαν, ἀριστοὺς ἀπὸ κάθε ἀποψη γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ποὺ θεωροῦσαν τὸν ἄνθρωπο τὸν προικισμένο μὲ ἀρετές. Καὶ τέτοιες ἀρετὲς θεωροῦνταν ἡ ἀντρεία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ τιμιότητα, ἡ εὐσέβεια, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ὠραιότητα. Τὰ φυσικὰ προσόντα τοῦ ἀνθρώπου ἐκτιμοῦνταν τόσο πολὺ ὅσο καὶ τὰ πνευματικά.

Ὁ Θουκυδίδης παραθέτει στὴν «Ἱστορίᾳ» του τὸ λόγο τοῦ Περικλῆ, ποῦ, ὅπως λέγεται, ἐκφώνησε κατὰ τὴν ταφὴ τῶν πολεμιστῶν. Στὸν ἐπιτάφιό του ὁ Περικλῆς περιγράφει τὸ ἰδανικὸ τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος, ἐκεῖ ποῦ τὸ ἄτομο μποροῦσε ν' ἀναπτύξῃ τὰ προσωπικὰ χαρίσματα καὶ τὴν πρωτοβουλία του. «Τὸ πολίτευμά μας — λέει ὁ Περικλῆς — ὀνομάζεται δημοκρατία, γιὰτὶ κυβερνοῦν οἱ πολλοὶ καὶ ὄχι οἱ λίγοι». Ἰδανικὰ τῶν Ἀθηναίων ἦταν ἡ ὁμορφὴ καὶ ἀπλὴ ζωὴ. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀγαπώντας τὸ ὠραῖο καὶ τὴ μόρφωση, δὲν ὑστεροῦσαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀπὸ τὴ Σπάρτη ἀκόμα, στὴν πολεμικὴ τέχνη. Ὅμως ἡ δύναμη τῶν Ἀθηναίων δὲν βρισκότανε στὴ στρατιωτικὴ ἐκπαίδευση καὶ στὰ στρατηγήματα, ἀλλὰ στὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ πολίτη καὶ στὴν πατριωτικὴ ἀφοσίωση πρὸς τὴν κοινὴν ὑπόθεση. Ἀκριβῶς μέσα σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια μεγαλώνει καὶ δημιουργεῖ ὁ μεγάλος δραματικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους στοχαστὲς τῆς Πατρίδας μας.

Τὸ βιβλίο τῆς Τ. Γκοντσαρόβα ἀποτελεῖται ἀπὸ δέκα κεφάλαια, ἐπίλογο καὶ στὸ τέλος δίνεται, σὲ συντομογραφία, ἡ βιβλιογραφία γιὰ τὸν Εὐριπίδη καὶ τὸ ἔργο του.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο, τὸ ὁποῖο φέρνει τὸν τίτλο: «Στὴν ἀκτινοβολίᾳ τῆς Σαλαμίνας», ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ, παίρνοντας ὑπόψη του τὶς ἀρχαῖες πηγὲς καὶ τὴν κατοπινὴ βιβλιογραφία, καὶ ἀπὸ μέσα ἀπ' τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο καὶ τὸν βίον τοῦ ποιητῆ, τονίζοντας πὼς δὲν ἦτανε πλουσιόπαιδο,

γι' αὐτὸ καὶ τὸν κακολογοῦσαν κι ἀπ' αὐτὸ δημιουργήθηκαν ἓνα σωρὸ θρῦλοι γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ, πὼς ἦταν ἀκοινωνήτο, ἀγέλαστο, μελαγχολικὸ καὶ κατσουφιασμένο πρόσωπο... Κι ἔχει δίκαιο ὅταν ὁ Γ. Κορδάτος γράφει ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἦταν ἓνα πολὺ γερὸ μυαλὸ κι ἄνοιξε νέους δρόμους στὴν ἀθηναϊκὴ σκέψη. Χτύπησε τὴ ρουτίνα καὶ τὸν συμβατισμὸ κι ἔκανε ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάνει κάθε προδρομικὸς στοχαστής: γκρεμίζοντας ταυτόχρονα οἰκοδομοῦσε, γι' αὐτὸ καὶ εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ φανατικοὺς θαυμαστές.

Ἀπ' ὅ,τι γνωρίζουμε, τονίζει ἡ συγγραφέας, ἦταν μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρα, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ φιλοσόφου πὺν φιλοξενούσε ὁ Περικλῆς κι ὁ Εὐριπίδης καί, σὰν πιστὸς του μαθητὴς, στάθηκε ἐρευνητικὸς μελετητὴς καὶ δημιουργικὸς στοχαστής.

Στὸ ζήτημα τῆς θρησκείας στάθηκε ἓνας ἐλευθερόφρονας. Δὲν πίστευε βέβαια στα παραμύθια τῆς ἡσιοδικῆς θεογονίας, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔγινε καταλυτὴς εἰδώλων, γιὰτὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ χαρακτηρίζαν τότε κάθε ἄμεση ἐπίκριση ἢ ἔλεγχος τῆς θρησκείας σὰν ἐπαναστατικὴ προπαγάνδα πὺν στρεφόταν ἐναντίον τοῦ καθεστώτος. Γι' αὐτὸ, εἶχανε θεσπίσει τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου γιὰ ὅποιον θὰ τολμοῦσε νὰ ἐκφράσει τυχὸν ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ὑπαρξὴ των θεῶν... (6.5 - 24).

Στὸ δεύτερο κεφάλαιο, «Στὴν ὑπηρεσίᾳ τῆς Πατρίδος, ὀνειροπολῶντας γιὰ τὴ Μελομένην», ὁ συγγραφέας τονίζει, πὼς ὁ Εὐριπίδης, σὰν πνευματικὸς ἄνθρωπος κι ἄξιος τῆς ἐποχῆς του, δὲν μπορούσε νὰ κρύβει τίς ιδέες του, γι' αὐτὸ καὶ οἱ σύγχρονοί του τὸν ἀποκαλοῦσαν «ἀπὸ σκιρτῆς φιλόσοφος». Ἔτσι, ὅταν παρουσιαζόταν ἡ εὐκαιρία, ἔλεγε πὼς αὐτὸ πὺν λέμε θεὸς εἶναι φύση πὺν μᾶς περικυβερτίζει, εἶναι ὁ αἰθέρας πὺν ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τοῦ ὑλικοῦ κόσμου (βλ. Ἀριστοφ. Βατράχοι, στίχ. 890 - 892). Κι εἶναι πὺν ἐλευθερόστομος στὴν τραγωδίᾳ «Ἡ ῥα κ λ ῆ ς» (στ. 1345) δηλ. δὲν πιστεύει στοὺς θεοὺς πὺν εἶναι ἄδικοι κι ἔχουν ὅλες τίς κακίες τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ στὴ χαμένη τραγωδίᾳ του «Βελλερεφόντης», ξεστόμισε τὴ φράση: «οὐκ εἰσίν, οὐκ εἰσι» — δὲν ὑπάρχουν θεοὶ (Ἀποσπ. 286, βλ. ἀποσπ. 311).

Ἀπὸ τίς πληροφορίες κι ἀνάμεσα στ' ἄλλα βιογραφικὰ στοιχεῖα ἀξίζει νὰ προσεχτεῖ ὅτι ἓναν καιρὸ ἦταν ζωγράφος. Μὲ βάση τίς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη, μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε χωρὶς ἀμφιβολία, ὅτι ἦταν πολὺ μορφωμένος, μαθητὴς τῶν σοφιστῶν κι ἀνάπτυσε τίς ιδέες τῶν σοφιστῶν στὰ ἔργα του, κάνοντάς τις κατανοητὲς καὶ προσιτὲς στὸ πλατὺ κοινό. Στὰ ἔργα του καθρεφτίζονται ὅλα τὰ μεγάλα προβλήματα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα εἶχαν θέσει οἱ σοφιστές: γιὰ φύση τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὴ σημασίᾳ τῆς λατρείας, τὸ φυσικὸ δίκαιο, γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν γυναικῶν, τῶν δούλων, γιὰ τίς σχέσεις τῶν φύλων, τὴν οἰκογένεια κλπ. Ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα, ἅμεσα ἢ ἔμμεσα, βρῆκαν θέση στὸ δραματολόγιό τοῦ Εὐριπίδη... (σ. 25 - 52).

Ὁ Εὐριπίδης στάθηκε πάντοτε ἓνας φανατικὸς ὁπαδὸς τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ κριτικῆς. Ὁ ἄνθρωπος, ἔλεγε, πρέπει νὰ μαθαίνει, καὶ γιὰ νὰ μαθαίνει πρέπει νὰ ἐρευνᾷ κι ὅχι νὰ πιστεύει τυφλὰ τὰ παλιὰ δόγματα:

Ὁλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας
ἔσχε μάθησιν μήτε πολιτῶν
ἐπὶ πημοσύνας, μήτ' ἐς ἀδίκους
πράξεις ὁρμῶν
ἀλλ' ἀθανάτου καθορῶν φύσεως
κόσμον ἀγῆρω, τίς τε συνέστη
καὶ ὅπη καὶ ὅπως.

(Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ. IV, 25, 157)

“Όπως βλέπουμε, ὁ Εὐριπίδης, στὸν ιδεολογικό του προσανατολισμό, ἦταν ὁπαδὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρα, ἐνῶ στὴν πολιτική ἀκολουθοῦσε τὸν Περικλῆ. Ἦτανε, λοιπόν, ὁπαδὸς τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας καὶ δημοκρατικὸς.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο, « Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μέτρον ὅλων τῶν πραγμάτων », θὰ λέγαμε πὲς εἶναι μιὰ ἀπὸ βαθιὰ ἀνάλυση τῆς προσωπικῆς ζωῆς τοῦ στοχαστῆ καὶ συνέχεια τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου, ὅπου τονίζεται ἐπίσης πὼς, ἀντίθετα ἀπὸ τὸ Σοφοκλῆ, ποὺ παρουσίαζε ὄχι πραγματικὸς ἀλλὰ ἰδανικοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ὁ Οἰδίποδας καὶ ἡ Ἀντιγόνη, ὁ Εὐριπίδης ἀπεικονίζει τὴ σύγκρουση, ἀνάμεσα στὰ ὑψηλὰ καὶ στὰ ποταπὰ ἀνθρώπινα πάθη. Κι ἀπ’ τὴν ἄποψη αὐτή, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ πραγματικὸς πρόδρομος καὶ δάσκαλος τοῦ Σαίξπηρ, μὰ καὶ γενικὰ ἡ ἐπίδραση τοῦ Εὐριπίδη στὴν παγκόσμια λογοτεχνία καὶ τὸ θέατρο εἶναι πολὺ μεγάλη.

Στὸ τέταρτο κεφάλαιο, ποὺ φέρνει τὸν τίτλο: « Αἰώνας τοῦ διαφωτισμοῦ », γιὰ νὰ καταλάβει καὶ νὰ ἐκτιμῇ κανεὶς τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ, ὁ Πλούταρχος ἔλεγε γιὰ τὸν «ὀλύμπιο», πὼς ἀτσάλωνε καὶ σφυρηλατοῦσε τὸ λόγο του, συνδυάζοντας, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ φιλοσόφου Ἀναξίμανδρου, τὴν εὐγλωττία μὲ τὴ λεπτὴ γνώση τῆς φύσης.

Ἦταν τεχνίτης στὸ λόγο, ἄξεπέραστος.

Κι ἔταν μιλοῦσε στὸ λαὸ

ἔδινε φόρα δέκα βήματα μπροστά.

Ἔτσι ἔπως τρέχουμε

οἱ δοξασμένοι ἀθλητὲς.

κι ἔβαζε κάτω τὸν καθένα

ὁμιλητῆ.

(Εὐπολις, 90)

“Όταν κανεὶς δεῖ τὶς πολιτιστικὲς πραγματοποιήσεις τῆς Ἀθήνας τοῦ Περικλῆ, δίκαια μπορεῖ νὰ ἐκτιμῇ τὸ «Χρυσὸ αἰῶνα» τῆς Πολιτείας καὶ τὴν ἱστορικὴ ἀξία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς καί, μαζί μ’ αὐτόν, ὅλους τοὺς δημιουργοὺς τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Εὐριπίδης εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες στοχαστὲς, ποὺ ἀγωνίστηκε γιὰ τὴ χειραφέτηση τῆς Ἑλληνίδας, στὴν τραγωδία του «Μήδεια», ποὺ τὸ ἀκράτητο πάθος ἐκδίκησης τῆς προσβλημένης γυναίκας ἐναντία στὸν ἄπιστο ἄντρα ἀποτελεῖ, κατὰ τὸ συγγραφέα, τὴ βάση τῆς δυνατότερης καὶ ἀπὸ τεχνικὴ πλευρὰ τελειότερης τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδη. Ἡ Μήδεια κατέχεται ἀπὸ τὸ μοναδικὸ πάθος νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν ἄντρα τῆς Ἰάσονα, ποὺ τὴν ἀντικατέστησε μὲ μιὰ ὥραία Κορίνθια. Ἡ Μήδεια ὀρκίζεται ὄχι μόνο νὰ σκοτώσει τὸν ἴδιο τὸν Ἰάσονα καὶ τὴν ἐρωμένη του, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά: Ἡ πάλῃ τῶν ἀντίθετων αἰσθημάτων τῆς γυναίκας ποὺ προσβλήθηκε καὶ βασανίζεται ἀπὸ τὴ ζήλεια, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ τῆς μητέρας ποὺ ἀγαπᾷ τρελλὰ τὰ παιδιά τῆς, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀποτελεῖ τὸ ψυχολογικὸ βάθος τῆς «Μήδειας»:

..... ἀπὸ σὰς χωρισμένη

ἢ ζωὴ θᾶν γεμάτη μὲ λύπη καὶ πόνο

κι ἔταν σ’ ἄλλο μισέφετε, ἐσεῖς, περιγιάλι,

ποῦ νὰ στρέφετε ματιὰ φιλιωμένη

στὴ μάνα;

ὦ ἄλοί μου! κατὰματα μὴ μὲ θωρεῖτε,

τὸ στερνὸ σας δὲ δύναμαι γέλιο

νὰ βλέπω

Ἀχ, γυναῖκες καλὲς μου, ὁ νοῦ ζμου

σαλεύει

τῶν παιδιῶν μου γελούμενη
 ὄψη σὰν βλέπω.
 1045 Τρεμουλιάζει ἡ ψυχὴ μου,
 οἱ βουλές μου ἀλλάζουν,
 κι ὦ, βλαστάρια μου, ἀλλοῦ θὰ σᾶς
 πάρω νὰ παῖμε.
 Δὲν τὸ νιώθω. Γιατὶ μὲ τὸ μαῦρο
 σας τέλος
 τὸ βαρὺ μου πόνο, πολὺ πολὺ
 νὰ θαθαίνω
 στὸν πατέρα σας μόνο κακὸ

για νὰ κάνω;

«Νὰ πεθάνετε» — φωνάζει ἡ Μήδεια σκοτώνοντας μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια της τὰ παιδιά της.

Κι ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὴν πλημμυρίζει ἓνα κύμα ἀπὸ αἰσθήματα ζήλειας καὶ ἐκδίκησης:

1060 Οὔτε θὰ τὸ βαστάξει ποτὲ ἡ ψυχὴ μου
 τὰ παιδιά μου νὰ δοῦνε ὀχτροῦ καταφρόνια.
 [Μὰ σὰν εἶναι ἀνάγκη σκληρὴ νὰ πεθάνουν
 τότε ἄς πᾶνε ἀπὸ μὲ πού ζωὴ τᾶχω δώσει.]
 Ὑποκρίνομαι γὰρ γλυτωμὸς δὲν ὑπάρχει.

1073 Εὐτυχία θὰ βρεῖτε ἐκεῖ πέρα στὸν Ἄδη
 τί ἐδῶ ὁ σκληρὸς σας πατέρας τὴν πῆρε
 Καὶ νιώθω, τί μέγα κακὸ θεὸς νὰ κάνω
 μ' ἀπ' τὴ φρόνηση ἀψύγροτο εἶναι

τὸ πάθος.

(Εὐριπ. «Μήδεια» 1036 - 1073)

Τὸ αἵματηρὸ δράμα τελειώνει μὲ τὸ χορικό, πού ὑπενθυμίζει στοὺς θεατὲς τὴν παντοδυναμία τῆς τυφλῆς μοίρας, πού οἱ δρόμοι της εἶναι ἀμετάθετοι κι ἀνεξίτητοι (σ. 76 - 110).

Ἡ Τ. Γκοντσερόβα στὸ π έ μ π τ ο κ ε φ ά λ α ι ο , « Ἡ δ ύ σ η (π α ρ α κ η) τ ο ὕ "Χ ρ υ σ ο ὕ α ἰ ώ ν α" », περιγράφει σὲ σύντομὰ τίς αἰτίες, οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς, πού δημιούργησαν τίς ἐχθρικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὴ Σπάρτη καὶ τὴν Ἀθήνα πάνω στὸ πεδίο τῆς πανελληνίως (διεθνούς) πολιτικῆς. Μεγάλον ρόλον στὴν ὀξυνση τῶν σχέσεων ἔπαιξαν ἐπίσης καὶ οἱ πολιτικοὶ φυγάδες... Μὰ ἐκτὸς αὐτοῦ, κλονιζόταν καὶ ἡ θέσις τῆς μετριοπαθοῦς δημοκρατικῆς μερίδας τοῦ Περικλῆ, ὅπως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Περικλῆ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στοιχείων πού ἔχασαν τὴν ταξικὴ τους ὑπόστασις καὶ μετατρέπονταν σὲ ἀνταγωνιστὲς τῶν δούλων, ὅλο καὶ μεγάλωνε. Ἡ Ἐκκλησία γινόταν πιὸ ἀπαιτητικὴ, τὰ χωριά ὑπέφεραν ἀπὸ χεῖμαρρο φτηνῶν σιτηρῶν, πού εἰσάγονταν ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν. Ἀπ' ὅλες τίς πλευρὲς ξεσηκώνονταν ἡ ἀντιπολίτευσις, ἄρχισαν δίκες καὶ διώξεις τῶν φίλων τοῦ Περικλῆ. Ὁ καλλιτέχνης Φειδίας, φίλος τοῦ Περικλῆ, παραπέμφθηκε στὸ δικαστήριον. Ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας, πού εἶχε στενὲς σχέσεις μὲ τὸν Περικλῆ, ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πόλιν. Μὲ μεγάλη δυσκολία κατόρθωσε ὁ Περικλῆς νὰ πετύχει τὴν ἀθώωσις τῆς δευτέρας γυναίκας του, τῆς Ἀσπασίας. Κι ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντιθέσεις ὁδηγοῦσαν στὸν πόλεμον, πού γι' αὐτὸν ἐτοιμάζονταν καὶ οἱ δύο πλευρὲς — Σπάρτη καὶ Ἀθήνα. Ὅλ' αὐτά, μαζὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴ, πολιτικὴ κρίσις καὶ τὸν πόλεμον, δὲν μποροῦσαν νὰ μὴ φέρουν τὸ ἀπο-

τέλεσμα τῆς καταστροφῆς. Καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Περικλῆ, τονίζει ὁ συγγραφέας, στὴν πολιτικὴ σκηνὴ ἐμφανίζεται, σύμφωνα μὲ τὴν ἔκφραση καὶ τὶς πληροφορίες τοῦ Ἀριστοφάνη («Βαθυλωνίοις» καὶ «Ἰππῆς»), ἡ ἐμποροβιοτεχνικὴ δυναστεία, πού ἀντιπρόσωποὶ τῆς ἦταν οἱ πλούσιοι ἐπαγγελματίες καὶ ἔμποροι, ὅπως ὁ Κλέωνας. Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα, γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο αὐτῆς τῆς τόσο κρίσιμης στιγμῆς στὸ διάβα τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας τοῦ Εὐριπίδη, μᾶς δίνουν οἱ κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνη, πού οἱ συμπάθειές του εἶναι μὲ τὸ μέρος τοῦ συντηρητικοῦ Αἰσχύλου καὶ ὅχι τοῦ νεωτεριστῆ Εὐριπίδη. (Βλ. στὴν κωμωδία «Βάτραχοι»). «Ἀλλὰ μήπως — ἐπεμβαίνει ἡ Ἥρα — δὲν ὑπάρχουν στὴν Ἀθῆνα πλῆθος νέοι ἀπ' ἄλλῃ γενιά, πού νὰ γράφουν χιλιάδες τραγωδίες καὶ χίλιες φορὲς πῶς ἄχαρες καὶ φλύαρες ἀπ' τὸν Εὐριπίδη;», εἰρωνεύεται ὁ κωμωδιογράφος... (σ. 112 - 138).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ «Μήδεια», στὸν Εὐριπίδη ἀνήκουν ἡ «Ἡλέκτρα», ἡ «Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι», ἡ «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις», ἡ «Ἐκάβη», οἱ «Ἰκέτιδες», ὁ «Ὀρέστης», ὁ «Ἰππόλυτος», πού ὁ συγγραφέας ἀναλύει στὸ κεφάλαιο αὐτό. Συνολικὰ διατηρήθηκαν 18 δλόκληρες τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη καὶ ἓνα σατιρικό δράμα, ὁ «Κύκλωψ», χωρὶς νὰ ὑπολογίζεται ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀποσπασμάτων ἀπὸ διάφορες τραγωδίες, πού ἔφτασαν ὡς ἐμᾶς.

Στὸ ἔβδομο κεφάλαιο, «Στὴν κυριαρχία τοῦ Ἀρχαίου», ἡ Τατιάνα Γκοντσαρόβα ἀναλύει τὸ ἔργο τοῦ Εὐριπίδη σ' συνδυασμὸ μὲ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο, τονίζοντας ὅτι, ἀφοῦ ἀκολουθοῦσε ὅλα τὸν Περικλῆ, μισοῦσε τοὺς Σπαρτιάτες καὶ τοὺς λακωνίζοντες Ἀθηναίους. Στὴν τραγωδία του «Ἴων» ὑπερασπίζεται τὸν ἰωνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὸν παρουσιάζει στὸ ἔργο του ἀνώτερο ἀπὸ τὸ δωρικό, στὴ δὲ «Ἀνδρομάχη» χαρακτηρίζει τοὺς Σπαρτιάτες ὑπουργοὺς, κατεργαρέους, ψεῦτες, μηχανορράφους, ἐνῶ στοὺς «Ἡρακλείδες» τοὺς στιγματίζει γιὰ τὴν ἀχαριστία πού δείξαν, γιατί, ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ μυθολογία ἀναφέρει πὼς τὰ παιδιὰ τοῦ Ἡρακλῆ, ὅταν τὰ κατάρρεχε ὁ ἐχθρὸς τους Εὐρυσθεύς, πού ἤθελε νὰ τὰ σκοτώσει, βρήκανε προστασία στὴν Ἀθῆνα, λὲς κι ἔλεγε σ' αὐτοὺς «ἐμεῖς σώσαμε τὸ γενάρχη σας καὶ τώρα μᾶς πολεμάτε» (σ. 139 - 164).

Ὁ Εὐριπίδης, τονίζει ὁ συγγραφέας στὸ ὄγδοο κεφάλαιο, «Συντριμμένος κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς λύπης», δὲν ἦταν φιλοπόλεμος καὶ τὸν Πελοποννησιακὸ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους τὸν θεωροῦσε ἀμυντικὸ πόλεμο. Γι' αὐτό, ὕστερα ἀπὸ τὸ 420 συμβουλεύει στὴν τραγωδία του «Ἰκέτιδες» νὰ κλειστεῖ ὀριστικὴ εἰρήνη μὲ τὴ Σπάρτη καὶ νὰ γίνῃ συμμαχία μὲ τὸ Ἄργος. Τὶς ἴδιες συμβουλὲς ἔδινε καὶ στὶς ἄλλες του τραγωδίες «Κρεσφόντης» καὶ «Ερεχθεύς». Καὶ μετὰ τὸ 420 ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁπαδὸς τῆς φιλειρηνικῆς πολιτικῆς χωρὶς νὰ συμφωνεῖ μὲ τοὺς λακωνίζοντες συμπατριῶτες του. Ἔτσι, στὶς «Τρωάδες» του, πού ἀνεβάστηκαν στὴν ἀθηναϊκὴ σκηνὴ τὸ 415, προλέγει ἔμμεσα τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τῆς Σικελίας καὶ τὴν καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων (σ. 165 - 189).

«Ὁ ἰσχυρόγνωμος καὶ πικραμένος σκλάβος τῆς Μελοπομένης» εἶναι τὸ ἑνατο κεφάλαιο, στὸ ὁποῖο περιγράφει ὁ συγγραφέας τὸ χάσιμο τοῦ πολέμου στὴ Σικελία. Οἱ Ἀθηναῖοι πάθαιναν ἀνεπαρόρθωτες ζημιές ἔξαιτίας τῶν ἐπιδρομῶν τῶν τμητῶν τῆς Σπάρτης στὴν ἴδια τὴν Ἀττικὴ. Ὁ πόλεμος κλόνισε τὸ δουλοκτητικὸ καθεστῶς, πού ἦταν ἡ βάση τῆς οἰκονομίας τῆς Ἀττικῆς. Τὸ δεύτερο χτύπημα, πού ἔδωσε ἡ καταστροφὴ τῆς Σικελίας στὴν Ἀθῆνα, ἦταν ἡ διάλυση τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας (ἀρχῆς). Καὶ παρ' ὅλα αὐτά, θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε πὼς ὁ Εὐριπίδης ἦταν πατριώτης μὲ τὴν

καλή σημασία της λέξης. Πίστευε ειλικρινά, πώς ή 'Αθηναϊκή Πολιτεία ήταν το πραγματικό πνευματικό κέντρο του ελληνισμού και γι' αυτό είχε δικαιώματα σ' όλο το Αιγαίο. Καί σέ τοῦτο τὸ κεφάλαιο γίνεται μιὰ πλατιά ἀνάλυση τῶν τελευταίων του τραγωδιῶν, ὅπως π.χ. « Ἡ λ έ κ τ ρ α », « Ἰ ω ν », « Ἐ λ έ ν η » κ.ά. θὰ λέγαμε. Ἐπίσης ὁ Εὐριπίδης, ὅπως κι ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, εἰσηγήθηκε κι ἐφάρμοσε ἀρκετοὺς νεωτερισμοὺς στὴν τεχνικὴ τοῦ θεάτρου. Ἔτσι, πρῶτος αὐτὸς ἐπινόησε τὸν πρόλογο, ποὺ στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν σημαντικός, γιατί ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κατατόπιζε τοὺς θεατές. Ἄλλος νεωτερισμὸς ἦταν ὁ «ἀπὸ μηχανῆς θεός», ποὺ πρόλεγε τὴ λύση ἢ τὴν ἔκφραζε ὁ «ἐπιφαινόμενος» θεός... (σ. 189 - 241).

Στὸ κεφάλαιο « Τ ὰ τ ε λ ε υ τ ὶ ᾱ χ ρ ὶ ν ῖ ᾱ σ τ ῆ ν ᾿ Α θ ῆ ν ᾱ », ὁ Εὐριπίδης ἐμφανίζεται στὴν ἀθηναϊκὴ σκηνὴ μετὰ τὴν τραγωδίαν « Ὁ ρ έ - σ τ η ς », τὸ 408. Ἦταν ἐποχὴ ποὺ οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὸν ἐχθρεύονταν καὶ οἱ κωμωδιογράφοι τὸν συκοφαντοῦσαν καὶ τὸν σατιροῦσαν. Γι' αὐτὸ, ἀπογοητευμένος ὁ ποιητής, ἔφυγε καὶ πῆγε στὴν Πέλλα τῆς Μακεδονίας, ὅπου βρῆκε φιλοξενία ἀπὸ τὸ βασιλεῖον Ἀρχέλαο. Ὅμως ἔζησε μόνο 18 μῆνες καὶ πέθανε ξαφνικά. Ἀργότερα οἱ Ἀθηναῖοι κατάλαβαν τί σημαίνει ὁ χαμὸς του καὶ μετανιωμένοι θέλησαν νὰ φέρουν τὰ κόκκαλά του στὴν Ἀττικὴ, γιὰ νὰ τὰ θάψουν μετὰ τιμές, μὰ δὲν τὸ πέτυχαν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε, κοντὰ στὸ δρόμο ποὺ πήγαινε γιὰ τὸν Πειραιᾶ, τοῦ ἔκαναν κενοτάφιο, ὅπου βάλανε μιὰ πλάκα μετὰ τὸ ἀκόλουθο ἐπίγραμμα:

«Μνήμα μὲν Ἑλλὰς ἄπας Εὐριπίδου,
ὅστέα δ' ἰσχύει γῇ Μακεδῶν
ἡ γὰρ δέξατο βίον Πατρίς δ' Ἑλλὰς
Ἀθῆναι,

πλεῖστα δὲ Μούσας τέρψας

ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει».

Ὅπως βλέπουμε, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἀναγνωρίζουν πιά γιὰ μεγάλο καὶ τὸν τιμοῦν σὰ μιὰ πανελλήνια προσωπικότητα.

Στὸ σύντομο « ἐ π ῖ λ ο γ ο », ἡ Τατιάνα Γκοντσαρόβα ὑπογραμμίζει, πὼς ἡ δόξα τοῦ στοχαστῆ ποιητῆ πέρασε τοὺς αἰῶνες καὶ ἡ ἐπίδρασή του ἦταν μεγάλη σ' ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ γιγάντιο ἔργο του ἔχουν ἐκτιμήσει ὁ Μπαίρον, ὁ Σέλεϋ, Λεκόντ ντε Αἰλλ, ἡ Βέρχαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ Ρωσία, ὁ μεγάλος Κριτικός Μπελίνσκι θεωρεῖ τὸν Εὐριπίδην «ἐναντὶ τοῦς πρὸ ρομαντικοὺς ποιητὰς τῆς Ἑλλάδας...», «ἀπὸ τοὺς πρὸ βαθιοὺς φιλόσοφους στοχαστὰς» τῆς ἐποχῆς του. (σ. 240 - 269).

ΠΑίρνοντας υπόψη του τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἀνάπτυξη, ὅπως κι ὅλη τὴν πνευματικὴ δημιουργία τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας, ὁ Μαρξ ὀνόμασε τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλῆ «ἐποχὴ τῆς πρὸ ὑψηλῆς ἐσωτερικῆς ἀνθησης τῆς Ἑλλάδας καὶ ἡ πρὸ ὑψηλῆς ἐξωτερικῆς ἀνθησης μετὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλέξανδρου».

ΒΕΛΛΑΣ Γ.

Ἱφηνγητῆς τοῦ κρατικοῦ Πανεπιστημίου
τῆς πόλεως Βορόνεζ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. ΓΚΟΝΤΣΑΡΟΒΑ Τ. Ὁ Εὐριπίδης «Μολοντάγια Γκβάρντια» Μ., 1986 (στὴ ρωσ. γλώσσα).
2. Τραγωδίαι τοῦ ΕΥΡΙΠΙΔΗ. Μετάφραση τοῦ Ἰννοκέντι Ἀννέσκι. «Χουντοξεστβένιαγια Λιτερατούρα» τ. 1-2, Μ., 1966.
3. ΣΕΡΙΓΚΕΕΦ Β. Σ. Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας. «Νέα Ἑλλάδα» Β., 1951.
4. ΚΟΡΛΑΤΟΥ Γ. Ἡ Ἀρχαία τραγωδία καὶ κωμῳδία. Γ' Ἔκδοσις. «Μπουκουμάνη» Ἀθήνα, 1954.
5. ΟΥΑΡΙΧ ΒΙΑΓΚΕΜ. Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία. Ἐκδόσεις «Παπαζήση», Ἀθήνα, 1976.

ΜΑΡΙΑΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ

ΑΡΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΕΙΟΘΗΚΕΣ

Ἡ συλλογὴ ἐγγράφων γιὰ διάφορους σκοποὺς εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πλέον σημαντικὲς δραστηριότητες, γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Οἱ ἀρχειοθῆκες, σήμερα, κατέχουν σοβαρὴ θέση στὸν πνευματικὸ κόσμο. Κι αὐτό, γιατί περιλαμβάνουν συνήθως συλλογὲς ἐγγράφων ποὺ ἔχουν σχέση μὲ κάποιο συγκεκριμένο ἴδρυμα — ἐμπορικὴ ἐταιρία, κυβερνητικὴ ὑπηρεσία, πανεπιστήμιο ἢ κοινότητα — καὶ συλλέγονται ὡς ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα τῆς δραστηριότητός του γιὰ διοικητικούς, νομικοὺς ἢ ἱστορικοὺς λόγους.

Τὰ ἀρχεῖα, ἐργαλεῖα τῆς διοίκησης, εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὸν χειρισμὸ τῶν υποθέσεων μιᾶς χώρας. Στὴν Εὐρώπη, τὸ γεγονός αὐτὸ ὁδήγησε ἥδη ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα στὴ γενίκευση μιᾶς νομικῆς - διπλωματικῆς πρακτικῆς: οἱ συμφωνίες ποὺ συνάπτονταν, ὅταν σημειωνόταν ἀλλαγὴ κυριαρχίας, σ' ἓνα συγκεκριμένο ἔδαφος (καὶ τέτοιες ἀλλαγές ἦταν συχνές μετὰ ἀπὸ πολέμους ἢ διακανονισμοὺς μετὰξὺ κυβερνώντων οἰκῶν), πρόβλεπαν κανονικὰ ἀνταλλαγὴ ἢ ἀπόδοση ἀρχείων.

Ἡ σημασία τῶν ἀρχείων, εἴτε εἶναι ἐθνικά, εἴτε τοπικά, ἱστορικά ἢ διοικητικά, συγκεντρωμένα ἢ διασκορπισμένα δίκτυα, μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ αὐτῶν ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν ἢ ἀκόμη μὲ τὸν πλούτο τῶν περιοχομένων τους, ποὺ μετρίεται γενικὰ μὲ τὸ μῆκος τῶν ραφίδων τους (ἐννοεῖται πὼς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπολογισθεῖ μὲ τὸ μέτρο, ἢ ἀξία τοῦ περιοχομένου γιὰ τὴν ἔρευνα).

Ἀπὸ τὰ πιὸ παλιά, τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τῆς Σιμάνκας (Ἰσπανία) ἀπλώνουν σὲ 9500 μέτρα ραφίδων τεκμήρια ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 834 μ.Χ. Τὰ πιὸ μεγάλα ἀρχεῖα ἐκτὸς Εὐρώπης εἶναι τὰ Ἑθνικά Ἀρχεῖα τῆς Οὐάσιγκτων ποὺ ἀριθμοῦν σήμερα 470 χιλιόμετρα ραφίδων. Στὴν Εὐρώπη τὰ πιὸ σημαντικὰ ἀρχεῖα εἶναι τὰ Ἑθνικά Ἀρχεῖα τῆς Γαλλίας (350 χλμ.)· ἡ Ὑπηρεσία Δημοσίων Ἀρχείων τοῦ Λονδίνου (379 χλμ.) καὶ τὰ Δημοτικά, Αὐτοκρατορικά καὶ Κρατικά Ἀρχεῖα τῆς Βιέννης ποὺ καταλαμβάνουν 25 χλμ. ραφίδων, ἀλλὰ στὴν Αὐστρία ὑπάρχουν πέντε ἀκόμη κεντρικά ἀρχεῖα ποὺ φτάνουν συνολικὰ τὰ 100 χλμ.

Στὴν Ἀφρική, τὰ στοιχεῖα τῶν ἀρχειοθηκῶν εἶναι ποικίλα. Ἐτοί ὑπάρχουν ἀρχεῖα σὲ πολλὲς γλῶσσες καὶ διαλέκτους. Ἀκόμη ἀρχεῖα, μὲ κάποια ἰδιαιτερότητα, ὅπως ἡ ἐγγραφὴ μυστικιστικὴ εὐλάβεια πρὸς τὰ σύμβολα τῆς γραφῆς, ἡ χαρακτηριστικὴ στοὺς βράχους, τὰ ἡχητικά τεκμήρια. Ἡ ἰδιαιτερότητα αὐτὴ ἀποδίδεται σὲ μία καὶ μοναδικὴ αἰτία: στὴν ἔλλειψη ἀρχείων στὴν Ἀφρική.

Στὰ ἱστορικά ἀρχεῖα τῆς Κίνας, μετὰξὺ ἄλλων, ὑπάρχουν ἀξιοσημείωτα ὅσα τὰ ὅστρακα ἀπὸ χελῶνες, ποὺ πάνω σ' αὐτὰ οἱ ἀργαῖοι Κινέζοι ἐδῶ καὶ 3.000 χρόνια περίπου, ἔγραφαν κείμενα κυρίως προφητικοῦ ἢ μαντικοῦ χαρακτήρα ποὺ τὰ φύλαγαν μὲ μεγάλη φροντίδα.

Στὴ βιβλιοθήκη Λένιν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης στὴ Μόσχα, ἀνήκει ὁ «Ἀπόστολος», τὸ πρῶτο χρονολογημένο ρωσικὸ βιβλίο, ποὺ τυπώθηκε στὰ 1564 ἀπὸ τὸν Ρῶσο τυπογράφο Ἰβάν Φεντόροφ.

Στὸ Κάιρο τῆς Αἰγύπτου φυλάσσεται μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες συλλογὲς ἀραβικῶν χειρογράφων στὸν κόσμο. Βέβαια, δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐξαιρέσει κατὰ μοναδικὸ ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν ΗΠΑ: τὶς σελίδες ἀπὸ περγαμινή, τοῦ Συντάγματος τῶν ΗΠΑ, ποὺ ὑπογράφηκε στὶς 17.9.1787 καὶ ποὺ ἀρχίζει μὲ τὶς λέ-

Ξεις: «WE THE PEOPLE», πράγμα που σημαίνει πώς η εξουσία πήγαζε με το νέο Σύνταγμα από το λαό για πρώτη φορά στον κόσμο.

Όλες αυτές οι σημαντικότερες βιβλιοθήκες και πολλές άλλες ισαξίες τους, έχουν σαν κύριο σκοπό τους τη διεύρυνση και τη διατήρηση των αρχειακών τους υλικών. Η διατήρηση είναι μια από τις σοβαρές και δύσκολες εργασίες.

Κι αυτό, γιατί, πρώτ' απ' όλα, τα περισσότερα αρχεία είναι κατωμένα από υλικά εύθραυστα. Τέτοια υλικά είναι αυτά που είναι φυτικής ή ζωικής προέλευσης και χρησιμεύουν σαν επιφάνειες γραφής. Τα απειλεί πλήθος εχθρών που καταστρέφουν την ίδια τη δομή τους ή απλώς την επιφάνειά τους ανάλογα με το αν πρόκειται για χημικούς, φυσικούς ή βιολογικούς παράγοντες.

Το μελάνι ξεθωιάζει και σβήνει, οι περιγαμνές και τα δέρματα ξεραίνονται και σχίζονται. Τα έντομα και τα τρωκτικά κατατρώνε τις οργανικές ουσίες. Οι φυτικές ίνες προσβάλλονται από την υγρασία, τα όξέα ή το φως. Η φωτιά καταστρέφει ό,τι είναι εύφλεκτο. Το νερό και η υγρασία επιφέρουν σημαντικές καταστροφές. Όλα αυτά υποχρεώνουν το πέρασμα του υλικού σε ταινίες, φιλμ κλπ., ανθεκτικότερα υλικά, αλλά που χρειάζονται σημαντικές δαπάνες.

Στον τομέα της διατήρησης έχουν δημιουργηθεί νέες δυνατότητες μέσα από την όδο της πληροφορικής και του βίντεο. Η νέα τεχνολογία επιτυγχάνει βελτιωμένη αποθήκευση σε συνδυασμό με την αναζήτηση, τη διατήρηση και τη μεγαλύτερη ευελιξία στην πρόσβαση. Στο εξωτερικό και κυρίως στις ΗΠΑ, η νέα τεχνολογία επέτρεψε την πολυπληθή παροχή εκδόσεων, πληροφοριών και βιβλιογραφικών ή μη βιβλιογραφικών δεδομένων. Για παράδειγμα, το 1983 η βιβλιοθήκη του Κογκρέσου των ΗΠΑ χρησιμοποίησε πειραματικά αναλογικούς βιντεοδίσκους για αποθήκευση και αναζήτηση έγγραφου γραφικού και φωτογραφικού υλικού. Οι έρευντές χρησιμοποιούν αυτό το σύστημα για γρήγορη μη καταστρεπτική πρόσβαση σε πολύτιμα ευπαθή οπτικά υλικά. Διεξάγονται επίσης πειράματα με ψηφιακούς δίσκους που αποθηκεύουν τεράστιες ποσότητες υλικού με υψηλή διακριτική ικανότητα. Ένας υφαντικός δίσκος με πλευρά 12 ίντσες μπορεί να αποθηκεύσει 10.000 με 20.000 σελίδες ανάλογα με την απαιτούμενη διακριτική ικανότητα. Μια πλευρά αναλονικού δίσκου μπορεί να αποθηκεύσει ως 54.000 εικόνες.

Βέβαια, στον ελληνικό γύρο δεν υπάρχουν οι παραπάνω δυνατότητες, αλλά οι άνοειοθήκες που υπάρχουν έχουν σημαντικό αριθμό αρχείων για έρευνα, που είναι για την Ελλάδα ένας πραγματικός εθνικός πλούτος. Κι αυτό, γιατί οι γενιές που πέθασαν σκιαγραφούν μόνες τους και με τον δικό τους τρόπο την εποχή τους. Για τον πλούσιο πολιτιστικό θησαυρό του ελληνικού γώρου, τα ελληνικά αρχεία είναι ακοάδαντα τεκμήρια ενός λαού κι ενός έθνους από τα λίγα στον κόσμο, μια κι είναι αυτό που γέννησε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό.

Σαν σημαντικότερες αρχαιοθήκες στον ελληνικό χώρο μπορούν να αναφερθούν:

Στην Αθήνα:

— Το άνοειακό υλικό της Βιβλιοθήκης της Βουλής που αρχίζει από τα προεπαναστατικά έγγραφα με αλληλογραφία των Σωμάτων, έγγραφα σχετικά με την κοινοβουλευτική ιστορία της Ελλάδας, ιδιωτικά αρχεία, 400 κώδικες, χαρτογραφίες, χαλκονγραφίες, ένδυμασίες.

— Το υλικό του Ιστορικού Άοχείου της Έθνικής Τράπεζας.

— Το άνοειακό υλικό της Έλληνικής Λαογραφικής Έταιρείας, που αποτελείται από έγγραφα, υπηρεσιακά βιβλία, 1900 χειρόγραφα, μουσικούς δίσκους, χάρτες.

— Το ποικίλο υλικό του Έπιγραφικού Άρχείου της Αρχαίας Μακεδονίας

και Κέντρο Έλληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας του Έθνικού Ίδρυματος Έρευνών με 5.000 στοιχεία που αναφέρονται στην αρχαία Μακεδονία.

— Το ιδιωτικό αρχείο Ζάννα που περιέχει τα αρχεία των: Πηνελόπης Δέλτα, Άλέξη Ζάννα, Βιργινίας Ζάννα, Άννας Παπαδοπούλου.

— Το αρχειακό υλικό του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Μήλου.

— Το αρχειακό υλικό του Κέντρου Έρευνας της Έλληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, με 4.200 χειρόγραφα, αντικείμενα λαϊκής τέχνης και καθημερινής ζωής, λαϊκά όργανα, 8.000 δίσκοι με δημοτική μουσική, 1.500 μαγνητοταινίες.

— Το υλικό του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών που συνίσταται από 45 κώδικες (1856 - 1924), 480 χειρόγραφα (1850 - 1985), 150.000 σελίδες προφορικής παραδόσης, 5.000 φωτογραφίες, χάρτες.

— Το αρχειακό υλικό του Κέντρου Νεοελληνικών Έρευνών, του Έθνικού Ίδρυματος Έρευνών, που περιλαμβάνει τα αρχεία των: Άνδρέα Λουριώτη, Ίάκωβου Ρώτα, Γερούση, Α. Πάλλη, Κ. Σχινά - Π. Άργυροπούλου, Άλεξ. Καραθεοδωρή, καθώς και αρχείο προσωπογραφιών.

— Το υλικό του Μουσείου Μπενάκη, που καλύπτει την περίοδο 1456 - 1974, περιλαμβάνει: 300.000 λυτά έγγραφα, 320 κώδικες ταμείου ανταλλαξίμων, 18 κώδικες συλλογής Δαμ. Κυριαζή, 65 κώδικες Μουσείου Μπενάκη, 15 κώδικες στα αραβικά, 3.000 μονόφυλλα, 4.000 - 5.000 εφημερίδες, 500 βιβλία.

— Το αρχειακό υλικό του Πολεμικού Μουσείου (180 χειρόγραφα και δακτυλογραφημένα έγγραφα) καλύπτει την περίοδο 1392 - 1953 μ.Χ. και αποτελείται: άλληλογραφία Πλαπούτα και Κολοκοτρώνη, έγγραφα από το άσείο Μαυροκοοδάτου και Δεληγιωργόπουλου, αρχείο του φιλέλληνα ADAM FRIEDEL, αρχείο Κίμ. Λεμπέση (1837 - 1913), αρχείο Νοταρά - Πετροπουλάκη (1832 - 1867), άλληλογραφία Ν. Φιλάρετου με τον Κουντουριώτη (1913 - 1928), αρχείο άντισυνταγματάρχη Φουρίδη, αρχείο Ίωάν. Δούμα (1914 - 1946), αρχείο Άλ. Γέροντα (1914), αρχείο Βλάχγαλη (1919 - 1922), αρχείο Ζάγκλη (1919 - 1922), αρχείο Μισύρη (1940), αρχείο Θεοδ. Γρηγορόπουλου (1948 - 1949), αρχείο Άλ. Άνδρεάδη (1940 - 1942), αρχείο Δημ. Σώκου (1920 - 1949), έκθεση Άρχηγείου Στρατού κατά τον πόλεμο του 1940, πίνακες μονόφυλλα, ταχυδρομικοί φάκελοι, γραμματόσημα του 1944, 700 επιτελικοί χάρτες.

— Το αρχειακό υλικό του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός».

— Το αρχειακό υλικό του Ναυτικού Μουσείου στον Πειραιά.

— Το υλικό του Ιστορικού Άρχείου Δωδεκανήσου, στη Ρόδο.

— Το υλικό του Ιστορικού Άρχείου Ζακύνθου, στη Ζάκυνθο.

— Το αρχειακό υλικό της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Άνδρίτσαινας, στην Άνδρίτσαινα.

Στη Θεσσαλονίκη:

— Το αρχειακό υλικό του Ίνστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη), που αποτελείται από το αρχείο του Λορ. Βαβίλη και του Μανώλη Τριανταφυλλίδη.

— Το υλικό του Ιστορικού Άρχείου Μακεδονίας, που περιέχει αρχεία της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, έλληνικά αρχεία, συλλογή χειρογράφων, παλαιών διβλίων, ύπηρεσιακά βιβλία του Ι.Α.Μ. και άλλες συλλογές.

— Το υλικό του Λαογραφικού Μουσείου Μυκόνου, στη Μύκονο.

— Το υλικό του Ιστορικού Άρχείου Κρήτης, στα Χανιά.

— Το υλικό του Ιστορικού Άρχείου Σάμου (1725 - 1971) στη Σάμο.

— Το υλικό της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Μηλέων, στη Μήλο.

— Το υλικό του Ναυτικού Μουσείου Θήρας, στη Θήρα.

Στὰ Γιάννενα:

— Τὸ ἀρχεῖακὸ ὑλὶκὸ τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Ἰονίου καὶ Ἀδριατικοῦ χώρου τῆς Ἑταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν ποὺ περιέχει λυτὰ ἔγγραφα τῆς περιόδου 1804 - 1912, ἔγγραφα σὲ κώδικες περιόδου 1840 - 1909, φωτοτυπίες ἔγγράφων, φιλομογραφήσεις ἔγγράφων ἀπὸ ἑλληνικὰ καὶ ξένα ἀρχεῖα, 11 κώδικες (1200, 1600, 1815), 20 δελτιοθήκες, οἱ ἐφημερίδες: «Σάλπιγξ», «Ἑπειρος», «Ἐλευθερία», «Πρόοδος», «Ἑθνικὸς Ἀγὼν», «Βῆμα», «Πύρρος», ἀπὸ τὸ 1949. Οἱ ἐφημερίδες: «Πανδώρα», «Χρυσάλις», «Ἀθηνᾶ», ἀπὸ τὸ 1850. Οἱ ἐφημερίδες: «Ἀκρόπολη», «Καθημερινή», «Ἐλεύθερος Κόσμος», «Νέα», «Βραδυνή», «Ἑστία», ἀπὸ τὸ 1960. Ἀκόμη, περιέχονται 2000 βιβλία περιόδου 1535 - 1850.

— Τὸ ἀρχεῖακὸ ὑλὶκὸ τοῦ Ἰδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν Ἑρευνῶν ποὺ καλύπτει τὴν περίοδο 1864 - 1948 καὶ ἀναφέρεται στὸν πολιτισμὸ ποὺ δημιούργησε ὁ ἑλληνικὸς πλῆθυσμός τῆς Βορείου Ἑπείρου. Ἔτσι περιέχει:

1. Τὸ ἀρχεῖο τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνα 1914 (Αὐτόνομης Κυβέρνησης), ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ κυβερνητικὴ ἀλληλογραφία, κυβερνητικὰ ἔγγραφα καὶ κυβερνητικὲς ἐγκυκλίους.

2. Τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἀθανασίου Τσεκούρα, τοῦ ἀξέχαστου πατριώτη ποὺ πολέμισε ὡς Μακεδονομάχος, Μπιζανομάχος καὶ Ὀπλαρχηγὸς τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνα (1914). Τὸ ἀρχεῖο αὐτὸ περιέχει μὲ ἀριθμοὺς καὶ στοιχεῖα τὴν οἰκονομικὴ συμβολὴ τοῦ Ἀθαν. Τσεκούρα, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων στὸν Βορειοηπειρωτικὸ Ἀγώνα, ἐπιονομάζεται δὲ «Ἀρχεῖο Ἀθαν. Τσεκούρα» τῆς Ἐπιμελητείας Ἰωαννίνων τῆς Αὐτονομίας Ἑπείρου 1914.

3. Τὸ ἀρχεῖο Χαράλαμπος Δονάτου. Ὁ Χαρ. Δονάτος ἦταν ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης τῆς περιοχῆς Πρεμετῆς - Λεσκοβικίου, τὰ χρόνια 1914 - 1916. Τὸ ἀρχεῖο αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ κυρίως ἐκπαιδευτικὰ θέματα, πλῆθυσμιακοὺς πίνακες, πίνακες σχολείων, μαθητῶν καὶ γονέων.

4. Τὸ ἀρχεῖο τοῦ Μητροπολίτη Γερβασίου, ποὺ περιέχει ἓνα βιβλίο - ἡμερολόγιο τοῦ Μητροπολίτη, καθὼς καὶ τὴν ἀλληλογραφία τῆς Μητρόπολης Κορυτσᾶς.

5. Τὸ ἀρχεῖο Κωνσταντίνου Σκενδέρη ποὺ ἀποτελεῖται:

— Ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, ἐθνολογικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐφημερίδα «Πελασγὸς» τῆς Κορυτσᾶς, τὴν ὁποία διηύθυνε καὶ ἐπιμελοῦνταν ὁ Κων. Σκενδέρης (1911 -).

— Συγγραφικὰ ἔργα τοῦ Κων. Σκενδέρη.

— Συγγραφικὰ ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Κων. Σκενδέρη (Μητροπολίτης Βασ. Παπαγρηγόρου, Ἑλλῆνο - Ἀλβανικὸ Λεξικό).

— Προσωπικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κων. Σκενδέρη.

— Ἀρχεῖα συλλόγων καὶ ὁργανώσεων Κορυτσᾶς.

— Ἀρχεῖο μὲ φωτογραφικὸ ὑλὶκὸ τοῦ Κ. Σκενδέρη ἀπὸ τοὺς Βορειοηπειρωτικούς ἀνδρες τοῦ 1914.

— Διπλώματα καὶ διακρίσεις τοῦ Κ. Σκενδέρη.

6. Τὸ ἀρχεῖακὸ ὑλὶκὸ τῆς Μητρόπολης Πελαγονίας, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀλληλογραφία τῆς Μητρόπολης.

7. Τὸ ἀρχεῖο τοῦ Σπύρου Στούπη.

8. Τὸ ἀρχεῖο τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγώνα 1942 - 48, ποὺ περιέχει πίνακες συλαχισμένων, ἐξορισμένων, ἐκτελεσμένων, φυγάδων ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ Ἀλβανοὺς κατακτητὲς. Ἀκόμη ἐκθέσεις γιὰ διώξεις, βασανιστήρια καὶ ἡ κατάστασι τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ κάτω ἀπὸ τὶς κατοχικὲς καὶ ἀλβανικὲς ἀργές. Εἰδικὸ κοιμᾶτι ἀποτελεῖ ἡ δράσι τῶν Βορειοηπειρωτικῶν ὁμάδων ἀντιστάσεως κατὰ τῶν Γερμανῶν.

9. Τὸ φωτογραφικὸ ἀρχεῖο, μὲ φωτογραφίες ποὺ καλύπτουν τὰ γεγονότα:

α) Ἀπελευθέρωσι τῆς Ἑπείρου (1912 - 13).

β) Αυτόνομία τῆς Βορείου Ἡπείρου.

γ) Ἑλληνοϊταλικῷ πολέμῳ (1940 - 41).

10. Τὸ ἀρχεῖο τοῦ ἀξιωματικοῦ, τοῦ Αυτόνομιακοῦ Ἀγώνα, Γεωργουλάκη, ποὺ περιέχει πολεμικὰ γεγονότα, διαταγές τῶν περιοχῶν Πρεμετῆς, Λεσκοβικίου.

11. Τὸ ἀρχεῖο μὲ λαογραφικὲς φωτογραφίες ἀπὸ κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις, καθὼς καὶ φωτογραφίες προσώπων καὶ κτιρίων.

12. Τὸ ἀρχεῖο μὲ τὶς ἐφημερίδες «Πυρσός», «Βόρειος Ἡπειρος», «Ἡπειρωτικὴ Δράση».

13. Συλλογὴ γραμματοσήμων τῆς Αυτόνομου Ἡπείρου 1914.

14. 20 χάρτες, οἱ περισσότεροι τῆς Ἡπείρου, μὲ χρονολογίες 1590, 1620, 1840, 1909, 1913, 1921, 1940.

— Τὸ ἀρχεῖακὸ ὕλικὸ τῆς Μητρόπολης Ἰωαννίνων, ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ ὅ,τι ὕλικὸ ἀπόμεινε μετὰ τὴν Ἰταλογερμανικὴ κατοχὴ. Μεταξὺ ἄλλων περιλαμβάνει:

Λογιστικὰ βιβλία διαχείρισης κληροδοτημάτων (1827 - 1839) καὶ (1816 -), πρακτικὰ τῆς Ἐφοροεπιτροπείας τῶν Ἀγαθοεργῶν Καταστημάτων καὶ ἐπιτροπῶν ποὺ ὑπάρχοντα σ' αὐτὴ (1880 -), πρακτικὰ Δημογεροντίας, στοιχεῖα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τομέα τῆς ἐποχῆς τῆς Δημογεροντίας καὶ βιβλία καταχώρησης ἐγγράφων.

Τὰ ἀρχεῖα καὶ οἱ ἀρχειοθήκες παραμένουν ἀπαράβατα λείψανα τῶν πολιτισμῶν ποὺ κατὰ καιροὺς ἡ ἀνθρώπινη δημιουργικότητα ἐνέπνευσε. Ἔχουν καταγράψει τὰ στάδια τῆς ἀνθρώπινης σκέψης καὶ κοσμοθεώρησης. Στὰ χέρια τοῦ ἀνθρώπου ἐναπόκειται νὰ τὰ διατηρήσει, γιατί συνάμα ἔχουν χαρακτηρισθεῖ «θησαυρὸς» γιὰ τὴν Ἱστορίαν μας.

ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΜΟΥ

Μεγάλωσε στὴ σκαλωσιὰ

Τὰ τοῦβλα,

ἡ πέτρα, τὸ σφυρί,

παντοτεινὴ του συντροφιά.

Οἱ χαρακίες τοῦ προσώπου του —

σκληρὸς χάρτης τῆς ζωῆς...

Τὰ μπράτσα του φορτωμένα,

σὰ δέντρα ὀπωροφόρα.

Ἄν τὰ τινάξεις

θα γεμίσει ἡ γῆς

μὲ ἀγκαλιὰ καρπούς.

Τὰ πόδια του

πτερωτὰ ἀνεβαίνουν

τὴ σκαλωσιὰ

Ἐκεῖ, τ' ἀψήλου

ποὺ οἱ χτίστες

πρῶτοι ἀγναντεύουν τὴν αὐγὴ

ν' ἀνοιγοκλεῖ

τὶς χρυσὲς βλεφαρίδες.

Τὰ μάτια του

ἀπόχτησαν

παντοτεινὴ συντρόφισσα

μιὰν ἀχτίδα ἡλίου.

Πάρε με μαζί σου, Πατέρα!

Ν' ἀνέβου τ' ἀψήλου,

τοῦ μόχθου σου

καὶ ζῶ νὰ δρέψω

τοὺς καρπούς!

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

Διδάκτορας τῶν Πανεπιστημίων

AIX - EN PROVENCE καὶ POITIERS Γαλλίας

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ*

Β'

Αὐτὰ τὰ λογοτεχνικά εἶδη (ἀφηγηματικὴ μορφή τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, τῆς οὐτοπίας καὶ τῆς ἀντιουτοπίας), ἂν καὶ ἔχουν ἓναν παρονομαστὴ στὸ περιεχόμενο, διαφέρουν δομικά μεταξύ τους. Καί, παρ' ὅλο πὺν τὸ ἓνα συμπεριλαμβάνεται στὸ ἄλλο, ἔχουν μιὰ κοινὴ συνάντηση: τὸ ὄνειρο τοῦ ἀνθρώπου νὰ κατακτήσει τὸν κόσμον καὶ νὰ λύσει τὰ αἰώνια προβλήματα του. Δηλαδή, πρόκειται γιὰ προσδοκίες, πὺν ἀπορρῶουν ἀπ' τὴν ὑπαρξιακὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποδράσει ἀπ' τὴν πραγματικότητα πὺν τὸν πιέζει μὲ τὶς διαστάσεις τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. Μάλιστα, αὐτὸ τὸ συναντοῦμε στὸ ἀπώτερο παρελθόν, στὶς πρῶτες μυθολογικὲς καὶ κοσμογονικὲς διηγήσεις. Ἔτσι, πιστεύουμε, ἀπ' ἐνὸς μὲν ὅτι οἱ φανταστικὲς διηγήσεις τῆς ἀρχαιότητος, ἀπ' ἑτέρου δὲ τὰ σχεδιάσματα τῶν οὐτοπιστῶν, ἔθεσαν τὶς βάσεις γιὰ τὴ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ φαντασία (πλασματικότητα), τῆς ὁποίας οἱ προπάτορες εἶναι ὁ Ἰούλιος Βέρν καὶ ὁ Τζῶρτζ Γουίλλς. Καί, μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκολουθεῖ ἡ πληθώρα ἄλλων συγγραφέων, πὺν ἔγραψαν ἔργα σ' αὐτὸν τὸν χώρο, δίνοντας μὲ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφή τους πολλὲς ἄλλες κατηγορίες, πὺν τὰ ὅρια μεταξύ τους ἄλλοτε εἶναι σαφῆ καὶ ἄλλοτε ὄχι.

Ἀπ' τὴν κατηγορία αὐτὴ τῆς λογοτεχνίας, τῆς ὁποίας οἱ ρίζες εἶναι περίπου συνομήλικες μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἄρθρωση, πηγάζει ἓνα λογοτεχνικὸ εἶδος τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, τὸ **HEROIC FANTAST** (ἡρωϊκὴ φαντασία), πὺν ἀνταποκρίνεται πράγματι στὴν ἔννοια τοῦ τίτλου του. Πολλοὶ θέλουν νὰ διαχωρίσουν τυπικά τὴν ἐπιστημονικὴ πλασματικότητα ἀπ' τὴν «ἡρωϊκὴ φαντασία», ὅπως οἱ ἀδελφοὶ **BOGBANNO (I)**, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἔχουν ἐντάξει πολλὲς κατηγορίες σ' αὐτὸ τὸ εἶδος. Ὡστόσο, ὁ διαχωρισμός, πολλὲς φορὲς, καθίσταται ἀδύνατος, προκαλώντας σύγχυση. Οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς Ἡρωϊκῆς Φαντασίας εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντες, γιὰτὶ δίνουν ἓνα ποικίλον καὶ ἐντονον φάσμα δυναμικῆς ἐξελισσόμενης λογοτεχνίας, πὺν κινεῖται μέσα στὸν νέον ὀρίζοντα τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάπτυξης. Ὁ Ροζέ Ζελαζνύ, πὺν ἐμπνέεται ἀπὸ τὶς μυθολογίες τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς καὶ πὺν τὰ πρόσωπα τῶν ἡρώων του εἶναι θεότητες, πὺν ὑπάρχουν σ' ἓνα διαστημικὸ ἢ ἐπιστημονικὸ περιβάλλον, δημιουργεῖ, παράλληλα, μιὰ λογικὴ καὶ μεταφυσικὴ συνάμα ἀτμόσφαιρα. Ἐπίσης, ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα, κατὰ τὴ γνώμη μας, εἶναι τὰ **LORDS OF LIGHTS** (Κύριοι τοῦ φωτός), **ISLE OF THE DRAD** (Τὸ νησί τῶν νεκρῶν), καθὼς καὶ ἄλλα, λιγότερο γνωστὰ, ἀλλὰ σημαντικὰ.

* Ἄλλος, ἐξ ἴσου μεγάλος συγγραφέας, σ' αὐτὸν τὸν χώρο, εἶναι ὁ Μάικλ Μάρκοκ, ὁ ὁποῖος ἔθεσε μάλιστα τοὺς βασικοὺς κανόνες πὺν θὰ πρέπει νὰ διέπουν τὰ μυθιστορήματα τῆς Ἡρωϊκῆς Φαντασίας, ἀλλὰ ἔγραψε, παράλληλα, πολλὰ ἔργα μὲ μεταφυσικὸ ὑπόστρωμα καὶ ἡ παρουσία του, μαζί μ' ἐκείνη τοῦ Ροζέ Ζελαζνύ,

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου (σελ. 368) καὶ τέλος.

ρίχνει τη γέφυρα ανάμεσα στην 'Επιστημονική Πλασματικότητα (Φαντασία) σάν σύγχρονο είδος και στη μυθολογία. 'Ετσι, θά μπορούσε νά θεωρηθεί, με τούτη την πρωτοπορία, απ' τους πρώτους πού ξεχώρισαν σ' αὐτὸν τὸν τομέα. 'Απ' τὰ ἔργα τοῦτα ἀναφέρουμε τὸ THE STEATER SIULS ('Ο νεκρομάντης 'Ελρικ) ἢ ἀκόμη τὸ THE ICE SOONER (Τὸ πλοῖο τῶν πάγων), καθὼς καὶ τὴ μεγάλη Τριλογία τοῦ TOLKIEN: «THE LORD OF THE RINGS» ('Ο Κύριος τῶν δακτυλιδιῶν). Μάλιστα, μέσα σ' αὐτὴν τὴν Τριλογία, εἶναι ἐνταγμένα καὶ τρία ἀκόμη ἔργα, τὸ FELLOWSHIP OF THE RING ('Η κοινότητα τοῦ δακτυλιδιοῦ), τὸ THE TWO TOWERS (Οἱ δυὸ πύργοι) καὶ τὸ RETURN OF THE KING ('Η ἐπιστροφή τοῦ βασιλιᾶ). Στὰ ἔργα αὐτά, ὑπάρχουν μυθολογικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ καὶ τὴ νορβηγικὴ μυθολογία, καθὼς καὶ στοιχεῖα ἀπὸ μεσαιωνικὲς γαλλικὲς διηγήσεις.

'Ενας ἄλλος τομέας τῆς 'Επιστημονικῆς Φαντασίας, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ ἀχανὲς διαστημικὸ ντεκόρ, στὸ ὁποῖος περιγράφονται γαλαξιακὲς αὐτοκρατορίες, εἶναι τὸ SPACE OPERA. 'Ο ἄνθρωπος, μέσα σ' αὐτὰ τὰ μυθιστορήματα, φέρεται πανίσχυρος μέσα σε τεράστια διαστημικὰ ὄχηματα διαπλανητικοῦ μεγέθους, συναντᾶται μὲ ἀστρικὲς φυλὲς καὶ ἐμπλέκεται μὲ διαστημικοὺς πολέμους.

"Αν καὶ τὸ καθεστὼς τῆς SPACE OPERA εἶναι ριζικὰ διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὁποῖο ξέρουμε, ἐν τούτοις, τὸ περιεχόμενο θυμίζει ἐποποιεῖς, ἐνῶ οἱ πρωταγωνιστὲς κρατοῦν τὰ χαρακτηριστικά, τὶς ἀρετὲς καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν κοινῶν πολέμιστῶν τῆς γῆινης σφαίρας. 'Ετσι, λόγῳ τοῦ ἐπικοῦ χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ κλάδου, θά μπορούσαμε τὸ SPACE OPERA νὰ τὸ ἀποκαλέσουμε, σὲ ὑποδιαίρεση, ὡς Διαστημικὴ 'Εποποιία. Κυριώτερος ἐκπρόσωπος αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι ὁ γνωστὸς 'Αμερικανὸς συγγραφέας 'Ισαὰκ 'Ασίμωφ, ὁ ὁποῖος ἔγραψε μιὰ πενταλογία μὲ τὸν γενικὸ τίτλο FOUNDATION. Σ' αὐτὸ τὸ ἔργο, ὑπάρχουν πέντε μυθιστορήματα, πὺν ἔχουν τοὺς τίτλους: FOUNDATION (Θεμελίωση), FOUNDATION AND EMPIRE (Θεμελίωση καὶ αὐτοκρατορία), SECONDE FOUNDATION (Δεύτερη θεμελίωση), FOUNDATION AND EAGE (Θεμελίωση καὶ βραδυπορεία) καὶ FOUNDATION AND EARTH (Θεμελίωση καὶ γῆ). Σ' αὐτό, λοιπόν, τὸ τεράστιο ἔργο, ὁ συγγραφέας καλύπτει ὅλο τὸ φάσμα τῆς ἀνθρώπινης φαντασίας καὶ σκέψης, ἐνῶ στὸ τελευταῖο ἀπ' τὰ ἔργα του αὐτὰ θίγει πολλὰ μεταφυσικὰ θέματα.

Τὸ ἴδιο μεγάλος, σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία, εἶναι καὶ ὁ γνωστὸς ἀπ' τὸν κινηματογράφου μὲ τὴν τριλογία τοῦ ἔργου «Πόλεμος τῶν ἀστρῶν», Τζῶρτζ Λούκας. Τὸ ἔργο αὐτό, δυστυχῶς, ἀπασχόλησε παράγοντες πὺν ἀσχολοῦνται μὲ τὸν κινηματογράφου, ἐνῶ τὸ μυθιστόρημα τοῦτο, ἀπ' τὰ πιδ ἀντιπροσωπευτικά, πιστεύουμε πὺς ἡ θέση του εἶναι κυρίως στὴ λογοτεχνία, καθ' ὅσον ἐμβαθύνει σὲ ὅλες τὶς πτυχὲς τοῦ ἀνθρώπινου χαρακτήρα ἐνώπιον τῶν ἐννοιῶν τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ, τῆς Δύναμης καὶ τῆς 'Αδυναμίας.

Φεύγοντας ἀπ' τὰ ἀχανῆ αὐτὰ σύνορα τῆς διαστημικῆς ἐποποιίας, οἱ τόσο ἀπομακρυσμένες διηγήσεις τῆς 'Ηρωϊκῆς Φαντασίας ἀπὸ τὴν 'Επιστημονικὴ Φαντασία — ὅπως τοὐλάχιστον προσδιορίστηκε ἀπ' τοὺς δυὸ ἰδρυτὲς της, τὸν 'Ιούλιο Βέρν καὶ τὸν Χέμπερτ Τζῶρτζ Γουέλινς ἢ καὶ ὅπως τὴν ἔθεσε ὁ GERNSBACK, — ἐρχόμαστε πιδ κοντὰ σὲ ὅλον τὸν κορμὸ αὐτῆς τῆς λογοτεχνίας, πὺν τὴν ταξινονοῦμε πλέον μὲ θεματικὰ βασικὰ κριτήρια.

Ένα έργο τέτοιο αναφέρεται πάντοτε στο μέλλον. Ωστόσο, πολλοί συγγραφείς έδω, ξεκινούν απ' την υπόθεση, ότι ο άνθρωπος μπορεί να μετακινείται στο χρόνο και στο χώρο ή ακόμα να βρίσκεται στατικά και χρονικά σε περιγραφές που συνδέουν γεγονότα του παρελθόντος ή και του παρόντος με το μέλλον. Το πρώτο είναι η Ου-χρονία, ενώ το δεύτερο ή ANTICIPATION (διαχρονισμός). Στην Ου-χρονία οι συγγραφείς μετακινούν ιστορικά γεγονότα στο μέλλον ή και συγγένουν προσωπικότητες διαφόρων εποχών. Μερικοί, μάλιστα, θέλουν ή προσπαθούν να παρουσιάσουν την ανθρώπινη επέμβαση επί της ιστορίας, για την οποία όμως εκφέρουν αρνητική γνώμη. Κυριότεροι εκπρόσωποι της Ουχρονίας είναι ο Γάλλος RENE BARJAVELL, με αντιπροσωπευτικό έργο το LE VOYAGER IMPRUDENT ('Ο άφρων ταξιδιώτης), και ο Άμερικανός PHILIP DICK, με τα έργα του DR. FUTURITT (Ταξίδι στο χώρο και στο χρόνο) και THE MAN OF THE HIGS CASTLE ('Ο άνθρωπος απ' το ψηλό κάστρο), όπου περιγράφει μιάν ανθρωπότητα παράλληλη, με διαφορετική ύψη λόγω της διαφορετικής τροπής των γνωστών ιστορικών γεγονότων.

Ακόμη, μέσα στην Ουχρονία, μπορούμε να διακρίνουμε μυθιστορήματα με μετακινήσεις στο χρόνο ή και διηγήσεις, που λαμβάνουν υπ' όψει διαφορετικές ιστορικές εξελίξεις.

Τα μυθιστορήματα του Διαχρονισμού, χωρίς να έπνευθάνουν μέσα στον χρόνο, προσπαθούν να κάμουν μιὰ κάποια προφητεία για το μέλλον, χωρίς να αποκόπτονται έντελως και απ' τα σημερινά δεδομένα. Γι' αυτό, οι αντιουτοπιστές συγγραφείς είναι πάντοτε διαχρονιστές, καθ' όσον τα έργα τους αναφέρονται σε ορισμένα γεγονότα της εποχής τους, τα οποία πάντοτε τα προβάλλουν στο μέλλον. Κυριώτεροι διαχρονικοί αντιουτοπιστές συγγραφείς είναι ο "Αλντους Χάξλεϋ και ο Τζώρτζ Όργουελ, με τα έργα τους: THE NEW BRAVE WORLD ('Ο νέος γενναίος θαυμαστός κόσμος) του πρώτου και «1984» του δευτέρου. Λιγότερο γνωστός, αλλά εξίσου σημαντικός, είναι και ο Ρώσος συγγραφέας Εϋγένιος Ζαμιατίν με το έργο του WE ('Εμείς), καθώς επίσης ο Μποάντιπερ με το γνωστό έργο του «ΦΑΡΕΝΑΪΤ 451», ο Μπέρτζες με το «ΚΟΤΡΑΙΣΤΟ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ» και πολλοί άλλοι.

Διαχρονιστές μπορεί να είναι και απ' τους δυστοπιστές, όπως στο μυθιστόρημα THE WORLD INSIDE ('Ο έσωθεν κόσμος) του Σέλβερμπεργκ, ενώ το έργο του Ρόμπερτ Σέκλεϋ A TICKET TO TRANAΪ είναι δυστοπία με αντιουτοπικές τάσεις, αλλά δύσκολα θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε ως διαχρονισμό. Τέλος, το έργο του Γουέλς: «Η ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ» είναι ένας διαχρονισμός, όπου υπάρχουν πολλά αντιουτοπικά στοιχεία, τα οποία έπηρέασαν, στη συνέχεια, τους πρώτους αντιουτοπιστές.

Η «καθαρή» Έπιστημονική Φαντασία (Πλασματικότητα) αναφέρεται κυρίως στην πρόοδο της έπιστήμης και της τεχνολογίας και, κατ' επέκταση, προσπαθεί να εκφράσει τις έπιπτώσεις που θα έχουν αυτές στη ζωή του ανθρώπου.

Και, έξ άλλου, οι φιλοσοφικές και πολιτικές ιδεολογικές τάσεις και θέσεις των συγγραφέων, καθώς και οι έμπειρίες τους, ασφαλώς, τους όδηγησαν να αναφερθούν σε διάφορες έρμηνειες και πτυχές της τεχνολογίας ή να εϋνοήσουν μιὰ ή δυο έπιστήμες. Έτσι, ανάλογα με αυτές τις θέσεις, έχουμε τις διάφορες θεματικές κατηγορίες της Έπιστημονικής Φαντασίας (Πλασματικότητας), απ' τις οποίες ή κυριώτερη — κατά τη γνώμη μας — είναι ή ρομποτική.

Η απρόβλεπτη εξέλιξη της τεχνικής προβληματίζει πολλούς συγγραφείς, που διερωτώνται εάν αυτή ή ανάπτυξη της τεχνολογίας θα αποβεί σε καλό ή σε κακό της ανθρωπότητας, κάνοντάς την αιχμάλωτη των εφευρέσεών της. Σ' αυτόν τον χώρο της ρομποτικής, μάλιστα, έχουμε και δυο Έλληνες συγγραφείς, τον Μάκη

Πανώριο και τὸν Φρέντυ Γερμανό, μὲ τὰ ἔργα τους: «ΤΑ ΡΟΜΠΟΤ ΜΙΑ ΜΕΡΑ» καὶ «Ο ΕΧΘΡΙΚΟΣ ΠΛΑΝΗΤΗΣ», ἀντιστοίχως, τὰ ὁποῖα περιγράφουν τὴ γῆ νὰ κυβερνᾶται κάτω ἀπὸ ἓνα ἠλεκτρονικὸ δικτατορικὸ καθεστῶς.

Ἕνας μεγάλος συγγραφέας, σ' αὐτὸν τὸν τομέα, εἶναι ὁ Ἰσαὰκ Ἀσίμωφ μὲ τὰ ἔργα του I ROBOT (Τὰ ρομπότ) καὶ REST OF ROBOT (Τὸ ὑπόλοιπο τῶν ρομπότ).

Ἀκόμη, ὁ I. Ἀσίμωφ ἔθεσε καὶ τοὺς νόμους τῆς ρομποτικῆς, πὺν διέπουν τις σχέσεις μεταξὺ ρομπότ καὶ ἀνθρώπων.

Ἄλλος μεγάλος συγγραφέας τῆς ρομποτικῆς εἶναι καὶ ὁ Ρόμπερτ Σέκλεϋ, τοῦ ὁποῖου ξεχωρίζουμε τὰ ἔργα THE ROBOT WHO LOOKED LIKE ME (Τὸ ρομπότ πὺν μοῦ ἔμοιαζε) καὶ τὸ OMEGA (Ὁ πλανήτης Ὠμέγα), πὺν ἔρχεται μάλιστα πολὺ κοντὰ στὴν ἀντιουτοπία καὶ περιγράφει τὴ γῆ νὰ κυβερνᾶται οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὰ ρομπότ, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος, ἀκολουθώντας τὴν παντοδυναμία τῆς τεχνολογίας, ἔγινε ἐξάρτημα τῶν μηχανῶν πὺν κατασκεύασε ὁ ἴδιος.

Ἐπίσης, μέσα στὸν εὐρύτερο χῶρο τῆς Ἐπιστημονικῆς Φαντασίας, μπορούμε νὰ βροῦμε μυθιστορήματα, τὰ ὁποῖα εὐνοοῦν μιὰ ἐπιστήμη. Καὶ αὐτὸ γίνεται μὲ σκοπὸ νὰ ἀποκτήσει ὁ κόσμος, σὲ οἰκουμεικὴ κλίμακα, μιὰ ὁμοιομορφία. Ἐτσι, ὁ Χάξλεϋ, στὸ «Νέο γενναῖο θαυμαστὸ κόσμος» του, ἀναπτύσσει τὴ γενετικὴ καὶ τὴ βιολογία, ὁ Ζαμιατίν, στὸ «Ἐμεῖς», τὰ μαθηματικά, ὁ Μπράντμπερν, τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης. Καὶ ἀκόμη μπορούμε νὰ προσθέσουμε καὶ ἄλλους δευτερεύοντες κλάδους, οἱ ὁποῖοι βασικά προέρχονται ἀπὸ μιὰ ὁμάδα συγγραφέων, πὺν εἶτε ἀπὸ ὀρισμένες πολιτικὲς τάσεις εἶτε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπηρεαία συγκεκριμένων γεγονότων, κατόρθωσαν νὰ δημιουργήσουν ἓνα δικό τους, προσωπικὸ ὕφος, σ' αὐτὸν τὸν λογοτεχνικὸ χῶρο. Ἡ ταξινόμησή τους, βέβαια, σὲ σχολὲς εἶναι δύσκολη, ἀλλὰ μπορούμε νὰ ξεχωρίσουμε τοὺς συγγραφεῖς τῶν Ἀνατολικῶν Χωρῶν σὲ μιὰ γενικὴ κατηγορία, ἰδίως τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης. Αὐτοί, ἀντίθετα ἀπ' τοὺς συγγραφεῖς τῶν Δυτικῶν Χωρῶν, πὺν βλέπουν πάντοτε τὸ μέλλον μὲ μιὰ σχετικὴ ἀπαισιοδοξία, ὁραματίζονται μιὰ μέλλουσα κοινωνία πὺν δὲν θὰ ἔχει προβλήματα καὶ ὅπου ὁ ἄνθρωπος θὰ εἶναι εὐτυχής. Κυριώτεροι ἐκπρόσωποί τους εἶναι οἱ ἀδελφοὶ Ἀρκαντυ καὶ Μπόρις Στρουγκάτσκι. Ἐξαίρεση, σ' αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς, ἀποτελεῖ ὁ Στάνισλας Λέμ, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴν προσωπικὴ του φαντασία, ἔχει ἀναπτύξει ἓνα ἰδιαίτερο γνῶρισμα στὴ λογοτεχνία τούτη.

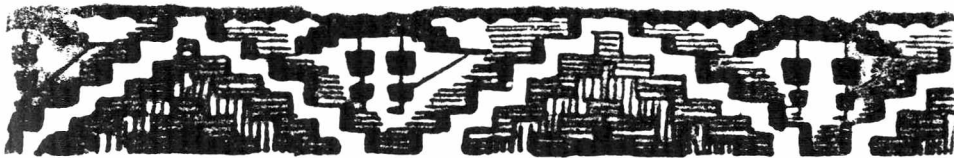
Μιὰ ἄλλη, μικρὴ, κατηγορία τῆς Ἐπιστημονικῆς Φαντασίας (Πλασματικότη-
τας), εἶναι ἡ POLITIC FICTION (Πολιτικὴ Πλασματικότητα - Φαντασία). Ἄν καὶ αὐτὴ, πολλὰς φορὲς, ἐξέρεχεται ἀπ' τὴ χαρακτηριστικὴ περιοχὴ αὐτῆς τῆς λογοτεχνίας, ἀρκετὰ ἀπ' τὰ ἔργα της μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν στὴ γραμματεία τῆς Ἐπιστημονικῆς Φαντασίας. Σ' αὐτά, πρὸ παντός, περιγράφεται μιὰ πολιτικὴ κα-
τάσταση, ἡ ὁποία θὰ δύνωνταν νὰ ὑπάρξει στὸ μέλλον, βάσει τῶν σημερινῶν γεγονό-
των. Καὶ οἱ ἀντιουτοπιστές, στὸ σημεῖο τοῦτο, πλησιάζουν τὰ ὅρια μιᾶς Πολιτικῆς Πλασματικότητας - Φαντασίας, καθ' ὅσον οἱ προθέσεις τους εἶναι πολιτικὲς καὶ ἀνα-
φέρονται ἢ στηρίζονται σὲ γεγονότα τοῦ μέλλοντος, πὺν σχετίζονται μ' ἐκεῖνα τῆς ἐποχῆς τους. Ἐτσι, Πολιτικὴ Πλασματικότητα μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ καὶ τὸ ἔργο
τοῦ Στάνισλας Λέμ: «Συνέδριο Μελλοντολογίας», τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ θεωρη-
θεῖ ὡς ἀντιουτοπία.

Ἀκόμη, πρέπει νὰ σταθοῦμε καὶ σ' ἓναν ἄλλον τομέα τῆς Ἐπιστημονικῆς Φαν-
τασίας (Πλασματικότητας), τὸ NEW THING. Πρόκειται γιὰ μιὰ ποιητικὴ μᾶλ-
λον ἔκφραση, κατὰ τὴν ὁποία, ὁ συγγραφέας ἀκολουθεῖ αὐτὸ πὺν μπορούμε νὰ
ποῦμε Λογοτεχνία τοῦ Παραλόγου. Ἐδῶ, ἡ διήγηση δὲν ἔχει συνοχὴ καὶ οἱ ἔννοιες
δὲν τοποθετοῦνται ἐντὸς τόπου καὶ χρόνου. Αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς, ἐπηρεασμένοι
ἀπ' τὰ σύγχρονα αἰσθητικὰ ρεύματα, προσπαθοῦν νὰ γράψουν σὲ μιὰ νέα γλῶσσα,

ή όποία άντιτίθεται στίς άκαδημαϊκές μορφές έκφρασης. Καί, μέ αὐτά έν γένει τά δεδομένα, τó NEW THING, θά πρέπει νά τó όνομάσουμε: Νέα Σκέψη, μέ κυριώτερο έκπρόσωπο τόν 'Αργεντινό συγγραφέα Μπόρχες, πού έχει γράψει τó ALEPH καί τó FICCIONENEW.

Αὐτά, έν όλίγοις, είναι τά είδη τής 'Επιστημονικῆς Φαντασίας (Πλασματικότητα), πού θά μπορούσαμε νά παρουσιάσουμε, μέ σκοπό τήν κατάλληλη ταξινόμηση τών έργων αὐτῆς τής λογοτεχνίας στή γλώσσα μας.

Ἡ 'Επιστημονική Φαντασία (πού προσδιορίζουμε έννοιολογικά μέ τή λέξη πλασματικότητα), άποτελεῖ μιὰ καθαρὴ καί χαρακτηριστική λογοτεχνία τοῦ είκοστοῦ αἰώνα, ἡ όποία, συνδεδεμένη μέ τήν τεχνολογία καί τήν έπιστήμη, άναπτύχθηκε ραγδαία. Καί έδωσε, μέ τήν πληθώρα τόσων έργων, ένα νέο καί δυναμικό υπόστρωμα, σέ οίκουμενικό πλάνο, στήν έκφραση, στήν όραση, στήν αίσθηση καί στή συνείδηση τοῦ σύγχρονου άνθρώπου. Καί, παρ' όλο πού άναπτύχθηκε πρόσφατα, έχει τίς ρίζες της στό άπώτατο παρελθό καί άγκαλιάζει όλες τίς άνησυχίες, τήν ύπαρξιακή καί τή μεταφυσική άγωνία, τούς πόθους καί τίς προσδοκίες τοῦ οίκουμενικοῦ άνθρώπου, μέσα στόν ασύνορο κόσμο, τόσο τής γήινης έξάρτησης όσο καί τής διαστημικῆς ένατένισης. Καί, μέσα σ' αὐτήν τή λογοτεχνία, αντικατοπτρίζεται ό σύγχρονος άνθρωπος ως πάσχων Προμηθεύς, ό όποίος άφ' ένός έχει άνάγκη νά κρατεῖ τίς ρίζες του μέ τó παρελθόν καί άφ' έτέρου νά χτίζει ένα μέλλον μέ τόν ίλιγγο τών έπιεύξεών του. Είναι τά χαρακτηριστικά — πού τó ξεχωρίζουν άπ' όλα τά όντα τοῦ σύμπαντος —, μέ τά όποία είναι προικισμένος γιά νά ξεφύγει άπ' τούς κανόνες τής νομοτέλειας καί νά καταξιωθεῖ ως μονάδα μέσα στό χῶρο καί στό χρόνο.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ*

(Με άφορμή την έκδοσι τῶν «Ἀπάντων» Δ. Στ. Σαλαμάγκα)

Στὶς νέες μας πάλιν ἐδῶ παραπάνω νοσταλγικὲς καὶ ρωμαντικὲς (ὅπως τὸ καθιερώσαμε) «παρεκκλίσεις» φτάσαμε «ἐξεκόνοντας» ἀπὸ τὸ σημεῖο τῆς ἀναφορᾶς μας στὸ δεύτερο μέρος τοῦ περὶ τοῦ Γερθασίου (᾽Ωρολογᾶ), Μητροπολίτου Κορυτσαῶς — καὶ Ἰωαννίνων, τελικὰ —, βιβλίου τοῦ Π. Δ. Τζιόβα, χαλκέντερον καταδεικνυόμενου ἀπὸ τὴν ἀρχαιοδιφική του καὶ ἱστοριοδιφική του ἔρευνα καὶ τὴν πολυμερῆ του γιὰ τὰ Γιάννινα καὶ τὴν περιοχὴ τους συγγραφῇ. Γιὰ τὸ δεύτερο αὐτὸ μέρος τοῦ περὶ τοῦ Γερθασίου βιβλίου του εἶπαμε ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται ἐξονυχιστικὰ μὲ τὰ ζητήματα τῆς πραγματικότητος, τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς σημασίας τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἄλλης συμβολῆς τῶν Ἑπειρωτῶν, εἰδικώτερα δὲ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς ἐκεῖ Κοινότητος, στὸν ὅλο βορειοηπειρωτικὸ ἀγῶνα τοῦ 1913 - 14.

Τὸ θέμα εἶχε προκύψει ἀπὸ τὸν μαχητικὸ ἀρθρογράφου τῆς Ἑφημερίδος «Ἡ-πειρος», στὸ πρόσφατα τότε ἀπελευθερωμένο Ἀργυρόκαστρο ἐκδιδόμενης, ἀείμνηστο Γεώργιου Χατζῆ - Πελλερὲν. Καὶ αὐτὸς ἦταν φλογερὸς ὑποκινητῆς, ἀτρόμητος ὑπέρμαχος καὶ ἀποτελεσματικὸς συντελεστής τοῦ ὅλου ἡπειρωτικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος,* ὅπως καὶ τοῦ ἐν συνεχείᾳ βορειοηπειρωτικοῦ ἐθνικοῦ ξεσηκωμοῦ,

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 524.

* Εἰδικὸ μελέτημα γιὰ τὸν Γ. Χατζῆ - Πελλερὲν (τοῦ ἀείμνηστου Γεωργ. Βαβαρέτου) βλ. στὰ προηγούμενά μου ἐδῶ, «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τεύχ. 426 - 427 - 428, Ὀκτωβρ. - Νοεμβρ. - Δεκεμβρ. 1987, σελ. 537, ὑποσημειώσεις.

Κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες τῆς σκλαβιάς στὰ Γιάννινα ὁ Πελλερὲν ἦταν καταδικασμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους σὲ θάνατο γιὰ τὴν φλογερὴ ἐθνικὴ ἀπελευθερωτικὴ δράσι του — «διὰ τὴν φύλαξιν τῆς ἐλληνικότητος καὶ τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ», Τάκης Σαλαμάγκας —, μὲ τὴν ἀρθρογραφίαν του στὴν Ἑφημερίδα του «Ἡπειρος», ἀπὸ τὸ 1909 στὰ Γιάννινα ἐκδιδόμενη, καὶ στὴ Βόρειο Ἡπειρο (στὸ Ἀργυρόκαστρο) ὕστερα, μὲ τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ του στὸ ἐκεῖ ἀπελευθερωτικὸ ἐλληνικὸ Κίνημα καὶ ἔργο τοῦ 1914.

Κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν Ἰωαννίνων ἦταν φυλακισμένος, ριγμένος στὰ μπουντρούμια τοῦ Κάστρου. (Βλ. Δημητ. Σαλαμάγκα, Καθὼς χαράζει ἡ λευτεριά..., στὸν Β' Τόμο τώρα τῆς ἐκδόσεως «Ἀπαντα».)

Τὴν παραμονή, ἢ τὴν προπαραμονή, τῆς πώσεως τοῦ Μπιζανίου, ὅταν τὰ κανόνια καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές, συντάραζαν τὴν ὅλη περιοχὴ τῆς λυσσαλέας μάχης, ἀκουόμενα μέχρι καὶ τὰ Γιάννινα, ὁ «κατάδικος» ποιητῆς καὶ μαχητῆς Πελλερὲν ἐμπνεύστηκε στὴ φυλακὴ του, καὶ μᾶς ἄφησε πολὺτιμο ἱερὸ ἐνθῆμο τῶν ἐσχάτων ἐκείνων ἡμερῶν καὶ ὥρων τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἀπ' αἰῶνων ἐλπίδων καὶ προσδοκιῶν, τὸ παρακάτω ποίημά του. Τὸ παραθέτω κατὰ παλαιότερη εὐγενῆ παραχώρησι φωτοαντιγράφου ἀπὸ φύλλο τῆς Ἑφημερίδος στὴν Ἀθήνα «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» ἐκ μέρους τῆς μεγαλύτερης θυματέρας του Λίτσας Τάνη - Χατζῆ, ποῦ ἦταν κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκῃ ἐγκατεστημένη καὶ μᾶς ἄφησε ζωὴ πρόσφατα.

βέβαια δὲ καὶ δραστήριος παράγων τοῦ ὥς λύσεως ἀνάγκης προκύψαντος φεγγοβολήματος τῆς Αὐτονομίας.

Στὴ γνωστὴ «κλασσικὴ» φωτογραφικὴ ἀπεικόνισι, ἡ ὁποία φέρει ὥς ἀρχικὴ ἐπιγραφή τὴ φράσι «Ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βορείου Ἡπείρου, ἐν Ἀργυροκάστρῳ τῇ 17 Φεβρουαρίου 1914» καὶ δημοσιεύεται τελευταία σὲ σχετικὰ βιβλία, ἐπεξηγούμενη μὲ τὴ «λεξάντα»: «Ὁ Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος κηρύσσει στὸ Ἀργυροκάστρο τὴν Αὐτονομία τῆς Β. Ἡπείρου (17.2.1914)», βλέπουμε τὸν Γεώργιο Χατζῆ, ἀμέσως δεξιὰ ἀπὸ τὸν γηραιότερο Μητροπολίτη, τὸν Δρυϊνουπόλεως, νὰ κρατᾷ — περήφανα καὶ ἀρειμάνεια — ὑψωμένο τὸ ἱερὸ λάβαρο τῆς Ἐλευθερίας, τὸ ἔμβλημα τῆς Αὐτονομίας καὶ τὸ σύμβολο τῆς Ἀνεξαρτησίας, τὴν σημαία τῆς Αὐτόνομης Βορείου Ἡπείρου. Ὁ μαυριδερός, ὥς κατὰ πολὺ νεώτερος, στὴν ἴδια φωτογραφία ἄλλος Μητροπολίτης, στ' ἀριστερά, εἶναι ὁ τότε Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Σπυρίδων, ὁ πολὺς — ἀπὸ τότε —, γεραρὸς — ὕστερα καὶ πάντοτε — Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὸ 1916, καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος τελικὰ (1949 - 1956) Σ π υ ρ ί δ ω ν α ς (ὅπως — μὲ ἀνοιχτὴ πλατεία προφορὰ τῶν συλλαβῶν — ἐκφωνοῦσαμε παλιὰ στὰ Γιάννινα τὸ ὄνομά του).

2 1 Φ ε β ρ ο υ α ρ ί ο υ

Τέτοιο γλυκὸ τραγούδημα ἀπὸ καμμιὰ φλογέρα
ποτὲς ἔτσι δὲν γλῆκανε ἀνθρώπων τὴν καρδιά,
ὅπως ἀπόψ' ἡ τρομερή, ποὺ σχίζει τὸν ἀέρα
ὀλόγυρα στὰ Γιάννινα ἢ ἀγριοκανονιά!

Ποτὲς κανένα φέξιμο, γλυκὸ μέσ' στὸ σκοτάδι
τῆς φυλακῆς δὲν ἔφεξε στὸ σκλάβο ἔτσι λαρό,
ὅπως ἐτούτῃ ἡ τρομερὴ φωτιά, π' ἀπόψε βράδυ
φλογεῖ ὅλα τὰ Γιάννινα μὲ φῶτο φοβερό...

Γλυκὸ κανόνι νάξερρες πόσο γλυκιὰ ἢ λαλιά σου!...
Κᾶψε καὶ γκρέμα χάλασε μ' ἐκδικητὴ φωτιά!
Μιὰ σκλάβα σιδερόδετη στὴν κάθε κανονιά σου
«— Κᾶψε! —», μ' ἐλπίδα ἄγρια θεομῆ παρακαλᾷ.

Δέησ' οἱ ἥσκιοι στήσανε κρυφὴ στὴ λίμνη γύρα
καὶ τῶν Γιαννίνων ἡ καρδιά μ' ἐλπίδα λαχταρᾷ
«— Κᾶψε Κανόνι! —», δέεται, κι ἀπ' τὴ σκληρὴ μου Μοῖρα
κι ἀπ' τὴ σκλαβιά μου βγάλε με ἐτούτῃ τῇ βραδυά!...

.....
.....
.....
.....

(Ἀκολουθοῦν τρεῖς ἀκόμα στροφὲς στὸ ἴδιο μοτίβο τῆς ἐκφρασης τῆς ἀπόλυτης βεβαιότητος, ὅτι ἐκείνῃ τῇ νύχτῃ πραγματοποιοῦνταν ὀριστικὰ αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρα γενεῶν ἐπὶ γενεῶν, ὅτι ἔρχονταν, «ἀντὶ παντὸς τιμήματος», ἀμετάκλητα, ἡ λευτεριά. Τὸ ποίημα βρίσκεται καὶ στὴν ὥραία σχετικὴ Ἀνθολογία: Βασίλη Κραψίτη, Τῆς λευτεριάς... Ἱστορικὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἡ ἀπελευθέρωσή τους στὴν πόλση. Τρίτῃ ἔκδοσι, Ἀθήνα 1980, σελ. 75 - 76.)

Καί οί δυό (ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Σπυρίδων — καθὼς καὶ ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῖος Γερμανός, πού δὲν εἶναι στὴ φωτογραφία —) ἦταν μέλη τῆς αὐτονόμου κυβερνήσεως τοῦ Γεωργίου Χρηστάκη - Ζωγράφου, μαζί μὲ τρεῖς ἄλλους ἐπίλεκτους Ἡπειρώτες.*

Γιὰ τοὺς δυό ἀπὸ τοὺς τελευταίους αὐτοὺς, τοὺς καὶ κυριώτερου, τὸν Γεώργιον Χρηστάκη Ζωγράφο καὶ τὸν Ἀλέξανδρο Κ. Καραπάνο, ὁ Νικόλαος Β. Πατσέλης μᾶς παρουσίασε (στὸ ἔργο του: *Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἡπείρου*, πού δημοσίευσε, σὲ συνέχειες, στοὺς Τόμους Στ', Ζ' καὶ Η' τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» — 1956, 1957, 1958 — καὶ σὲ Ἀνάτυπο, Ἰωάννινα 1959) χρησιμώτατα καὶ γιὰ σήμερα — στὴν 75ῃ ἐπέτειο τῆς Ἀὐτονομίας τοῦ 1914 — στοιχεῖα ἀπὸ τὸν βίο καὶ τὴν ὅλη πολιτικὴ τους δρασί.

Ἀπὸ τίς μὲ τὸ εἰδικὸ ἐδῶ βορειοηπειρωτικὸ θέμα μας σχετιζόμενες ὡς ἄνω περικοπὲς γιὰ τὸν πρῶτο (σελ. 13 - 15, στὸ Ἀνάτυπο τοῦ Νικολ. Β. Πατσέλη) παραθέτομε τὰ ἑξῆς:

«...Εἰς τὴν θέσιν ὅμως αὐτὴν ὁ Ζωγράφος δὲν ἐστάθη πολὺν καιρὸν (εἰς τὴν θέσιν τοῦ πρώτου Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς προσφάτως τότε ἀπελευθερωθείσης ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν ὅλης Ἡπείρου, Ἰ. Καλ.), διότι μὲ τὸ πρωτόκολλον τῆς Φλωρεντίας τῆς 17 - 12 - 1913, ἡ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπος εὐρωπαϊκὴ διπλωματία, μὲ ἀπόφασιν πού στιγματίζει τὴν ἱστορίαν τῶν αἰώνων, ἀπέσπα ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, τμῆμα τῆς Ἡπείρου, πού κατωκεῖτο ἀπὸ ἀκραίφνεις Ἕλληνας, καὶ τὸ ἐπεδίκαζεν εἰς ἔθνος ὀνομαστὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον διὰ τὰ ἀπάνθρωπα καὶ ἄγρια αὐτοῦ ἔνστικτα. Ἡ Ἑλλὰς ὁλόκληρος ἐσεῖετο τότε ἀπὸ ἀγανάκτησιν, καίτοι ἡ Κυβέρνησις τῆς χώρας, διὰ λόγους ἀκατανόητους ὄχι μόνον ἐδέχετο ἡρέμως τὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ καὶ ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν δημίου διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Οἱ Ἡπειρώται, ἐνώπιον μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως εὐρισκόμενοι, ἀπεφάσισαν νὰ κηρύξουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Β. Ἡπείρου, καὶ ἐνοπλὸν ἀντίστασιν κατὰ τῆς κατοχῆς, τὸν δὲ Ζωγράφων ἐκρίναν τότε ἀξίον πατριῶτην νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ νέου ἀγῶνος.

* Βλ. τὴν φωτογραφία στὰ βιβλία τοῦ Ἀποστ. Π. Παπαθεοδώρου, *Ὁ Ἀὐτονομιστικὸς Ἀγὼνας τῆς Βορείου Ἡπείρου 1914*. Συνοπτικὴ Ἱστορικὴ Ἐπισκόπησις τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ζητήματος, Ἀθήνα 1984, σελ. 23 καὶ «Ἀρχεῖο Ἀθανασίου Τσεκούρα» τῆς Ἐπιμελητείας Ἰωαννίνων τῆς Ἀυτονόμου Ἡπείρου 1914, Ἰωάννινα 1985, σελ. 26' ἡ σύνθεσις τῆς Κυβερνήσεως, αὐτόθι σελ. 41. Ἡ ἴδια φωτογραφία βρίσκεται καὶ στὸ βιβλίον τοῦ ἀκαταπόνητον ἐπίσης Ἡπειρώτην συγγραφέα, Ἱστορικοῦ — κατ' ἐξοχὴν Ἐκκλησιαστικοῦ Ἱστορικοῦ τῆς ὅλης Ἡπείρου — Φωτίου Γ. Οἰκονόμου, Ἐπιτίμου τώρα Λυκαίάρχου, *Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας* καὶ ἡ συμβολὴ τῆς εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἡπείρου. Νέα ἔκδοσις, Ἀθήνα 1988, καθαρὴ καὶ ὁλόκληρη κυριαρχικὰ στίς σελίδες 12 - 13' βρίσκεται ὁμοίως καθαρὴ καὶ ἑκπαγλῇ, στὴν πρώτη σελίδα τοῦ πρώτου φύλλον — Ἰανουάριος 1988 — τῆς νέας ἀγωνιστικῆς Ἐφημερίδος «Βορειοηπειρωτικὸν Βῆμα» καί, τέλος, στὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ Ἡμερολογίου (τσέπης) 1989, Ἀφιέρωμα στὴν Ἀλύτρωτη Βόρειο Ἡπείρο, τὸ ὁποῖο ἐξέδωκε ἡ Ὁρθόδοξος Ἱεραποστολικὴ Ἀδελφότης (στὴν Ἀθήνα) «Ὁ Στανρός» πρὸς ὑπενθύμισιν καὶ τοῦ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, 1989, συμπληρώνονται 75 χρόνια ἀπὸ τὸ μεγάλον ἐκεῖνο γεγονός τῆς 17ης Φεβρουαρίου — τότε — 1914. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔχει καὶ σήμερα ἐπικαιρότητα, ὡς πρὸς τὴν διεκδικήσιν τώρα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Γι' αὐτὸ ἡ 75ετηρίδα του πρέπει νὰ προσεχθῇ σὰν μιὰ παραινετικώτατη πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴ ἱστορικὴ ἐπέτειος.

Εἰς αὐτὸν ἐστράφη τότε ἡ σκέψις διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἀρχηγοῦ τῆς ἐνόπλου ἀντιστάσεως, διότι ὁ Ζωγράφος ἐκτὸς τῆς γενικῆς συμπαθείας ποῦ ἐτύγχανε πλησίον τῶν Ἑπειρωτῶν ἦτο καὶ μία διεθνὴς φυσιογνωμία ποῦ ἐτίμα τὸ ἑλληνικὸν ἡπειρωτικὸν ὄνομα. Κατὰ Φεβρουάριον ὅθεν τοῦ 1914, παραιτηθεὶς τῆς θέσεως τοῦ Γεν. Διοικ. ἐτέθη, ἀπὸ τὸ Ἑπειρωτικὸν Συνέδριον ποῦ εἶχε συνέλθει εἰς Ἀθήνας, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ αὐτονομιακοῦ κινήματος, μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, διὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Β. Ἑπείρου. Ἡ ἐπιτυχὴς διεξαγωγή τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐκείνου κινήματος τῆς Β. Ἑπείρου, δύναται κανεῖς νὰ εἴπῃ ὅτι ἦτο τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ὅλης πολιτικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Ζωγράφου.

Εἰς τὸν σκληρὸν καὶ ἄνισον ἐκείνον βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα, ὀπισθεν τοῦ ὁποίου ἐκινουῦντο, κατὰ τῆς Ἑλλάδος, δύο Μ. Δυνάμεις, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Αὐστρία, ὁ Ζωγράφος ἐπέτυχεν ἀπολύτως. Τὸ ὑπογραφέν Πρωτόκολλον τῆς Κερκύρας τῆς 17 Μαΐου 1914, ποῦ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πάλης ἐκείνης, κατωχύρου ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν βορειοηπειρωτῶν, καὶ τὴν ἐθνικὴν καὶ θρησκευτικὴν των ἀνάπτυξιν.

Πράγματι τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 ἄρθρον τοῦ Πρωτοκόλλου ἔλεγεν:

«Αἱ Χριστιανικαὶ Ὁρθόδοξοι Κοινότητες εἶναι ἀνεγνωρισμέναι νομικὰ πρόσωπα ὡς καὶ αἱ ἄλλαι. Διατηροῦν τὰς περιοουσίας των καὶ θὰ ἔχουν ἐλευθέρω τὴν διάνθεσίν των. Αἱ σχέσεις των Ὁρθοδόξων Κοινοτήτων μετὰ των πνευματικῶν των ἀρχηγῶν, θὰ εἶναι οἷαι καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Οὐδεμία προσβολὴ θὰ γίνῃ εἰς τὰ ἀπ' αἰῶνων δικαιώματα καὶ εἰς τὴν ἱεραρχικὴν ὁργάνωσιν των ἐν λόγῳ Κοινοτήτων, ἐκτὸς μιᾶς συμφωνίας μεταξὺ τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως».

Ὅσον διὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 8 ἄρθρον, τοῦτο ἔλεγεν:

«Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ἐλευθέρω. Εἰς τὰ σχολεῖα των Ὁρθοδόξων Κοινοτήτων, ἡ ἐκπαίδευσις θὰ γίνεταί ἑλληνιστί. Οὐχ' ἤτιον ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία θὰ γίνεταί ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν».

Ἐπὶ πλείον τοῦ Πρωτοκόλου ἐκείνο προέβλεπεν εἰδικὰ τοπικὰ αἰρετὰ σώματα (ἄρθρ. 2), στρατολογίαν ἐντοπίαν διὰ τὴν χωροφυλακὴν (ἄρθρ. 5), ἀπαγόρευσιν στρατωνισμοῦ στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὴν περιοχὴν (ἄρθρ. 6), πρὸ πάντων ὅμως αἱ διατάξεις τοῦ Πρωτοκόλλου ἐκείνου ἐτίθεντο ρητῶς ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Μ. Δυνάμεων, διὰ τοῦ ἁρθρου 1, ἡ δὲ ἐφαρμογὴ καὶ ἐπιτήρησις τῶν δύο ἐπαρχιῶν τῆς Β. Ἑπείρου, ἀνατίθετο, εἰς τὴν Διεθνῇ Ἐπιτροπῇ Ἐλέγχου Ἀλβανίας, ἡ ἐγκρίσις τῆς ὁποίας ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὸν διορισμὸν τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ τῶν διοικητῶν τῆς περιοχῆς.

Μὲ τὸ Πρωτόκολλον τῆς Κερκύρας, τὸ ὁποῖον ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη ἀνεπιφυλάκτως, διὰ τηλεγραφήματος τοῦ Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 12-25 Ἰουνίου 1914, κ. Α. Κράλλ, πρὸς τὸν αἰμνηστον Ζωγράφον, ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτα τὸν πρῶτον ἐπίσημον τίτλον ἐπὶ τῆς Β. Ἑπείρου καὶ ἐνέγραψε προσομιέωσιν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ μέλλοντός της.

Ἀλλὰ καὶ ἡ σχετικὴ ἀνακοίνωσις τῶν Μ. Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλήν. Κυβέρνησιν, ἀπετέλει ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τούτου τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης.

Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν ἐγγραφο:

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι, λαμβάνουν τὴν τιμὴν, γὰ ἀνακοινώσουν πρὸς τὴν Α.Ε. τὸν Ὑπ. των Ἐξωτ. διὰ τὴν Κυβερνήσεως τῆς Γερμανίας, Αὐστροουγγαρίας, Γαλλίας, Μ. Βρετανίας, Ἰταλίας, καὶ Ρωσσίας, ἐνέκριναν τὴν συμφωνίαν τῆς Κερκύρας, μεταξὺ τῆς Διεθνούς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐλέγχου καὶ των πληρεξουσίων Ἑπειρωτῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέλλον πολίτευμα τῆς Ἑπείρου».

Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀγώνων τοῦ Ζωγράφου. Οἱ Ἡπειρώται ἠρκέσθησαν τότε εἰς τὸ διπλοῦν αὐτὸ κέρδος, καὶ ἐπνίξαν τὸν πόνον των διὰ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἐνωσίν των μετὰ τὴν Ἑλλάδα, μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἐλπίδων ὅτι θὰ ἀνατέλλῃ ἡ ἡμέρα τῆς δικαιοσεύς των, καὶ θὰ ἀποδοθῇ καὶ εἰς αὐτοὺς ἡ ἐλευθερία σύμφωνα μετὰ τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρά των. »

Γιὰ τὸν δεύτερο — τὸν Ἀλέξ. Κ. Καραπάνο — γράφει ὁ Νικόλ. Β. Πατσέλης, πάλιν σχετικῶς μετὰ τὰ ἐδῶ ἐνδιαφέροντά μας, τὰ ἐξῆς (σελ. 20, στὸ Ἀνάτυπο): «...Μετὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912, παραιτηθεὶς τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ἐξελέγη διὰ πρώτην φορά βουλευτὴς Ἀρτης, κατὰ τὴν 10ῃ περίοδον (1912). Ὁ Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγὼν τοῦ 1914 δὲν ἄφησε τὸν Καραπάνον ἀσυγκίνητον. Εἰς τὴν κυβερνήσιν ὑπὸ τὸν θεῖον του Γ. Ζωγράφον τῆς Β. Ἡπείρου, ὁ Καραπάνος ἀνέλαβε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ πανελληνίου ἐκείνου σκοποῦ τῆς ἀπελευθερώσεώς της, τὴν ὁποίαν ὅμως ἡ μοῖρα δὲν ἠθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ ἱκανοποιήσῃ τὸ ὄνειρον ἐκείνου τῆς ζωῆς του. Ἡ συμβολὴ τοῦ Καραπάνου εἰς τὸν ἐνδοξον ἐκείνον ἀγῶνα ὑπῆρξεν πολὺτιμος. Ὅσοι εἰργάσθησαν μαζί του τὸν ἐνθυμοῦνται μετὰ συγκίνησιν. » († 8.11.1946, Ἰ. Καλ.).

Τέλος, καὶ γιὰ τὸν προηγουμένως στὸ ἴδιον ἔργο βιογραφούμενον Κωνσταντῖνον Γερασίμου Καραπάνο (1840 - 1914), πατέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου Καραπάνου, διαβάζομε, στὴ σελίδα 9 τοῦ Ἀνατύπου, τὰ ἐξῆς: «...Ὁ Καραπάνος εἶχεν ᾗθος υπερῆφανον, ἦτο ἀτεγκτος, ἀλλὰ φιλομειδῆς καὶ εἰρων. Ἀπέθανεν ἀπὸ καρδιακὴν νόσον τὴν 22 Μαρτίου 1914, παραγγείλας ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου, ὅπως κατὰ τὸν θάνατόν του, ἀντὶ στεφάνου οἱ γινώριμοί του καὶ οἱ οἰκεῖοι διαθέσουσι τὰ χρήματα διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος ποῦ διεξήγετο τότε. » Βέβαια ἡ «προσφορὰ» ἐκείνη δὲν θὰ ἦταν καὶ τόσο μεγάλη, ἂν αὐτὴ ἦταν ἡ μόνη οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος ἀπὸ τὴν πλοῦσια οἰκογένεια Καραπάνου.

Στὴν ἀρθρογραφίαν του ἐκείνη στήν Ἐφημερίδα «Ἡπειρος», τοῦ Ἀργυροκαστροῦ, ὁ Γεώργ. Χατζῆς ἀμφισβητοῦσε, ἔκρινε καὶ κατέκρινε, καλοπροαίρετα πάντοτε, τὴν σοβαρότητα τῆς ὑλικῆς βοήθειας τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων στοὺς ἀγῶνες τῆς Βορείου Ἡπείρου. Ἰδιαιτέρα καταπολεμοῦσε ὁ φλογερὸς ἀρθρογράφος τὸν Μητροπολίτην Γερβάσιον ὡς ἐν προκειμένῳ ὀλιγορῶντα.

Μετὰ τις ἀπὸ τις ἐρευνῆς του παρατιθέμενες μαρτυρίαι καὶ μετὰ τις ἐπιβεβαιώσεις ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ἀξιόλογους καὶ ἀξιόπιστους παράγοντας τῶν ὅλων ἐκείνων ἀγώνων καὶ τῶν μετὰ αὐτοὺς συνδεομένων προσωπικῶν καὶ συλλογικῶν ἡπειρωτικῶν ἐνεργειῶν, ὁ ἐρευνητὴς Π. Δ. Τζιόβας διαφωτίζει ἀρκούντως τὰ πράγματα καὶ ἀποκαθιστᾷ ἱκανοποιητικῶς τὴν ἀλήθειαν ὡς πρὸς τὴν ἐν προκειμένῳ οἰκονομικὴν συμβολὴν τῶν Ἰωαννινῶν, κατὰ τὴν κρίσιν ἐκείνη, πρώτη ἀκόμα γι' αὐτοὺς μεταπελευθερωτικὴ, περίοδο, γιὰ τὴν ἐπέκτασι καὶ τὴν στερέωσι τῆς λευτεριᾶς στὴν ὅλη ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετη Ἡπειρον.

Τώρα ἐπιβεβαιώνονται τὰ πράγματα ὀριστικώτερα, ὡς πρὸς τὴν ὅλη τους τότε ἔκτασι καὶ σημασίαν, καὶ μετὰ τὰ καταπληκτικῶς, θὰ ἔλεγα, λεπτομερῆ, κατὰ πάντα «νοικοκυρεμένα» καὶ μετὰ ἀκρίβεια ταξινομημένα «λογιστικὰ ντοκουμέντα» — λογιστικὰ βιβλία, λογαριασμούς, ἀποδείξεις, ἐκθέσεις, ἐπιβεβαιώσεις εἰσφορῶν καὶ ἄλλα συναφῆ διαχειριστικὰ στοιχεῖα — πού παρατιθένται ἀπὸ τὸ περίφημον πλέον, μοναδικὸ — νομίζω — στὸ εἶδος του, αὐτοῦσι «Ἀρχεῖο Ἀθα-νασίου Τσεκούρα» τῆς Ἐπιμελητείας Ἰωαννίνων

τῆς Αὐτονόμου Ἡπείρου 1914 στὸ μνημειῶδες ὁμώνυμο βιβλίο τοῦ Ἀποστόλου Π. Παπαθεοδώρου, χαλκέντερου καὶ ἐπιμελέστατου καὶ αὐτοῦ καταδεικνυμένου, μὲ τὶς δικές του διαφωτιστικὲς παραθέσεις, σὲ ὑποσημειώσεις, σχόλια καὶ ἐκτενέστερα προσθήματα στὸ ἀρχικὸ βασικὸ κείμενο τοῦ «Ἀρχείου». Στὸ ἔργο αὐτὸ ἐντάσσεται τώρα — ὁργανικῶτα — καὶ τὸ ἄλλο ἐξαιρετικὸ γιὰ τὸ βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα ἔργο τοῦ ἴδιου συγγραφέως, τοῦ Α.Π. Παπαθεοδώρου (Ὁ Αὐτονομικὸς Ἀγῶνας τῆς Βορείου Ἡπείρου, στίς σελίδες 35 - 95 τοῦ ὅλου γιὰ τὸ «Ἀρχεῖο» ἔργου). Καὶ γιὰ τὰ δυὸ κάναμε ἤδη λόγῳ στὰ προηγούμενα. (Βλ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τεύχη 432 - 433 - 434, Ἀπρίλ. - Μαῖος - Ἰούν. 1988, σελ. 220.)

Μὲ τὶς ὅλες του προσθήκες, εἰσαγωγές, ἐπεξηγήσεις καὶ λοιπὲς πληροφοριοδοτήσεις στὸ «σῶμα» τοῦ «Ἀρχείου Ἀθαν. Τσεκούρα» παρουσιάζεται ὁ Ἀ. Π. Παπαθεοδώρου ἱκανώτατος ἀνιχνευτὴς, κριτικώτατος ἐξεταστὴς καὶ ἐπιδεξιώτατος προβολεὺς τῶν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην σχετικῶν μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα στὰ Γιάννινα, καὶ στὴν Ἡπειρὸ γενικώτερα, στὴ σχέσι τους πρὸς τὸν βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς εἰς αὐτὸν οἰκονομικῆς συμβολῆς. Ἰδιαιτέρη ἀξία ἔχουν ἐν προκειμένῳ αἱ παραθέσεις καὶ οἱ σχολιασμοὶ τοῦ Α. Π. Παπαθεοδώρου σχετικῶς μὲ τὶς «ἀφηγήσεις», πὺν βρίσκονται στὸ τελικὸ κεφάλαιο τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἔργου τοῦ «Ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο...», τὸ ὁποῖον κεφάλαιο ἐπιγράφεται «Ἀπὸ τὴ συμβολὴ τοῦ Ἀθ. Τσεκούρα στὸν αὐτονομικὸ ἀγῶνα τῆς Β. Ἡ.» (σελ. 97 - 154). Καὶ σὲ ἄλλα, ὕστερα, σημεῖα στὸ «σῶμα» τοῦ «Ἀρχείου» βρίσκονται διαφωτιστικὲς «ἀφηγήσεις» τοῦ Ἀθαν. Τσεκούρα, ἐπεξηγούμενες καὶ ἀπὸ τὸν Ἀ. Παπαθεοδώρου μὲ δικὰ του συμπληρωματικὰ στοιχεῖα.

Μιὰ συνοπτικὴ εἰκόνα τῆς ὅλης, θαυμαστῆς πραγματικά, προσελύσεως καὶ διασώσεως τοῦ κύριου μέρους τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου — τοῦ Ἀρχείου δηλαδή τοῦ Ἀθαν. Τσεκούρα — δίνει ὁ Πρόεδρος τοῦ ἐκδόσαντος τοῦ ἔργου — μὲ γενναιοδωρὴ χορηγία τῶν υἱῶν Τσεκούρα — Ἰδρυματὸς Βορειοηπειρωτικῶν Ἑρευνῶν στὰ Γιάννινα Ξενοφ. Κοντούρης στὰ «Εἰσαγωγικά» του (σελ. 9 - 10).

Τὴν ἐπικαιρότητα τοῦ ἔργου καὶ γιὰ τὸ «σήμερα» ἐπισημαίνει, μὲ ἐπιστολιμαία παρέμβασή του, ὁ σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως - Παγωνιανῆς καὶ Κονίτης Σεβαστιανός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς ἡγέτας στὴ σύγχρονή μας φάσι τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος (σελ. 13 - 14).

Ἀνάλογα ἐκφράζεται, σὲ προσωπικὴ του ἀποστοφὴ (ἀπὸ 30 Ὀκτωβρίου 1984) «Πρὸς τὸν φίλον ἀναγνώστην» (σελ. 15 - 17) καὶ ὁ ἴδιος ὁ μέχρι τότε, καὶ ὀλίγον ἀργότερα, ἐπιζῶν — τελευταῖος, ἴσως, ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὰς στὸ ὅλο ἐκεῖνο μεγάλο ἔργο τοῦ «1913 - 1914» στὴ Βόρειο Ἡπειρὸ καὶ στὴν ὅλη Ἡπειρὸ καὶ στὴν πᾶσαν Ἑλλάδα — ἀείμνηστος τώρα πλέον Ἀθανάσιος Τσεκούρας.*

Καταλείπεται ἡ πολύτιμη ἔκδοσι μὲ τὸ σὲ ἀνάλογα ντοκουμέντα στηριζόμενο «Συμπέρασμα» τοῦ συγγραφέως Ἀ. Π. Παπαθεοδώρου: «(Βόρειος) Ἡπειρος - Πατρίδα - Θρησκεία. Τὸ μεγάλο πάθος μιᾶς ζωῆς τοῦ Ἀθαν. Τσεκούρα» (σελ. 607 - 616) καὶ ἐπιστέφεται μὲ τὸν «Ἐπίλογον» τοῦ ἴδιου συγγραφέως (σελ. 617 - 620). Σ' αὐτὸν γίνεται μιὰ ἀνακεφαλαιωτικὴ περισκόπησις καὶ ἀξιολόγησις τοῦ ὅλου ἔργου — τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος — καὶ τῆς σημασίας του, θεωρου-

* Μὲ τὴν γενικὴ ἐπιμέλεια τοῦ ἀκαταπόνητου Ἀποστόλου Π. Παπαθεοδώρου ἔχει ἐκδοθῇ, ὡς ὑπ' ἀριθμ. 50 δημοσίευμα στὴ σειρὰ: Ἐκδόσεις «Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας» (Ἀθηνῶν), τὸ 1979 στὴν Ἀθήνα καὶ τὸ ἄλλο ἀνάλογο μνημειακὸ ἔργο τοῦ Ἀθανασ. Α. Τσεκούρα, Ἀπὸ τοῦ 98 οὗ ὑψώματος. Ἀναμνήσεις Ἡπειρώτου ἀγωνιστοῦ (σελίδ. 422).

μενου στις υπερχρονικές διαστάσεις του και στις ιστορικές επιπτώσεις του, με αποκορύφωμα — στην παλαιότερη εκείνη φάσι του — τὸν αὐτονομικὰ καὶ ἀγῶνα τῆς Βορείου Ἡπείρου τὸ 1914 καὶ τὴν περιλαμπρὴ τότε ἐπιτυχία του.

Τὴν ὕστατὴ αὐτὴ στιγμὴ λαβαίνω γνῶσι καὶ τοῦ «ἀντίλογου» ὡς πρὸς ὠρισμένα σημεῖα, βασικὰ ἀκριβῶς καὶ ἀξιοπρόσεκτα, ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν δράσι τοῦ ἀειμνήστου Ἀθανασίου Τσεκούρα στὰ ζητήματα τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων τὸ 1912 - 13. Εἰδικώτερα ὁ «ἀντίλογος» παρουσιάζεται τώρα στὸ ζήτημα τῆς ἀναμίξεως στὴν ὅλη ὑπόθεσι τοῦ στὸν Τουρκικὸ στρατὸ τότε στὰ Γιάννινα ὑπηρετοῦντος ἀξιοματικοῦ, Ἑλλήνος τὸ γένος, ἀπὸ τὴν Σμύρνη, περιφημοῦ πλέον, ὅσον καὶ τραγικοῦ τελικά, Νικολάου Μιζαντζιόγλου (Νικολάκη ἐφέντη).

Στὴ μέχρι τώρα σχηματισμένη εἰκόνα γιὰ τὴν «ἱστορία» αὐτὴ ὁ Ἀθανάσιος Τσεκούρας παρουσιάζεται νὰ κατέχη κεντρικὴ θέσι. Ἀνάλογη τέτοια θέσι παρουσιάζεται νὰ ἔχη ὁ αὐτὸς ἀειμνήστος Ἰωαννίτης εὐπατριδὴς καὶ στὰ ὅλα ζητήματα τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν σημαντικὴ ἐπικουρικὴ κίνησι καὶ δραστηριότητα τῶν ἑλληνικῶν παραγόντων μέσα στὰ Γιάννινα κατὰ τὴν προετοιμασία τῆς ἀπελευθερώσεως τοὺς καὶ κατὰ τὴν διεξαγωγὴ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων γιὰ τὴν πραγματοποιηθεῖσα πολυπόθητὴ ἀπελευθέρωσι. Ἀνάλογη, τέλος, ἀντίληψις γιὰ τὸν Ἀθανάσιο Τσεκούρα ἐπικρατεῖ καὶ ὡς πρὸς τὴν σημασία τῆς ἀναμίξεώς του, κατὰ τὴν ὡς ἀνωτέρω πλευρὰν — ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ Γιάννινα — στὸν εὐθὺς ἀμέσως, κατὰ τὰ ἔτη 1913 - 14 ἀκολουθήσαντα Βορειοηπειρωτικὸν Ἀγῶνα, τὸν ἐπιστεφθέντα μὲ τὴν — παροδική, φεῦ, — Αὐτονομία. Γιὰ τὴν πραγματικὴν στὸ τελευταῖο αὐτὸ ζήτημα συμβολὴ τοῦ Ἀθαν. Τσεκούρα ἔχομεν ἀτράνταχτο, νομίζω, ντοκουμέντο τὸ δημοσιευμένο τῶσα «Ἀρχεῖο», γιὰ τὸ ὁποῖο κάναμε παραπάνω λόγο.

Ὑπὸ «ἀμφισβήτησι» φαίνεται νὰ τίθενται τώρα ἄλλες πλευρὲς τῆς συμβολῆς τοῦ Ἀθαν. Τσεκούρα στὰ τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τῶν Ἰωαννίνων, ὧς δὲ εἰδικώτερα τὰ τῆς ἀναμίξεώς του στὸ θέμα τοῦ Νικολάκη ἐφέντη. Αἱ ἐν λόγω «ἀμφισβητήσεις» φαίνονται παρουσιαζόμενες στὸ νεώτατο ἱστορικὸ ἔργο τοῦ καὶ ὡς ἱστορικοῦ διακρινομένου πλέον γενικώτερα λογίου καὶ πνευματικοῦ Ἡπειρώτου καθοδηγητοῦ Βασίλη Κρασίτη. Αὐτὸ εἶναι τὸ βιβλίον του, Ἡ Ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων (Θ' αἰῶνας μέχρι 1913).

Ἐκφράζομαι — θὰ παρατηρηθῇ — πιθανολογικά, ἴσως δὲ καὶ ἀοριστολογικά, μὲ τὰ «φαίνεται» καὶ «νομίζω». Τὸ τελευταῖον αὐτὸ βιβλίον δὲν τὸ εἶδα. Οὐτε καὶ προφαίνω τώρα, κατὰ τὴν ὕστατὴ αὐτὴ, ὅπως προανέφερα, στιγμὴ, νὰ τὸ ἀναζητήσω, τὸ μελετήσω καὶ βγάλω ὁ ἴδιος «ἀπὸ πρῶτον μου χέρι» συμπεράσματα, ποὺ νὰ ἤμπορῶ νὰ τὰ παραθέσω μὲ βεβαιότητα ἐδῶ. Γνωσὶ τοῦ βιβλίου ἔλαβα, αὐτὲς τίς ἡμέρες, μόνον ἀπὸ τὴν παρουσίαισί του στὸ «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» τῆς 14ης Ἰανουαρίου 1989 (ἀριθμ. φύλλον 97/1025, σελ. 2) ἐκ μέρους τοῦ κ. Παναγιώτη Νικολάου, τὸν ὁποῖον, ὅπως καὶ τὴν ιδιότητά του, δὲν ἔχω τὴν τιμὴ νὰ γνωρίζω.

Τὴν γενικώτερή μου γνώμη ποὺ ἐξέφρασα παραπάνω γιὰ τὸν Βασίλη Κρασίτη σὰν ἀξιολογώτατο συγγραφέα γενικὰ καὶ σὰν ἱστορικὸ τώρα εἰδικώτερα, στηρίζω στὴ γνώσι μου ἄλλων ἔργων του, ἰδιαίτερα δὲ στὴ γνώσι τοῦ βιβλίου του, Ἡ Ἱστορία τῆς Παραμυθιάς, 1985, τὸ ὁποῖον ἔχω καὶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐμπρὸς μου καὶ θὰ εἶναι, πιστεύω, τὸ ἀμέσως προγενέστερο «ἀδελφὸ» ἔργο τοῦ παρόντος τώρα ἔργου γιὰ τὰ Γιάννινα. Ἐτσι, συλλογιστικά, καταλήγω κατὰ τὰ γενικά στὸ συμπέρασμα ὅτι, ἀφοῦ ἡ «Παραμυθιά» τοῦ Βασίλη Κρασίτη εἶναι τόσο ἐντυπωσιακὴ καὶ ἱκανοποιητικὴ, γιατί νὰ μὴν εἶναι ἀνάλογα καὶ τὰ

«Ἰωάννινα» τοῦ ἴδιου συγγραφέα; Μὲ τὴν προϋπόθεσιν αὐτὴ ἤμπορῶ νὰ συμφωνήσω μὲ τὴν ἐντελῶς πρώτη παράγραφον τῆς κριτικῆς τοῦ Παναγ. Νικολάου σχετικὰ μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Β. Κραφίτη, τὴν σημασία του σὰν Ἱστορικοῦ τῶν Ἡπειρωτικῶν ζητημάτων καὶ τὴν ἀπὸ τὸ ὅλο συγγραφικὸν του ἔργο προκίπτουσαν ἀξίαν του σὰν διακεκριμένου συγχρόνου παιδευτικοῦ καὶ καθοδηγητικοῦ στὰ καθ' ἡμᾶς πνευματικῶν παράγοντος. Εἰδικώτεροι ἐπιστήμονες, Ἱστορικοί, Φιλολογοί, Ἀρχαιολόγοι κλπ. εἶναι ἀρμόδιοι νὰ κρίνουν ἐπιμελέστερα καὶ νὰ ἐκτιμήσουν ἐγκυρότερα τίς ὅλες θέσεις καὶ ἐκθέσεις τοῦ συγγραφέως στὰ μεγάλα θέματα ποὺ περιλαμβάνονται στὰ ἐπὶ μέρους κεφάλαια τοῦ ἔργου, τὸ ὅποιον φιλοδοξεῖ νὰ παρουσιάσῃ δλοκληρωμένη τὴν πολὺπλευρην — καὶ πολυσυζητήτην — Ἱστορίαν τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τὸν 9ον αἰῶνα μέχρι τὸ 1912 - 13, ὅπως μᾶς τὴν ἐκθέτει τώρα ὁ Β. Κραφίτης.

Τὸ κατὰ Κεφάλαια περιεχόμενον τοῦ νέου ἔργου τὸ μαθαίνω αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς σκοπιᾶς τοῦ Παναγ. Νικολάου ἐκθεσιν, μὲ περιληπτικὴν παράθεσιν ἀπὸ αὐτὸν τοῦ «ἑλικοῦ» τῶν δώδεκα Κεφαλαίων του.

Ἰδιαίτερα σταματῶ στὴν κατὰ τὰ ἀνωτέρω «παράθεσιν» τοῦ 11ου Κεφαλαίου: «ΚΕΦ. ΙΑ'. Ἡ Ἀπελευθέρωσις των Ἰωαννίνων: α) Ἡ προετοιμασία τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνος (Ἡπειρωτικὴ Εἰσαγγελία), ὁργάνωσις ἐθελοντικῶν σωμάτων, λειτουργία ὑπὸ τὸν Ἕλληνα Πρόξενον Ἀγγελον Φιορέστιν Γραφεῖον Ἀπορρήτου Υψηροῦς «ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ» καὶ στελέχεσιν τῆς ὑπὸ ἐξόχων Ἰωαννιτῶν καὶ Ἰωαννιτιστῶν, καθὼς καὶ ἀρίστους πληροφοριοδότας. Εἰς τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ Κεφαλαίου ἀναπτύσσει τὴν κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων δράσιν τῆς Τουρκικῆς ἀντικατασκοπείας καὶ τὰς θέσεις τῶν εἰς τὰ Ἰωάννινα Προξένων ξένων Κρατῶν. Εἰς τὸ τρίτον μέρος ἀναφέρεται εἰς τὰ οχυρά τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὴν υπεράσπισήν τους. Εἰς τὸ τέταρτον μέρος λεπτολογεῖ δημιουργικῶς (SIC) εἰς τὰ περὶ ἐθελοντικῶν σωμάτων γηγενῶν καὶ Ἑλλήνων ἐκ τοῦ ἀποδῆμου Ἑλληνισμοῦ, καθὼς καὶ Εβραίων, Κυπρίων καὶ Κρητῶν με κρουνοὺς αἵματος καὶ ἀτιμῆτους θυσίας, ὁμοίως δὲ καὶ Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν θυσιαστικὴν προσφορὰν ἠπειρωτιστῶν ἡρωϊδῶν, ἀλλὰ καὶ λογοτεχνῶν, δημοσιογράφων, λογίων κλπ. Εἰς τὸ πέμπτον μέρος δίδεται ἐντονα ἡ προσωπογραφία του ἀπὸ τὴ Σμύρνη Ἑλλήνου Ὑπολοχαγοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ Νικ. Μιζαντζιόγλου (Νικολάκης Εφέντης), τοῦ τρόπου δίκτυωσέως τοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κατασκοπεῖαν (διαλύοντασ τὴν ἐδῶ περίπτωσιν τοῦ τῶν πέντε τελευταίων χρόνων δημιουργηθέντος μύθου) — ἡ ἀραίωσις ἀπὸ ἐμέ, Ἰ. Καλ. —, τὴν υψίστην συμβολὴν του διὰ τῆς παραδόσεως εἰς τὸ Ἕλλην. Κομιτάτο σχεδιαγράμμα(τος) με ἀκριβεῖς θέσεις τῶν Πυροβολείων καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ ἐπονομαζομένου «Σκύλλα» συντελέσαντος ἐτοῖς εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῶν νικηφόρων ἀποτελεσμάτων. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν εὖρε τελικῶς (ὁ Νικολάκης Ἐφέντης) τραγικὸν θάνατον εἰς τὴν Σμύρνην. Εἰς δὲ τὸ ἐκτον μέρος ἀναφέρεται εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς τὴν Ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰωαννίνων με πλοῦσι στοιχεῖα γραπτῶν πηγῶν καὶ ἐλεγχόμενων μαρτυριῶν, ποὺ θεμελιῶνουν τὴν γνῶσιν καὶ ἀποκαλύπτουν τὴν ἀλήθειαν. Ἀναβιώνουν τραγικὰς σκηνὰς ἐν διάφορα μέρη, ἀλλὰ καὶ θυσιὰς ἐπώνυμων καὶ ἀνωνύμων, οἱ ὁποῖοι παραδίδονται εἰς τὴν ἀθανασίαν.»

Αὐτὰ τὰ πλοῦσι δὴντως καὶ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὴν προετοιμασίαν καὶ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων, περιέχει τὸ εἰδικὸν μὲ τὰ θέματα αὐτὰ ἀσχολούμενον ἐνδέκατον Κεφάλαιον τοῦ νέου ἔργου τοῦ Βασίλ. Κραφί-

τη γιά τὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἱστορία τους. Συγγενικό μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι καὶ τὸ παλαιότερο ἀνάλογο ἔργο του, Τ ἡ ς λ ε υ τ ε ρ ι ᾱ ς . . . Ἱ σ τ ο ρ ι κ ᾶ τ ῶ ν Ἱ ω α ν ν ί ν ω ν καὶ ἡ ἀ π ε λ ε υ θ έ ρ ω σ ή τ ο υ ς σ τ ῆ ν π ο ί η σ η , τὸ ὁποῖο τὸ ἔχω — καὶ τὸ συμβουλευόμην — στὴν τρίτη, ἀναθεωρημένη καὶ συμπληρωμένη, ἔκδοσή του, Ἀθήνα 1980.

Δὲν εἶναι, πάλι, δικό μου ἔργο — οὔτε καὶ εἶμαι ἀρμόδιος — νὰ ἐγκύψω σὲ μιὰ συγκριτικὴ κριτικὴ ἐξέτασι τῶν «ἀντιθέτων» καὶ «ἀντιφατικῶν», ἐνδεχομένως, ἢ ἀπλῶς μόνον «διαφοροποιημένων», σημείων καὶ τῶν ζητημάτων γενικώτερα, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις καὶ τὶς ἀπόψεις «Τσεκούρα» καὶ τῶν φροντιστῶν καὶ ἐκδοτῶν τοῦ ἔργου του, ἀφ' ἐνός, καὶ «Κρασίτη» καὶ τῶν σχολιαστῶν του, ἀφ' ἑτέρου. Ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ὑπάρξεως διαφορῶν καὶ ἀντιθέσεων στὰ ὡς ἀνωτέρω προκύπτει καὶ ἐδῶ τὸ στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα προσιδιάζον, εὐχάριστον καὶ προαγωγικόν, χρέος νὰ ἐντείνουν συνεχῶς οἱ ὑποδηλωθέντες ἄμεσα ἐνδιαφερόμενοι, ὅπως καὶ ἄλλοι ἐρευνηταί, τὶς δυνάμεις τους καὶ τὶς ἱκανότητές τους, εἰς τρόπον ὥστε τὰ ἐπιμαχα ζητήματα νὰ ἐξετάζωνται ὅλο καὶ πλατύτερα καὶ βαθύτερα, ἐμπλουτιζόμενα καὶ μὲ ἄλλα ἀναζητούμενα καί, μὲ λίγη καλὴ τύχη, εὐρισκόμενα στοιχεῖα, ἔτσι δὲ καὶ ἀπὸ ἄλλες πλευρὰς καὶ ἀπόψεις θεωρούμενα καὶ ἀξιολογούμενα, γιὰ τὸ «κατὰ προσέγγισιν» πάντοτε, ὅπως σὲ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα — καὶ στὰ τῆς ἐρένης καὶ τῆς Ἐπιστήμης —, πλησίασμα στὴν Ἀ λ ή θ ε ι α .

Γιὰ τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα — καὶ τὸν συναφῆ μὲ αὐτὸ ὅλον Βορειοηπειρωτικὸν Ἀγῶνα — μᾶς ἔχει χαρίσει ὁ Βασίλης Κρασίτης καὶ ἓνα ἄλλο, εἰδικώτερο, μελέτημά του. Πρόκειται γιὰ τὸ σὲ συνέχειες δημοσίευσμά του στὸ «Ἡπειρωτικὸ Μέλλον» (ἀπὸ τὸ φύλλο τῆς 11ης Φεβρουαρίου 1988, ἀριθ. 97/1013) μὲ τὸν τίτλο ἀκριβῶς «Τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα». Πέραν ἀπὸ αὐτό, ὁ ἀκαταπόνητος συγγραφεὺς μᾶς παρουσίασε παραρτηματικά, στὸ «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» (στὸ φύλλο τῆς 8ης Ὀκτωβρίου 1988, ἀριθμ. 97(1022), ἀνάγλυφον καὶ τὴν μορφή, ὅπως καὶ τὸ ἔργο, ἐνὸς ἄλλου ἀνεγνωρισμένου, πολὺπλευρου καὶ πολὺκαρπου, παράγοντος τῶν ὅλων Ἡπειρωτικῶν ἐθνικῶν θεμάτων — καὶ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ βέβαια — τοῦ αἰῶνα μας, τοῦ αἰωνόβιου ἐπίσης — ὅπως ὁ Ἀθανάσιος Τσεκούρας — Βορειοηπειρώτου Κωνσταντίνου Σκεντέρη (1864 - 1959).

Ἀπὸ τὴν πρώτη, στὶς συνέχειές της, προμνημονευθεῖσα, δημοσίευσεν τοῦ Βασ. Κρασίτη γιὰ τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα παραθέτω ἐδῶ τὴν ἀρχικὴν παράγραφο. Εἶναι μιὰ πυκνὴ προλογικὴ καὶ εἰσαγωγικὴ, μὲ ἀξιολογικὴ ἤδη χαρακτηριστὴ ἐμπλουτισμένη προβολὴ τοῦ σκοποῦ τοῦ μελετήματος καὶ τῆς ἀνάγκης, ἢ ὅποια δικαιώνει τὴν δημοσίαν παρουσίαν του. Ἔτσι τὰ περιλαμβανόμενα στὸ κομμάτι αὐτό, στὸ ὁποῖο γίνεται ἀναφορὰ καὶ στὴν «ἱστορικὴ μνήμη», εἶναι, ἡμποροῦμε νὰ εἰποῦμε, ἀνάλογα καὶ συμπληρωματικά ἐν μέρει τῶν ὅσων γιὰ τὸ ἴδιο θέμα τῆς ἱστορικῆς μνήμης μᾶς «ἐδίδαξαν» ἤδη ἐδῶ καὶ δύο ἄλλοι σύγχρονοι Ἡπειρώτες λόγιοι Νέστορες, οἱ Δάσκαλοι Κωνστ. Στεργιόπουλος καὶ Κωνστ. Γκανιάτσας. (Βλ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τευχ. 426 - 427 - 428, Ὀκτωβρ. - Νοεμβρ. - Δεκεμβρ. 1987, σελ. 539 - 540). Νὰ τώρα καὶ τὸ ἀνάλογο «μάθημα» ἀπὸ τὸν Βασίλη Κρασίτη, γιὰ τὸ «Βορειοηπειρωτικὸ» δὲ εἰδικά, ἐπικαιρὸ τώρα καὶ στὴν «ἀνακύνκλῃσι» τῆς ἐβδομηκονταετηρίδος τῆς Αὐτονομίας: « Ἀ π ό μ ι α ε σ ω τ ε ρ ι κ ή π α ρ ό ρ μ η σ η π ά ν τ α ο ε λ λ η ν ι κ ό ς λ α ό ς — ενεργά ἢ σιωπηλά — ἀναβιώνει τὴν ἱστορικὴν του μνήμην σαν ἰδέα, ἢ ὁποῖα μετὰ τὰ διδασμάτα της παρασκευάζει τὴν ἠθικὴν μυσταγωγίαν τοῦ μέλλοντος. Μετὰ τὴν ἀναδρομὴν τοῦ αὐτῆς (οὐσιαστικῆς καὶ εδραιωμένης) στὴ μακροαἰών

ιστορική πορεία του Γένους μας, διαφωτίζονται όλες οι γενιές των Ελλήνων στα μεγάλα εθνικά μας προβλήματα, με αποτέλεσμα ν' αποτελούν το, κατά τον ιστορικό Πολύβιο, « π ρ ό φ ρ α γ μ α » στη διεκδίκηση των απαραγράπτων της φυλής μας δικαιωμάτων σε γνήσια ελληνικά εδάφη, που βρίσκονται στην κυριαρχία ξένων κατακτητών. Είναι δε η ιστορική μνήμη η δύναμη που ανυψώνει πάνω από υλικές ευδαιμονίες και κάθε μορφής συμβιβασμούς, το ιδανικό της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, της οποίας η κατάκτηση δεν είναι καρπός μιας μοιρολατρικής προσδοκίας, αλλά ενός εθνικού αισθήματος και μιας γρηγορούσας εθνικής αλληλεγγύης.

Στις θέσεις μας αυτές εμπίπτει σαν Διεθνές έγκλημα η λόγω του Ιμπεριαλισμού των ξένων Δυνάμεων διχοτόμηση της μιας και αδιαίρετης Ηπείρου και του ενιαίου Ελληνικού λαού της, η οποία από αντικειμενικής θέσεως και επισημονικής βάσεως αναπτύσσεται κατωτέρω... » («Ηπειρωτικὸν Μέλλον», 11 Φεβρουαρίου 1988, ἀριθμ. φύλ. 97/1013, σελ. 1.)

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

1

Εὐριπίδειο (Ἡ γλώσσα δώμοχῃ)

Δὲν ἦταν ἀπ' τὸ ἴδιο σκαρὶ μὲ τοὺς σύντροφους.
"Ἔσπαζαν κόκκαλα οἱ αὐλακιῆς ἀπ' τὸ μαῦρο δρολάπι.

Βγῆκε σὲ μιὰ ὄχθη, φόρεσε τὸ σαλθάρι,
Τὴν τραγιάσκα ἀνάποδα, κοίταξε πρὸς τὴ Μέκκα.
"Υστερα φόρεσε κατὰσαρκα τὸ σιωπηλὸ χιτῶνα.
"Ἐχει ὁ καιρὸς γυρίσματα — σκέφτηκε.
Θὰ περιμένω εὐθετότερο χρόνο.

2

Σ χ ε δ ί α

Στὰ κόκκαλα
Πλεγμένα ἀπ' ἀργασμένο δέρμα
Ἀρίδα.

Ἐδῶ, στὰ θράχια τὰ μυτερά
Δίχως πηγὴ, ἓνα δέντρο,
Πάρεξ ποντίκια, φίδια
Καὶ θαλασσινὲς κουροῦνες
Παλirroια μωλισμάτων
(Τὸ κύμα τοῦ ἄλλου κόσμου).

Ἐδῶ, λοιπόν,
Στιγμὴ τὴ στιγμὴ
Βῆμα τὸ θῆμα
Ἡ καρδιά του
σὰν τὸν παλμὸ τοῦ φάρου
Δουλεύει
Στὸ σχῆμα της.

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΑΤΙΑΝΑΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΚΑΤΙ ΠΕΡΑΝ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ

(Διήγημα)

— Σου τὸ λέω, μητέρα. Αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν γίνονται.

— Κι ἐγώ, γιὰ χάρη τοῦ παιδιοῦ σου, σὲ παρακαλῶ... Θὰ ποῦμε τοῦ ἀντρός σου πὼς θὰ πᾶμε στὴν Ἐρυθραία, στῆς θείας Μανιώς.

— Νὰ πῶ φέματα τοῦ Μιχάλη; Καὶ τί φέματα!... Ταξίδι ὁλόκληρο νὰ τοῦ κρύψω; Κι ἂν μὲ δεῖ κανεὶς γνωστὸς καὶ τοῦ πεῖ: «Εἶδα τὴ γυναῖκα σου στὴν Τήνο»; Γιὰ σκέψου τί ἔχει νὰ γίνει!...

Μιλοῦσαν μητέρα καὶ κόρη, καθισμένες κοντὰ - κοντὰ στὴν κουζίνα, καὶ ἡ μητέρα τῆς κυρίας Δαιμαντῆ προσπαθοῦσε νὰ πείσει τὴ θυγατέρα της νὰ πάρουν οἱ δυὸ τους τὸ ἄρρωστο κορίτσι — ὄχι ἄρρωστο, δὲν παρουσίαζε τίποτε, μόνο πού δὲν μιλοῦσε. Προσπαθοῦσε ἡ γιαγιά νὰ τὴν καταφέρει νὰ πᾶνε μαζὶ — κρυφὰ — στὴ Μεγαλόχαρη τῆς Τήνου, ὅπως τόχανε τάξει.

— Τὰ εἶδαμε τὰ ἐπιστημονικά, συνέχισε μὲ πείσμα ἡ γιαγιά. Εἶδατε τοὺς μεγάλους γιατροὺς καὶ τίς νέες θεωρίες καὶ τίς σπουδαῖες θεραπείες. Ποιὸ τὸ ὄφελός σας; Ἄς πᾶμε τώρα καὶ στὴν Παναγίτσα μας, στὸ παλιὸ φάρμακο, τὸ ἀλάθητο, τὸ ἀνεγνωρισμένο. Τί σᾶς ἔκανε ἐκείνη ἡ καινούργια γιάτρισσα ἀπ' τὴν Εὐρώπη, αὐτὴ γιὰ τὰ ἀνώμαλα παιδιὰ;

— Ὁ πνιγμένος τὰ φίδια ζώνεται, εἶπε κάπως πειραγμένη ἡ μητέρα τοῦ παιδιοῦ. Πήγαμε καὶ στὴ γιατρὸ γιὰ τὰ ἀνώμαλα παιδιὰ, κι ἂς μὴν εἶναι τὸ κοριτσάκι γιὰ μᾶς ἀνώμαλο. Ἐκείνη ἡ τροιάρρα, ἐκείνη ἡ μηχανὴ τοῦ πετρελαίου πού ἔσκασε καὶ κόρωσε καὶ πῆρε φωτιά ἡ κουζίνα, τάραξε τὸ παιδί. Τοῦ πῆρε τὴ λαλιά ἀπ' τὴν τροιάρρα.

— Δὲ λέγω τὸ ἀντίθετο. Καὶ μήπως δὲν τὸ ἄρπαξα ἐγὼ μέσα ἀπ' τίς φλόγες καὶ τὸ γλύτωσα, πού θ' ἄναθε σὰν τὴ λαιπάδα; Τὸ πουλάκι μου! Καὶ μιλοῦσε καὶ τραγουδοῦσε, κι ἦταν μιά χαρὰ παιδί. Μὰ τέτοιον τρόπο δὲν τὸν ἄνθεξε.

— Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή τοῦ κόπηκε ἡ μυλιά. ἔκανε ἡ Κατίνα, σκουπίζοντας τὰ δάκρυά της. Ἀπὸ κείνη τὴ μαύρη ὥρα τὸ παιδάκι μου δὲν ξαναμίλησε.

— Λοιπόν, μὴ καὶ κάματε τόσα καὶ τόσα, δοκιμάστε κι αὐτό, τὸ τελευταῖο, κι ὕστερα τ' ἀφήνετε στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἐσκυψε τὸ κεφάλι ἡ γυναῖκα τοῦ καθηγητῆ τῶν Μαθηματικῶν Μιχάλη Δαιμαντῆ καὶ συλλογίσθηκε τὸν ἄντρα της. Δὲν θὰ τὸ παραδεχόταν, δὲν θὰ τὴν ἄφηνε νὰ πᾶει στὴν Τήνο καὶ νὰ ρίξει τὸ παιδί της στὸ πόδι τῆς Μεγαλόχαρης, νὰ γονατίσει σὰν τίς ἄλλες μάνες. Ἦταν τώρα σὰν ν' ἄκουε τὰ λόγια του: «Ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος τῶν ἀριθμῶν, γυναῖκα. Δυὸ καὶ δυὸ κάνουν τέσσερα... Εἶδες ἐσὺ ποτὲ νὰ κάνουν πέντε; Ἐγὼ δὲν τὰ πιστεύω αὐτά... Ἐδῶ ἔχουμε σήμερα τὴν Ἐπιστήμη πού μεσουρανεῖ καὶ τὰ καταπληκτικὰ θαύματά της... Ἐγὼ αὐτὰ πιστεύω. Παίρνει τὴ μούχλα καὶ μοῦ τὴν κάνει πενικελλίνη καὶ σώζει ἀπὸ μολύνσεις καὶ ἀρρώστιας χιλιάδες ψυχές. Κι ἄλλα, κι ἄλλα. Αὐτὰ σκεπτόταν ἡ Κατίνα, ἡ μάνα τοῦ κοριτσιοῦ πού ἔχασε τὴ λαλιά του, καὶ γιὰ τοῦτο δὲν ἀποφάσισε νὰ πεῖ τοῦ ἀνδρός της τίποτε σχετικὸ μὲ τὸ προσκύνημα στὴν Τήνο.

— Τᾶπαμε χίλιες φορές, ξέρω τὴ γνώμη του, τί νὰ τὰ ξαναλέω, μητέρα; Δὲν πρόκειται νὰ τὸν ἀλλάξω... ἔκανε ἀποκαμωμένα.

— Γιὰ τοῦτο κι ἐγὼ σοῦ προτείνω ἓνα ψεματάκι. Θὰ ποῦμε πὼς μᾶς κάλεσε

ή θεία στην Έρυθραία και θα πάρουμε τή Σμαραγδούλα οί δυό μας νά φύγουμε κρυφά... Έκείνος θά μείνει μέ τὸ γιό του ἐδῶ...

Ἐμεινε συλλογισμένη ἡ μαμά τῆς Σμαραγδούλας, τοῦ ἑμορφου κοριτσιοῦ, ποῦ τοῦ ἔτυχε στήν ἀρχὴ τῆς ζωούλας του ἐκεῖνο τὸ τρομαχτικὸ περιστατικὸ καὶ τοῦ κόπηκε ἡ μιλιὰ. Κατὰ τὰ ἄλλα, μεγάλωνε τὸ παιδί — ἦταν τώρα πέντε χρονῶ — ἄκουε, ἔπαιζε, γελοῦσε κανονικά. Κι δλα τὰ καταλάβαινε, καὶ τὸ παραμικρό. Δὲν τοῦ ξέφευγε τὸ ἐλάχιστο.

— Πές μου, ἀγάπη μου, θέλεις κι ἄλλο φαγάκι νά σοῦ δώσω, λίγο ἀκόμη; ρωτοῦσε λαχταρισμένη ἡ Κατίνα, μήπως καὶ τὸ κορίτσι τῆς ἀποκριθεῖ: «Ναί, μαμά, θέλω»!

Μὰ ἐκεῖνο τίποτε! Τὴν κοιτοῦσε ζωνηρά, χαμογελοῦσε κι ἔγνεφε «ναί» ἢ «ὄχι», ἀνάλογα μέ τὴν ἐπιθυμία του.

Κατόπιν, ἕνας μεγάλος ψυχίατρος, ποῦ τοῦ τὸ πῆγαν, σύστησε νά μὴν τὸ ζορίζουν, νά μὴν τὸ διάζουν, νά ὑποκρίνονται τὸν ἀδιάφορο καὶ νά τὸ ἀφήνουν νά παίξει μέ τ' ἄλλα παιδάκια, δίχως ἐπιδλεψη, νά ξεχνιέται, νά μὴ νιώθει πὼς τὸ παρακολουθοῦν. «Αὐτὴ ἡ προσοχή», εἶπε, «τοῦ κουράζει τὰ νεῦρα καὶ φέρνει τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα».

— Ἀκουσε, μητέρα, εἶπε ἡ κυρία τοῦ καθηγητῆ, ἀφοῦ σκούπισε τὰ δάκρυά της. Ἐγὼ θά τοῦ τὸ πῶ τοῦ ἀντρός μου. Ἐμεῖς κρυφὸ ποτέ μας ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου-νοῦ δὲν κάναμε. Ἡ ζωὴ μας εἶναι βασισιμένη στήν ἀλήθεια, στήν ἐμπιστοσύνη. Ἐχομε ὁ ἕνας στὸν ἄλλον τυφλὴ ἐμπιστοσύνη. Ἐγὼ, ὅ,τι νά πῶ, ὁ Μιχάλης θά μὲ πιστέψει...

— Καὶ τί κατάλαβες ἀπ' αὐτές ὅλες τίς ἐμπιστοσύνες; εἶπε κοροϊδευτικά ἡ γριά.

— Τὴν ἡσυχία τῆς ψυχῆς μου... τὴν ἐκτίμηση ποῦ ἔχει ὁ ἄνδρας μου γιὰ μένα... Λίγο τόχεις;...

Κούνησε τὸ κεφάλι μέ ἀμφιβολία ἡ μητέρα, μὰ δὲ μίλησε. Δὲ συμφωνοῦσε μέ τὴν κόρη της καὶ γιὰ τοῦτο εὑρίσκει περιττὸ νά συζητάει.

— Λοιπόν, τί σκέπτεσαι νά κάμεις; ρώτησε μόνο μέ ἀνυπομονησία.

— Θὰ τοῦ τὸ πῶ, καὶ θὰ σοῦ στείλω μήνυμα ἂν τὸ δεχτεῖ. Ἐσὺ νάσαι ἑτοιμη. Θὰ φύγουμε παραμονή... Χωρὶς ἐσένα δὲν τ' ἀποφασίζω...

— Καὶ βέβαια, χωρὶς ἐμένα δὲ γίνεται, ἔκανε ἡ γριά καὶ σηκώθηκε σβέλτη καὶ διασιτική. Ἀς φωτίσει ὁ Θεὸς τὴ δύσκολη γνώμη τοῦ ἀντρός σου νά μᾶς ἀφήσει γιὰ τὴν υἱεία του παιδιοῦ του...

Κι ἔφυγε χωρὶς ἐλπίδα.

Ἦταν τόσο συνεννοημένο, τόσο μονοιασμένο τὸ ἀνδρόγυνο, ὥστε ὁ ἕνας διάβαζε στὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου πρὶν ἀνοίξουν τὸ στόμα νά μιλήσουν, τὸ τί συνέβαινε. Γιὰ τοῦτο, καὶ τώρα τὸ μεσημέρι ποῦ γύρισε ὁ καθηγητὴς ἀπὸ τὸ πάρκο, ὅπου εἶχε πάει μέ τὸ ἀγοράκι του γιὰ περίπατο καὶ μέ τὸ παθιασμένο κορίτσι, τὴ Σμαραγδαῦλα, ἀπὸ τὴν πόρτα κιόλας κατάλαβε.

— Τί συμβαίνει; ρώτησε μέ ἀμνηχανία.

— Τί νά συμβαίνει; Τίποτε... ἔκανε ἡ γυναίκα, χαμηλώνοντας τὰ μάτια.

— Πές μου, Κατίνα, τί ἔχεις; Τί ἔγινε; Μὴ μοῦ τὸ κρύβεις! Τὸ ξέρεις πὼς διαβάζω στὸ πρόσωπό σου σὰν σὲ διδλὸ ἀνοιχτό, ἔκανε ὁ Μιχάλης, καθὼς κοιτοῦσε τὴ θλιμμένη μορφή τῆς γυναίκας του.

— Δὲ σοῦ λέω ἀπολύτως τίποτε καινούργιο... μονάχα ἔτσι, μὲ σκέψη μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ... Αὐτὴ ἡ σκέψη μέ πλήγωσε..., μοῦ πόνεσε τὴν ψυχὴ...

— Καί δὲν μπορῶ νὰ τὴν ἀκούσω ἐγὼ αὐτὴ τὴ σκέψη; Δὲν γίνεται νὰ συμμιερισθῶ τῇ λύπῃ σου, τὰ αἰσθήματά σου;

— Πρὸς τί; ἀπάντησε ἡ Κατίνα καθὼς ἀγκάλιαζε τὴ Σμαραγδοῦλα, ποῦ τῆς ἔδειχνε βουβὰ τὸ κουθαδάκι τῆς γεμάτο κομμιένες πρασινάδες καὶ λουλούδια.

Καὶ χωρὶς νὰ κοιτάζει τὸν ἄνδρα τῆς, ξαναεῖπε:

— Πρὸς τί ἀφοῦ τὸ ξέρω πὼς δὲ θὰ συμφωνήσεις; Ἐσύ, ποτὲ δὲν ἀλλάζεις τὴ δύσκολή σου γνώμη γιὰ τίποτε.

— Λάθος, κυρά μου! Ἐγὼ δὲν ἔχω δύσκολη γνώμη· εἶμαι μόνο ἓνας γνωστικός, ἓνας μυαλωμένος ἄνθρωπος, ποῦ δὲν ἀνέχεται ἀνοησίες καὶ ἀμυαλιές. Τίποτε ἄλλο...

— Βλέπεις λοιπόν; Πρὶν ἀκούσεις καὶ ἔχεις τὴν ἀντιλογία σου. Χωρὶς νὰ ξέρεις τί θὰ σοῦ πῶ, κι ἀμέσως λές τὸ ἀντίθετο. Ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, κι ἐγὼ σωπαίνω. Οἱ πίκρες μου εἶναι δικές μου...

Ὁ καθηγητὴς πειράχτηκε, τὸ πρόσωπό του σούρωσε, ἔδγαλε τὰ γυαλιά του, ἔδγαλε τὸ πουκάμισό του, πῆγε - ἤρθε, πλύθηκε, κάθησε στὸ τραπέζι, ὅμως ὁ νοῦς του ἦταν στὸ λόγο τῆς γυναίκας του.

Δὲν ἔδγαλε μιλιὰ στὸ διάστημα τοῦ φαγητοῦ. Μόνο σὰν πῆγαν νὰ ξαπλώσουν μέσα στὴν ἡσυχία τοῦ ἀπομειστήμερου, ἔκανε τάχα ἀδιάφορος:

— Ἔτσι, ἔ; Οἱ πίκρες σου εἶναι δικές σου. Ἐγὼ, λοιπόν, τί εἶμαι; Ἐνοικιαστής; Ἐπισκέπτης; Δὲν λογαριάζομαι;

— Λογαριάζεσαι καὶ μὲ τὸ παραπάνω, ἀλλὰ δὲν ὑποχωρεῖς στὴ θέληση ἐνὸς ἄλλου...

— Καὶ ποιὰ εἶναι ἡ θέλησή σου; ρώτησε μὲ κρυμμένη ἀνησυχία ὁ ἄντρας. Ἄς τ' ἀκούσουμε, νὰ ἰδοῦμε...

— Δὲν εἶναι θέληση. Ἐγὼ δὲν ἔχω θελήσεις, δὲν εἶμαι ἀπὸ κτεῖνες τίς γυναίκες πῶχου γνῶμες... Μόνο μιὰ λαχτάρα ἔχω... μιὰ ἐπιθυμία κι ἐγὼ, σὰν χριστιανή... σὰν μάννα... σὰν... σὰν...

Τὰ δάκρυα τὴν πνίξαν, ἐνῶ ὁ Μιγάλης, ὁ καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν, στεκόταν ὀρθὸς καὶ ἄκουε τοὺς λυγμοὺς τῆς γυναίκας του. Τὰ μάτια του δούρνωσαν, τὸ στήθος του φούσκωσε, ἐνίσωσε τὴν καρδιά του νὰ σφίγγεται.

— Μπρὲ Κατίνα, εἶπε, καθίζοντας δίπλα τῆς, στὴν ἄκρη τοῦ κρεβατιοῦ. Μπρὲ Κατίνα, τί συμβαίνει καὶ τὸ κρύβεις ἀπὸ μένα; Ἐνός εἶμαι καὶ δὲν μοῦ ἐμπιστεύεσαι τὴ θλίψη σου;

Ὅταν ἡ γυναίκα πρόφερε τὸ λόγο «Θέλω» νὰ πάω στὴ Μεγαλόχαρη μὲ τὸ παιδί, ἓνας θάρος σηκώθηκε ἀπὸ τὸ στήθος του.

— Αὐτὸ εἶναι; ἔκανε μὲ ἀνακούφιση. Αὐτὸ ἦταν; Καὶ δὲν πᾶς! Μόνο ποῦ θὰ παιδευτεῖς, θὰ ταλαιπωρηθεῖς στ' ἄδικα...

— Σώπα, ἄντρα! Καὶ ποτὲ νὰ μὴ θγεῖ, ποτέ... Ἐ ν α π ρ ο σ κ ὺ ν η μ α σ τ ῇ ν Π α ν α γ ι ᾶ δ ἐ ν π ᾶ ε ι π ο τ ῆ σ τ' ἄ δ ι κ α... Ἐγὼ θὰ πάω σὰν μάννα νὰ κάνω τὸ χρέος μου... Κι Ἐκείνη, Μάννα εἶναι, ξέρεῖ ἀπὸ καρδιὰ μητέρας... Ἴσως ἀκούσει τὴν παράκλησή μου... Ἴσως μᾶς λυπηθεῖ...

Μόλις πάτησαν τὸ πόδι τους στὸ νησί, ἀμέσως πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐκκλησιὰ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους προσκυνητές, ποῦ ἔρχονταν μὲ τάματα καὶ μὲ καρδιὰ γεμάτη πίστη στὴ Μάννα τοῦ Χριστοῦ νὰ ζητήσει ὁ καθένας τὴ βοήθεια Τῆς γιὰ τὸν πόνο του.

Ἡ Σμαραγδοῦλα, διασκεδάζοντας, παρακολουθοῦσε τ' ἄλλα παιδάκια, ἄφηνε κραυγὲς χαρᾶς, γελοῦσε, ἔτρεχε χωρὶς καμιὰ διαφορὰ ἀπ' τ' ἄλλα συνομήλικα. Μόνο ποῦ δὲ μιλοῦσε...

Ἡ Κατίνα πήρε λαμπάδα στὸ μπόδι τοῦ παιδιοῦ τῆς καὶ καθὼς τὴν ἀναβε μπροστὰ στὸ ἱερὸ εἰκόνισμα τὸ θαυματουργό, γονάτισε καὶ παρακάλεσε:

— Κάμε τὸ θάμα Σου, Μεγαλόχαρή μου, κι ἐγὼ χρόνο τὸ χρόνο θάρχομαι νὰ σοῦ φέρνω τὴ λαμπάδα σου στὸ μπόδι τοῦ παιδιοῦ μου.

Μητέρα καὶ κόρη στάθηκαν στὴν παράκληση ποὺ διάβαζαν οἱ ἱερεῖς, ἔγραψαν τὰ ὀνόματα ὅλα τῆς φαμίλιας τους, ἄκουσαν τὶς ὥραιες παρακλητικὲς εὐχὲς καὶ κατόπιν μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες γυναῖκες βγήκαν νὰ βροῦν τόπο νὰ περάσουν τὴ νύχτα τους.

Ἡ ἐκκλησία ψηλὰ στὸ λόφο ὅλη τὴ νύχτα ἔφεγγε κι ὁ κόσμος ὁλόγυρα βούιζε σὰν τὸ μελίσσι. Τὸ πρωὶ τῆς μεγάλῃς γιορτῆς βρέθηκαν στὸ πόδι καὶ πήραν τὸ δρόμο γιὰ τὴ Θεία Λειτουργία ἀπὸ τὶς πρώτες.

Προσκύνησαν καὶ πάλι, ἀσπάστηκαν μὲ πίστη τὸ εἰκόνισμα καὶ σήκωσαν τὸ παιδί νὰ προσκυνήσει κι αὐτό. Κοίταξε σὰν ξαφνιασμένο τὰ τριγυρνά, τὸν κόσμο, τὰ ἀναιμμένα κεριά, τοὺς πολυελαίους, τὰ λουλούδια καὶ κάτι σὰν νὰ τοῦ ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση.

— Σμαραγδούλα, πᾶμε, παιδί μου. Ὁ κόσμος σπρώχνει νὰ περάσει. Πᾶμε... Πᾶμε...

Ἔσυρε τὸ κορίτσι ἡ Κατίνα, μὰ ἐκεῖνο τὴν ἴδια στιγμή ἔδειξε τὸ χρυσὸ εἰκόνισμα καὶ ἄνοιξε τὸ στόμα του:

— Θέλω... θέλω νὰ μὴ φύγω, μαμά!...

Ἔπεσε γονατιστὴ ἡ γυναίκα τοῦ καθηγητῆ κι ὁ κόσμος ὁλόγυρα, ποὺ δὲν κατάλαβε, φώναξε:

— Λιποθύμησε ἡ γυναίκα!... Λιποθύμησε...!

Ὁ νεωκόρος ἔτρεξε νὰ τὴ σκηνώσει, ἐνῶ ἐκεῖνη ἔκλαιε.

Ἡ γιαιγιὰ πήρε τὴ Σμαραγδούλα στὴν ἀγκαλιά τῆς, τὴν ἀνασήκωσε καὶ τὴν ἔβαλε νὰ προσκυνήσει πάλι.

— Πές, παιδί μου, «σ' εὐχαριστῶ, Παναγίτσα μου»... Γιὰ πέστο... Γιὰ πέστο, καρδούλα μου...

— Σ' εὐχαριστῶ, Παναγίτσα μου! ἀκούστηκε μιὰ φιλή, ἀδύνατη φωνούλα σὰν τοῦ πουλιοῦ καὶ τὸ κοριτσάκι ἔκανε ἀδέξια τὸ σταυρό του.

Γιαιγιὰ καὶ μάνα, μὲ δάκρυα στὰ μάτια καὶ τὴν ψυχὴ πνιγμένη ἀπ' τὴ μεγάλη χαρὰ, πήραν τὸ παιδί τους σηκωτὸ καὶ βγήκαν, ἐνῶ γύρω ὁ κόσμος ρωτοῦσε καὶ χαιρόταν μαζί τους.

— Μίλησε τὸ παιδί! ἔλεγαν. Μίλησε τὸ παιδί! Δὲν ἀκούσατε; Ἐκεῖ, μπρὸς στὸ εἰκόνισμα... Θαῦμα!... Θαῦμα!...

Στὴν ἀκτὴ τοῦ Πειραιᾶ, στὴν ἴδια θέση, περίμενε τοὺς δικούς του ὁ κύριος Μιχάλης Διαμαντῆς, ὁ καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν. Παρακολουθοῦσε μὲ ἀγωνία τὸ πλοῖο ποὺ γύριζε σημαιοστόλιστο, πανηγυρικό, μὲ μουσικὲς καὶ φασαρία. Ἐφαχνε μὲ τὸ μάτι νὰ ξεχωρίσει τὴ μορφή τῆς γυναίκας του, τῆς πεθερᾶς του, τοῦ παιδιοῦ του.

— Νάτους, μπαμπά! Νάτους! φώναξε τὸ ἀγόρι του, καταχαρούμενο. Γιὰ κοίτα ἐκεῖ στὴν ἄκρη - ἄκρη... Νά... νά, μᾶς εἶδαν κι ἐκεῖνες. Δές, δές, ἡ μαμά κάτι μᾶς λέει... Μᾶς κάνει νόημα...

Τίποτε δὲν ἦταν δυνατό ν' ἀκουστεῖ μέσα στὸ πανδαιμόνιο, στίς φωνὲς τῶν ἀχθοφόρων, τῶν ὑπαλλήλων ποὺ κατέβαζαν τὴ σκάλα, τοῦ κόσμου ποὺ ἀνυπομονοῦσε, στὰ σφυρίγματα...

— Περιμένετε! Μὴ διάξεστε! φώναξε ἀπὸ κάτω ὁ πατέρας. Σιγὰ - σιγὰ!

Τὸ πλῆθος ἔβγαине σπρώχνοντας μὲ φωνές, ἀνυπομονησία, μικροκαυγάδες. "Ὅσο πήγαινε, γινόταν τάξη καὶ ἡσυχία. Ἡ οἰκογένεια τοῦ καθηγητῆ πλησίαζε...

Μιὰ φωνὴ φιλή, ἄγνωστη, ποὺ κανέννας δὲν τὴ γινώριζε, ἀκούστηκε μέσα στὴ φασαρία:

— Μπαμπάκα μου, εἶσαι καλά;

— Πατέρα, πατέρα, ἡ Σμαράγδα φώναξε! ἔκανε τὸ ἀγόρι κι ἔσυρε τὸν καθηγητὴ ἀπὸ τὸ μανίκι. Ἡ Σμαράγδα σοῦ μιλά!

— Μπαμπάκα μου, τί κάνεις; Ἐγώ... ἔγώ...

Τάκουσε καλά ὁ Μιχάλης Διαμαντῆς αὐτὴ τὴ φορά. Δὲν γελιόταν. Τὸ κορίτσι τοῦ ἀπὸ ψηλὰ μιλοῦσε καὶ τὸν χαιρετοῦσε! Ἦταν ἀλήθεια, λοιπόν; Ἦταν δυνατὸ;...

"Ἀρχισε νὰ τρέμει. Τὰ χέρια τοῦ πάγωσαν. Ἐνῶσε τὰ δόντια τοῦ νὰ χτυποῦν ἀπὸ τὴ μεγάλη ταραχὴ τῆς καρδιάς τοῦ. Καὶ χωρὶς νὰ σκεφθεῖ τί κάνει, γονάτισε.

— Σ' εὐχαριστῶ, Μεγαλόχαρὲ μου! εἶπε κλαίγοντας. Σ' εὐχαριστῶ ποὺ τιμώρησες τὴν ἀπιστία μου ὥπως ἔστ' ἔχεις νὰ τιμωρεῖς, δείχνοντας τὸ μεγάλο Σου ἔλεος καὶ τὴν καλωσύνη τῆς ἀγάπης τὴν ἀπέραντη...

Κλαίγοντας ἡ οἰκογένεια Διαμαντῆ ἀγκαλιάστηκε, φιλήθηκε καὶ μονοιασμένη, ἀγαπημένη, πῆρε τὸ δρόμο τοῦ σπιτιοῦ. Κι ἡ Σμαραγδοῦλα μιλοῦσε σωστά, κανονικὰ σὰν ὅλα τὰ παιδάκια πιά...

ΤΟ ΑΣΜΑ ΠΟΥ ΔΑΜΑΖΕΙ

Τοῦ χεριοῦ τρυφερὸ ἀναρρίγισμα ὅταν γλιστράει
σὲ μετὰξί γούνας ἠλεκτρισμένης
ἢ ἀναπήδημα εὐλύγιστου κορμιοῦ
ἀπ' τὸν σεισμὸ μουσικῆς μουσικῆς
καθὼς τὸ μάτι μου λαμπροθυθίζεται
σὲ ὁλόζεστα νερά.

Στὸ βλέμμα τοὺς ποὺ πλέει
ἀνάμεσα σὲ φύλλα —
εἶναι αὐταπάτη νὰ πιστεύεις
πὼς τὸν λόγο - ἄσμα ποὺ δαμάζει
θὰ μπορούσε νὰ μερώσει ὁ Ὀρφείας
μὲ λέξεις!

ΑΡΚΕΤΟ

"Ἐνα φύλλο πενταδάχτυλο
ἕνα πεντάκτινο ἀστέρι
καὶ τὸ δικό μου χέρι
ποὺ δὲν εἶναι ἀρκετὸ
νὰ λικνιστεῖ στὸν ἄνεμο
κυρίαρχος τῆς νύχτας...

ΑΝΑ BLANDIANA

Ἀπὸ τὴ συλλογὴ: «Stea de prada»

Ἀπόδοση: ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

1

Ι Χ Ν Η Λ Α Σ Ι Α

Ἄνιχνεύω πτυχὲς γυρίζω ἀνάστροφα
 τὰ φύλλα τοῦ χρόνου καταγράφω.
 Σφραγίδες ἀποφάσεις ὑπογραφές.
 Ἐπικυρωμένα στέρεα ὑπεύθυνα.
 Τίποτε δὲν ἦταν ἀσήμαντο
 μάταιο ξένο περιττό.
 Ὅλα εἶχαν μιὰ πρώτη θέση
 στὴ δική τους τὴν ὥρα.
 Ἐνα θρόνο στὸ δικό τους περίγραμμα.
 Κέρδος ἦταν κι ὁ χαμένος ἀγώνας.
 Νὰ κεντρίζει τ' ἀρχέγονο κύτταρο.
 Δύναμη καταλύτρα πλάστρα ὀρμή.
 Γιὰ νέο ξεκίνημα.
 Δὲ βρισκόμουν με τοὺς θεατές.
 Ἦμουν με τοὺς ἐργάτες.
 Σ' ὁλονύκτιες ἐξαντλητικὲς ὑπερωρίες.
 Νὰ στεριώσουν τὰ ἐφήμερα
 με τὴν αἴσθησι τοῦ αἰώνιου.
 Ἔργα ζωῆς ταπεινὰ
 Σ' ἐξωκκλησάκια ταπεινὰ
 εὐλαβικὰ κεριὰ ἀναμμένα.

2

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

«Μᾶς μήνυσαν τὰ σπίτια μας»

Ἀρματωθήκανε καὶ πάλι τὸν καῦμό
 καὶ ξεκίνησαν με λάβαρο τὸ δίκιο.
 Στὰ γιορτινὰ ντυμένες ὥρα ἐπίσημη.
 Πορεία μακρινή, πορεία ὀδυνηρή, ἀέναη.

— Ποῦ πᾶτε λυγερές, ποῦ πᾶτε κόρες;
 Ἀσπρόμαλλες γερόντισσες ποῦ πᾶτε;
 Ἐκεῖ ἔναι φίδια καὶ στοιχειὰ
 γεφύρια γκρεμισμένα... ἐκεῖ...

Μᾶς μήνυσαν τὰ σπίτια μας νὰ πᾶμε.
 Νὰ πλύνουμε τὴν καταχνιά, ν' ἀσπρίσουμε.
 Μὲ φύλλα ἐλιάς νὰ τὰ καπνίσουμε
 Νὰ τὰ ραντίσουμε με τ' Ἅγιο Μῦρο.
 Νὰ τὰ στολίσουμε με Λευκαρήτικα
 καὶ με κυπραῖκα κεντήδια.

— Πᾶμε γιὰ τὴν Ἀμμόχωστο, τὴ Λάπηθο,
 τὴ Μόρφου, τὴν Κερύνεια, τὴν Κυθρέα...

Μερόνυχτα ὁ τόπος μᾶς φωνάζει.
Δὲν τὴν ἀκοῦτε κόσμε τὴ φωνή;

Ἀνηφορίστε στὴν κορφὴ τοῦ Δίκιου
διαλαλῆστε το. Μιλῆστε, ποιητές,
μ' ὅποια φωνὴ καὶ μ' ὅση ἔχει ὁ κοθένας.
Τραγούδι μοιρολόϊ ν' ἀκουστεῖ
νὰ γίνει ὁ λόγος φλόγα.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΑΠΟΒΡΑΔΟ Σ' ΕΝΑ ΧΩΡΙΟ

Ἀλλάζουν θωριά τὰ βουνοκόρφια στοῦ ἡλιογερμοῦ
τὰ στερνὰ φιλήματα
καὶ στὴ φυλλωσιὰ τῆς μελικοκιᾶς
ξεσπάει ὁ γκιώνης σὲ θρηνητικὲς ἐλεγείες
Ἀνάλαφρο ξετυλίγεται τοῦ θραδιοῦ τὸ δίχτυ στὶς λιγοστὲς
στέγες τὶς σκορπισμένες στὰ λιόδεντρα καὶ στὶς λυγαριὲς
κι ἡ δροσοῦλα καθίζει ἀπαλὰ στὰ ὀργώματα
καὶ στὴ χλωρασιὰ τοῦ ἡμερου κάμπου
Λιγοθυμáει στὴ στεναδιὰ μὲ τὰ πλατάνια
τ' ἀχολοὶ τῶν θραδιασμένων κουδουνιῶν
κι ἔρχονται ἀπ' τὶς ὀχθιὲς καὶ τὰ θυράγγια
τῶν θατράχων τὰ εὐτυχισμένα κοάσματα
Γοργὲς οἱ τροχιὲς τοῦ νυχτωμένου ξεφτεριοῦ
στ' ἀπόμακρα οὐρανοδρόμια
κι ἡ ραθυμιὰ κάποιου γαυγίσματος
ἀργοσβῆνει στῆς νυχτιᾶς τὰ παράπλαγα
Στὴν ξύλινη περασιὰ τοῦ ποταμοῦ ἰδρωκοπάει
ἀπ' τὸ ζαλίκωμα μιὰ μισοκαιρισμένη ὑπαρξη
καὶ δυὸ παιδάκια παίρνουν τὴ στράτα τοῦ γυρισμοῦ
παρατώντας στ' ἀκροπόταμο
τὰ τενεκεδένια καραβάνια τῶν ὀνείρων τους
Στεγνωμένοι οἱ ξωμάχοι ἀπ' τῆς μέρας τὸν κάματο
σκουπίζοντας τὶς λιόσκαφτες ρυτίδες τους
στοῦ ἀπόδειπνου τὸ ληθάργωμα
ἔγειραν νὰ λαγοκοιμίσουν τὶς ἔγνοιες τους
ἔσπρωξαν καὶ πάλι μ' ἀγκομαχητὸ μιὰ μέρα ἴδια
σὰν ὅλες τὶς ἄλλες
μὲ ποιά ἄραγε ἀπαντοχὴ καὶ ποιά ὄνειρα
στὸ φτωχικὸ τους μαξιλάρι;
Τοῦ ποταμοῦ τὸ ἡδονικὸ ρόχθισμα καὶ τ' ἀηδονιῶν ἡ λυγμοαλιὰ
μελωδίζουν τὸν ὕπνο τους
κι ἡ μυροβολιὰ ἀπ' τ' ἀγιόκλημα καὶ τοὺς λεμονανθοὺς
ἀρωματίζει τὴ θαρὰ ἀνασεμιὰ τους.

ΝΙΚΟΣ Β. ΚΑΡΑΤΖΕΝΗΣ

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΡΗΓΑ*

Γιὰ στερνὴ μου φορὰ τὴν πατρίδα θωρῶ·
τὶς χορδὲς τώρα αὐτὲς σιγανὰ τὶς χτυπῶ,
τὸ τραγούδι νὰ πῶ ποὺ δὲν εἶν' χαρωπὸ,
ὦ Ἑλλάδα, πατρίδα, σὲ ἀποχαιρετῶ!

Γιὰ στερνὴ μου φορὰ τὶς ἀκτέες σου κοιτῶ·
κι ἂν στοὺς κάμπους σου πιά δὲν μπορῶ νὰ πατῶ,
ἡ στερνὴ μου βουλὴ γιὰ τὴ δόξα μιλεῖ
κι ἡ στερνὴ μου πνοὴ τ' ὄνομά σου καλεῖ!

Κι ἂν τὰ χεῖλη αὐτὰ θὰ σωπάσουνε πιά,
τὸ τραγούδι θὰ πῶ ποὺ κρατῶ στὴν καρδιά·
λεύτερη ἡ ψυχὴ, κι ἂν πιά σκόνη γινῶ,
ὦ Ἑλλάδα, πατρίδα, σὲ ἀποχαιρετῶ!

Γιὰ τὸ θάνατο τώρα ξεκινῶ ἐγὼ πιά,
ἀλλὰ πίσω ἔχω σπείρει τὴ γλυκιὰ Λευτεριά·
ἡ φωνὴ της θὰ ἤχεϊ μέχρι τὸν οὐρανό,
πάνω μου σὰ διαθεῖ μὲ ποδάρι γοργό.

Τὰ θουνὰ τοῦ Σουλίου μακριὰ τὰ θωρῶ
καὶ ἐκεῖνα σὲ μὲ πῶς μιλοῦνε θαρρῶ·
στοῦ λαμπροῦ Μαραθῶνα τὸν κάμπο μιλῶ
καὶ αὐτὸς μοῦ ἀπαντᾷ, ὅπως κάποιον καιρό!

Καὶ καθὼς στὸ στερνό μου ταξίδι τραβῶ,
βλέπω κάτι παιδάκια ποὺ παίζουν κρυφτό·
μὲ φωνὴ χαρωπὴ λέει ἕνα: «Νά, νά!»
δείχνοντάς μου τῶν Θερμοπυλῶν τὰ στενά.

Τοὺς ξωμάχους γροικῶ νὰ περνοῦν βιαστικά,
μὲ περήφανα στήθη, φλογερὴ τὴ ματιὰ
κι ὄρκο παίρνω γιὰ τελευταία φορὰ,
ὦ Ἑλλάδα πατρίδα, θά 'σαι λεύτερη πιά!

Τίποτε ἄλλο! Τὴ λύρα κάτω πετῶ,
τὶς χορδὲς τῆς ἀφήνω βουβὲς καὶ τὶς σπῶ,
τὸ τραγούδι τῶν σκλάβων νὰ μὴν ἀκουστεῖ
σὲ μιὰ χώρα ποὺ ἦταν κάποτε ξακουστή.

Βλέπω μπρός μου ἐδῶ τὸν μπαλτά κοφτερό·
τοῦ θανάτου τὸ πλῆγμα τώρα πιά καρτερῶ,
μὰ τὰ χεῖλη θὰ ποῦν ὕμνο στὴ Λευτεριά,
ὦ Ἑλλάδα, πατρίδα, ἔχε γειά, ἔχε γειά!

Τὸ κεφάλι του σκύβει — πατριώτη καμάρι —
καὶ τὸ σῶμα του πέφτει στὴ βουβὴ δίπλα λύρα·
οἱ ψυχὲς καὶ τῶν δύο φτερουγίζοντας φύγαν,
βουβὲς πιά οἱ χορδές, ἄψυχο τὸ κουφάρι!...

ELIZABETH BARRET BROWNING (1806 - 1861)

Μετάφραση: ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

* Στὸν Λέανδρο Βρανούση ποὺ μᾶς ἀνάστησε τὸ Ρήγα.

ΟΙ ΛΙΓΟΙ

Ευλίμενη χώρα ή χώρα μου.
Γεμάτη φεγγάρια και ήλιους
μιμείται κινήσεις μαγνητισμένη.

Εύλαλοι οί κατοικοῦντες τὴ χώρα μου
διαπιστώσεις θρηνωδῶν καθημερινές
εὐμενεῖς στοὺς ἑαυτοὺς τους. Δυσμενεῖς γιὰ τοὺς ἄλλους.
Λησμονήσαν τὸν διαυγῆ λόγο τῶν προγόνων.

Εὐκαμπτοι κατὰ καιροῦς. Δύσκαμπτοι ἄλλοτε.
Εὐκαυστοι καὶ εὐκολογέλαστοι
πηγαίνουνυ στὸ παράθυρο μόνο γιὰ νὰ τὸ κλείσουν.
Ποτὲ δὲν κυττάζουν ἔξω.

Ἑρωτικοὶ τόνοι τὰ θέματα δὲν γεμίζουν.
Ζωὴ στὰ ἀντικείμενα δὲν ξαναδίνουν.
Ρωτοῦν, ἀλλὰ δὲν περιμένουν ἀπαντήσεις.
Γερόντων χώρα ή χώρα μου.

Ἐπιθήτορες ἀνεγκέφαλοι μηχανόβιοι
ἀναμένουν τίς εὐκαιρίες τοῦ σήμερα
ἀγνοῶντας τὸ μέλλον, λησμονῶντας τὸ παρελθόν.
Φανατικοί, γι' αὐτὸ τυφλοὶ οἱ περισσότεροι.

Ἐπευφημοῦντες τὴν ἀνοδο τοῦ ὀμιλητῆ τῆς πλατείας
εἶναι πανέτοιμοι καὶ γιὰ τὴν πτώση του.
Δύσπιστοι στὰ ἔτοιμα σχήματα οἱ λίγοι, ἀναζητοῦν.

Οἱ λίγοι, φῶς γιὰ νὰ ἰδοῦμε καλύτερα.

ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ ΣΠΥΡΟΣ

ΕΝΑ ΓΑΡΥΦΑΛΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΝΑ

Θά σέ γυρίσω στὸ παιδικό μου δωμάτιο
νὰ δεῖς ποιοὶ θεοὶ μὲ μεγάλωσαν
μὲ ἥλιους καὶ μὲ σημαῖες
σὲ μιὰν ἀγαπημένη μουσικὴ
ποὺ ὥς νὰ σοῦ τὴν πῶ γίνεται ἔρωτας
κι ἀνάθει τὰ δάχτυλά μου.
Θά σοῦ πῶ τί λογιῆς ὄνειρα ἔρῃκα
δουλεμένα μὲ τὴ λάσπη
κι ἔσκυψα καὶ τὰ σύναξα
γιὰ νὰ σοῦ τὰ φυλάξω
ὅταν θ' ἀνοίγες τὰ μάτια.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΧΡ. ΠΕΡΔΙΚΟΥΛΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ο ΚΟΥΡΟΣ

‘Ο Κουῖρος ἀδιαφορεῖ — ἀλλά, σημαίνει.

Τώρα, τὸ ρῖγος τῆς ἀφῆς σιγεῖ καὶ τὸ αἰνίγμα θάλλει στὸ μυστήριό του. ‘Υποχωρεῖ, παντοῦ, ἓνας ἄνεμος διάφανος, παρθενικὸς κι ἀνέγγιχτος, καὶ τὰ χρώματα οὔτε κυματίζουν οὔτε ἀντηχοῦν στ’ ὄνομά του.

‘Επάνω στὰ ὄρια τοῦ περιγράμματός του, σ’ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἀφῆ του, ὅπου ὁ κόσμος ὁλόκληρος ἐμίλησε καὶ πάγωσε τὰ μῆνυμά του, τὸ δὴν στέκεται καὶ ἀπορεῖ. Εἶναι πλέον ἐδῶ. ‘Ο ὄρθιος καὶ ὁ μόνος. Καὶ ὅ,τι ἔρχεται ἀπὸ τὸ μέγα βάθος τοῦ κενοῦ, ἔρχεται γιὰ νὰ τὸν συναντήσῃ.

‘Αὐλὴ αὖρα καὶ κρύσταλλο πὺ δὲν περιέχει καὶ δὲν ἀντανakλᾷ. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ τυφλὸ καὶ μαζὶ ὁξύ· νὰ βλέπει χωρὶς νὰ καταλαβαίνει καὶ νὰ καταλαβαίνει χωρὶς νὰ βλέπει. Αὐτὸ πὺ τῶρα ἐκτείνεται καὶ ὀλισθαίνει, ἐκτείνεται διαρκῶς καὶ διαρκῶς ὀλισθαίνει. ‘Η ἀπάντησις ἀφανίζεται στὸ ἀσυντέλεστο καὶ τὸ ἄνθος τῆς ἀπουσίας ἀκίνητῃ ἄδρεπτο καὶ ἀπαστράπτων, ζοφερὸ καὶ δυσχεῖμερο — ἀκατανόητο.

‘Η ἀπορία τοῦ ὄντος, οπασμὸς καὶ δόνησις τοῦ ἀπροχώρητου, τῆς νόησις πὺ ἀδυνατεῖ νὰ διεισδύσῃ ἄλλο, χαίνει τὸ ρῆγμα τῆς ἐδῶ κι ἐντός: ‘Επάνω στὰ ὄρια τῆς ἀφῆς του καὶ μέσα στὸ κεφάλι του.

‘Αλλά, τὸ δὴν ἀρχίζει τώρα. Γεννιέται μόλις. Τὸ μυστικὸ ράγισε καὶ τὸ πολῦτιμο ἀναθῶσκει μὲ τὴν ἀνείπωτὴ λέξη του. Στὸ ἀχανὲς καὶ στὸ ἀπαγορευμένο, στὸ πρῶτο καὶ στὸ τελευταῖο, στὸ παράξενο, ἀναδύεται, τώρα, τὸ περήφανο ἀνάστημα τοῦ ὄντος πὺ ὑπερπύδῃσεν τὸν ἴσκιό του καὶ καλεῖται, πιά, νὰ ὑφίσταται καὶ νὰ ἐννοεῖ ἐδῶ, ἀκριβῶς, ὅπου τὸ φῶς τίποτε δὲν ὀρίζει κι ἀπὸ τίποτε δὲν ὀρίζεται.

Τὸ δὴν δοκιμάστηκε καὶ νίκησε. ‘Εξῆλθε. Καὶδὲ θὰ ζεῖ ἀπλῶς. Θὰ ἐπιζεῖ ὡς πνεῦμα ἐκέφρον καὶ νοῆμον, ‘Αρνήθηκε τὴν πόλιν καὶ τὸ πλῆθος κι ἀναχώρησε πέρα. Στὸ ἐκτός τῶν τειχῶν. ‘Ανέουρε τὸ ἄκραντο καὶ τὸ κρυμμένο. Καὶ τοῦ χάρισε τὴ δύναμιν τὴν ἀνήκουστη. Τὸ ἔκαμε μέταλλο καὶ ἡχεῖο μαγικό· κύμβαλο πὺ ἀντηχεῖ στὴν ἄπνοια χωρὶς νὰ κρούεται, γιὰ νὰ σημαίνεται τὸ πρωτοφανές: “Οτι τὸ δὴν κέρδισε τὸν ἑαυτὸ του κι ἀποσύρεται.

‘Η ὁδὸς τοῦ Κυρίου. ‘Ο Κύριος πὺ τῶρα, τώρα μόλις ἀρχίζει. Τὸ δὴν βρίσκεται. ‘Εχει, γιὰ πρώτη φορά, αὐτὸ πὺ μόνον μπορεῖ νὰ ἔχει. Τὰ πέλματά του. Χῶρο, Τὸν ἅγιό καὶ μοναδικό τους χῶρο.

Τὸ χέρι του στέκει γυμνὸ, ἐξαγνισμένο καὶ ἀδέσμευτο. Καὶ τὸ χέρι του εἶναι ἔτοιμο νὰ «πράξῃ». Νὰ ἱστορήσῃ. Νὰ ἱστορήσῃ τί καὶ πῶς; ‘Επιτέλους: Αὐτὸ πὺ μὲ ὅλες τὰς ἀγρύπνιες καὶ μὲ ὅλα τὰ βάσανα τῶν μαρτύρων κατέκτησε καὶ δάμασε. Τὰ ὄρια τῶν πελμάτων του. Καὶ νὰ τὰ ἱστορήσῃ μὲ τὴ σιωπὴν τῆς σιωπῆς του.

Λικνίζεται ἡ δόξα του πάνω ἀπὸ χαράδρες βυθισμένες, θρύψαλλα ὁροσερῶν καὶ τὸ μαρτυρικὸ του φῶς περνᾷ ὅλα τὰ σύνορα καὶ λάμπει.

Τὸ χέρι τοῦ τέλειωσε. Δούλεψε κι ἐργάστηκε καὶ τὸν ὁδήγησεν ἐδῶ.

Στὸ ξέφωτο τοῦ ἀπροχώρητου. Ἀποτίναξε τὴ λάσπη καὶ τὴ λήθη της. Καὶ τὸ ὄν ἀνέβηκε. Καὶ τώρα, τὸ καθαρὸ περίγραμμα, ἡ ἀσπλη ἀφή ποὺ ἄγγιξε, ἔνοιωσε καὶ ξέρει, τοῦ μαθαίνουν τὸ ἀληθινό: "Ὅτι ὀρίζεις τόσο ἀκριβῶς, ὅσον ἀκριβῶς ἀρνέισαι νὰ ὀρίζεις. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ὀρίζεις πιά, πρέπει νὰ ἐξαντλήσεις, πρῶτα, ὁλόκληρη τὴ γλώσσα σου μὲ ὅλους τοὺς ὀρισμούς της.

Τὸ ὄν ὑπάρχει καὶ ἄρχει. Φωτίζεται ἀπὸ τὸ σκότος καὶ σκοτεινιάζει ἀπὸ τὸ φῶς. Ἀφυπνίζεται μέσα στὸ ἴδιο τὸ παράξενο καὶ ἀπερίγραπτο. Ξυπνάει τ' ὄνειρο ἐνώπιόν του καὶ τὰ ὁράματα τῶν ἱσκιῶν καίγονται δίχως πῦρ.

Τὸ ὄν διαισθάνεται τὸ ἀπόρητο. Ψύχεται ὁλόκληρο μέσα στὴν ἀπορία του· ἀκέραιο καὶ συμπαγὲς ν' ἀκούει μάνο τὸ κενὸ καὶ νὰ μὴν ἀπαντᾷ. Ἡ μοῖρα τῆς ὁδοπορίας, τὰ ἴχνη τῶν καιρῶν καὶ ἡ ἔρημος ἡ ἀπάτητη τοῦ χρόνου, παίρνουν νόημα· τὸ νόημά τους.

Πνέει πάντα ὁ ἄδειος ἄνεμος· ὁ διάφανος. Καὶ τὸ λάλον ὕδωρ δὲν εἶναι λάλον. Τυφλώνει τὴ φωνή του κι ὁ Ἄδης ἀνεμίζει τὰ συντρίμια της. Μπορεῖς νὰ ἐννοήσεις — ἀλλὰ, μπορεῖς νὰ ἐννοήσεις μόνο τὴν ἀπορία σου, ἀπορῶντας ὡς τὴ συντέλεια τοῦ αἱματός σου. Καὶ φτάνεις ν' ἀπορεῖς, ὅταν ἐγκαίρως ἀκοῦς τὸ σῆμα καὶ τὸ ρῖγος τῆς ἀφῆς, ἀποσύρεται στὴν ἄκρη, στὴν ἄκρη σου, βλέπεις καὶ ἀρκεῖσαι μόνο ν' ἀπορεῖς.

Ὁ Κοῦρος, τὸ ὄν τὸ παντοδύναμο καὶ τὸ σοφὸ, ὑψώνεται τώρα ἐδῶ κι ἀφήνει τὸ βλέμμα του νὰ βασιλεύει. Μειδιᾷ βεβαιωμένος. Καὶ δὲν ἀναμένει. Οἱ φωνὲς συντρίβονται στὰ ὄρθια πόδια του καὶ τὸ δρεπάνι τοῦ ματιοῦ του θερίζει τὶς εἰκόνες.

Ὁ,τι πλέον ἐδῶ, ἀπὸ τὸν πανικὸ τοῦ δολεύνοντος χεριοῦ κι ἀπὸ τοῦ λευτερωμένου χεριοῦ τὸ θρίαμβο γεννιέται, ὅ,τι ἀπὸ τὴ λόγχη τοῦ ἀφυπνισμένου μυαλοῦ καὶ τὴν ἐκλαμψη αὐτῆς τῆς λόγχης φωτίζεται, γεννιέται καὶ φωτίζεται ὡς μόνος Βασιλεὺς. Ὁ Αὐτοκράτωρ ποὺ ἀρνέεται καθετὶ τὸ κίβδηλο καὶ τὸ μεταχειρισμένο, τοὺς ὁπαδούς καὶ τὰ βασίλεια, τὸ πλῆθος καὶ τὶς ἰαχές του, καὶ περνάει ἀπέναντι: Σ' ἐκεῖνο ποὺ ὄντως τοῦ ἀνήκει. Στὸ ἄδειο.

Ὁ Αὐτοκράτωρ εἶναι αὐτός. Τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ὠμέγα. Ὁ Ἕνας ποὺ κατάλαβε τὴ χίμαιρα κι ἐγκατέλειψε τὸ μάταιο παιχνίδι της. Δὲν ἔχει ὄνομα. Δὲν τὸ χρειάζεται. Ἀποστρέφεται τὶς κλήσεις καὶ ὅσους τὸν καλοῦν. Εἶναι μόνος του. Ὁ μόνος. Καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξηγήσει. Ξέρει. Ἀναδύθηκε ἐδῶ, στὴν ἄκρη του, ὅχι γιὰ νὰ κηρύξει — ἀλλὰ, γιὰ νὰ σωπάσει.

Ἄκουσε τὴ φωνή του νὰ καταρρέει ξαφνικά· ξαφνικὰ νὰ διαμελίζεται, μέσα στὸ φλύαρο καὶ στὸ πρόχειρο τῶν ὀνομάτων, καὶ σφράγισε, μονομιᾶς, τὸ στόμα του, καὶ μονομιᾶς ἐσίγησε, γιὰ νὰ κερδίσει ἡ γλώσσα του τὸ ἔντιμο καὶ τὸ ἀκέραιό της.

Εἶναι παγερός; Καίγεται στὸν πυρετό; Ὀνειρεύεται; Μισεῖ; Ἀγαπάει; Τί αἰσθάνεται; Ὑποφέρει;

Ὁ Κοῦρος δὲν ἀποκαλύπτει. Τηρεῖ τὶς ἀποστάσεις καὶ σὲ κρατεῖ στὴ θέση σου. Μακριά του. Τὸν πλησιάζεις κι ἀπομακρύνεται. Δὲν τὸν ἐπηρεάζεις. Σ' ἐπηρεάζει χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκει καν. Δὲν εἶναι μαζί σου πιά. Δὲν εἶναι μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τὸ πλῆθος. Κι αὐτὸ σὲ ἀναστατώνει. Σοῦ προκαλεῖ δέος καὶ συνεχῶς ἀναρωτιέσαι τί συμβαίνει. Σὲ κοιτάζει ἀπὸ παντοῦ καὶ σὲ προσπερνᾷ σὰ νὰ μὴ σὲ βλέπει. Κινεῖ τὴ φαντασία σου, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ τὸ θέλει. Εἶναι πάντα ἔξω ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸ σου· μὰ διαπερνᾷ κι ἐξαντλεῖ τὴν ὄρασή σου.

Ποιὸς εἶναι; Ὁ Κοῦρος εἶναι μάγος. Καίει, κρυφά, τὰ μυστικὰ τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ Θεοῦ τὰ βότανα καὶ σὲ μαγεύει. Ἀνοίγει πανάρχαια πηθάρια,

πιθάρια ἀπὸ σμάλτο καὶ σφυρήλατο ἀσήμι, κρυμμένα στὰ ἔγκατα καὶ στὰ ἄπατα, καὶ ἀνασύρει τὰ φυλαγμένα κείμενα καὶ τὶς σοφὲς εἰκόνες. "Ἦχους καὶ λόγους ποὺ δὲν ἐρμηνεύονται ποτέ· χρώματα ποὺ ποτέ δὲν κυματίζουν. Τὸ ἴδιο τὸ μυστήριον ἀνασύρει. Τοῦ κόσμου τὸν ἀπαράβαστο κώδικα καὶ τοῦ Θεοῦ τὴ γλῶσσα.

Σὲ ὁδηγεῖ μέσα στὰ ὅσια καὶ στὰ ἱερὰ τ' αὐσύλητα, ὅπου τὸ μέταλλο πάλλεται καὶ τὸ ρουμπίνι ἀνθίζει. Καὶ μέσα στὸ πρῶτο δῶμα τοῦ ἄσπλου φωτὸς σὲ ὁδηγεῖ, ὅπου ἡ κόρη ἰέρεια κρατεῖ ψηλά, στὸ τεντωμένο χέρι της, τὸ ἐκτυφλωτικὸ στέμμα τοῦ Κυρίου καὶ ψθυρίζει τὴ μεγάλη προσευχή.

Καὶ τὴν ὥρα ποὺ ξεθάβουν τὸν Χέοπα Φαραῶ καὶ τὸν Φαραῶ Ραμσή καὶ τὴν ὠραία Νεφερτίτη, τὴ βασίλισσα μὲ τὰ μεγάλα, σκοτεινὰ της μάτια, ὁ Κοῦρος γέρνει κρυφά, ἐπάνω στὴν αἰώνια τέφρα καὶ στὴ λησμονιά, καὶ σκορπίζει γύρη ἀπὸ ἄνθη ἐσφορικά. "Αχνη σβησμένων ποταμῶν καὶ τόπων.

'Αλλά, ὁ Κοῦρος ἀρνεῖται νὰ ἐμφανιστεῖ ὁ ἴδιος. Στέκει, ἂν στέκει, ὑπάρχει, ἂν ὑπάρχει, κρυμμένος πάντα, στὰ βάθη τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ τίποτε δὲ μοιράζεται μὲ τοὺς ἄλλους. Διατηρεῖ τὸ πρόσωπό του ἀμόλυντο. Καὶ συνεχῶς τὸν πλησιάζεις καὶ ποτέ δὲν τὸν φτάνεις. Εἶν' ἐδῶ, ἐκεῖ, πανταχοῦ παρῶν καὶ ἀπῶν στὴν ἔρημον αὐτῆς τῆς γῆς καὶ στὸ ἀχανὲς τοῦ κόσμου ὅλου. Στὸ πῦρ τῶν ἄστρον καὶ μέσα στὸ ἄδειο.

Δὲν ἔχει, πιά, ἀπαντήσεις. Καὶ δὲν ἀναμένει ἐρωτήσεις. Κατέχει τὸ πολύτιμο. Αὐτὸ ποὺ ἄγγιξε καὶ κατάλαβε: Πὼς ὅταν ἀκόμη ἔχεις ἐρωτήσεις, δὲν ἔχεις ἀκόμη αὐτιά ν' ἀκούσεις. Κι ὅταν πλέον ἔχεις αὐτιά ν' ἀκούσεις, δὲν τὴ χρειάζεσαι τὴν ἀπάντηση. Παραμένεις στὴν ἐρώτηση. "Ὅλα ξαναρχίζουν ἐκεῖ ποὺ τελειώνουν. Κι ἂν ἐπιμένεις ν' ἀπαντᾷς, ἐπιμένεις μόνο νὰ ρωτᾷς.

'Ο Κοῦρος δὲν κατακτᾶται. 'Ο δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ στὸ θρόνο του, εἶναι ἡ ὁδὸς τοῦ ἐνός. 'Ο δεῦτερος δὲ χωρεῖ καὶ τὸ μοναδικὸ ἐξασφαλίζει τὸ χρυσάφι του: Αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ μοναδικότητά του.

'Ο Κοῦρος ἀνέβηκε στὸ ὕψος του, στὸ ὕψος τοῦ ἐνός καὶ πρώτου, καὶ βασιλεύει μέσα στὴν αὐτάρκεια τοῦ ἑαυτοῦ του.

Βλέπει. Τί βλέπει; Μήπως τὸν Θεό; Ποιόν Θεό, ἄραγε, βλέπει; Τὸν 'Ιησοῦ νὰ γέρνει ἐπάνω στὸν Σταυρό του νικημένος; "Ἡ τὸν 'Ιησοῦ νὰ ὑψώνει τὴ ρομφαία του νικητῆς καὶ ὁ ναὸς νὰ σκίζεται στὰ δύο; Μήπως τὸν ξένιο Δία; Τὸν Κρίσνα; Τὸν "Αμμωνα - Ρά; "Ἡ μήπως τὸ ἔρεβος; Τὴν ἄδεια πάχνη τῶν καιρῶν νὰ πέφτει, ἀπὸ ψηλά, καὶ νὰ σκεπάζει μὲ σκοτοδίνη τοὺς ὠκεανούς.

Καὶ τί ἀκούει; Χορωδίες ἀγγέλων νὰ ὑμνοῦν τὸ μέγα θαῦμα; "Ἡ μήπως τὴν ἴδια τὴ σιγὴ καὶ τὸ βαθύ, ἀπαράβαστο μυστήριό της.

'Ο Κοῦρος δὲν εἶναι πιά ἐδῶ. Αὐτὸς ποὺ ἔφτασε τὸ μάτι του, κατέκτησε τὸ μάτι του καὶ κρύβεται μέσα στὴν ὁρασίᾳ του. Ντύνεται τ' ἄμφια τοῦ ἀναχωρητῆ καὶ ἀνέρχεται πᾶμφωτος στὴν ἀπορία του, γιὰ νὰ σημάνει ὅ,τι μόλις τώρα μπορεῖ νὰ σημανθεῖ: Τὸ αἶνιγμα. Συνθέτει τὴ φούγκα του καὶ ὅλες οἱ φωνὲς ὑποχωροῦν καὶ ἀφανίζονται, γιὰ ν' ἀκουστεῖ ὁ μέγας "Αναξ: "Ἡ σιωπὴ τοῦ ἀνείπωτου.

Κι ἐπάνω στὶς ἀκαταμέτρητες λίμνες τῶν καιρῶν, περνοῦν οἱ σκοτεινοὶ κύκλοι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, χωρὶς τίποτε νὰ φανερώνουν καὶ τίποτε νὰ ἐννοοῦν. Κι ὅποιος ἔμαθε νὰ βλέπει καὶ ν' ἀκούει, ν' ἀγγίζει καὶ νὰ καταλαβαίνει, σέβεται τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά του καὶ ἀποσύρεται στὴν ἄκρη του. 'Αρκεῖται.

85
 Ἀνερίζουν χιλιάδες καμπάνες. Καὶ οἱ φωνές δὲν ἀντηχοῦν τὰ ἴχνη τοὺς.
 Ὁ κόσμος ὅλος σείεται, κρυμμένος πάντα, μέσα στὴν ἄπνοια καὶ στὸ ἀσυντέ-
 λεστο τοῦ χρόνου.

Τὸ φῶς εἶναι νύχτα. Καὶ ἡ νύχτα τοῦ φωτὸς ἀψηλάφητη. Χῶρος - ἄχω-
 ρος καὶ γῆ ἄπατη τοῦ ρητοῦ καὶ τοῦ ἀπόρρητου, ὅπου ὅλα τὰ πουλιὰ τ' οὐ-
 ρανοῦ καθεύδουν τυφλωμένα καὶ ἡ τρισημέστη κουκουβάγια τοῦ ἀπόντος
 ἢ τοῦ παρόντος Θεοῦ φτερουγίζει τὴν ἄλαλη φωνή της.

ΚΥΡΙΕ, ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΣΥ ΠΟΥ ΛΕΙΠΕΙΣ

Πέρασε πιά ὁ καιρὸς
 ποὺ ὄντας πτωχοὶ τῷ πνεύματι
 Σὲ πιστεύαμε, Κύριε
 «ἐν ἀφελότητι καρδίας».
 Ἀραίωσαν οἱ προσευχῆς
 οἱ κατευθυνόμενες ὡς θυμίαμα
 κατενώπιόν Σου.
 Λιγότεψαν καὶ οἱ λατρεύοντές Σε
 ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ.

Τώρα, Κύριε,
 Σ' ἐξερευνοῦμε μὲ τὴν ἐγκεφαλικὴ δύναμη
 τῶν νευρῶνων μας
 ἀντικαθιστώντας τὸ Λόγο Σου
 μὲ χημικὲς ἀντιδράσεις
 καὶ ἐξισώσεις τοῦ διαφορικοῦ λογισμοῦ...

Τώρα
 Μετῶμε τίς θεῖες Σου ιδιότητες
 μὲ Kilogram,
 Milimetr
 Amber
 καὶ Desibel.

Τὰ κεφάλια μας πετσίᾳ φουσκωμένα
 Ἀπὸ γνώση
 καὶ οἱ καρδιὲς ἄδειες ἀπὸ πίστη
 Γεμάτες ρωγμὲς καὶ
 κατάργματα μὴ ἀνατάξιμα.
 «Μετῶμε τώρα τὴ ζωὴ μας μὲ τὰ κουταλάκια τοῦ καφέ»
 καὶ παραδέρνουμε
 Στὸ βόγγο τῆς ἀθύσου
 ἐγκλωτισμένοι στὸ ψεῦδος
 πλανῶντες καὶ πλανώμενοι.
 Κύριε,
 Δὲν εἶναι Ἐσὺ ποὺ λείπεις
 Ἐμεῖς λείπουμε ἀπὸ Σένα
 καὶ μᾶς λείπεις...

1

Ο ΖΑΧΑΡΙΑΣ

Φίλε μου.
Αὐτὴ ἡ μοναξιά εἶναι δική σου.
Μόνο
Προσπάθησε νὰ μὴν τὴν πικραίνεις
"Ἐτσι
καθὼς περνᾶνε τὰ χρόνια
"Ἐπειτα τὸ ὥραριο, κυρίως
στὰ βραδυνὰ
'Ανήκει στὴν ἐπαρχία μας.

2

ΠΑΡΟΥΣΙΕΣ

Φυσικὰ αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς
σκιές μετ' παιχνίδια
μ' ὄνειρα
καὶ μετ' τὸν χρόνον νὰ παίζει
τὸ μικρὸ φεγγάρι τῆς γειτονιάς
τὸ πρωῒνὸ κάποιας ἀσάλευτης
ἡλιαχτίδας.
Πρόκειται γιὰ ἓνα ἀτομικὸ
ἡμερολόγιο
τελειωμένα φύλλα καὶ ἔρπουσα πικρία
ἔτσι χωρὶς λόγο.

3

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ

"Αμοιρὴ Γρηά.
Δὲν πρόλαβες νὰ λαχταρίσεις
στὴν καινούργια γέννα.
"Ἐφαχνες γιὰ ἓνα ἀγόρι. Τὸν Μιχάλη.
Ρωτοῦσες τὰ παιδιά, τοὺς στρατιῶτες
ἀκόμα καὶ κεῖνον τὸ Δεκέμβρη μῆνα.
Τὸν εἶδα, ναί, ναί προχθές
σ' ἓνα δρόμο τῆς Ἀθήνας — ἔμοιαζε!!!
"Ὅμως δὲν ἔχω πρόχειρη τὴ διεύθυνσή σου
Γρηούλα μου, πεθαμένη, βασανισμένη.
Βλέπεις, τὰ περιστέρια μας ἔφυγαν ἀπ' τὴ γειτονιά
ρῆμαξαν στὶς φυλακὲς καὶ στὶς κρυψῶνες.

4

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ

Γιὰ τὶς φωτογραφίες μου
ἀνησυχῶ.

Δὲν ἔχω καμμία ἀντίρρηση
 στὸ θάνατο καὶ στὸν τρόπο
 τῆς ταφῆς
 ὅμως αὐτὴ τὴ δεύτερη ὀρφάνια
 δὲν τὴν ἀντέχω.

5

Ο ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΟΣ

Ἦραϊος ὁ φίλος μου ὁ Α.
Ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὸ
ἴδιο πρόσωπο.

Πιστὸς -
ἔσμιζαν κάποια στιγμή
κι ἀγκαλιόσθηκαν
χρωματίζοντας τόσο ἀπόκοσμα
τὸ σχῆμα
ἀπὸ τὸ δειλινὸ τῆς πόλης
καὶ τὴς ὥρες π' ἀναστέναζαν
Μὰ γιὰ τὸν θάνατό του μιλαίμε.

ΜΑΝ. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

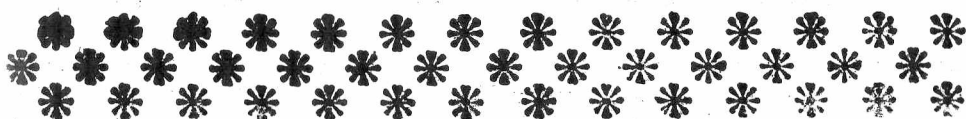
H Z O H

Η ζων είναι ασύγκριτα πιο ακριβή
 απ' όσο την κοστολογούμε στο καθημερινό χρηματιστήριο
 της νοθείας
 κι ασύλληπτα πιο θεσπέσια
 απ' όλα τα όνειρα που σχεδιάζουμε πάνω στους χαρταε-
 τούς-μας —
 Το χρυσόμαλλο δέρας στέκει ψηλά κι οι αργο-
 νάφτες φτννοί —
 Η Κολχίδα είναι το βασίλειο που φυλάει το μυστικό
 στα άδυστα της φρονιμάδας —

Όταν η κλεψύδρα εξαντληθεί
και το ποτάμι ξέπνοο την κοίτη-του αφήνει
ίσως εκείνη την ύστερη στιγμή
σαν αστραπή το μάτι-μας συλλάβει τη θλίψη από την
όψη της θεόμορφης
ίσως εκείνη τη στιγμή στ' αφτιά-μας φτάσει κάποιο
θρόισμα απ' το λυγμο-της —

Τότε, αλλά πολύ σπάνια, καταλαβαίνουμε
 πόσο γελασμένοι σταθήκαμε
 τότε θα δούμε τα όρνια απο του παραλογισμού το κά-
 στρο
 να συνοδεύουνε την αμυαλία-μας
 με τους τελεφταίους κρωγμούς της φοβερής λοιδορίας

ΜΕΣΕΒΡΙΝΟΣ

ΥΠΑΤΙΑΣ ΔΕΛΗ*

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΤΗΣ ΒΡΟΧΗΣ

(διήγημα)

Πρώτη παραλλαγή

"Ελα ν' ανάψουμε φωτιά, την πρώτη φωτιά της χρονιάς.

Ρίξε στο τζάκι κουκουνάρια νά μωσχοβολήσει ή κάμαρα ρετσίνοι και κόίτα τη φλόγα νά ζωγραφίζει τον κόκκινο χορό της στους τοίχους, στα πρόσωπα, στα χέρια.

Δυναμώνει όσο πάει ή βροχή και φουντώνει μέσα μου ή θλίψη.

Τί νάναι άραγε ή αγωνία αυτή που μου κόβει την αναπνοή μόλις ξεσπάσουν τὰ πρωτοδρόχια;

Δέν είναι ή γλυκερή μελαγχολία του ποιητή «Βρέχει μές στην καρδιά μου...», ούτε πάλι εκείνο τὸ κάτι «πού δέν είναι πόνος, μόνο μοιάζει με τή θλίψη όσο ή ομίχλη με τή βροχή».

Αυτό είναι ένας ύπουλος φόβος, που μου γλιστράει μές στην ψυχή, ένα δέος γεμάτο μυστήριο...

Ποιο κοιμισμένο τέλμα ν' αναταράζει έντός μου πέφτοντας ή κρύα σταλαματιά της βροχής; Τρίζει στο τζάκι χαρούμενη ή φωτιά, όμως εγώ νιώθω τὸ παγωμένο χέρι του φόβου νά σφίγγει τήν καρδιά μου και μιὰ ανατριχίλα περνά ως τήν άκρια των δακτύλων μου που μυρμηγκιάζουν. "Ετσι θ' αναρριγοῦσε στή λασπένια καλύβα του ὁ πρόγονός μου, εκεί πλάι στο ποτάμι, στο ξέφωτο του μαύρου δάσους, όταν μιάν αυγή, αντίς τὸν Θεό που φωτάει και ζεσταίνει, λύσσαξε στα έπουράνια, ντυμένος σύννεφα και φλόγα, ο δαίμονας των νερών.

Οὐ, οὐ, οὐ αντιλαλῶνε τ' άγρίμια του λόγγου. Και γεμίζει ὁ κόσμος τρομάζεπετιέται τὸ φίδι της φωτιάς.

Οὐ, οὐ, οὐ αντιλαλῶσε τ' άγρίμια του λόγγου. Και γεμίζει ὁ κόσμος τρομάρα. Κι άπάνω άπ' όλα ή χλαπαταγή του νερού.

Τὰ σαγόνια μου χτυποῦνε. Παραμερίζω τὰ μουσκεμένα μαλλιά που κατεβαίνοντας στο στενό άγριμίσιο μου μέτωπο μου σκεπάζουν τὰ μάτια. Που νάναι ή μάνα μου; Πάω και λουφάζω πλάι της.

Τὸ στοιχειό του ποταμού μάνιασε κι εκείνο. Θολό και γεμάτο έχθρα, φουσκώνει δλοένα, ανεβαίνει νά μᾶς καταπιεί κι άγκαλιάζεται με τὸ νερό που πέφτει άπό ψηλά.

Πάει τὸ καλύδι μας! Τὸ συνεπήρε τὸ ρέμα, έσμιξε πάλι με τή λάσπη που τῶχαμε φκιαγμένο!

Άκούω τή μάνα μου νά σκληρίζει. Πατώ κι εγώ ένα άγριο οὐρλιασμα σαν του τσακαλιού τις νύχτες με τὸ φεγγάρι. "Ενα χέρι με τραβάει σαν πήγαινα νά δουλιάζω. Πηλαλῶμε λαχανιασμένοι κάτω άπ' τή μπόρα. Τὸ γυμνό μας κορμί τὸ δέρνουν άπανωτές οί καμτσικιές της βροχής. Τὰ μπράτσα μου άγκαλιάζουν ένα

* Προσφορά στην «Η.Ε.» της Τατιάνας Σταύρου (άδελφής του Χρ. Δελή).

μαῦρο κορμό. Χέρια καὶ πόδια σέρνονται στὴν ἄγρια φλούδα του. Νᾶναι σκαρφαλωμένη στὴν κορφή. Κρυμμένη στὴ φυλλωσιά, πού σταζοβολᾷ, ἀκούω στὰ πόδια μου κάτω νὰ θοιζεῖ ἄγρι ἀπὸ νερό. Ἄπ' τὰ μελανιασμένα μου χεῖλη ξεφεύγει ἓνα παράπονο, μὴ ἱκεσία: Ἄχ! πότε θὰ ξαναφανεῖ ὁ χρυσοῦς θεὸς νὰ σκοτώσει τὸ δράκο πού ξαπολάει τὰ νερά!

Δεύτερη παραλλαγή

Μὲ τὸ μέτωπο ἀκουμπισμένο στὸ τζάμι, κοιτάζουμε τὸ δρόμο. Ἐρημιὰ καὶ βροχή! Ποιὸς εἶναι τρελλὸς τέτοιαν ὥρα, μ' αὐτὴ τὴ νεροποντὴ, νὰ τριγυρνᾷ στοὺς ἀνηφορικὸς δρόμους τοῦ χωριοῦ;

Ὡς καὶ τὸ μπακαλάκι, πού μ' ἓνα σακκὶ στὸ κεφάλι ἀντὶς γιὰ ὀμπρέλα μοιράζει τὸ καθετὶ στὰ σπίτια τοῦ κόσμου, φοβήθηκε κι ἐκεῖνο καὶ τραβήχθηκε.

Δὲν ἔχουμε πιά τίποτε νὰ ποῦμε! Στὴ μέση τῆς κάμαρας τὸ καλοτριμμένο μπρούντζινο μαγκάλι μὲ λίγη φωτιά καὶ πολλή στάχτη. Στὸ μιντέρι ἡ μάνα μας σκύβει στ' ἀτέλειωτα μπαλώματά της καὶ ὁ νοῦς της τρέχει ποιὸς ξέρεי ποῦ.

— Κατέβηκε τὸ Σέλι, λέει ὁ μικρότερος. Καταμειστής τοῦ καλντιριμιοῦ μαζεύονται τὰ νερά, πού στραγγίζουν ἀπὸ τὸ βουνό. Τώρα, ἀπὸ τὴν πολλὴ βροχή, τρέχουνε μὲ βοή σὲ πλατὺ κοκκινωπὸ ρυάκι.

— Νὰ μποροῦσα νὰ βγῶ, λέει πάλι ὁ μικρότερος, νὰ ρίξω ἓναν ἄδειο τενεκεῖ στὰ νερά. Νὰ τὸν ἴδεις πῶς θὰ χοροπηδᾷ σὰ μεθυσμένος, θὰ βροντᾷ πάνω στὶς πέτρες καὶ δὲ θὰ τοῦ κάνει καρδιά νὰ κατεβεῖ νὰ πέσει στὴ θάλασσα.

Ὅμως ἔξω δρέχει γερὰ καὶ πῶς νὰ βγεῖ;

Τὸ σκοτάδι πλακώνει πρὶν τὴν ὥρα του. Ἡ μάνα ἀνάβει τὴ λάμπα. Πάει κι ἔρχεται ἀνήσυχη.

— Θεέ μου! ἀκόμα νὰ φανεῖ; Πῶς ἄργησε σήμερα τόσο!

— Εἶναι μακριὰ τὸ σχολεῖο του; ρωτάει ἡ Ἀννούλα.

— Μακριὰ, πολὺ μακριὰ.

— Πόσο μακριὰ ἀπ' τὰ κυπαρίσσια;

— Πολὺ πιδ μακριὰ. Μιά ὥρα δρόμος καὶ χωρὶς...

Κι ὕστερα πάλι κάτι μουρμουρίζει μονάχη της.

Νά, ἐπιτέλους! Χτυπᾷ ἡ πόρτα. Πετιέται ν' ἀνοίξει κι ἐμεῖς καταπόδι της. Ἡ μικρὴ μαρμαρένια αὐλὴ γεμίζει νερά. Χώνεται ἀπ' τὴ μισάνοιχτη πόρτα ὁ ἀδελφός μας μὲ κατεδασμένο κεφάλι καὶ τινάζει τὸ κασκέτο του πού μούλιασε.

Ἡ μάνα τοῦ τραβάει μὲ κόπο τὸ μανίκι τοῦ παγωφοριοῦ κι ἐγὼ σκύδω καὶ πολεμῶ νὰ τοῦ λύσω τὰ κορδόνια τῶν παπουτσιῶν. Ἐσφίξαν ἀπὸ τὴ λάσπη καὶ μαγγώνουν.

Τώρα ξυπόλητος καὶ μὲ τὸ πουκάμισο πηδάει μέσα στὴ μικρὴ τραπεζαρία, τρέχει ἴσα στὸ μαγκάλι. Κι ἐμεῖς ξοπίσω του.

— Μούσκεψες, παιδί μου.

— Ἄ, μπά! Δὲν εἶναι τίποτε! λέει ἐκεῖνος μὲ κάποια περηφάνεια, ὅμως ἀνεβάζει τὰ πόδια του στὴ φωτιά.

— Χά, χά, χά, ξεκαρδίζεται ἡ Ἀννούλα. Κοίτα τὰ πόδι του. Εἶναι σὰν τὰ χέρια τῆς Ἀγγέλικας τῆς πλύστρας, παπουδιασμένα...

— Ὅλη τὴν ἡμέρα ἦταν βρεγμένα, τῆς λέει. Πῶς θέλεις νᾶναι;

Τὰ φρύδια σμίγουν στὸ γλυκὸ πονεμένο πρόσωπο τῆς μάνας καὶ σκύδει τὸ κεφάλι της.

— Ἄχ, παιδάκι μου!

Μάνα, μαρούλα, τὴ νιώθεις τάχατες τὴ βροχὴ ἐκεῖ πού θρίσκεσαι; Εἶσαι πιά τώρα ἡσυχη; Εἴμαστε ὅλοι καλὰ φυλαγμένοι μέσα στὰ χοντρά μας παγωφόρια.

“Ομως τί κρίνο πού κάνει έξω στὸν κόσμιο! Ποῦ εἶσαι, μίνα, νὰ μᾶς τυλίξεις στὴ ζεστὴ πλατεῖα ἀγκαλιά σου!

Τρίτη παραλλαγή

“Ὡρα νὰ χτυπήσει τὸ κουδούνι. “Ὀμως πῶς θαρροῦνε σήμερα τὰ παιδιὰ μὲ τέτοιον καιρὸ; Στὸ μαρμαρένιο προαύλιο χορεύουν τὰ νερά. Τὰ δένδρα τοῦ κήπου παραδέρνουν σὰ δαιμονισμένα κι οἱ πράσινες φοῦντες τῆς κορφῆς τοὺς σκύδουν καὶ δέρνουν μὲ μανία τὰ τζάμια σὰ νὰ φωνάζουν: «Ἀνοίξτε! Ἀνοίξτε!»

“Ἐλεος! παρακαλοῦνε τὰ λουλούδια καὶ σκύδουν τὸ κεφάλι. Τὰ ἀνθένια μαλλιά γνώρισαν τὴν καταισχύνῃ τῆς λάσπης. Χρυσὲς σταλαματιᾶς τὰ νεράντζια ράντισαν τὴ χλόη. Ἀνάκατα φύλλα, νερά, καρποί, βασιλικοὶ ξερριζωμένοι. Ἐνα πουλὶ κατεβαίνει νὰ ἴδῃ τὸ πρωτόφαντο θέαμα. Δὲ βρίσκει τόπο στεγνὸ νὰ πατήσει. Τρομαγμένο τινάζει τὰ φτερά του καὶ χάνεται. Τὸ γραφεῖο μυρίζει σκοτάδι καὶ ὕγρασία. Κάθομαι καὶ σφαλνῶ τὴν πόρτα. Δὲ βρίσκω ἡσυχία. Θαρρῶ πῶς ἀκούω ξυλιασμένα δάχτυλα νὰ χτυποῦν τὸ τζάμι. Ἐνας στρατὸς ξυπόλητα ποδαράκια πλατσουλίζουν στὰ νερά...

...Ἐκρῦψε τὸ πρόσωπο μέσα στὰ διπλωμένα μπράτσα της, στάθηκε πλάι στὴν ἐξώπορτα καὶ κλαίει μὲ ἀναφυλλητά.

— Ἐσὺ εἶσαι, Ἀργυρούλα; Τί ἔχεις καὶ κλαῖς;

Τὰ ἀναφυλλητά γίνονται πιδ γοερά.

— Μπᾶ! Καὶ τί χάγια εἶν’ αὐτά;

Τὰ πόδια ἴσαμε τὸ γόνατο εἶναι πνιγμένα στὴ λάσπη! Ἀμ’ ἡ ὥραία ποδιὰ ποὺ τῆς χάρισε ἡ «Φιλόπτωχος» στίς γιορτές, νάτηνε κι ἐκεῖνη ἓνα λαμπερὸ κουρέλι.

Ἀνασηκώνω τὸ σκυμμένο σγουρὸ κεφάλι. Νερά καὶ δάκρυα στάζουν πάνω στὰ χέρια μου. Στὸ κόκκινο προσωπάκι ζωγραφίστηκαν οἱ λασπωμένες φούχτες. Καταλαβαίνω.

— Μὴν κλαῖς! Ἡ παιδονόμα θὰ σοῦ ξεπλύνει τὴν ποδιὰ καὶ θὰ λάμπει πάλι ὅπως γτὲς ποὺ τὴν πρωτοφόρεσες.

Μιὰ ἀστραπὴ ἐλπίδας περνάει μὲς στὰ μάτια ποὺ πρήστηκαν ἀπὸ τὸ κλάμα.

— Ἐλα, πᾶμε νὰ στεγνώσεις. Γλίστρητες. Σοῦφυγε τὸ τσόκαρο; Ἦταν πολὺ μεγάλο, θέβαινα. Ἦταν τῆς Μαρίας σας. Καὶ γιατί δὲ θάρθει ἡ Μαρία σας στὸ σχολεῖο σήμερα; Φοδῆθηκε τὴ βροχή; Ὁχι; Ἐμεινε σπῖτι νὰ βαστάει τὸ μωρὸ γιατί ἡ μίνα πάει στὴν πλύση...

Ἐαφνικὰ τὰ μάτια ξανατρέχουν. Καὶ τὸ τετράδιο ποὺ πασαλείφτηκε λάσπες; Καὶ τὸ μολύδι ποὺ χάθηκε;

Πῶς θὰ στεγνώσουμε τόσα δάκρυα σήμερα; Πῶς θὰ κάνουμε νὰ μὴν πέφτει τὸ κοντύλι ἀπὸ τὰ ξυλιασμένα δάχτυλα;

— Σήμερα, παιδιὰ, δὲν ἔχει μάθημα.

Γρήγορα, κυρὰ Κατερίνα, κι ἄλλα ξύλα στὴ θερμάστρα, στὴν καλὴ στοργυλὴ θερμάστρα τῆς μεγάλης αἵθουσας. Νά, τὰ πλευρά της κοκκινίζουν κι οἱ σωλῆνες της κάνουν τσιχ τσιχ. Θαρρεῖς πῶς τραγοῦδάει τὴ χαρὰ της ποὺ μᾶς μάζεψε ὅλους γύρω της ὅπως ἡ κλώσσα τὰ κλωσσοπούλια.

Καὶ τώρα φέρτε νὰ τὰ στεγνώσουμε ὅλα. Μικρούλια στραβοπατημένα παπούτσια, τσόκαρα, φανελένιες παντοφλές ποὺ μιὰ κυρία χάρισε τῆς μαμᾶς, γοθάκια τῆς μεγάλης ἀδελφῆς ξεχειλωμένα, τρυπητὰ πέδιλα δίχως σόλα, φτωχὰ κακομοιριασμένα πραιματάκια ντυμένα στὴ λάσπη, τριμμένα πανωφοράκια ποὺ ἡ βροχὴ τᾶκανε σφουγγάρι, φέρτε νὰ τὰ στεγνώσουμε ὅλα στὴν καλὴ στοργυλὴ θερμάστρα μας.

Κι ἐλάτε, παιδιὰ, γύρω - γύρω νὰ ποῦμε ἓνα παραμῦθι:

«Ἦτανε μιὰ φορὰ ἓνα βασιλόπουλο...»

Τέταρτη παραλλαγή

Ἐχετε παρατηρήσει ποτέ σας ποιάν ὥρα ἀγαπάει ὁ οὐρανὸς νὰ ξαπολάει τὴν ὀργή του; Ὑπάρχει κάποια ὥρα πού ξαφνικά, θαρρεῖς ἀναθυμείται πὼς ἔχει παλιούς λογαριασμοὺς μὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπ' τὸν καιρὸ πού τοῦ ξέφυγε ἀπ' τὰ χέρια ὁ πρόπαππος, ὁ Νῶε.

Σταθεῖτε μαζί μου στὴν πόρτα τοῦ ἐργοστασίου ἓνα χειμωνιάτικο πρωῒνὸ καὶ περιμένετε τὴ σφυρίχτρα πού καλεῖ τὶς ἐργάτριες στὴ δουλειά.

Ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα ἔχει πιάσει μιὰ φιλὴ βροχή, ἀνόητη καὶ μονότονη σὰ γεροντοκορίστικο κλαφούρισμα. Οὐρανὸς δὲν ὑπάρχει. Μιὰ θολούρα ἔχει τυλιγμένους κάμπους καὶ βουνά. Ὅμως στ' ἀόρατα δάθη κρυμμένη ἡ ὀρχήστρα τοῦ ἀναμένει τὸ σύνθημα. Τρομπόνια, γκραν - κάσσες, ὀμποε, κόρνα, κλαρίνα καὶ λυγμικά βιολοντσέλλα, ἀκίνητα κι ἔτοιμα. Μονάχα τὰ βιολιά ψιλοκλαίνε...

Ξαφνικά, σχίζοντας τὸν ὑγρὸν ἀέρα, ἀντηχεῖ ἡ σφυρίχτρα τοῦ ἐργοστασίου. Ἐν τῷ ἅμα ὁ οὐράνιος μαέστρος σηκώνει τὴ μπαγκέτα του: «Ἐν, δύο, τρία: Τοῦτε. Φορτίσσιμο!»

Κι ἀνοίγουν οἱ καταρράχτες τοῦ πάνω στὸ φτωχὸ κοπάδι.

Πὼς τρέχουνε τὰ κορίτσια σὰν κυνηγημένα πουλιά! Νὰ προφτάσουν νὰ γλυτώσουν, νὰ χωθοῦν στὴν πλατεῖά πόρτα πού τὰ περιμένει ἀνοιχτή. Ὅμως, τί κρῦο πού πέφτει στὶς πλάτες τὸ νερὸ καὶ πὼς τσούζουν τὰ χλωμά μάγουλα δαρμένα ἀπ' τὴ βροχή!

Κι ὕστερα πόσες καταστροφές! Τὸ φτηνὸ θαμβακερὸ ταγεράκι θὰ ξεδάψει πάλιν στὴν μπλούζα πού μὲ τόσο κόπο πλύθηκε καὶ σιδερώθηκε χτὲς τὴ νύχτα ὕστερα ἀπ' τὴ δουλειά. Καὶ τὰ κουρασμένα γοβάκια πού φρεσκογυαλισμένα τὸ πρωτὶ κρατοῦσαν κάποια ἀξιοπρέπεια, νάτα τώρα δυὸ σιχαμερὰ λασπωμένα παλιοπάπουτσα.

Κι ὕστερα ὅλη τὴν ἡμέρα στὸ πόδι, στὸ μουςκεμένο τοιμέντο, μπρὸς στὸν ἀργαλειό, ἢ στὴ λεκάνη.

Σιγὰ - σιγὰ ἡ ὑγρασία τους ὕπουλα θὰ συρθεῖ στὴ ραχοκοκκαλιά, θ' ἀνεβεῖ στὶς πλάτες καὶ βυζαίνοντας τὴ ζέστη ἀπ' τὸ νεανικὸ κορμί, θὰ δέσει μὲ τὰ σιδερένια τῆς νήματα τὴν κάθε κλείδωση.

Πιὸ ὕστερα θὰ κοπάσει ἡ μπόρα καὶ θὰ γαληνέψει ὁ καιρὸς. Θὰ βγάλει καὶ ἥλιο. Ὅμως οἱ μουςκεμένες πλάτες δὲν ξεχνοῦνε εὐκολα τὴ βροχή πού ἔφαγαν.

Πέμπτη παραλλαγή

... Ὁ κάμπος μας πλατὺς καὶ θαθουλὸς σὰ φούχτα ἀπλωμένη πού ζητιανεύει, μαζεύει τὰ νερά πού τοῦ στέλνουν ὀλόγυρα τὰ βουνά καὶ τὰ κρατάει.

Δυὸ μερόνυχτα τώρα δρέχει ἀσταμάτητα, πὼς θὰ φύγει ὅλο αὐτὸ τὸ νερό; Νά καὶ τὸ μεγάλο χαντάκι ἔφραξε. Τὸ ρέμα ἀνέθηκε ἴσαμε τὸ γεφύρι. Τὰ ἴδια σὰν τὶς προάλλες πού φούσκωσε κι ἔκανε τὸν ἄγριο. Πάτησε τὶς αὐλὲς τῶν σπιτιῶν, κατέβασε δεντράκια, κοφίνια, λάχανα, κότες, ὡς καὶ τὴν κατσίκਾ τοῦ Ἀνέστη.

Τώρα ὁ Νάσος, ὁ βοηθὸς τοῦ θερμαστῆ, αἰώνια μουντζουρωμένος κι αἰώνια γελαστός, ἀνασκουμπώνεται ν' ἀνοίξει τὸ χαντάκι. Δόστου νερὰ καὶ πᾶρε τὴν ψυχὴ του. Βάτραχος εἶσαι ἐσύ, γιὰ ἄνθρωπος, Νάσο;

Μὲ τὶς ὀμπρέλες στὸ χέρι, σκυμμένοι πάνω στὸ γεφύρι, παρακολουθοῦμε τὸ Νάσο. Παίρνει τὴ ρασκέτα του, βουτάει ἴσαμε τὴ μέση στὸ νερὸ καὶ ψάχνει.

— Καμιὰ κατσίκα θάναί πάλι.

— Τράβα καλά, Νάσο.

Σέρνει τὴ ρασκέτα του κι ἀνεβάζει κλάρες, βούρλα κι ἓνα παλιοπάπουτσο.

— "Ένα βαρύ πράμα είναι μπλεγμένο κάτω...

Τί νά'ναι πάλι; ἀναρωτιέμαι μὲ κάποιο φόβο. Κρατιέται μὲ τόνα χέρι ἀπ' τὶς πέτρες τοῦ γεφυριοῦ καὶ χώνεται ὁ Νάσος ἴσαμε τὸ λαιμὸ στὸ θολωμένο νερό.

"Ω πῶς χτυπᾷ ἡ καρδιά μου!

Κάτι σέρνει μὲ κόπο, τ' ἀνεβάζει καὶ τὸ ρίχνει στὸν ὄχτο τοῦ χαντακιοῦ. "Ένα ἄμορφο πράμα βαρύ, τυλιγμένο στὸ βούρκο καὶ στὰ βούρλα. Ἐαφνικά, τὰ μάτια μου σὰν ν' ἀνοίγουν... ξεχωρίζω δυὸ χέρια καὶ μιὰ μικρὴ κοτσίδα ἀνακαταμένα μὲ βούρλα.

— "Ένα παιδί! "Ένα κοριτσάκι!

Κάτω ἀπὸ τὰ μουσκεμένα μας ρούχα τὸ κορμὶ γίνεται ἓνα κομμάτι πάγος.

Ὁ Νάσος στέκεται μέσα στὰ νερά καὶ κατεβάζει τὸ κεφάλι σὰ φταίχτης. Ὑστερὰ ἀναποδογυρίζει τὸ κορμάκι πάνω στὸ χορτάρι καὶ ξεπλύνει μὲ τὴ φούχτα τὸ βούρκο ἀπὸ τὸ πρόσωπο.

— "Ω! ἡ Στέλλα!

— Ἡ Στελλίτσα τῆς χήρας! Τῆς Δήμαινας!

Ἡ βροχὴ ξαναπιάνει τώρα πῶς δυνατὴ καὶ ξεπλύνει τὸ κορμὶ ποὺ κείτεται στὸν ὄχτο, ντυμένο στὴ λάσπη. Δυὸ ἄσπρα μάτια μᾶς κοιτάζουν ὀρθάνοιχτα.

Ὅρφανούλα, ἐσένα μελετοῦσε ἡ ψυχὴ μου, ἐσένα μελετοῦσε τόσα χρόνια σὰν τὴν ἔσφιγγε ἐκεῖνη ἡ ἀγωνία μὲ τὶς πρῶτες σταλαματιές τῆς βροχῆς;

ΘΕΟΣ ΑΡΑΠΗΣ

Χριστούγεννα'

γιὰ σέ, μὰ καὶ γιὰ μέ, τὸν ἐβενόδερμο.

Στοῦ νέγρικου γαρούφαλού μου τὴν ἀγκάλη

φιλῶ καὶ κανακεύω τὸ νιογέννητο'

τὸ Λόγο τὸν «ἐνανθρωπήσαντα»,

στὴ λάμψη του π' ἀστραποφέγγει,

τὸ χρῶμα καταργώντας.

Μὰ σὺ δὲν τὸ μπορεῖς

δικό μου νᾶχω τὸ Θεό σου.

Καὶ δηλωμένα γενοκτόνος,

θάφεις πορφύρα μὲ τὸ αἷμα μου

τὸ φῶς τῆς "Αἰγίας Νύχτας.

Χριστούγεννα. Καὶ τῶν ἀγγέλων τ' ὠσαννά

σὲ τρόμου κι ὀδυνῶν στριγγλιές ἀλλάζει'

ἐνῶ καθάριος ὁ πάμφωτος ἀμνός,

νεγρᾶκι σκέτο,

μὲ τὸ μαχαίρι σου μπηγμένο

στὸ κοχλαστὸ ρουμπίνι του, σφαδάζει...

Ἀδέρφι, σ' εὐχαριστῶ.

Κατάστηθα χτυπώντας με,

ὀλοδικός μου ἓνας Θεὸς ἀγωνιᾷ.

"Ένας Θεὸς... ἀράπης.

Α Λ Λ Η

Ἐγώ;
 Ἐγὼ εἶμαι ἄλλη.
 παράλλη...
 Ἔρχομαι μόνη
 ἀπ' ἄλλη στράτα
 ἔχω ἄλλο ἀχνάρι.
 Ὅταν διαβαίνω,
 οἱ δρόμοι ἐρημώνουν
 Κλείνουν οἱ πόρτες
 καὶ τὰ παραθύρια
 κ ι ἔ ξ ω μ' ἀ φ ἦ ν ο υ ν
 Πασχίζω
 νᾶβρω χαραμάδα
 Μάταιη ἐλπίδα!
 Νίκη! φωνάζω, Νίκη!
 Μά,
 ὁ Ἀντίλαλος μὲ περιγεῖλᾷ.
 Καὶ ἀπομένω
 μὲ τῇ Σημαίᾳ μου
 στὸ χέρι
 μὲ τῇ Σημαίᾳ μου
 στημένη, πέρα ἀπ' τὸν Ἥλιο...

Τί νᾶμαι τάχα
 κ ι Ἔ τ σ ι μ' ἀφήνουν
 μοναχὴ;
 σὰν ἄλλου κόσμου
 σὰν ἀπὸ χώρα
 μακρυνὴ φερμένη
 — ἀνέγνωρή τους ξένη —

ΤΑΣΙΑ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Χ Ω Ρ Ι Ο Μ Ο Υ

Στὰ βράχια τῆς ἀκρολιμνιάς
 τὰ πρῶτα βήματά μου
 ἐκεῖ τὸ πρῶτο οὐκίρημα
 ποῦνιωμα στὴν καρδιά μου.

Τὴν ὥρα τοῦ Ἑσπερινοῦ
 πίσω ἀπ' τὸ ξωκκλήσι
 τῇ στάμνα γέμιζε νερὸ
 στὴ δροσερὴ τῇ βρύση.

ΠΑΛΙΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Σπίτια τῆς σιωπῆς στήν πολιτεία τῆς μνήμης
 ἰχνίλατοῦμε τὴν πετρωμένη περηφάνεια σας
 σι' ἀσάλευτα, τ' ἀπροσκήνῃτα σιὸ χρόνον, ἀγκωνάρια,
 διαβάζουμε τὶς χαρακίες τῆς μοίρας σας
 πάνω σι' ἀτσάλι τῆς ἀπαντοχῆς
 ἔκφραση τῆς ἀδούλωτης μορφῆς σας,
 σις μαρμάρινες μετώπες
 καὶ σιὰ στοιχειωμένα ἀειώματα,
 ἀδάμαστα ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ τὸ νοτιά
 καὶ τοὺς σκληροὺς θηματισμοὺς τοῦ χρόνου...

Ἡ σιωπὴ ἀνάμεσα σις κρानγές τῆς ἀπουσίας
 στήν ἀγρύπνια τῶν ξεθωριασμένων φωτογραφιῶν,
 σιὸν ἀνύποπτο ὕπνο τῆς φωτιᾶς σιὸ κρύν τζάκι,
 συνθέτει τὸ πικρὸ μοιρολόϊ τῆς ὁδύνης...
 Ἡ ἀπελπισμένη καταιγίδα ριπίζει τὰ παραθυρόφυλλα
 καὶ τὸ στερνὸ καλοκαιρινὸ ὄνειρο,
 προδωμένο, πληγωμένο μὲ δυὸ δεκανίκια,
 ἀκουμπάει σις σιωπηλές
 φαγωμένες πέτρες τῆς αὐλῆς σας,
 ἀποκοιμίζεται σιὰ ἄδεια μπράτσα τῆς ταράτσας...

Ἀπεδήμησαν οἱ ἀθῶες παιδικές φωνές,
 σιγανοπερπάτητοι ἔσθησαν οἱ ψίδυροι
 πίσω ἀπὸ τοὺς ἄδειους, κρύνους διαδρόμους,
 πίσω ἀπὸ τὶς διπλαμπαρωμένες πόρτες
 τῶν ἄψυχων δωματίων ποὺ κρύβουν
 τοὺς ἀνεμικροὺς ἱσκιους τῆς μοναξιᾶς.

Μονάχα οἱ σκουριασμένες κορνίζες,
 σιὴν ἄκρη τοῦ χρονοφαγωμένου τοίχου,
 ἀνασαίνουν γλυκόφωνους ἤχους,
 ἀνασυνθέτουν τὶς ἀρχέγονες μορφές τῶν κυτιόρων σας...

Μονάχη ἡ μονχλιασμένη γούρνα,
 τῆς στερεμένης θρυσούλας, χωρὶς «λάλον ὕδωρ»,
 νανορρίζει μὲ ψίχουλα μνήμης,
 τὶς ἀπουσίες ἀγαπημένων μορφῶν,
 πάνω σις ἄδειες καρέκλες τῆς τραπεζαρίας...
 Αἷμα κι ἰδρώτας, βροχὴ καὶ δάκρυ
 ρέουν ἀπὸ χίλιους κρουνοὺς μνήμης,
 ἀπὸ τὶς ἅγιες φλέβες σας σπίτια τῶν προγόνων,
 μέσα ἀπὸ τὰ σιέρφα σπλάγχνα σας,
 σις πέτρες, σιὸ χῶμα, σις ἀνάσες σας...

Τὶς ἀσύννορες νύχτιες τῆς ἀδιαμαρτύρητης ὁδύνης σας
 θγαίνουν οἱ ἐξαῦλωμένες μορφές

ἀπὸ τὶς χρονοποιίκιλιες κορνίζες τους
 κι ἀφουγκράζονται νοσταλγικὰ
 τὴ λιγοθυμισμένη ἀνασεμιὰ τῆς γαζίας
 μεθοῦν μὲ τ' ἄρωμα τῆς μοναχικῆς λεμονιάς,
 μαζεύουν τὴ χρονόσκοπη ἀπὸ τὶς ὑπνοδασίες τῶν ἄστρων,
 ἀκολουθοῦν τοὺς ἄτακτους καλπασμούς
 ἀπὸ τὰ βαρβάρτα ἄτια τῶν πόθων
 σιὰ φρεσκοπλυμένα πλακόστρωτα τῆς νιότης!

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Στὸν πατέρα Ἰωαννίκιο

Τῶν οὐρανῶν ὁ Γιὸς θνητὸς γεννιέται.
 Ἡ νύχτα λούζεται στὸ φῶς. Εἰρήνη
 στὴν κοσμοδίνη ἡ πνοή Του δίνει.
 Καὶ «Δόξα ἐν Ὑψίστοις» τραγουδιέται

ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Στὴ γῇ μιλιέται
 μὲ θείους φθόγγους ἡ ἀγάπη κι ἀπαλύνει
 τὴν τύφλωση τοῦ νοῦ. Ἀγιοσβῆνει
 ὁ τρόμος τῆς φθορᾶς. Ἀκροπετιέται

ἡ πανουργία τοῦ κακοῦ. Ἀστέρι
 ἀνατολῆς ἀνατολῶν ξανανατέλλει
 ἀθάνατης ψυχῆς αἰώνιο ταίρι.

Ἀγιάζεται ἡ κτίση. Σὲ θυμέλη
 ἀγνότητος ὁ κόσμος ξανανιώνει
 παιδί Θεοῦ. Χριστὸς τὸν χαριτώνει!

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΝΙΝΑΣ ΚΟΚΚΑΛΙΔΟΥ - ΝΑΧΜΙΑ

ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟ ΧΡΟΝΟ

Κάποτε έμενα στην οδό Λασκαράτου. Άκούω, λοιπόν, ένα κοριτσάκι του Δημοτικού, που καθόταν στον ίδιο δρόμο, να ρωτάει τη μητέρα του:

— Τί ήταν ο Λασκαράτος, μαμά;

Έκείνη συλλογίστηκε για λίγο κι απάντησε:

— Μακεδονομάχος.

Αυτό μου έδωσε αφορμή να σκεφτώ πώς θά 'πρεπε ο καθένας μας να ξέρει τουλάχιστον το δρόμο που κάνεται.

Ζούμε σ' αυτό το δρόμο. Μας χαρακτηρίζει. Είναι δεμένος με τη ζωή μας. Την κίνησή μας. Την ταυτότητά μας. Την πορεία μας, τις χαρές και τις λύπες μας. Δίχως το όνομα του δρόμου μας, είμαστε χαμένοι. Μας ρωτούν τα παιδιά μας και δέν ξέρουμε να πούμε ποιος είναι ο «δικός μας», πού 'χει το όνομά του, δρόμος.

Άπό πλευράς δικής μου, ενδιαφέρθηκα να μάθω, — αυτό είναι, άλλωστε, και το αντικείμενό μου — ποιοί λογοτέχνες γενικά έχουν τιμηθεί στην πόλη της Θεσσαλονίκης με ονόματά τους. Πεζογράφοι, ποιητές. Το πρώτο μέρος, λοιπόν, της αναφοράς μου αυτής θά είναι μερικά λόγια για τόν καθένα τους και κάποιοι σίχοι, κάποιο δείγμα γραφής. Έκεί που θά σταθούμε περισσότεροι είναι οι πνευματικοί άνθρωποι της Θεσσαλονίκης που έφυγαν και πού με έκκλησή μου διαπίστωσα στην έρευνά μου πώς δέν είχαν ακόμα την τιμή να δοθεί κάποιος δρόμος σ' όνομά τους. Θ' αναφερθώ κυρίως σ' εκείνους που προσωπικά γνώρισα και μπορώ να πω τα λόγια της καρδιάς. Γιατί υπάρχουν και πιο παλιοί «αείμνηστοι», που έδωσαν τόν πνευματικό χαρακτήρα σ' αυτή την πόλη.

Βέβαια, έχουμε και πρόσφατες απονομές από τη ζωή μας. Όμως, το παρελθόν μάς μιλάει για το μέλλον. Κι αυτή την «όμιλία» πρέπει να την ακούσουμε.

Πάνω από 45 πεζογράφοι και ποιητές έχουν συνδεθεί με τ' όνομά τους στους δρόμους της Θεσσαλονίκης. Άπ' αυτούς, μόνο ο Πέτρος Σπανδωνίδης έχει κάποιο δρομάκι. Επίσης, και ή Άγγελική Μεταλλινού, Μακεδονομάχος και Λαογράφος.

ΒΑΓΙΟΣ ΜΠΑΓΛΑΝΗΣ

Έφυγε πάνω στη νιότη του. Άγκαλιά με τα τετράδια του σχολείου, με την ποίησή του, με τα λουλούδια. Σέ αυτοκινητικό δυστύχημα. Άπό το Κολλέγιο, όπου εργαζόταν και κατέβαινε για το σπίτι. Αυτό το τραγικό περιστατικό τού θυμούνται όλοι οι Θεσσαλονικείς, που θρήνησαν τού παλληκάρι, τόν καθηγητή και τόν πολλά υποσχόμενο ποιητή.

Μέλος της Έταιρείας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης, ο Βάγιος ήταν ή προσωποποίηση της ζωής. Μου 'λεγε πολύ συχνά: «Θέλω να ζήσω, να ζήσω, να ζήσω!». Και ζούσε. Όσο έζησε. Με τη ποίηση, με την κριτική στο περιοδικό «Νέα Πορεία». Και σαν καθηγητής, που αγαπήθηκε πολύ από τούς μαθητές του στο Άμερικανικό

Κολλέγιο. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιό μας και, πέρα από την 'Αγγλική γλώσσα, ήξερε και τη Γερμανική και ιδιαίτερα είχε ασχοληθεί με τη λογοτεχνία των δύο χωρών.

Γεννήθηκε το 1929 και σκοτώθηκε το 1971.

Η πρώτη του ποιητική συλλογή κυκλοφόρησε το 1964 με τίτλο «'Απόπειρα αὐτάρκειας» και την τελευταία του εξέδωσε μετά το θάνατό του ή γυναίκα του, το 1972, με τίτλο «62 ποιήματα».

Ο Βάγιος ήταν ένα ζωντανό κύτταρο μέσα στο στοιχείο «άνθρωπος». Ήταν κι ένας ποιητής που υποσχόταν πολλά, όπως είπαν οι κριτικοί της ποίησής του.

Δεν πρόλαβε να πει τα τραγούδια του. Η φωνή του μάς έκανε να θέλουμε να τον ακουσουμε. Όμως κόπηκε απότομα. Ο Βάγιος έφυγε τραγουδώντας. Παίροντας μαζί του το πάθος του να ζήσει και με την πίστη ότι «ο θάνατος δεν θά 'ναι ή τελευταία μου φωνή» όπως ο ίδιος το λέει στα ποιήματά του.

Κάποιοι στίχοι του από τη Συλλογή του «Αίχμηρά Σκαλοπάτια»:

«Όταν λές πολλά
μήν αποδιώχνεις τα όνειρα.
Όταν λές πολλά
δεν αποδιώχνεις τη θλίψη.
Δεν υποψιάζεται κανείς τη φλόγα που σε καίει.
Τώρα είναι καιρός να βρείς το άλλο όνομα που έχουν οι άνθρωποι.
Θέλω να βρείς το νέο όνομά μου.
Όταν τα λόγια αδελφώνουν τα χέρια
κι ένα χαμόγελο σκηνοθετεί την αλλαγή.

Τα χέρια μας δεν πνίγουν την προδοσία
κι ο καιρός θα στήσει την ιστορία χωρίς ανταπόκριση στην καρδιά μας.
Όσοι φεύγουν σήμερα μάς δανείζουν τη ζωή τους
σ' όσους μέινουν θ' ανήκει το πάθος μιας λεύτερης ζωής».

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΠΑΣΙΩΠΗΣ

«Όχι, μή, σās παρακαλώ! Έγώ δεν πρόκειται να μιλήσω. Είναι αδύνατο να κάνω διάλεξη. Μόνο που σκέφτομαι τον εαυτό μου μπροστά σε κάποιο κοινό, πάει τά 'χασα».

Τον βλέπω μπροστά μου. Τον ακούω να λέει αυτά τα λόγια σε μια συζήτηση μας πάνω στο θέμα των διαλέξεων, σ' ένα φιλικό μας σπίτι. Κι ύστερα τον ακούω να λέει τα κοζανίτικα του, με τη χαρακτηριστική προφορά, που τα χρησιμοποιούσε μόνο όταν ήθελε να πει κάποιο ανέκδοτο σε στιγμές κειφιού. Γιατί ήταν Κοζανίτης ο Παπασιώπης. Γεννήθηκε το 1906 και καταγόταν από οικογένεια Μακεδονομάχων και πνευματικών ανθρώπων. Πέρασε από διάφορα στάδια σπουδών. Παρίσι, στο διπλωματικό κλάδο της Σχολής Πολιτικών Έπιστημών, δίδαξε τη Γαλλική γλώσσα σε ιδιωτικές σχολές της Θεσσαλονίκης και στο Γαλλικό Λύκειο.

Πολέμησε το 1940, πήρε μέρος στην 'Αντίσταση, συνελήφθη από τους Γερμανούς κι έδωσε στα διηγήματά του ζωντανές, πικρές σελίδες, βαθεία ψυχογραφικές, από τις εμπειρίες του αυτές. Έμφανίστηκε στα γραμμάτα μας, για πρώτη φορά, στο περιοδικό «Νέα Πορεία» το 1958 και το 1962 εκδίδει τα πρώτα του διηγήματα με τίτλο «Αΐθουσα». Το 1972 εκδίδει τη δεύτερη συλλογή του «Έκτροπή».

Πέθανε στις 7 Φεβρουαρίου του 1977. Ήταν ένας «εστέτ», για να χρησιμο-

ποιήσουμε ειδικά αυτή τη λέξη, που εκφράζει την ιδιαίτερη ευαισθησία και πνευματική ύψη του ατόμου. "Όλοι όσοι έζησαν και γνώρισαν από κοντά τον Παύλο Παπασιωπή, έντυπωσιάζονταν από την όλη δομή της πορσωπικότητάς του. Ήταν ένας «κύριος», που με ξεχωριστή ευγένεια και διακριτικότητα κινούνταν μέσα στο χώρο της λογοτεχνίας μας. Πέρα από το πεζογραφικό του έργο, ασχολήθηκε και με το δοκίμιο, με την πολιτική άρθρογραφία και βάδιζε μαζί μ' εκείνους που άνοιγαν δρόμους για την παιδεία του τόπου μας, σε γενική μορφή πνευματική, πολιτιστική.

Χρημάτισε προϊστάμενος του Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης και ήταν από τα ιδρυτικά μέλη της Έταιρείας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης. Το μεταφραστικό έργο, επίσης, του Παύλου Παπασιωπή, κυρίως στη γαλλική γλώσσα, είναι ένα κεφάλαιο στα γραμμάτα μας και το μεγαλύτερο μέρος της μεταφραστικής του δουλειάς έχει δημοσιευθεί στη «Νέα Πορεία», κυρίως, και σε άλλα περιοδικά. Σε βιβλίο κυκλοφόρησε το μυθιστόρημα της Ναταλί Σαρρώτ «Οί χρυσοί καρποί», το σενάριο του Σάρετ «Ο κύβος ερρίφθη» και τη «Ρεγκίνα» του Κιρκεγκώρντ.

Διαβάζω ένα μικρό δείγμα γραφής από το διήγημά του «Απογεύματα»:

«Μέσα του ένοιωθε να γκρεμίζεται ένας κόσμος. Κι ήταν όδυνηρή ή μάταιη προσπάθεια ανασύνδεσης των σπασμένων εικόνων. Μιά απέραντη μελαγχολία γέμισε την ψυχή του και την ένταση του πόθου αντικατέστησε ή αμφιβολία για την αλήθεια της επιθυμίας και την ειλικρίνεια του πάθους του. "Ενοιωθε" πώς του ήταν απόλυτα ξένη, πώς δέν ύπηρχε ανάμεσά τους κανένα σημείο έπαφης, ικανό να δώσει νόημα και ήθική δικαίωση στην ένωσή τους.»

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ένας ακόμη φίλος. Ένα ακόμα μέλος της Έταιρείας Λογοτεχνών που έφυγε νωρίς. Που έπαψε να ανθεί τα δρομάκια της Άνω Πόλης και ν' αναπλάθει μνημες από τους ανθρώπους της χαμοζωής. Να καταγράφει τα δήματα του ξεκληρισμού των Έβραίων της Θεσσαλονίκης. Άλληλογραφούσαμε όταν ήταν στη Βεγγάζη. Μιλούσαμε για τα βιβλία μας.

Ποιητής και πεζογράφος, γέννημα της Θεσσαλονίκης. Το 1927 πρωτόειδε το φως σ' αυτή την πόλη, που της δόθηκε. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή και πήρε το «ιστοριοαρχαιολογικό» πτυχίο του. Εργάστηκε για ένα διάστημα στην έδρα της Αρχαίας Ιστορίας ως βοηθός και, μετά την παραίτησή του, ως καθηγητής σε ιδιωτικά σχολεία της Αθήνας και της επαρχίας. Διορίστηκε στη Μέση Εκπαίδευση. Το 1962 στάλθηκε από το Υπουργείο Παιδείας στη Βεγγάζη της Λιβύης, όπου ίδρυσε και διεύθυνε άξια, για δυό χρόνια, το ελληνικό γυμνάσιο. Τηρέτησε κατόπιν στο Υπουργείο Παιδείας.

Άσχολήθηκε με όλα τα είδη του λόγου: πεζογραφία, ποίηση, θέατρο, λαϊκός λόγος, μεταφράσεις, περιοδικά, τραγούδια για δίσκο. Το πρώτο του βιβλίο κυκλοφόρησε το 1954 κι ήταν μια ποιητική συλλογή με τίτλο «Ήλιοτρόπια» και το τελευταίο του το 1984: «Η πρωτεύουσα των προσφύγων».

Όμως, το έργο του προχωρεί κι όταν εκείνος έχει ήδη φύγει το Φεβρουάριο του 1985. Από το πρώτο έως το εν ζωή βιβλίο του ακολουθεί ένα μεγάλο έργο, κυρίως πεζογραφικό, έργο που επεκτείνεται σε μελέτες, σε ιστορία, σε παραμύθια, σε αρχαία κείμενα.

Τα βιβλία του, που είχε ήδη ετοιμάσει και έδωσε για έκτύπωση, είναι: «Ο της φύσεως Έρως» με γενικό τίτλο της τριλογίας Παπαδιαμάντης, Καβάφης, Λαπαθιώτης. Το «Φυλλάδιο 7 και 8», το γνωστό περιοδικό που ήταν καθ' όλοκληριαν

Έργο του, συνέχεια των «Φυλλαδίων» ένα, δύο, τρία και τέσσερα, το παιδικό «Ό Πίκος και ή Πίκα».

Τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο Λογοτεχνίας για το βιβλίο του «Το δικό μας αίμα», ενώ αξιώθηκε να χαρεί κι άλλες τιμητικές διακρίσεις. Τ' όνομά του, μετά το θάνατό του, για το έργο του σχετικά με τη Θεσσαλονίκη, ο Δήμος το τίμησε με το να το δώσει σε βιβλιοθήκη, που είναι πλέον γνωστή ως «Βιβλιοθήκη Γιώργου Ίωάννου».

Γιώργος Ίωάννου. Από την ποιητική του συλλογή «Τα Χίλια δένδρα» το ποίημα «Με το τραίνο»:

«Όλη τη νύχτα λέγανε ψαλμούς
τούς παίρνουν όπου νά 'ναι τούς Έβραίους.
Τά ξημερώματα ήρθαν και μās φίλησαν.
Έυνησαν το μικρό τους, έβρασαν αυγό.
Φεύγανε, λέει, ταξίδι με το τραίνο...

Τώρα στο πάτωμά τους μπαινοβγαίνουν άλλοι.
Οί ίδιες πόρτες κλείνουν και γι' αυτούς,
σ' αυτά τα ίδια δωμάτια πλαγιάζουν.

Κι εγώ ακόμα άμφιβάλλω άν τούς πήρανε
και τα βραδάκια σιγοτραγουδω στίς σκάλες.»

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΒΑΛΙΟΥΛΗΣ

Ό αγωνιστής. Ό άνθρωπος δεν άπάγγιασε στη ζωή. Ήταν σε μιá διαρκή πάλη με τον έαυτό του και με τούς διάφορους διώκτες του. Φυλακές, έξορίες, κυνηγητό.

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη από Θραάκες γονείς, που ήρθαν πρόσφυγες έδω. Τελείωσε το δασκαλείο. Δέν τελείωσε το Πανεπιστήμιο, όπου παρακολούθησε τη Νομική Σχολή. Άλλαξε πολλά επαγγέλματα. Ένα μόνο δεν άλλαξε ποτέ. Τη λογοτεχνία. Τήν ποίηση, την πεζογραφία. Το πρώτο του βιβλίο κυκλοφόρησε το 1957. Ήταν μιá ποιητική συλλογή με τίτλο «Πικρά χαμόγελα». Και το τελευταίο του, το «Πούπουλο», το 1982. Ό Στέργιος Βαλιούλης μās άφησε πρόσφατα. Άνάμεσα στα «Πικρά χαμόγελα» και στο «Πούπουλο» μεσολάβησε μιá δυναμική σειρά από έργα και παρουσία του στο χώρο μας. Αυτό ο «Πολίτης Β' κατηγορίας» εκδόθηκε τρεις φορές. Αυτός ο «πικρός» πολίτης που ταυτίζονταν με τον δημιουργό του. Που δέν ήταν καθόλου «πικρός». Ένα χαμογελάστο γλυκό πρόσωπο, καθρέφτης τής ψυχής. Και μιá πρόσκληση στα τελευταία του γραφεί, για έναν καφέ. «Νά κουβεντιάσουμε μιá κουβέντα τής ανθρωπιάς», έλεγε. Κι έτοιμάζε ο ίδιος τόν καφέ. Τη μικρή αυτή ιεροτελεστία, που όλη της ή όμορφάδα είναι στην κουβέντα που γίνεται ως νά έτοιμαστεί αυτό το «πρόσχημα» τής επικοινωνίας.

Μέλος τής Έταιρείας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης. Έφεδρος αξιωματικός στόν πόλεμο. Οί έμπειρίες του πέρασαν στα γραφτά του. Καημός του το άνοιγμα δρόμων πρός τα μεγάλα ιδανικά, τη λευτεριά, τις ιδέες. Δοκιμασμένος άνθρωπος. Μαζί με άλλους πνευματικούς ανθρώπους ίδρυσε τη Λέσχη Γραμμάτων και Τεχνών. Ήταν επίσης μέλος τής Έφορευτικής Έπιτροπής τού Βαφοπούλειου από την ίδρυσή του. Ήταν πάνω άπ' όλα ο άνθρωπος που έλεγ τόν «καλός λόγο στους συναδέλφους για τη δουλειά τους.

Άπό τα ποιήματά του με τίτλο «Περιθωριακά»:

«ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Κάθομαι καὶ σκαρώνω τὸν ἀπολογισμό
τῆς ζωῆς μου.
Τόσα τὰ σύν
τόσα τὰ πλην.
Κάποιες ὑπερβολές στ' ἀπρόβλεπτα
κάποιες διαρροές στὰ κέρδη.
Τὸ πιὸ σημαντικό
δὲ νόθεψα τὴν ηραμμάτεια μου.
Ἄξει τὸν κόπο».

Ναί, Στέργιο Βαλιούλη, ἀξίζει τὸν κόπο.

*Αὐτὰ γιὰ κείνους πὺν ἔφυγαν ἀπ' τοὺς δρόμους τῆς πόλης μας. Καὶ δὲν
πρέπει νὰ φύγουν κι ἀπ' τὴ μνήμη μας.*

*Ἀκόμα, μιὰ ὑπενθύμιση πρὸς τοὺς ἀρμοδίους, γιὰ τὸ ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη
πρέπει νὰ ἔχει καὶ κάποιο «ἔργο» σ' ἓνα τῆς πάγκο, σὲ μιὰ πλατεία, σὲ κάποιο
ὑπαίθριο χῶρο. Μιὰ μορφή «πνευματική», ἓναν Παλαμᾶ, ἓνα Σολωμό, ἓναν ἀπὸ
τοὺς μεγάλους τῶν γραμμάτων μας, τῆς τέχνης γενικότερα, μιὰ σύνθεση πὺν νὰ
δηλώνει καὶ τὴν πνευματικὴ ταυτότητα αὐτῆς τῆς πόλης, πέρα ἀπὸ τοὺς διάφο-
ρους ἀγωνιστές, πὺν ἔχει τιμήσει ἤδη μὲ προσιόμες. Γιατί, ἀγώνας τῆς Θεο-
σαλονίκης εἶναι καὶ ὁ π ν ε υ μ α ι ι κ ὸ ς ἀγώνας, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐπι-
ζήσει καὶ νὰ κρατήσει πρόσωπο καὶ χαραχίτρα. Οἱ πνευματικὲς μορφές ἀπου-
σιάζουν...*

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1

Ἀπόπειρες πάνω σ' ἓνα ποίημα

ἔτσι πὺν νὰ σὲ γνωρίσω
μὲ τὰ χέρια· ξέρεις τὰ χέρια δὲ λαθεύουνε
ἔχουνε μιὰν ἄλλη μνήμη τὰ χέρια.

2

Ἀπὸ τὰ μικρὰ μικρούτσικα
ἰδεογράμματα.

Καθὼς ἓνα μικρὸ μικρούτσικο
κοχύλι ἔπαιρνε τὴν ἀκριβῇ του αἴγλη
βαθεῖα βαθεῖα στὸν καιρό,

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

(από έρευνα 843 περιπτώσεων)

Γενικά

Είναι λίγο-πολύ γνωστές οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για να δικαιωθεί, από το δημόσιο ταμείο, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική σύνταξη, ένας λογοτέχνης ή καλλιτέχνης (ζωγράφος, γλύπτης, μουσουργός κλπ.). Συνοπτικά και για υπενθύμιση, σημειώνω ότι, σύμφωνα με το ν.δ. 214/1973 «περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ν.δ. 1086/1971 κλπ.», η σύνταξη αυτή απονέμεται:

- στους ελληνικής υπηκοότητας ή "Έλληνες το γένος λογοτέχνες ή καλλιτέχνες που έχουν συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας τους ή ανεξάρτητα από ηλικία, εάν είναι σωματικά ανάπηροι, έφθσον κριθούν από 5μελή Έπιτροπή ότι έχουν προσφέρει σημαντικές ή εξαιρετικές υπηρεσίες για την ανάπτυξη της εθνικής μας λογοτεχνίας και των καλών τεχνών.
- μεταβιβάζεται, σε περίπτωση θανάτου του δικαιούχου, στά, σύμφωνα με τις γενικές συνταξιοδοτικές διατάξεις, δικαιούμενα σύνταξης πρόσωπα της οικογένειάς του.

Αυτό είναι το πρώτο και πιο σπουδαίο στάδιο, για την απονομή της λογοτεχνικής ή καλλιτεχνικής σύνταξης. Το επόμενο είναι το έκτελεστικό - έλεγχο. Από την αρμόδια Διεύθυνση Συντάξεων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, στην οποία διαβιβάζεται ο φάκελος του δικαιούχου, καταρτίζεται ή κοινή απόφαση των Υπουργών Πολιτισμού και Έπιστημών και Οικονομικών, υπογράφεται από την ιεραρχία και των δύο Υπουργείων και στη συνέχεια δίνεται ή έντολη καταβολής του δικαιούμενου ποσού. Η διεύθυνση πάντως αυτή, έχει το δικαίωμα, από το νόμο, ακόμα και ουσιαστικού ελέγχου της απόφασης της Έπιτροπής.

Σημειώνω ότι η σύνταξη δεν καταβάλλεται αν ο δικαιούχος παίρνει και άλλη σύνταξη από το δημόσιο ή καταβάλλεται τμήμα της, αν παίρνει σύνταξη απ' άλλον ασφαλιστικό φορέα και ότι ο παραπάνω νόμος άρχισε ουσιαστικά να εφαρμόζεται από τον Άπρίλη του 1974. Ός τον Δεκέμβρη του 1988, είχαν δικαιωθεί σύνταξης, από το δημόσιο ταμείο, 531 λογοτέχνες και 428 καλλιτέχνες, συνολικά 959.

Το αν ή κρίση της Έπιτροπής ήταν δίκαιη - αν επόμενα, κατά γενική παραδοχή, οι άνθρωποι αυτοί και οι κληρονόμοι τους, θα απολαμβάνουν ισόβια σύνταξης από το Δημόσιο Ταμείο, θα τους πληρώνουμε δηλαδή έμεις, - είναι μιιά Ιστορία με την οποία δε θα ασχοληθεί ο υπογράφων, έστω και αν και αυτός πληρώνει' ασχολήθηκαν, κατά καιρούς, άλλοι, επικρίνοντας ή δικαιολογώντας τον θεσμό, που όπωσδήποτε έχει - όπως όλοι οι θεσμοί - τις αδυναμίες του, καθώς το ύποκειμενικό και συναισθηματικό κριτήριο συμβαδίζει με το νομικό πλαίσιο. Τα όσα ακολουθούν, είναι αποτέλεσμα έρευνας - ψυχροί αριθμοί, που δεν επιδέχονται άμφισβήτηση. Τα συμπεράσματα ή οι παρατηρήσεις ίσως να είναι ευάλwτα.

Στοιχεία βιογραφικά και συνταξιοδοτικά

Ἡ ἔρευνα τούτη, ὅπως λέει καὶ ὁ τίτλος, ἀφορᾷ μόνο τοὺς Ἑπειρώτες λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες, πού δικαιωθήκανε σύνταξης μετὰ τὴς διατάξεις τοῦ ν.δ. 214/1973, δηλαδὴ ὅσους γεννήθηκαν στοὺς νομοὺς Ἰωαννίνων, Θεσπρωτίας, Πρέβεζας καὶ Ἄρτας. Τὰ στοιχεῖα πού παραθέτω, τὰ ἔχω πάρει ἀπὸ τοὺς συνταξιοδοτικοὺς τοὺς φακέλους, πού ὑπάρχουν στὸ Γενικὸ Λογιστήριον τοῦ Κράτους — εἶναι ἐπόμενα ἐπίσημα καί, φυσικά, ἀδιαμφισβήτητα. Ἀπὸ τοὺς 959 φακέλους τῶν συνταξιοδοτηθέντων ἐρευνήθηκαν 843, 491 λογοτεχνῶν καὶ 352 καλλιτεχνῶν. Οἱ ὑπόλοιποι 116 (40 λογοτεχνῶν καὶ 76 καλλιτεχνῶν) δὲν ἐρευνήθηκαν, γιατί δὲν βρέθηκαν στὴ θέση τους, γιὰ λόγους πού δὲν μπορεῖς νὰ ἐντοπίσω. Πιστεύω πάντως, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τους δὲν εἶναι τέτοιος πού νὰ ἐπηρεάζει τὴν εἰκόνα.

Ἡ ἀναφορὰ στοὺς συνταξιοδοτηθέντες γίνεται μετὰ ἀλφαριθμητικὴ σειρά. Μετὰ τὸ ὄνομά τους καταγράφονται: τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας τους, τὸ γένος τῆς μητέρας γιὰ τοὺς ἄντρες ἢ τὸ πατρικὸ ἐπίθετο γιὰ τὴς γυναῖκες, ὁ τόπος καὶ τὸ ἔτος ἢ ἡ χρονολογία γέννησής τους καὶ θανάτου τους, στίς ἀνάλογες περιπτώσεις, τὸ ἐπάγγελμα τους, ὅπως οἱ ἴδιοι τὸ δηλώνουν, ἡ ἀπόφασις τῆς Ἐπιτροπῆς μετὰ τὴ συνοπτικὴ αἰτιολόγησίν της, ὅπως ἔχει γίνει — καὶ ἐὰν ἔχει γίνει — ἀπ' αὐτὴν (πρακτικά), ἡ ἀπόφασις ἀπονομῆς σύνταξης (ΛΟ - γοτεχνικὴ ἢ ΚΑ - λλιτεχνικὴ) καὶ ὁ τόπος πού ζοῦσαν.

1. ΑΔΑΜΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ τοῦ Ἰωάννη καὶ τῆς Πηνελόπης τὸ γένος Τσάνη. Γεννήθηκε στὴν Πυρσόγιαννη στίς 20 Ὀκτωβρίου 1914 (ἀριθμ. 9129/23.10.1980 πιστοπ. Δήμου Καισαριανῆς). Δημοσιογράφος. Μετὰ τὴν ἐκδόσιν τῶν βιβλίων του ὅσο καὶ μετὰ τὴν ἐν γένει πνευματικὴ του δραστηριότητα, ἔχει συμβάλει, σημαντικά, στὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων (πρακτ. 93/16.12.1981). Δικαιώθηκε σύνταξης ἀπὸ 1.10.1981 (ΛΟ - 371/82). Ζεῖ στὴν Ἀθήνα.

2. ΑΡΚΑΔΙΟΥ ΜΑΡΙΑ τοῦ Νικολάου καὶ τῆς Οὐρανίας. Γεννήθηκε στίς 25.8.1915 στὴν Ἄρτα (ἀριθμ. 48461/31.3.82 πιστ. Δήμου Ἀθηναίων). Ἦταν παντρεμένη. Λογοτέχνης. Πρόσφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λογοτεχνίας μας (πρακτ. 92/7.12.1981). Δικαιώθηκε σύνταξης ἀπὸ 1.11.1982 (ΛΟ - 376/1982). Ζεῖ στὴν Ἀθήνα.

3. ΓΙΑΝΟΥΛΗΣ ΟΡΕΣΤΗΣ τοῦ Παύλου καὶ τῆς Πηνελόπης τὸ γένος Χαρίση Γεωργάκη. Γεννήθηκε στὸ Ἀσημοχώρι τὸ 1907 (ἀριθμ. 6690/6.6.1979 πιστ. Δήμου Ἰωαννιῶν) καὶ πέθανε στὴ Θεσσαλονίκη στίς 30 Μαρτίου 1982 (ἀριθμ. 32/24/1982/31.3.1982 ληξ. πράξιν θανάτου Δήμου Ἀμπελοκήπων Θεσσαλονίκης). Ἦταν παντρεμένος μετὰ τὴν Ἀνδρονίκη Παπακώστα καὶ εἶχε τέσσαρα παιδιά. Ἀγιογράφος. Πρόσφερε σημαντικὰς ὑπηρεσίας γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν (πρακτ. ἀριθμ. 2/25.5.1979). Δικαιώθηκε σύνταξης ἀπὸ 1.11.1978 (ΚΑ - 288/1979), ἡ ὁποία μεταβιβάστηκε στὴ σύζυγόν του ἀπὸ 1.4.1982 (ΚΑ - 365/1982). Ζοῦσε στὰ Γιάννινα.

4. ΔΑΓΚΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ τοῦ Σωτηρίου καὶ τῆς Καλλιόπης τὸ γένος Λιάσκου. Γεννήθηκε στὰ Ἰωάννινα τὸ 1916 (ἀριθμ. 13000/2.11.1981 πιστ. Δήμου Ἰωαννιῶν). Εἶναι παντρεμένος. Ζωγράφος - Χαράκτης. Πρόσφερε ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας στὸ ὅλον τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν (πρακτ. ἀριθμ. 2/27.9.1981). Δικαιώθηκε σύνταξης ἀπὸ 1.1.1982 (ΚΑ - 349/82). Ζεῖ στὴν Ἀθήνα.

5. ΔΟΥΡΔΟΥΦΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ τοῦ Γεωργίου καὶ τῆς Ἀγλαΐας τὸ γένος Τσοκῶνα. Γεννήθηκε στίς 22.2.1907 στὸ Δελβινάκι Ἰωαννίνων (ἀριθμ. 105637/22.6.1974 πιστ. Δήμου Ἀθηναίων). Εἶναι παντρεμένος μετὰ τὴν Ἀλίκη Βούλγαρη. Ζωγράφος. Πρόσφερε

σημαντικές υπηρεσίες για την ανάπτυξη των καλών τεχνών (πρακτ. 1/26.4.1974). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.4.1974 (ΚΑ - 48/1974). Ζει στην Αθήνα.

6. ΔΡΑΓΑΤΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ του Λεωνίδα και της Έλενης το γένος Ζαρκάδα. Γεννήθηκε στις 22.1.1914 στην Πλατανούσα (άριθμ. 52530/6.4.1979 πιστ. Δήμου Αθηναίων). Είναι παντρεμένος με την Ήρώ Αϊθαλιώτη και έχει δυο παιδιά. Μουσουργός. Πρόσφερε εξαιρετικές υπηρεσίες στην ελληνική μουσική, με το πλουσιώτατο συμφωνικό του έργο (πρακτ. αριθμ. 1/30.3.1979). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.1.1980 (ΚΑ - 279/79). Ζει στην Αθήνα.

7. ΖΙΤΣΑΙΑ ΧΡΥΣΑΝΘΗ του Νικολάου και της Αικατερίνης. Γεννήθηκε το 1902 στη Ζίτση Ιωαννίνων (από 6.6.1974 πιστ. του Δήμου Θεσσαλονίκης). Ήταν παντρεμένη με τον Λάμπρο Οικονομίδη, λογοτέχνης). Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη της εθνικής λογοτεχνίας (πρακτ. αριθμ. 3/8.5.1974). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.5.1974 (ΛΟ - 107/1974). Ζει στη Θεσσαλονίκη.

8. ΖΥΜΑΡΙΔΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ του Ιωάννη και της Μάρθας. Γεννήθηκε το 1918 στην Άρτα (άριθμ. 8789/20.5.1988 πιστ. Δήμου Ζωγράφου). Γλύπτης. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες για την ανάπτυξη των εικαστικών τεχνών (πρακτ. αριθμ. 2/17.5.1988). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.5.1988 (ΚΑ - 498/88). Ζει στην Αθήνα.

9. ΖΩΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του Ιωάννη και της Εύθалиας, το γένος Χρ. Σακελλαρίου. Γεννήθηκε το 1916 στην Άριστη (άριθμ. 626/23.9.81 πιστ. κοινότητας Άριστης). Είναι παντρεμένος με την Εύανθια Κόντου και έχει μία κόρη. Καθηγητής φιλόλογος. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη της λογοτεχνίας, γιατί προβάλλει με το έργο του τους Έλληνες λογοτέχνες στο εξωτερικό και με τις δόκιμες μεταφράσεις του κάνει γνωστούς στην Ελλάδα αξιόλογους ξένους συγγραφείς (πρακτ. αριθμ. 94/18.1.1982). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.1.1982 (ΛΟ - 397/83). Ζει στην Αθήνα.

10. ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ του Γεωργίου και της Αμαλίας). Γεννήθηκε το 1926 στη Νεράιδα Τζουμέρκων. Λογοτέχνης. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες για την ανάπτυξη της λογοτεχνίας, διότι σαν πεζογράφος και ποιητής έχει δώσει σημαντικά έργα, ή δε συνεχής έκδοση του γνωστού λογοτεχνικού περιοδικού «Ηπειρωτική Έστια», που διευθύνει ο ίδιος, είναι πράγματι μία αξιόλογη προσφορά στα νεοελληνικά γράμματα και την πνευματική ζωή της Ηπείρου (πρακτ. αριθμ. 105/7.7.1983). Δεν δικαιώθηκε σύνταξης, γιατί η Α.Ε.Υ.Σ. έκρινε ότι η μείωση της ικανότητας για εργασία είναι κάτω των 2/3 σε σχέση με υγιές άτομο (ΛΟ - 474/85). Ζει στα Γιάννενα.

11. ΚΟΥΤΣΟΥΚΑΛΗΣ ΑΛΕΚΟΣ του Γεωργίου και της Έλενης, το γένος Κωστάκη. Γεννήθηκε το 1919 στην Ελάτη Άρτας (άριθμ. 207/7.8.1985 πιστ. κοινότητας Ελάτης). Είναι παντρεμένος με την Αμαλία Παπακώστα και έχει δύο παιδιά. Συγγραφέας. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη της λογοτεχνίας με το πρωτότυπο πεζογραφικό του έργο, το οποίο σαν μορφή και περιεχόμενο είναι αξιόλογο, σε συνδυασμό με τις μεταφράσεις αξιόλογων έργων της ξένης λογοτεχνίας (πρακτ. αριθμ. 118/2.7.1985). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.1.1985 (ΛΟ - 548/85). Ζει στην Αθήνα (ως το 1977 ζούσε στην Σόβιετική Ένωση).

12. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ Ή ΓΚΟΤΖΟΥΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ του Κώστα και της Ευαγγελής. Γεννήθηκε στην Πλατανούσα στις 4.9.1909 και πέθανε στην Αθήνα στις 29.8.1956 (άριθμ. 692/18.9.1974 πιστοπ. της Κοινότητας Πλατανούσας). Ήταν παντρεμένος με την Εύμορφια Κηπουρού και είχε ένα γιό. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη της εθνικής λογοτεχνίας (πρακτ. αριθμ. 6/22.6.1974). Η χήρα σύζυγός του δικαιώθηκε σύνταξης από 1.1.1975 (ΛΟ - 137/1975). Ζούσε στην Αθήνα.

13. ΚΩΤΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ του Νικολάου και της Μαρίας. Γεννήθηκε το 1895 στη Χειμάρρα και πέθανε στην Αθήνα στις 29.9.1971 (άρith. 102120 - 300022/17.8.1974 πιστ. του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως. Ήταν παντρεμένος με την Ελπινίκη Δεμίρη και είχε τέσσερα παιδιά. Άγιογράφος. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη των καλών τεχνών (πρακτ. αριθμ. 1/26.4.1974). Δικαιώθηκε σύνταξης ή χήρα σύζυγός του από 1.4.1974 (ΚΑ - 142/1975). Ζούσε στην Αθήνα.

14. ΜΑΛΑΜΟΥ - ΔΙΠΛΑ ΚΛΕΑΡΙΤΗ του Εύσταθίου και της Πηνελόπης. Γεννήθηκε το 1886 στην Πρέβεζα (άρith. 43/20.6.1974 βεβαίωση Μητροπόλεως Νικοπόλεως και Πρεβέζης). Πέθανε στην Αθήνα στις 1.1.1977. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη της εθνικής μας λογοτεχνίας (πρακτ. αριθμ. 2/4.4.1974). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.4.1974 (ΛΟ - 6/1974). Ζούσε στην Αθήνα.

15. ΜΟΣΧΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ του Νικολάου και της Βασιλικής, το γένος Οικονόμου. Γεννήθηκε στις 24.12.1914 στη Δαφνωτή Πρέβεζας (άρith. 180693/1979 πιστ. Δήμου Αθηναίων). Είναι παντρεμένος με την Αικατερίνη Ματαράση και έχει μία κόρη. Ζωγράφος - Χαράκτης - Ξυλογλύπτης. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στον χώρο των εικαστικών τεχνών (πρακτ. αριθμ. 3/28.4.1980). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.4.1980 (ΚΑ - 310/1980). Ζει στην Αθήνα.

16. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ του Περικλή και της Αθανασίας. Γεννήθηκε το 1920 στην Πρέβεζα και πέθανε στις 26.11.1984 στην Αθήνα (άρith. 78122/13.12.1984 πιστ. Δήμου Αθηναίων και αριθμ. 40605/2.7.1985 απόσπ. ληξ. πράξ. θανάτου ληξιαρχείου Αθηνών). Ήταν παντρεμένος με τη Φραγκίσκη Γκριτζάλα και έχει δύο γιους και μία κόρη. Θεολόγος. Με το πολύπλευρο όγκωδες λογοτεχνικό έργο του (ποιητικό, πεζογραφικό, θεατρικό και μεταφραστικό), καθώς και την ιδιαίτερα αξιοσημείωτη συμβολή του στην ανανέωση της ορθόδοξης πνευματικής παράδοσης, πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη της ελληνικής λογοτεχνίας (πρακτ. αριθμ. 117/5.6.1985). Δικαιώθηκε σύνταξης ή χήρα σύζυγός του από 1.2.1985 (ΛΟ - 536/1985). Ζούσε στην Αθήνα.

17. ΜΠΕΝΕΚΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ του Γεωργίου και της Αναστασίας το γένος Κωνσταντή. Γεννήθηκε στις Χουλιαράδες Ιωαννίνων το 1907 (άρith. 203/254688/8.9.1969 πιστ. Δήμου Αθηναίων). Είναι παντρεμένος με την Ούρανία Αργυροπούλου και έχει ένα γιο και μία κόρη. Δικηγόρος. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη της λογοτεχνίας (πρακτ. αριθμ. 11/5.9.1976). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.1.1975 (ΛΟ - 183/1976). Ζει στην Αθήνα.

18. ΠΕΡΑΝΘΗΣ ΜΙΧΑΗΛ του Γεωργίου και της Μαρίας, το γένος Μίχου. Γεννήθηκε και στην Άρτα το 1917 και πέθανε στην Αθήνα στις 3.8.1984 (άρith. 2335/10.8.1984 πιστ. Δήμου Βιλίων και αριθμ. 45968/6.8.1984 απόσπ. ληξ. πράξ. θανάτου ληξιαρχείου Αθηνών). Ήταν παντρεμένος με την Κωνσταντίνα Πολίτη. Λογοτέχνης - Δημοσιογράφος. Το πρωτότυπο έργο του και ιδιαίτερα η σημαντική ανθολογική εργασία του, αποτελούν εξαιρετική προσφορά στη λογοτεχνία (πρακτ. αριθμ. 17/26.11.1982). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.1.1983 (ΛΟ - 399/1983), η οποία μεταβιβάστηκε στη χήρα σύζυγό του από 4.8.1984 (ΛΟ - 505/1985). Ζούσε στην Αθήνα.

19. ΠΕΤΣΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ του Δημητρίου και της Βασιλικής το γένος Ι. Μαρμαλιάγκα. Γεννήθηκε το 1907 στο Μεσοβούνιο Ιωαννίνων (άρith. 347/1.10.1974 πιστ. Κοινότητας Μεσοβουνίου) και πέθανε στην Αθήνα στις 3.10.1981 (άρith. 4712/5.10.1981 απόσπ. ληξ. πράξ. θανάτου ληξιαρχείου Περιστερίου). Ήταν παντρεμένος με την Ελπινίκη Γκέκα και είχε τρία παιδιά. Συνταξιούχος ΙΚΑ. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ανάπτυξη της λογοτεχνίας (πρακτ. αριθμ. 40/28.9.1977). Δικαιώθηκε σύνταξης από 1.12.1976 (ΛΟ - 225/1977), η οποία μετά το θάνατό του μεταβιβάστηκε στη σύζυγό του (ΛΟ - 357/1981). Ζούσε στην Αθήνα.

20. ΠΛΑΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ του Νικολάου και της Άσπασίας τὸ γένος Ἀναγνω-
στίδη. Γεννήθηκε στίς 4.4.1920 στὰ Ἰωάννινα (ἀριθμ. 40/16.1.1986 πιστ. Δήμου Ἀθη-
ναίων). Εἶναι παντρεμένος μετ' τὴν Ὀλγα Μπούκη. Καθηγητὴς Μέσης Ἐκπαίδευσης. Ἡ
προσφορὰ του στὸ χῶρο τῶν γραμμάτων εἶναι σημαντικὴ (ποιότητα τῆς δοκιμακῆς του
γραφῆς καὶ θέματα διδλίων του ἀξιοσημείωτα) (πρακτ. ἀριθμ. 123/3.3.1986). Δὲν δι-
καιώθηκε σύνταξης γιατί ἐπαιρνε (Α.Μ. 269908, πολιτικοῦ συνταξιούχου) καὶ ἄλλη ἀπὸ
τὸ Δημόσιο (ΛΟ-588/86). Ζεῖ στὴν Ἀθήνα.

21. ΣΙΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ του Ξενοφώντος καὶ τῆς Ἑλένης, τὸ γένος Κόκο-
ρου. Γεννήθηκε στοὺς Ἀσπραγγέλους Ἰωαννίνων τὸ 1914 (ἀριθμ. 235/5.6.1982 πιστ.
Κοινότητος Ἀσπραγγέλων). Εἶναι παντρεμένος καὶ ἔχει μία κόρη. Καταστηματάρχης. Πρό-
σφερε σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, διότι τὸ ἔργο
του ἔχει ἐκπονηθεῖ σ' ἓνα γεωγραφικὸ χῶρο, ὅπου ὁ ἄλλοτε ἀκμάζων ἐλληνισμὸς χειμά-
ζεται καὶ ὅπου τέτοιες καλλιτεχνικὲς καὶ πνευματικὲς προσπάθειες ἀποκοτῶν ἰδιαίτερη
ἐθνικὴ ἀξία (πρακτ. ἀριθμ. 113/8.11.1984). Δικαιώθηκε σύνταξης ἀπὸ 1.3.1984 (ΛΟ-
520/1985). Ζεῖ στὴν Ἀθήνα. (Ζοῦσε στὸ Κάϊρο).

25. ΦΑΝΙΤΣΙΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ του Χριστοδούλου καὶ τῆς Οὐρανίας, τὸ γένος Ταίμη.
Γεννήθηκε στίς 16.3.1902 στὴ Λεπτοκαρυὰ Δωδώνης (ἀριθμ. 358/8.7.1979 πιστ. Κοινό-
τητας Λεπτοκαρυᾶς) καὶ πέθανε στίς 23.11.1984 στὴν Ἀθήνα (ἀριθμ. 52/6.12.1984
ἀπόσπ. ληΞ. πρᾶΞ. θανάτου ληξιαρχείου Λεπτοκαρυᾶς). Τυπογράφος. Πρόσφερε σημαν-
τικὲς ὑπηρεσίες στὴν ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας (πρακτ. ἀριθμ. 69/26.6.1979). Δικαιώ-
θηκε σύνταξης ἀπὸ 1.10.1978 (ΛΟ-289/1979), ἡ ὁποία μεταβιβάστηκε στὴν ἀδελφὴ
του Εὐτέρπη ἀπὸ 24.11.1984 (ΛΟ-524/1985). Ζοῦσε στὰ Γιάννενα.

26. ΦΩΤΙΑΔΟΥ ΕΡΜΗΝΕΙΑ. Γεννήθηκε στὰ Γιάννενα τὸ 1925. Πρόσφερε σημαν-
τικὲς ὑπηρεσίες στὴν ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας μετ' τὴν πολύτιμη προσφορὰ της στὸ
χῶρο τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τῆς Ἠπείρου, τὴν ὁποία ἐπιτυχῶς ἔχει προβάλει καὶ στὸ ἐξω-
τερικὸ καὶ μετὰ τὰ πεζογραφήματά της καὶ τὰ θεατρικὰ της (πρακτ. ἀριθμ. 114/29.3.1985).
Δὲν δικαιώθηκε σύνταξης, ἐπειδὴ ἡ Α.Σ.Υ.Ε. ἔκρινε ὅτι δὲν εἶχε μείωση τῆς ἱκανότητάς
της γιὰ ἐργασία κατὰ τὰ 2/3 (ΛΟ-604/1987). Ζεῖ στὰ Γιάννενα.

27. ΧΑΤΖΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ του Γεωργίου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ γένος Κυριακοπού-
λου. Γεννήθηκε στὰ Γιάννενα τὸ 1914 (ἀριθμ. 6609/5.6.1979 πιστ. Δήμου Ἰωαννιτῶν)
καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα στίς 20.7.1981 (ἀριθμ. 76739/3.9.1981 ἀπόσπ. ληΞ. πρᾶΞ. θά-
νάτου ληξιαρχείου Ἀθηνῶν). Ἦταν παντρεμένος μετ' τὴν Αἰκατερίνη Ἀργυροκαστρίτου.
Συγγραφέας - φιλόλογος. Πρόσφερε σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὴν ἀνάπτυξη τῆς λογοτε-
χνίας (ἀριθμ. 66/7.5.1979 πρακτ.). Δικαιώθηκε σύνταξης ἀπὸ 1.1.1980 (ΛΟ-280/1979),
ἡ ὁποία μεταβιβάστηκε στὴ σύζυγό του ἀπὸ 21.7.1981 (ΛΟ-388/82). Μετὰ τὸν ἐπανα-
πατρισμό του ἀπὸ τὴν Οὐγγαρία, Ζοῦσε στὴν Ἀθήνα.

22. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ του Βασιλείου. Γεννήθηκε στὰ Γιάννενα τὸ
1907 (ἀριθμ. 14468/3.12.1977 πιστ. Δήμου Ἰωαννιτῶν). Εἶναι παντρεμένος καὶ ἔχει δύο
κόρες. Πρόσφερε σημαντικὲς ὑπηρεσίες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας (πρακτ. 43/
26.10.1977). Δικαιώθηκε* σύνταξης ἀπὸ 1.3.1977 (ΛΟ-235/1978). Ζεῖ στὰ Γιάννενα.

23. ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ του Στέφανου καὶ τῆς Πηνελόπης. Γεννήθηκε τὸ
1912 στίς Σαράντα Ἐκκλησιές (ἀριθμ. 74473/29.11.1976 πιστ. Δήμου Πειραιᾶ καὶ ἀπὸ
14.1.1977 δήλωση ν.δ. 105/1969). Ἀγιογράφος. Πρόσφερε σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὴν
ἀνάπτυξη τῶν καλῶν τεχνῶν (πρακτ. 8/1.11.1976)). Δικαιώθηκε σύνταξης ἀπὸ 1.1.1978
(ΚΑ-242/1978). Ζεῖ στὸν Πειραιᾶ.

* Σ.Σ.: Τελικά, ἡ σύνταξη δὲν τοῦ δίνεται, γιατί ἔχει καὶ σύνταξη Λυκειαρχῆς.

24. ΤΣΙΑΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ (φιλ. ψευδ. Πελασγός) τοῦ Μιχαήλ καὶ τῆς Ἀλεξάνδρας, τὸ γένος Ἐλευθερίου. Γεννήθηκε στὸ Ἀργυρόκαστρο στίς 9.8.1909 καὶ πέθανε στὸ Παλαιὸ Φάληρο στίς 26.3.1985 (ἀριθμ. 14031/16.11.76 καὶ ἀριθμ. 154/50/1985 πιστ. καὶ ληξ. πράξ. θανάτου Δήμου Παλαιοῦ Φαλήρου). Ἦταν παντρεμένος μὲ τὴ Γιαννούλα Σιάχου. Λογοτέχνης. Πρόσφερε σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὴν ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας (πρακτ. ἀριθμ. 17/3.11.1976). Δικαιώθηκε σύνταξης ἀπὸ 1.2.1976 (ΛΟ-193/1977), ἡ ὁποία μετβιβάστηκε στὴ χήρα σύζυγό του ἀπὸ 25.3.1985 (ΛΟ-522/1985). Ζοῦσε στὴν Ἀθήνα.

Παρατηρήσεις

Προκαλεῖ — καταρχὴν — ἐντύπωση ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν συνταξιοδοτηθέντων. Καὶ τὸ γράφω αὐτό, γιατί στοὺς συγκεντρωτικοὺς πίνακες ποὺ ἔχω κάνει, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα τῆς ἐρευνας, πανελλαδικά, ἡ Ἡπειρος μόλις βρίσκεται στὴν 11η θέση (γιὰ λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες), στὴν 8η (γιὰ λογοτέχνες) καὶ στὴ 14η (γιὰ καλλιτέχνες) — σὲ σύνολο 18. Τὰ στοιχεῖα θέβαια αὐτὰ δὲν ἐπιβεβαιώνουν κανένα ἀφορισμὸ τοῦ τύπου «ἡ τάδε περιοχὴ εἶναι ἀνεπτυγμένη πνευματικά καὶ ἡ ἄλλη ὑπανάπτυκτη», ἀφοῦ εἶναι δυνατόν νὰ διατυπωθεῖ καὶ ἡ ἀποψη: ἡ τάδε περιοχὴ εἶναι γερασμένη πνευματικά (ἐξ οὗ καὶ οἱ πολλὲς συνταξιοδοτήσεις) — ὅταν δὲν γίνεται ἀναφορὰ καὶ στὴν ὑπάρχουσα σήμερα κατάστασιν εἶναι πάντως, σχετικά, ἐνδεικτικά.

Μὲ ἐξαίρεση τὸ νομὸ Ἰωαννίνων, ἡ κατάσταση στοὺς ἄλλους νομοὺς εἶναι ἀπὸ ἀπογοητευτικὴ ἕως τραγικὴ καὶ τὸ γεγονὸς πὼς μόνο τὰ Γιάννενα εἶχαν παράδοση στὰ γράμματα, αὐτὸ δὲν ἀμβλύνει τὴν ἐπντύπωση. Πιο συγκεκριμένα: Ὁ νομὸς Ἰωαννίνων (20 — 14+6 — συνταξιοδοτηθέντες) εἶναι 10ος, 9ος, 15ος, τῆς Ἁρτας (5 — 3+2 —) 34ος, 34ος, 28ος, τῆς Πρέβεζας (2 — 2+0 —) 45ος, 39ος, —, ἐνὼ ἐκεῖνος τῆς Θεσπρωτίας δὲν ἔχει κανέναν συνταξιοδοτηθέντα.

Ἀπὸ τοὺς 27 συνταξιοδοτηθέντες (3,32% στὸ σύνολο τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν), 19 εἶναι λογοτέχνες (3,86% στὸ σύνολο τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν) καὶ 8 καλλιτέχνες (2,27% στὸ σύνολο τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν). Ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες μόνο 2 (Ἀρκαδίου, Ζιτσαῖα) ἀσχολήθηκαν μόνο μὲ τὴν ποίηση. Οἱ πεζογράφοι (ποὺ πολλοὶ ἔγραψαν καὶ ποίηση) θεωροῦνται, δηλαδὴ, ὅτι ἔχουν καλύτερη προσφορά στὴ λογοτεχνία μας — κι αὐτὸ δὲν παρατηρεῖται εἰδικὰ στοὺς Ἡπειρώτες, ἀλλὰ πανελλαδικά. Στὺς καλλιτέχνες, ὑπάρχει καὶ ἓνας μουσουργὸς (Δραγατάκης), περίπτωση ποὺ δὲν συναντιέται συχνά. Ἐξαιρετικὲς ὑπηρεσίες θεωρήθηκε ὅτι προσέφεραν μόνον δύο (Περάνθης καὶ Δραγατάκης).

Στὴν Ἀθήνα ἢ στὸ ἐξωτερικόν, ζοῦνε ἢ ζοῦσαν οἱ 20 (74,07%) ἀπὸ τοὺς 27 συνταξιοδοτηθέντες. Ποσοστὸ πολὺ μεγάλο, ποὺ δείχνει αὐτὸ ποὺ πάντοτε ἐπισημαίνεται: τὴν τραγικὴ ἀδυναμία τῆς ἐπαρχίας νὰ κρατήσῃ κοντὰ τῆς τοὺς πνευματικὸς τῆς ἀνθρώπους — μὲ τὶς ἀναπόφευκτες συνέπειες.

Τὸ σύνολο τῶν καλλιτεχνῶν δηλώνει σὰν ἐπάγγελμα τὸ εἶδος τῆς τέχνης μὲ τὴν ὁποία ἀσχολεῖται, πρᾶγμα ποὺ εἶναι μᾶλλον ἀποδεκτό. Τὸ ἴδιο ὅμως κάνουν σχεδὸν ὅλοι οἱ λογοτέχνες καὶ θέβαια αὐτὸ δὲν μπορεῖ ν' ἀναποκρίνεται στὴν πραγματικότητα, μὰ καὶ εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὅτι στὴν Ἑλλάδα ἐλάχιστοι ἀποζοῦνε ἀπὸ τὸ λογοτεχνικὸ τους ἔργο.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΑΝΤΑ ΜΑΖΙ ΜΑΣ

1. Ρουμανο - ελληνικοί δεσμοί στο XVII, XVIII, XIX αιώνα

Με αυτό το σπουδαίο θέμα έγινε έναρξη του ακαδημαϊκού έτους 1988 - 1989, στο Φροντιστήριο των Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου «'Αλ. Ι. Κούζα» του 'Ιασίου Ρουμανίας. "Έτσι, στις 5 'Οκτωβρίου (1988), σε μία από τις μεγάλες αίθουσες διδασκαλίας του Πανεπιστημίου μας, ο διάσημος ιστορικός, πανεπιστημιακός καθηγητής Γκε-όργκε Πλάτον (GHEORGHE PLATON), γνωστός για τις μελέτες του τόσο στο έσωτερικό, άλλο τόσο και στο έξωτερικό, παρουσίασε το παραπάνω θέμα. Το άκροατήριο (φοιτητές όχι μόνο του Φροντιστηρίου, καθώς και άλλοι ενδιαφερόμενοι) παρακολούθησε με ζωηρό ενδιαφέρον τη βαθιά επιστημονικά τεκμηριωμένη όμιλία του καθηγητή, κυρίως στα σημεία εκείνα που αναφέρονταν στον ανεκτίμητο ρόλο που έπαιξαν οι αθέεντικές ακαδημίες στα Ρουμανικά πριγκιπάτα, οι γνωστές ήγεμονίες, τα αξιόλογα ελληνικά τυπογραφεία, ο νεοελληνικός διαφωτισμός, γενικά, στην αφύπνιση του ρουμανικού πνεύματος, στην πρακτική βοήθεια της Μολδαβίας, Βλαχίας, Τρανσυλβανίας προς τους χιλιάδες "Έλληνες, που πάντα βρήκαν φιλοξενία και αγάπη εδώ, στη γη των απογόνων των Δάκων και Γέτων, στη βοήθεια προς την ίδια την 'Ελληνική 'Επανάσταση του 1821.

2. 'Ο Ντελακρουά και ή 'Ελλάδα

Στην κατάμεστη από ανθρώπους των Γραμμάτων και Τεχνών, από φοιτητές και τόσους πολλούς Ρουμάνους φιλέλληνες, αίθουσα συναυλιών, θεαμάτων και επιστημονικών εκδηλώσεων του Οίκου των Πανεπιστημιακών του 'Ιασίου Ρουμανίας, οργανώθηκε στις 24 Νοεμβρίου 1988, από το Φροντιστήριο των Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου «'Αλ. Ι. Κούζα» του 'Ιασίου Ρουμανίας, μία πολιτιστική βραδιά: Ο ΝΤΕΛΑΚΡΟΥΑ (DE-LACROIX) ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ. Για το επιβλητικό έργο του μεγάλου Γάλλου ζωγράφου και συγγραφέα Ντελακρουά, γεμάτο χρώμα και φώς, για την απεικόνιση στο έργο του της μαχόμενης 'Ελλάδας (Χίος, Μεσολόγγι, Μπότσαρης κ.ά.) του 1821 για 'Ελευθερία και 'Εθνική 'Ανεξαρτησία, μίλησε, παρουσιάζοντας διαφάνειες, ο διαπρεπής πανεπιστημιακός και κριτικός της τέχνης Ράντου Νέγκρου (RADU NEGRU). 'Ο όμιλητής τόνισε πως ο Ντελακρουά, ένας από τους μεγαλύτερους φιλέλληνες της εποχής του (εποχή του ρομαντισμού, δίπλα σ' έναν Ουγκώ, Μπαίρον, Πούσκιν κ.ά.), με τον πιο γνήσιο ούμανισμό του, ξεδιπλώνει στους πίνακές του και μεταδίδει τη γοητεία, τον ήρωισμό, την αυταπάρνηση, το πατριωτικό χρέος χιλιάδων και χιλιάδων 'Ελλήνων επαναστατών, εξαντλώντας έτσι τα όρια του ζωγραφικού του στοχασμού και οραματισμού.

Η εκδήλωση τέλειωσε με ελληνικές μελωδίες που έρμήνευσε σε κιθάρα ο "Έλληνας φοιτητής της Στοματολογικής Σχολής Κόκκινος Χρυσόστομος.

Ιάσι - Ρουμανία
12 - XIII - 1988

ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ
'Υφηγητής

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟ

Στην αίθουσα της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών, στις 28.1.1989, στην πόλη μας, έγινε μία μεγάλη τιμητική διάκριση στον Λογοτέχνη κ. Τ. Σιωμόπουλο.

Στόν εκλεκτό παλιό Γυμνασιάρχη - Λυκειάρχη, ποιητή, συγγραφέα και άνθρωπο, έγινε μία προσφορά από τη «Στέγη» που ταίριαζε στον Τ. Σιωμόπουλο, που πρόσφερε στα ελληνικά γράμματα τόσα πολλά.

Παρευρέθηκαν άνθρωποι τών γραμμάτων καί τῆς τέχνης τῆς πόλης τών Ἰωαννίνων καί ἄλλων πόλεων. Πολλοί μαθητές του καί μαθήτριες, οἱ ὁποῖοι, σέ κάθε εἰδική περίπτω-
ση τών παρουσιαστῶν τοῦ ἔργου του, ἔεσπαγαν σέ παρατεταμένα χειροκροτήματα.

Προλόγισε ὁ πρόεδρος τῆς «Στέγης» Κώστας Νικολαΐδης καί παρουσίασε τὸ ἔργο τοῦ Τ. Σιωμόπουλου γιὰ μιάμιση ὥρα ὁ λογοτέχνης Γεώργιος Βρέλλης. Ποιήματα καί στροφές του ἀπήγγειλαν οἱ δασκάλες κ. Ε. Τζιάλλα-Μάντζιου καί ἡ κ. Ε. Οἰκονόμου-Σακελλαρίδου.

Ὅλους, μικροὺς καί μεγάλους, μᾶς ἐντυπωσίασαν. Κάθε στίχος καί κάθε στροφή δονοῦσε διαφορετικὰ τίς χορδές τῆς ψυχῆς. Ἔκανε τὸ ἀκροατήριό ἄλλοτε νὰ δακρύζει ἀπὸ συγκίνηση καί ἄλλοτε νὰ νοιώθει περήφανα, ἀνεβάζοντας τὴν πνευματικὴ καί ἠθικὴ ὑπόστασή του.

Ἐνα σύντομο σχόλιο, γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Τ. Σιωμόπουλου, ἔκανε ἡ Ε. Φωτιάδου. Ἐπλεξε τὸ ἐγκώμιο ζωῆς καί λογοτεχνικῆς προσφοράς του στὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Καί ἡ Στέγη Γραμμάτων ἀπένειμε τὸ ἀργυροῦν μετάλλιο στὸν Τ. Σιωμόπουλο.

Λόγῳ ἀδυναμίας τοῦ ἴδιου, τὴν ἐκδήλωση παρακολούθησαν οἱ κόρες του καί οἱ γαμ-
προί του, καθηγητές κι αὐτοὶ διαφόρων εἰδικότητων. Τὸ μετάλλιο «πνευματικῆς ἀξίας» παρέλαβε ἡ κόρη του Μαίρη Σιωμοπούλου-Ἀγγέλη, καθηγήτρια μαθηματικῶς τοῦ Γυμνα-
σίου Ματαράγκας Αἰτωλοακαρνανίας.

Ὁ Τ. Σιωμόπουλος συνεχίζει τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τῆς παράδοσης στὴν πόλη μας.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Στὶς δύσκολες συνθήκες, ποὺ ἐκδίδεται τὸ περιοδικὸ τοῦτο, οἱ τιμητικὲς συνδρομὲς ἀποτελοῦν, πέρ' ἀπ' τὴν σοβαρὴν οἰκονομικὴ ἀρωγή, μιὰν ἀποφα-
σιστικὴ ἐνθάρρυνση, ποὺ βοηθαίει νὰ συνεχίσουμε τὴν ὄντως πολὺμοχθη καὶ
παράτολμη προσπάθεια τῆς ἐκδόσῆς του. Γιατί, στὴν ἐποχὴ τούτῃ τῶν ἀδειῶν
εἰδώλων καὶ τῶν ἀπατηλῶν λάμπσεων μᾶς ἀνεκδιήγητης ἐπιφάνειας, εἶναι περί-
που ἡρωϊσμός νὰ ἀντιστρατεύεται κανεὶς τὸ ρεῦμα τῆς ἀγορᾶς, γιὰ νὰ κρατή-
σει θερμπούλνες στὴν ἐλληνικὴ ἐπαρχία, ὅταν ξηραίνεται κι αὐτὸς ὁ κορμὸς
τῆς, ποὺ κρατεῖται πάνω στὶς πλάτες ὀλίγων ἀνθρώπων, ἐρημιτῶν, ἀβοήθητων
καὶ λησμονημένων. Γι' αὐτό, εὐχαριστοῦμε διπλὰ τοὺς καλοὺς αὐτοὺς φίλους
τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας».

1. Ἀλέξ. Μυριαλλῆς (Ἀθήνα)	δρχ. 10.000
2. Δημ. Σερεμέτης (Θεσσαλονίκη)	» 5.000
3. Μίμης Λέος (Γιοχάννεςμπουργκ)	» 10.000
4. Δημοσθ. Χαβέλλας (Ἀθήνα)	» 3.000
5. Δανάη Παπαστράτου (Ἀθήνα)	» 3.000
6. Δημ. Παναγόπουλος (Κυπαρισσία)	» 2.000
6. Πάϊκος Νικολαΐδης (Ἀθήνα)	» 5.000
8. Κίτσος Ἀνυφαντῆς (Καρδίτσα)	» 4.000
9. Νικ. Θεολογίτης (Ἀθήνα)	» 3.000
10. Ἀθ. Β. Νταουσάνης (Ἀθήνα)	» 3.000
11. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Ἰάκωβος (Η.Π.Α.)	» 36.000
12. Μανώλης Πράτσικας (Πάτρα)	» 3.000
13. Γ. Δ. Χουρμουζιάδης (Ἀθήνα)	» 5.000
14. Βασίλειος Χρήστου (Ἀθήνα)	» 5.000
15. Κων. Μπράτσος (Ἀθήνα)	» 3.000

16. Χρυσάνθη Ζιτσαία (Θεσσαλονίκη)	»	3.000
17. Τασία Κουτσογιαννοπούλου (Αθήνα)	»	6.000
18. Έλλη Ζέρρη (Αθήνα)	»	5.000
19. Έλευθ. Π. Δόβα (Αθήνα)	»	5.500
20. Ναπολέων Δοκανάρης (Ιωάννινα)	»	10.000
21. Γ. Δ. Μυλωνάς (Αθήνα) (Αθήνα)	»	3.000
22. ΤΑΝΑΚΑ ΤΑΚΑΗΙΣΑ (Ιαπωνία)	»	10.000
23. Κλειώ Μποσταντζόγλου (Αθήνα)	»	5.000
24. Σπύρος Παναγιωτάτος (Αθήνα)	»	10.000
25. Λάμπρος Καραγιώργος (Ιωάννινα)	»	5.000
26. Πέτρος Χρονάς (Αθήνα)	»	7.000
27. Ιωάννης Καλογήρου (Θεσσαλονίκη)	»	50.000

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Απ' τὸν διαλεκτὸ συνεργάτη μας, γνωστὸ λογοτέχνη (πεζογράφο, ποιητὴ, κριτικὸ) Δημοσθένη Ζαδέ, πήραμε μιὰ ἐπιστολή, στὴν ὁποία ἀντικατοπτρίζεται ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Ἀρσένη Γεροντικοῦ καὶ καταξιώνεται ἡ θητεία αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, δικαιώνοντας μαζί καὶ τὸ δικό μας σχετικὸ ἄρθρο, στὸ προηγούμενο τεῦχος τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας».

Ξεκινώντας ἀπ' τὶς παραπάνω ἐκτιμήσεις, θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ καταχωρήσουμε ἐδῶ τὸ ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δ. Ζαδέ, τόσο γιὰ τὴν ἀναφορά του στὸν ἄνθρωπο, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς ὀφειλόμενης ἀναγνώρισης στὴν ἀνεκτίμηση προσφορά του. Καί, μὲ τὴν εὐκαιρία, θὰ θέλαμε νὰ συμπληρώσουμε, στὰ ὅσα γράψαμε στὸ προηγούμενο ἄρθρο μας γιὰ τὸν Ἀρσένη Γεροντικό, λίγα βιογραφικά — ἀν καὶ οἱ ἄνθρωποι σὰν κι αὐτὸν βρίσκονται πέρ' ἀπ' τὴν στενότητα τέτοιων στοιχείων —, γιὰ λόγους πληρότητας.

Ὁ Ἀρσένης Γεροντικός, παρ' ὅλο πού φαίνεται νὰ ἔρχεται ἀπὸ κάποιο βιβλίο, γεννήθηκε στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας, στὸ χωριὸ Ποταμὸς Κερκύρας, σ' ἓνα ἀρχοντικό (τὸ πατρογονικό του) μὲ ἱστορία 400 καὶ παραπάνω χρόνων. Καί, κουβαλώντας στὸ αἷμα του τὴν μνήμη καὶ τὸν ἴσκιο ἀπὸ προγόνους Ἡπειρώτες καὶ νησιῶτες, ὀλοκληρώθηκε στὴν Εὐρώπη (Γενεύη), ὅπου εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ σπουδάσει, νὰ ζήσει πολλὰ χρόνια καὶ νὰ διευρύνει τοὺς ὀρίζοντες, πού θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν αὐτὴν τὴν μεγάλη πορεία προσφοράς στὴν παιδεία, στὸν ἄνθρωπο καὶ στὰ γράμματα.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Δημοσθένη Ζαδέ

Αθήνα, 1989

Φίλε καὶ ἀδερφέ μου Δημοσθένη,

Πῆρα ἐδῶ καὶ λίγες μέρες τὸ τελευταῖο τεῦχος τοῦ 1988 τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» καὶ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ σοῦ ἐκφράσω τὴν συγκίνησή μου γιὰ τρεῖς λόγους. 1) Γιὰ τὸ κείμενό σου γιὰ τὸν ἀξιαγάπητό μας καθηγητὴ κ. Γεροντικό. Ἕνας δίκαιος ἔπαινος γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὸ φιλόσοφο-λογοτέχνη, πού ἀνάλωσε μιὰν ὁλόκαιρη ζωὴ γιὰ τὴν ἀγάπη του στὸν συνάνθρωπο καὶ στὴν διάπλασή του τὴν πνευματική. Τοῦ ἀξίζει πολὺ καλύτερη τύχη. Ἡ εὐρυμάθειά του εἶναι καταπληχτική. Κι ἂν ἀνῆκε στὴν κατηγορία τῶν θυροβοποιῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔκανε γνωστὸς πανελλήνια σὰν ἓνας ἀπ' τοὺς πιὸ ὀλοκληρωμένους πνευματικούς μας ἀνθρώπους. Κι ὅμως ὑπάρχουν οἱ ἐπιτήδριοι πού μ' ἓνα ἐλά-

χιστο ποσοστό απ' τις δικές του ικανότητες και γνώσεις, κορδακίζονται και φιγουράρουνε σάν τὰ πρῶτα ὀνόματα στὰ Γράμματά μας. Σέ θεωρῶ απ' τοὺς τυχερώτερους ἀνθρώπους πού τόσα χρόνια ἐζήσας πλάι του κι ἀπόλαυσες τὴν ἀχτινοβολία τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διάνοιάς του. Ἐγώ, τότες πού μοῦ δόθηκε ἡ χάρη νὰ τὸν ἔχω κοντά μου — στὸ ἴδιο μου τὸ σπίτι — εἶμουνα μόλις 13 ἢ 14 χρονῶν καὶ δὲν «εἶξερα» τίποτα ἀπὸ τὰ μυστικά τῆς Τέχνης. Κι ὅμως ἡ ἐπίδρασή του πάνου μου ὑπῆρξε τεράστια, τόση πού ὅ,τι κατάφερα νὰ κάμω μέχρι σήμερα τ' ὀφείλω στὴν δική του ἐπίδραση. Τὸν εὐγνωμονῶ γιὰ τὸ ψυχοδιανοητικὸ πλάσιμο, πού δὲν ὑποψιζότανε κἄν. Μόνο πού δὲν θήτεψα ὅσο ἐσύ πλάι του καὶ δὲν ἀπομύζησα ἀπ' τὴ σοφία του ὅσα ἐσύ. Φίλησέ μου τον σταυρωτά. Καὶ πάλι σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὰ τόσο δίκαια κ' εὐγενικά σου λόγια γι' αὐτόν

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Γιὰ τὴν Τζένη Παπαϊωάννου

Πέρσι (31.10.87), ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος τῆς "Ἀρτας «ΣΚΟΥΦΑΣ» τίμησε τὴν Ἀρτινὴ ποιήτρια, πεζογράφο καὶ μουσικὸ Τζένη Παπαϊωάννου, πού πρόσφερε, ἐκτός ἀπ' τὴν θτεία της στὰ γράμματα καὶ τὴν μουσική, κι ἓνα σεβαστὸ χρηματικὸ ποσὸν γιὰ τὴν ἀνέγερση Μουσικῆς Ἑστίας στὸν τόπο της. Ἡ ἐκδήλωση αὐτή, περιελάμβανε σύντομη ὁμιλία τοῦ προέδρου τοῦ «Σκουφᾶ» Κ. Βάγια, ἐνῶ ὁ ἀντιπρόεδρος Ν. Καραβασιλῆς, μὲ ἐκτεταμένη ἀναφορά του, ἀνάπτυξε τὸ θέμα (ἀπὸ μέρους τοῦ συλλόγου): «Μνήμες καὶ δραστηριότητες τῆς Τζένης Παπαϊωάννου». Κύριος ὁμιλητὴς εἶταν ὁ πρόεδρος τῆς "Ἐνωσης Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, γνωστὸς ποιητὴς, πεζογράφος καὶ κριτικὸς Νίκος Στασινόπουλος, πού ἀναφέρθηκε, μὲ εὐρύτητα καὶ γλαφυρότητα, στὴν προσωπικότητα καὶ στὸ πνευματικὸ ἔργο τῆς Τζένης Παπαϊωάννου. Ἐπίσης, χαιρέτισαν τὴν ἐκδήλωση πνευματικοὶ ἄνθρωποι, πού ἦρθαν γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτό: ἡ ποιήτρια καὶ συγγραφεὺς Ἀγγελικὴ Πανωφοροπούλου, ἡ ποιήτρια Μαίρη Μπουσμπουρέλη (πού, ὡς πρόεδρος τοῦ Συλλόγου «Δελφικὲς Ἀμφικτιονίες», τῆς ἀπένειμε καὶ εἰδικὸ μετᾶλλιο), ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς "Ἐνωσης τῶν Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, ποιητὴς καὶ κριτικὸς, Νίκος Ἀνώγης, ἡ ποιήτρια Νία Κομπορόζου, ὁ συγγραφέας Γιάννης Σάρρας, ὁ λογοτέχνης Δημοσθ. Κόκκινος (πού τόνισε πῶς οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι πρέπει νὰ τιμῶνται ἐν ζωῇ). Ποιήματα τῆς τιμώμενης ἀπάγγειλε ἡ ποιήτρια καὶ καθηγήτρια ἀπαγγελίας Νιόβη Γαβριήλ-Τριανταφύλλου. Ἡ Τζένη Παπαϊωάννου, στὴ συνέχεια, ἀφροῦ εὐχαρίστησε γιὰ τὴν γιορτὴ, ἀπάγγειλε ποιήματά της, ἐνῶ ὁ Κ. Βάγιας ἔκαμε τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς της, πού προορίζεται γιὰ τὴν Μουσικὴ Ἑστία. Τὴν διεύθυνσε καὶ τὴν εὐθύνη τῆς παρουσίας τῆς ἐκδήλωσης εἶχε ὁ γνωστότατος ποιητὴς Χρ. Πύρπασος.

ΛΕΥΤ. ΤΖΟΚΑΣ

Γιὰ τὸν Χρ. Πύρπασο

Πρέπει, ἐπίσης, νὰ σημειώσουμε τὴν ἀπήχηση τῆς πολύχρονης θητείας, στὰ γράμματα, στὴν παρουσία τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς καὶ στὴν δημοσιογραφία τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ πολιτιστικῶν χρονικῶν, πάνω ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, πού εἶχαν ἐφέτος οἱ ἀναφορὲς γιὰ

τὸν Χρῆστο Πύρπασο, ἄνθρωπο τόσο ἀγαπητό σὲ ὅλους τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους τῆς χώρας μας. Γιατί, ὁ συνάδελφος αὐτός, ποὺ τόσα πολλὰ ἔχει προσφέρει καὶ πού, σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις, ἔδωσε μιὰ ξεχωριστὴ νότα καὶ μιὰ διάσταση κοινῆς συμμετοχῆς, δικαιούται μιὰ τέτοια τιμὴ κι ἔχει αὐτοδικαίως πάντα μιὰ ἰδιαίτερη θέση, τόσο στὴν Ἀθήνα ὅσο καὶ στὴν ἐπαρχία. Διότι, ἐκτός ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη, λυρική καὶ τρυφερὴ γιοιήσῃ του μὲ τοὺς κοινωνικούς ὀρίζοντες καὶ τὴν ρωμαντικὴ ἀπόχρωση, ὁ Χρ. Πύρπασος κράτησε τὸ μικρόφωνο, πάνω ἀπὸ δυὸ γενεές, δίνοντας ἕναν μοναδικὸ κονφερανσιέ, ποὺ δὲν ξεπεράστηκε ἀπὸ κανέναν καὶ πού, σ' ἕνα ἐπίπεδο πνευματικῆς στάθμης, συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὰ πιὸ λαμπρὰ ὀνόματα, σ' αὐτὸν τὸν χώρο, ποὺ ἄφησαν ἐποχὴ στὰ χρόνια τοῦτα. Γι' αὐτό, στίς ἐφημερίδες, στὸ ραδιόφωνο καὶ στὰ περιοδικά, ἐγίνε τόσο ἐντονὴ ἡ ἀναφορὰ τούτῃ, ποὺ συνιστᾷ γιὰ τὸν ἴδιον μιὰ δίκαιη ἀναγνώριση καὶ γιὰ τὶς ἡμέρες μας μιὰ ἐνθάρρυνση. Ἡ Τηλεόραση, ποὺ στεγάζει τοὺς ἀπίθανους «ἀστέρες» τῆς, δὲν ἔκρινε ὅτι εἶχε τὴν ἴδια ὑποχρέωση;

Δ.Κ.

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Ἑρμηνείας Φωτιάδου

Στὴ χειμερινὴ περίοδο, ἡ «Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» ὀργάνωσε, στίς 15 Φεβρουαρίου, μιὰ ἐνδιαφέρουσα διάλεξη τῆς Ἑρμηνείας Φωτιάδου (λογοτέχνηδα, λαογράφος καὶ δημοσιογράφος τουρισμοῦ), ποὺ εἶχε ὡς θέμα ἕνα ὁδοιπορικὸ στὴν Ἰορδανία. Μάλιστα, ἐκτός ἀπ' τὴν λυρική καὶ γλαφυρὴ περιήγηση μὲ τὸν λόγο τῆς, ἡ ὁμιλήτρια ἔδωσε τὴν διάλεξί της, τόσο μὲ φωτογραφικὲς διαφάνειες ἀπ' τὴν ἐν λόγω χώρα, ὅσο καὶ μὲ μουσικὴ ὑπόκρουση, ἐπιλεγμένη ἀπ' τὰ τοπία καὶ τὶς πόλεις τῆς Ἰορδανίας.

Γεωργίου Δ. Κόκκινου

Ἐπίσης, ἡ «Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν», στίς 29.3.89, ὀργάνωσε καὶ μιὰν ἄλλη διάλεξη, πρωτότυπη καὶ πολὺ ἐνδιαφέρουσα, ποὺ ἔδωσε ὁ Γεώργιος Δ. Κόκκινος, μὲ θέμα: «Ἡ Ἐπιστημονικὴ Φαντασία στὴν Λογοτεχνία». Κι αὐτὴ ἡ ὁμιλία, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπ' τὴν ὁργανωμένη ἀνάπτυξη, τὸν ποιητικὸ κορμὸ τῆς νέας προφητείας τοῦ ἀνθρώπινου λόγου καὶ τὴν ἀναφορὰ στὸν σύγχρονον ἄνθρωπο, εἶναι ἀπ' τὶς ἀξιόλογες προσφορὲς στὴν πόλη μας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Α Λ Ε Ξ Ά ν δ ρ ο υ Ρ ο σ έ τ τ ι: «**Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ ΑΙΩΝΑ**»

Τὸ ἔργο τοῦ γνωστοῦ Ρουμάνου γλωσσολόγου Ἀλεξάνδρου Ροσέττα ἐκδόθηκε τὸ 1986 στὸ Βουκουρέστι, ἀπὸ τὸ Ἐπιστημονικὸ καὶ Ἑγκυκλοπαιδικὸ Ἐκδοτικό, σὲ 934 σελίδες. Ἡ ἀξία αὐτῆς τῆς

μεγάλῃς σύνθεσης ἔγκειται ὅχι μόνον στὴν ἐξονυχιστικὴ ἐξερεύνηση τῶν κυριότερων πηγῶν, ἀλλὰ καὶ στὴν μεθοδικότητα τοῦ συγγραφέα, καθὼς καὶ στὴν γλώσσα ποὺ παρουσιάζει τὰ γεγονότα.

Τὸ ἔργο ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ εἰσαγωγὴ, ἕνα σύντομο ἱστορικὸ τῆς πορείας τῆς ἔρευνας καὶ ἀπὸ βιβλιογραφικὲς σημειώσεις. Ἡ ἔκθεσις τοῦ ὕλικου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν σελίδα 75 καὶ παρουσιάζει τοὺς ἀκόλουθους τομεῖς: 1) Ἡ λατινικὴ γλῶσσ-

οα, 2) Οί Βαλκανικές γλώσσες, 3) Οί νότιες ολαβικές γλώσσες (ἀπὸ τὸν ἕκτο μέχρι τὸν δωδέκατον αἰῶνα), 4) Ἡ κοινὴ ρουμάνικη γλώσσα, 5) Γειτονικές γλώσσες ἀπὸ τὸν 13ο αἰῶνα μέχρι τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνα.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐπιχειρεῖ ἐξ ἀρχῆς ὁ συγγραφέας εἶναι νὰ δώσει τὸν «γενεαλογικὸ ὅρισμό» τῆς ρουμάνικης γλώσσας, ἀποδεικνύοντας πῶς «ἡ ρουμάνικη γλώσσα εἶναι ἡ λατινικὴ ποὺ μιλιόταν συνέχεια, *x w ρ ι ς δ ι α κ ο π ῆ* στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, δηλαδὴ στὴς Δουνάβιες ἐπαρχίες, ποὺ εἶχαν ἐκρωμαϊσθεῖ, δηλαδὴ στὴν Δακία, στὴν Παυονία, στὴν Δαρδανία, στὴν Ἄνω καὶ Κάτω Μυσία, ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ εἶχε εἰσαχθεῖ αὐτὴ ἡ γλώσσα σὲ αὐτὲς τὴς ἐπαρχίες καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας (σελ. 75). Ἀπὸ τὸν ὅρισμό ποὺ δίνει ὁ Ροσέττι βγαίνει τὸ συμπέρασμα πῶς ἡ ρουμάνικη γλώσσα εἶναι μιὰ *ρ ο μ α - μ α ν ι κ ῆ γ λ ῶ σ σ α ἢ ν ε ο λ α - τ ι ν ι κ ῆ*, ποὺ διαμορφώθηκε τόσο στὰ βόρεια ὥς καὶ στὰ νότια τοῦ Δούναβη, σὲ ἕναν εὐρὺ *xῶρο*, ποὺ εἶχε ἐκρωμαϊσθεῖ. Στὴν περίοδο τῆς κοινῆς ρουμάνικης γλώσσας καὶ μέχρι τὸν δέκατον αἰῶνα, ἡ ρουμάνικη γλώσσα ἀπόκτησε εἰδικὰ χαρακτηριστικά, γιατί ἀναπτύχθηκε ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴς ἄλλες λατινικὲς γλώσσες. Ἀργότερα μόνον διαφοροποιήθηκε στὴς τέσσερες διαλέκτους: 1) Δακο - ρουμάνικη διάλεκτο, 2) Μακεδο - ρουμάνικη διάλεκτο, 3) Μεγλενο - ρουμάνικη διάλεκτο, 4) Ἰστορ - ρουμάνικη διάλεκτο. Ἀπὸ αὐτὲς τὴς τέσσερες διαλέκτους μόνον ἡ Δακο - ρουμάνικη ξελίχθηκε σὲ λογοτεχνικὴ διάλεκτο. Ἡ συμβίωση τοῦ ρουμάνικου στοιχείου μὲ τοὺς νότιους ολάβους ἄρχισε τὸν ἕκτον αἰῶνα καὶ ἐπηρέασε μόνον τὸ λεξιλόγιο καὶ τὸν σχηματισμὸ τῶν λέξεων, ἐπηρεάσε δηλαδὴ μόνον τὴν ἐξωτερικὴ μορφή τῆς γλώσσας, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσει τὰ βασικά της λατινικὰ χαρακτηριστικά (σελ. 260).

Ἐνα ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἐργασίας εἶναι πῶς ὁ συγγραφέας ἀπέδειξε ὅτι μόνον πῶς ἡ ρουμάνικη γλώσσα εἶναι μιὰ λατινογενὴς γλώσσα, ἀλλὰ ταυτόχρο-

να καὶ μιὰ βαλκανικὴ γλώσσα, καθότι μαζὶ μὲ τὴν βουλγάρικη, τὴν ἀλβανικὴ, τὴν νεοελληνικὴ καὶ σὲ μικρότερο βαθμὸ τὴν σερβο - κροατικὴ, ἀποτελεῖ μιὰ «γλωσσικὴ ἐνότητα». Μὲ τὴν ἐπιβαλλόμενη ἀντικειμενικότητα ὑπογραμμίζει τὴν σημασία τῆς ολαβικῆς ἐπίδρασης, ποὺ ὅμως δὲν ἀλλοίωσε τὴν λατινικὴ δομὴ τῆς γλώσσας. Κι ὅταν ἀκόμα ἡ γλώσσα χρησιμοποιεῖ ολαβικὲς λέξεις, εἶναι ἀναγκασμένη νὰ χρησιμοποιήσῃ λατινικὰ στοιχεία σύνταξης.

Τὸ γενικὸ συμπέρασμα εἶναι πῶς οἱ ἐπιδράσεις ποὺ ὑπέστη, τῆς ἀπένειμαν μιὰ δυνατὴ ὄντοτητα. Στὴν διαμόρφωση αὐτῆς τῆς ὀντότητας συνέτειναν τὰ γλωσσολογικὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουν «*δ α κ ι - κ ῆ π ρ ο ἔ λ ε υ σ ῆ*» καὶ ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ὑποδομὴ τῆς γλώσσας. Τὸ λεξιλόγιο, ποὺ ἡ ρουμάνικη γλώσσα κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς γετο - δάκες, ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀγδόντα λέξεις (σελ. 244 - 255). Στὴν ὑποδομὴ ὀφείλεται τὸ σύστημα τῆς κλίσης, καθὼς καὶ ἡ θέση τοῦ ρουμάνικου ἄρθρου, ποὺ προστίθεται στὸ τέλος τοῦ οὐσιαστικοῦ.

Μιὰν ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν τὰ παραρτήματα, ποὺ παρέχουν στὸν συγγραφέα τὴν δυνατότητα νὰ διατυπώσῃ τὴς ἀπόψεις του πάνω σὲ μερικὰ ἀμφισβητήσιμα προβλήματα τῆς ρουμάνικης γλωσσολογίας.

Εὐχόμεθα αὐτὸ τὸ κλασσικὸ βιβλίον τῆς ρουμάνικης γλωσσολογίας νὰ μεταφρασθεῖ σὲ μιὰ γλώσσα μεγάλης κυκλοφορίας.

ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΧΥΜΟΥ

Ροῦλας Παπαδημητρίου:
«ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΦΩΤΕΙΝΕΣ ΜΗ-
ΜΕΣ», ἀφηγήματα

Γέννημα - θρόμμα τῆς Θεσσαλονίκης ἡ Ροῦλα Παπαδημητρίου, εἰν' ἐρωτευμένη μὲ τὴν ὁμορφὴ πόλιν τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ πλατύτερα μὲ τὴ Μακεδονία. Ἀσχολήθηκε ἀπὸ νωρὶς μὲ τὴ λογοτεχνία, μὲ προτίμηση τὸ ἱστορικὸ ἀφήγημα καὶ τὸ διήγημα. Ὁρισμένες σελίδες τῆς ἔχουνε τὴ λαμπρότη-

τα της Πην. Δέλτα στὰ «Μυστικὰ τοῦ Βάλτου». Ἐχομε ἀσχοληθεῖ γι' ἄλλα τέσσερα βιβλία της, πὺν εἶν' ἐμπνευσμένα ἀπ' τοὺς αἰματηρότατους ἀγῶνες τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τὴν ἄμυνά του ἐνάντια στὴν ἀφομοιωτικὴ προσπάθεια τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων καὶ τῆς προσάρτησης μεγάλων κομματιῶν ἢ καὶ ὁλάκερης τῆς Μακεδονίας στὶς χῶρες τους. Οἱ ἐπικεῖς ἐκείνες σελίδες της γιὰ τὴν δράση τῶν διαφόρων κομμάτων, μᾶς εἶχανε προξενήσει βαθιὰ ἐντύπωση. Ἄν ζούσαμε σὲ μιὰν ἄλλη ἐποχὴ (τὴν προπολεμικὴ, ἂς ποῦμε, πὺν δὲν εἶχανε ξεφτίσει μερικὲς ἀξίες σάν τὴν... «ἐθνικὴ περηφάνεια», τὸ σωστὸ «πατριωτισμὸς», τὸ πάθος γιὰ ὅ,τι ἐθνικὸ, κ.ἄ.π.), ἢ Ρ. Παπαδημητρίου θὰ ἔπρεπε νά 'χει βραβευτεῖ γιὰ τὸ ἀνεπανάληπτο τοῦτο ἔργο της, ἂν ὄχι καὶ μὲ Κρατικὸ βραβεῖο, μὰ ὁπωσδήποτε ἀπ' τὸ ἀνώτατο πνευματικὸ μας Ἰδρυμα, τὴν Ἀκαδημία. Ὅμως, τούτ' ἢ στροφὴ τῶν λαῶν πρὸς τὸ διεθνισμὸ καὶ ὁ ξεπεσμὸς τῶν ἀξιῶν, πὺν μιὰ μέρα θὰ πληρώσει ἀκριβὰ ἢ Ἀνθρωπότητα, ἀναποδογυρίσανε τὰ πάντα. Καὶ τὸ ἔργο τῆς Ρ. Παπαδημητρίου δὲ βρίσκει πιά ἀπήχηση στὴν ψυχὴ τῶν πανελλήνων, παρὰ μερικῶν ἰδαλγῶν, τελευταίων...μοϊκανῶν καὶ ὄνειροπαρμένων, πὺν στρέφουν ἀκόμα τὸ θλιμμένο βλέμμα τους στὸ ἔνδοξο καὶ μακρινὸ παρελθόν. Σ' ἐλάχιστα χρόνια, οἱ ἀπόγονοι τῶν ἔνδοξων προγόνων καὶ Μακεδονομάχων, θὰ σταδιοδρομοῦνε σάν...γαρσόνια σὲ τουριστικὰ ξενοδοχεῖα ξένων ἐταίρων καὶ πωλητὲς σὲ μαμοῦθ πολνεθνικὰ σουπερμάρκετ.

Ἡ Ρ. Παπαδημητρίου μᾶς ἔδωσε μὲ τὸ βιβλίο της «Θεσσαλονίκη, φωτεινὲς μνήμες», μιὰ εὐκαιρία πὺν δύσκολα θὰ μᾶς ξαναδοθεῖ. Σὲ δώδεκα σύντομα ἀφηγήματα - χρονικά της, θὰ μᾶς ξαναφέρει μερικὲς «φωτεινὲς μνήμες» ἀπ' τὴ μακροχρονὴ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Φίλιππου καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου, ἴσαμε τὴν εὐγενικὴ μορφή τοῦ Λάμπρου Κορομηλά, ὅταν ἀνάγγελε στὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ τὴν ἐισβολὴ στὴ Μακεδονία τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ (1912). Σάν σ' ἔνα

μαγικὸ καλειδοσκόπιο, παρακολουθᾶμε τὴν ἄλλοτε πονεμένη καὶ ἄλλοτε χαρούμενη ζωὴ τῆς Πολιτείας στοὺς αἰῶνες, τὴν ἅγια της πίστη στὸ Μυροβλήτη της, τοὺς φωτισμένους σοφοὺς καὶ ἐμπνευσμένους ἱεράρχες της, τὸ πέρασμά της στὸ Χριστιανισμὸ. Ἐπειτα, τὶς φουρτουνασμένες μεγάλες καὶ ἱστορικὲς της ὥρες τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καθὼς βρισκότανε στὸ σταυροδρόμι Ἀνατολῆς - Δύσης, τὴν καταπληκτικὴ πολιτιστικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνθήση, πὺν τῆς στοίχισε βιβλικὲς καταστροφὲς ἀπ' τοὺς Σαρακηνούς, τοὺς Λατίνους καὶ τελευταῖα τοὺς Τούρκους, τὴ λαμπρότητα τῆς κάθε εἵδους ὁμορφιάς της, τὴν προτίμηση καὶ τὴν ἀγάπη τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, πὺν τὴ θεωροῦσαν σάν «συμπρωτεύουσά», τὸν πνευματικὸ της πολιτισμὸ, ὅταν ἢ Ἀθήνα εἶταν ἓνα μεγάλο χωριό. Ὅλα τούτα τ' ἀφηγήματα, γραμμένα στὸ τόσο ταιριαστὸ ὕφος τοῦ παραμυθιοῦ, εἶναι μικρὰ χρονικά, πὺν ἀρῶνταν ἀπὸ πληθὺς πηγές. Γιατὶ ἢ συγγραφέας, ὅπως ξέρεῖ ν' ἀφηγεῖται ξεστά, μὲ πολὺ αἶσθημα καὶ νὰ περιγράφει καταστάσεις ἔντονα καὶ παραστατικά, ἔτσι ξέρεῖ καὶ νὰ ἐρευνᾷ. Διαπιστώσαμε μιὰ καταπληκτικὴ εὐκολία γραφῆς καὶ χειρισμὸ ἄριστο τῆς ἀπλῆς, δημοτικῆς μας γλώσσας. Κι ἂν ἀκόμα τὸ βιβλίο εἶναι γραμμένο γιὰ μεγάλα παιδιά, θὰ γοήτευε ὅλους τοὺς μεγάλους πὺν κάποια ριζούλα τοῦ εἶναι τους ἀπλώνει ἀκόμα στ' ὁμορφο καὶ ἀτέλειωτο παραμῦθι τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, πὺν ὁ Τούρκος πρωθυπουργὸς Τουρκοῦτ Ὁζάλ μᾶς θέλει σάν λαό, μαζί μὲ τοὺς Τούρκους, πὺν ἀνήκαμε στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία!..., ὅπως μᾶς εἶπε στὴ Βουλιαγμένη! Καὶ δὲ διαμαρτυρήθηκε κανένας.

ΔΗΜΟΣΘ. ΖΑΔΕΣ

Ἐ λ. Ἀργέστη: «ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟ ΧΡΟΝΟ» (ποίησις)

Ἡ τελευταία συλλογὴ τῆς Ε. Ἀργέστη «Μονόλογος μὲ τὸ χρόνον» εἶναι ἀπ' τὰ σημαντικότερα ποιητικὰ βιβλία πὺν διάβασα αὐτὸ τὸν τελευταῖο καιρό.

Ἡ Ἀργέστη εἶναι ποιήτρια χωρὶς καμιά ἀμφιβολία· γνήσια ποιήτρια· αὐθόρμητη, πηγαία, πλούσια σὲ ἀποκρῶσεις λυρικῶν τόνων καὶ φωτερῶν αὐγασμῶν. Ἐκεῖ μὴ ἐναγώνια ἔκφραση καὶ γνώση τῆς ἔννοιας τοῦ τραγικοῦ, ποὺ φτάνει, στοὺς μεσσότερους στίχους της, νὰ γίνεῖ ἐπίγνωση!

Ἡ ποίηση τῆς Ἀργέστη μυθοποιεῖ τὴν ὑποστασιακὴ χρονικότητα μέσα στὴν ἱστορικότητα τῆς υπάρξεως. Εἰσδύει στὸ Ἐλάχιστο καὶ στὸ Μέγα καὶ μὲ παμμέγιστο δέος μπροστὰ στὸ Σύμπαν προσπερνᾷ, δίχως ἀντίσταση, τὶς διόδους τοῦ Μηδενὸς καὶ ἀτενίζει τὴν ἄβυσσο. Αὐτὴ ἡ πορεία τῆς ποιήτριας ἀκολουθεῖ, κάποτε, τὰ ἴχνη τῆς Καζαντζακικῆς ἀσκητικῆς.

Ἡ ἀγωνία καὶ ὁ ἀπελπισμὸς περνοῦν πέρα ἀπ' τὶς ὀριακὲς καταστάσεις, ὅπου ἐδράζεται ἡ ὑποστασιακὴ καὶ λογικὴ ἀνασφάλεια καὶ ὅπου ρυθμιστὴς τῆς συνείδησης εἶναι τὸ ἄγνωστο. Καὶ ὁ χρόνος. Ὁ χρόνος εἶναι ἀτεγκτος καὶ ἀδυσώπητος καὶ οἱ ὀξυμμένες αἰσθήσεις τῆς στοχαστικῆς ποιήτριας, ψαύοντας τὸ σκοτάδι, μποροῦν νὰ ἐλπίζουν... σὲ μιὰ νίκη. Αὐτὸ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν τόλμη τῆς Ἀργέστη νὰ πορευθεῖ μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ ἔσχατου καὶ τῆς ὑπέρβασης, πρὸς τὶς ἀπροσμέτρητες διαστάσεις τοῦ τρομεροῦ.

Ἡ ποιήτρια τοῦ «Μονόλογου μὲ τὸ χρόνο» βρίσκεται ἀντιμέτωπη μὲ τὰ οὐσιώδη, ποὺ καταλύει ὁ εὐμετάβολος χρόνος. Ὡστόσο, ἀκουμπώντας στὴν ἀλήθεια τοῦ Εἶναι, πληρώνει τὴν ἱστορία της, ὡς ἄνθρωπος μὲ λίπιδες! Ἀνάμεσα τοῦ σιωπηλοῦ καὶ τοῦ σκοτεινοῦ σύμπαντος, διοδεύει ἡ ψυχὴ της πολιορκημένη πανταχοῦ ἀπὸ τὸ θάνατο.

Σ' ὅλη της τὴν πνευματικὴ περιπέτεια, ἡ ποιήτρια προσπαθεῖ νὰ υπερασπίσει, μὲ λογικὴ συνέπεια, τὴν τραγικότητα τῆς ὑπαρξῆς της. Παρόλο ποὺ ξέρει πῶς μέσα στὸ ἄγνωστο καὶ ἄξενο σύμπαν, ὁ τρόμος ἐκτρίβεται σὲ φῶς καὶ τὸ φῶς ἐκπύπτει σὲ σκότος, ἀρνεῖται νὰ σκούψει στὸ ζόφο τοῦ πόνου!

Μέσα στὴν ἄφατη ὠκεανοπορεία τοῦ χρόνου, ἡ ὑπαρξὴ τῆς Ἀργέστη, συντριμμένη καὶ ὀριοθετημένη καθὼς κάθε ὑπαρ-

ξη, βιώνει μὲ πάθος τὰ διαιώνια ἐρωτήματα τοῦ κόσμου, περνᾷ μὲ δυνατὴ σκέψη στὶς δαιδαλώδεις περιοχὲς τοῦ ἀσύληπτου καὶ ὀδεύει στὸ δρόμο τῶν μεταβολῶν τῆς ἀργῆς ἀρμονίας, πατώντας στ' ἀχνάρια τοῦ ἀπρόβλεπτου.

Ἀναζητεῖ, ἀκόμα, ἡ ποιήτρια τὴν ἀκραία ἀρχὴ της, ψάχνοντας στοὺς χιτῶνες τοῦ ἀπροσπέλαστου χρόνου. Ἐχεις τὴν αἴσθηση, διαβάζοντας τὸν «Μονόλογο» αὐτὸ τῆς Ε. Ἀργ., πῶς ἡ συνείδηση καὶ ὁ κόσμος συνυπάρχουν. Ζεῖς τὴν κίνηση τοῦ χρόνου, ποὺ διαπερνᾷ ἀνάμεσα στὰ ὅρια αὐτῆς τῆς συνύπαρξης καὶ ἔχεις συναίσθηση τῶν λυρικῶν της ἐπάσεων μπροστὰ στὸν ἀτελεύτητο καὶ ἄβιοτο κῶρο, ὅπου διανοίγεται χαστικὸ τὸ Μέγα, τὸ Ἀπόλυτο, τὸ Ἀδιάστατο.

Ἡ Ἀργέστη γράφει ποίηση στοχαστικὴ. Τὴν ἐνδιαφέρει ἡ ἐναρμόνιση τοῦ λυρισμοῦ της μὲ τὴν μυστικὴ συνείδηση τοῦ τέλει ἀχρονου καὶ συγχρόνως μὲ τὸ ἐγχρόνο καὶ τὸν ἀντικειμενικὸ χρόνο, ποὺ ἐπιμηκύνεται ἐσωτερικὰ μὲ ὅριο τὸ ἀπειρο.

Σ' ὅλη της τὴν πνευματικὴ περιπέτεια ἡ Α. ὠριμάζει, μὰ καὶ διασώζεται μέσα στὶς ἀπαρέγκλιτες διχοτομήσεις τοῦ χρόνου, διατηρώντας τὴν ἐσωτερικὴ τοῦ κυκλικῆς διόδου. Καί, μέσα σ' αὐτὴ τὴν διόδουση, νιώθει νὰ ἐνυπάρχει μέσα της ὁ ἀκαθόριστος αὐτὸς χρόνος ποὺ τὴν καθορίζει καὶ στὴν ποιητικὴ της οἰστρηλασία σφυρηλατεῖ τὸ ἀτελεύτητο καὶ τὸ μέγα.

Στοὺς λυρικοὺς της ἀκροβατισμοὺς ἡ Ἐλ. Ἀργέστη στοχεύει τὴν ἐσωτερικότητα τοῦ χρόνου. Φέρνει τὴν σκέψη της μέσα στὴ γνώση, ποὺ αὐτὴ σὲ ἐπέκταση συμπλέκεται μὲ τὴν αἴσθηση. Τότες, ἡ ἔνταση τῆς ἀναζήτησής της γίνεται πάνω στὸ ἐπίπεδο τοῦ γίνεσθαι, μ' ὅλη τὴν ἱστορικότητα καὶ τὴ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὅποιου ἀνθρώπου στὸ χρόνο.

Ἡ καταγραφὴ τῶν ἐμβιώσεων ποὺ ἔχει ἡ ποιήτρια, γίνεται μέσα στὸ ἀδιανόητο παρὸν καὶ στὶς μέσα σ' αὐτὸ κλίμακες τῶν μυριάδων πραγματοποιήσεων. Ἐκεῖ ἔχει, σὲ εὐρύτερα ὅρια, τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν συναίσθηση τῆς ἀφ' ἑαυτοῦ κίνηστος καὶ πάντα μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα,

του χρόνου, πού μέσα στην καταλυτική του δύναμη ένυπάρχει όλη ή απόλυτη έξουσία της άρμονίας. Αύτη την άρμονία — πού είναι ή άστρική γύρη του άέναα έρωτευμένου σύμπαντος και πού ή ευαίσθητη ποιήτρια παρακαλεί νά μήν την παραβιάσει και νά μήν την άφανίσει ό χρόνος!

Είν' άλήθεια πώς ή 'Αργ. αισθάνεται δέος μπροστά στο άβατο και άδιανόητο του χρόνου και γι' αυτό είναι, όπως κάθε ύπαρξη, ύποταγμένη σ' αυτόν. Όστόσο, έλπίζει στη δύναμη της υπέρβασης. Αύτη και μόνο αύτη μπορεί νά κάνει τόν άμείλικτο χρόνο νά σμιλεύσει πάνω της όλες τις, έπίσης άμείλικτες, μεταμορφώσεις της.

"Υστερα άπ' όλη αύτή, την τόσο έξωτερική μά και τόσο έρωτικά λυρική, συνομιλία της ποιήτριας με τόν χρόνο, της άπομένουν όλα τά πρίν και τά μετά. Θέλω νά πώ, όλα τά σύνδρομα της έποχής μας, πού ως χρόνο άναγνωρίζει μόνον — άλίμονο — την μονοσήμαντη και εύθύγραμμη έξωτερική κίνηση της φθοράς και του θανάτου. Ένώ ή εύγλωττη και εύαίσθητη ποιητική συνείδηση της 'Αργέστη έπιθυμεί νά έκπορθήσει την πύλη της άθανασίας, με τόν λόγο, άρνούμενη την πιθανότητα μιās πιθανής άνυπαρξίας...

Νομίζω πώς είχα δίκιο λέγοντας στην άρχή πόσο είχα καιρό νά διαβάσω τόσο ούσιαστική ποίηση.

Μαργαρίτας Δαλμάτη: «Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ, Ο ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ»

Τόν ένδοξόν μας Βυζαντινισμό, γιά νά θυμηθώ άπ' άρχής τόν 'Άλεξαντρινό μας, άνέστησε και αναπαράστησε ή Μαργαρίτα Δαλμάτη, με τόν πολυσήμαντος έργο της: «Ο Βασιλιάς, ό Γελωτοποιός και τόν Λιοντάρι» - Δράμα σέ δύο μέρη.

Τό θεατρικό αυτό της Δαλμάτη έχει ως θέμα τά γεγονότα, τά ιστορικά, όπως έξελίχθηκαν από την παραμονή του φόνου του Νικηφόρου Φωκά ως τόν πρώτ της πα-

ράλλης μέρας. Σκηνικό, τόν βασιλικό παλάτι κατά τόν σημαδιακό σωτήριο έτος 969 μ.Χ., στη Βασιλεύουσα.

Πρόσωπα, έκτός από την Θεοφανώ, τόν Τσιμισκή, τόν Πατριάρχη, πολλά: καλόγηροι, γελωτοποιοί, έμποροι, παιδαγωγοί, έπίσκοποι, ήγούμενοι, ζητιάνοι, άξιωματικοί, δούλοι, πατρίκιοι και πληβείοι. "Όλος ό έσμός τών μεγαλόσχημων και παρακατιανών, στην καρδιά της Βυζαντινής ήμων Αυτοκρατορίας.

Η Μαργαρίτα Δαλμάτη, λέκτωρ της Νεοελληνικής Γλώσσας και Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμου, είναι βαθύτατα γνώστης του κόσμου και της έποχής πού έξελίσσεται τόν δράμα της. Η δραματογράφος, με τούς έναργείς και όλοζώντανους διαλόγους της, δέν ήθογραφεί άπλά χαρακτηρες, αλλά παρουσιάζει ζωντανό ένα κόσμο πού έχει όμοια φανερώματα και στους καιρούς μας. Έγκαινιάζει, ακόμα, ή Δ. ένα δικό της δρόμο, διδάσκοντας, σ' όλη την πορεία του έργου της αυτού, τόν θεατή πώς νά μπορεί ν' άνακαλύπτει τόν τραγικό κάτω από τόν προσωπείο της καθημερινότητας.

Στό Βασιλιά - Γελωτοποιό βρίσκει κανείς μιá νέα προσέγγιση του ποιητικού δράματος, πρós τά ιστορικά γεγονότα' αλλά και ένα σημείο άναφοράς, πού δείχνει πώς τόν νεοελληνικό θέατρο, στο χώρο του εύρωπαϊκού λυρισμού, κατέχει μιá θέση σημαντική και άξιοσημείωτη. Βέβαια, δέν ύπερτερεί, αλλά πλησιάζει τις μορφές όπως διαμορφώθηκαν από τούς πύο χαρακτηριστικούς εκπροσώπους του ποιητικού θεατρικού λόγου: από τόν "Ελιοτ ως τόν Κλωντέλ και τόν "Αντερσον.

Η Δαλμάτη είχε και την παιδεία και την ικανότητα νά «μεταμορφώσει» θεατρικά τόν πάθος και τόν πόθο, την τραγικότητα μέσα σ' ένα ταξίδι στον παρελθόντα χρόνο. Προβληματιζόμενη συνομίλησε με τόν χρόνο, με την κάποια αιωνιότητα ή την άναίρεσή της και την απόσυρση του χρόνου αυτού μέσα στο "Ηρακλειτικό ποτάμι τών αιώων έναλλαγών του κόσμου.

Παράλληλα, ή απόσυρση τούτη φτάνει κι ως τά πολυδαίδαλα κυκλώματα της είρωνείας. Άλλά ή είρωνική τούτη αντιμε-

τώπιση του χρόνου γίνεται από την ποιήτρια - δραματογράφου Δαλμάτη με τρόπο που να φαίνεται πολύ καθαρά ένα βαθύ ραγισμα, σαν μιὰ παλιά πληγή, σαν ένα χαινον άνοιγμα ανεπούλωτο της σάρκας και του πνεύματος. Ένα άνοιγμα, όπου ένοικει μόνη ή μοίρα, ενώ των θνητών τα πατήματα άφανίζει ο χρόνος.

Ίδού οι στίχοι με τους οποίους άρχίζει το Α' Μέρος του δράματος και πού, έχομενος στο προσκήνιο ο Γραφέας του Παλατιού, τους απαγγέλλει:

Τό ποτάμι του Χρόνου
κυλάει και σβήνει
των θνητών τα πατήματα·
γι' αυτό ή Μοίρα
με πυρωμένο κοντύλι
σέ γρανίτη σκαλίζει τα χνάρια
εκείνων που έχει διαλέξει
νά σφραγίσει με τη θούλα της.
Κι οι άνίδεοι τους ζηλεύουν
γιατί δεν ξέρουν ποιό είναι
της δόξας τό τίμημα·
και πώς πληρώνονται τα δώρα τα θεϊκά
ποιό τό αντίδωρο της όμορφιάς
και τί είναι τό αντίλλαγμα
για δυο φτερουγες που άνεβάζουνε
τό πνεύμα του θνητού ως τ' άστρα,
οι άνίδεοι δεν ξέρουν ποιό είναι
της δόξας τό τίμημα.

Η Δαλμάτη ξέρει πολύ καλά πώς ό έρωας και ό θάνατος είναι ή πιο τυπική ιστορία του ανθρώπου. Η αγάπη — λέει, σέ συνέχεια, σ' ένα της τραγούδι, που παραθέτει στο έργο της «Ο Βασιλιάς, ό Γελοτοποιός και τό λιοντάρι» — είναι ή πεμπουσία του Θεού / ή χρυσή μάσκα του θανάτου. Τί μένει, λοιπόν, στη ζωή του ανθρώπου σαν άτομική περιπέτεια, σαν έκφραση και άποσιώπηση, άλλο από την ειρωνεία... Μιά ειρωνεία αυτόχρονα τραγική, που άφορά πρώτα άπ' όλα την ανθρωπινή φύση όλων μας, από τό Βασιλιά και τό Γελοτοποιό ως τόν έσχατο άμβροτήμονα του κόσμου τούτου, αλλά και τη Μοίρα... Την Μοίρα, που είναι άποφασιστικής σημασίας για τό να έπαρξη και την ατομική ύπόσταση του καθένα μας.

Βέβαια, δεν θα κάνω ανάλυση του περιεχομένου του δράματος της Δαλμάτη.

Δεν είμαι θεατρολόγος - κριτικός του θεάτρου, για ν' άποφανθώ περί της άξίας του έργου. Είδα, όστόσο, πόσο τά συνταρακτικά γεγονότα τ' αναπαριστά ή συγγραφέας και θαύμασα την μεστότητα και τό βάθος του στοχασμού της. Με τό μικρό μου αυτό σημείωμα, θέλω νά τιμήσω την παλαίμαχο των Νεοελληνικών Γραμμάτων, την εξαίρετη ποιήτρια και την κοντσερτίστα της προκλασικής μουσικής, που καταχειροκρότησε τά τελευταία χρόνια ή Εύρώπη σέ διεθνή Φεστιβάλ και σέ ίστορικές αίθουσες συναυλιών των εύρωπαϊκών μεγαλουπόλεων.

Όλη ή ζωή και τό έργο της Μαργαρίτας Δαλμάτη, της άλλοτε συμπολίτισσάς μας Χαλκιδέας, δεν είναι παρά α γ α π η . Με την αγάπη τελειώνει και τό «δράμα» της:

Η αγάπη είναι μιὰ τριανταφυλλιά
γεμάτη άγκάθια·
μά τίποτα πιο ξυροφο άπ' τό ρόδο
δεν έπλασε ό Θεός.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Α γ γ έ λ ο υ Δ η μ η τ ρ ί ο υ : «ΣΥ-ΦΛΟΓΟ», Θεσσαλονίκη, 1988

Τό έρωτικό θέμα ανήκει στα «αίώνια θέματα» της ποίησης. Από την εποχή της Σαφούς έω σήμερα δεν έπαυσαν οι ποιητές νά έμπνέονται από τό έρωτικό συναίσθημα, που συγκλονίζει και νοϋ και σώμα και ψυχή. Είναι ένα από τά βασικά ύποστασιακά στοιχεία, που συγκροτούν την ύπαρξη του ανθρώπου. Η ουσία όμως είναι ή έξης: Πώς θα έκφράσει ό ποιητής με «άνανεωμένη μορφή» τό ύποστασιακό αυτό στοιχείο; Πώς θα κατορθώσει νά άποφύγει «κοινούς έκφραστικούς τρόπους», «κοινές εικόνες», «κοινή γλώσσα»; Χωρίς νά είμεθα άπόλυτοι, θά ήταν δυνατόν ν' άποφανθούμε έπειτα από την ένδελεχή μελέτη της συλλογής: 'Ο Δημητρίου κατορθώνει νά φέρει εις πέρας τόν άθλο αυτόν. Με εικόνες τολμηρές και έκπληκτικές, με πρωτότυπους συμβολισμούς, με μιὰ γλώσσα διαποικι-

μένη από την πανάρχαια ελληνική παράδοση, προσδίδει μια τέτοια διάσταση, και από την πλευρά του περιεχομένου και από την πλευρά του ύφους, στο διαιώνιο αυτό θέμα. Το έρωτικό συναίσθημα εκκαθολικεύεται και αποκτά το εύρος και την έκρηκτικότητα «συμπαντικού στοιχείου».

Ο έρωτας κατευθύνει και κυριαρχεί. Προσδιορίζει και ρυθμίζει τη μοίρα των ανθρώπων και της ζωής γενικότερα. Ίδού μερικοί στίχοι:

Χωρίς ν' ακούγεται ψίθυρος,
χωρίς ανάσα καμιά εκτός απ' τη δική σου!

Δάμαζε
την άφρισμένη ράχη της θάλασσας,
γκρεμίζοντας το φράγμα
της παραχειμαζουσας νύχτας...

Αφορίζον κύμα έπνιγε τους κρωγμούς,
στην άγκαλιά σου άφουγκραζόμουν τη
[γῆ νά συστέλλεται...]

Ποιός είναι αυτός ό ποιητής
πού την άνέγγιχτη όμορφιά σου
μέ λόγια φθαρτά
τολμά νά έξυμνήσει;

Τώρα
είσαι ένα πυρακτωμένο σίδερο,
πού σημάδεψε τη μνήμη μου...

Είναι περιττό, νομίζουμε, νά παραθέσουμε άλλους στίχους. Ο Άγγελος Δημητρίου κατόρθωσε νά υπερβεί τις δυσκολίες και νά δώσει μια άνανεωμένη μορφή στο «πανάρχαιο τροπάριο». Του άξίζει ό έπαινος!

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ

Σ ύ ρ ο υ Ν ό ν ι κ α: «ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ» (δοκιμιακές προσεγγίσεις)

«Υπήρξε έπι τό άριστον εκείνο «Έλληνικός»
[Ληνικός]
ιδιότητα δέν έχει ή ανθρωπότης τιμο-
τέραν·

εις τούς θεούς εύρίσκονται τά πέ-
ραν.»

Κ. Καβάφης

Έκδόσεις «Προτύλεια» 1986.

Τά ειδικότερα θέματα, πού πραγματεύεται τό βιβλίο, είναι στο έπακρο ενδιαφέροντα. «Έλληνισμός και άνελληνικότητα», «Έλληνικότητα και οικονομισμός», «Καβάφης ό έλληνικός», «Πλήθων - Ο Έλληνας του Μυστρά», «Άλήθεια και ποίηση», «Η καταγωγή των Έλλήνων και ό Φαλμεράϊερ», «Έλλάδα και Όρεσιτιάδα» κλπ.

Η πεμπτοσσία της «έλληνικότητας» ορίζεται από τόν συγγραφέα σάν «έλευθερία, αλήθεια και άτομική άκεραίωση» και άποτελεί τό μόνο διώσιμο, σέ παγκόσμια κλίμακα, ιδανικό, καθιστάμενο άπ' αυτόν πανανθρώπινο ιδεώδες...

Ο συγγραφέας, της συγγραφής αυτής δοκιμίων, είναι ένας ένθουσιώδης μελετητής. Δέν έχει περάσει πολūs καιρός από τη βράδυσή του μέ τό πρώτο βραβείο δοκιμίου της «Πανελληνίας Ένωσης Λογοτεχνών» (τό 1982), κι έχει γεμίσει τόν ήμερήσιο και περιοδικό Τύπο μέ πλήθος άρθρων και μελετημάτων. Για τη γλώσσα. Για τό περιεχόμενο της Δημοκρατίας. Για την Οικονομία. Για τις κοινωνικές εξελίξεις, σέ έντική και παγκόσμια κλίμακα. Καθώς και μέ κριτικές εργασίες για τόν Καβάφη και άλλες για ποιητές των ήμερών μας. Είναι έξ άλλου λαμπρός ποιητής και διηγηματογράφος ό ίδιος.

Μέ τό παραπάνω βιβλίο του συγκεντρώνει μερικά άπ' αυτά τά, σπαρμένα σέ διάφορες εκδόσεις, κείμενά του και τά συσσωματώνει σέ τόμο. Όπου ό ένοποιητικός δεσμός μεταξύ τους είναι ή «Έλληνικότητα». Μιά περίφημη έννοια, ή σπουδή της οποίας είναι, άλλωστε, και ή μόνη πού μπορεί νά χαρίσει την αυτοσυνειδησία σέ μās τούς Νεοέλληνες. Πού προκίψαμε ξαλισμένοι σήμερα, άφού γίναμε, προηγούμενα, ή μακρούς αιώνες, θύματα δυό κατατήσεων: Της Ρωμαϊκής και της Τούρκικης. Καί, φυσικά, αυτές, έχουν αφήσει πάνω μας τά βαθειά ίχνη τους. Ο Νόνικας έπιχειρεί νά βρεί και νά άναστήσει τό βαθύτερο πνεύμα μας, καθαρίζοντάς του άπό

τις προσμίξεις που του πρόσθεσαν οι επιδράσεις που εισέδυσαν στους πόρους μας, όταν οι κατακτήσεις εκείνες γκρέμισαν τις ιδεολογικές πύλες του έθνους μας για τις ξένες (και αντιφατικές προς την έλληνική-τητά μας) θεωρίες και νοοτροπίες. Τότε που ο Έλληνισμός είχε τη μικρότερη δύναμη πνευματικής αντίστασης. Διαβλέπει, ο Νόνικας, μέσα στα μικρά συνημμένα του δοκίμια, ότι η πολιτιστική ανάταση και η πνευματική προκοπή, στον τόπο μας, είναι αδύνατη, όσο αποφεύγεται, ή αναβάλλεται, όσο είναι δύσκολο, το ιδεολογικό μας ξεκαθάρισμα. "Όσο δεν προχωρούμε σε πνευματική ανατοποθέτηση. "Όσο παραγνωρίζουμε τις λαμπρές μας ρίζες. "Όσο δεν χρησιμοποιούμε, σαν κοιτήριο κι έφαλτήριο, για νέες κατακτήσεις, την άμυγλη και δυναμική μας Έλληνικότητα — της οποίας γίνεται με τα λαμπρά μικρά του κείμενα ο διαπρύσιος κήρυκας. Με τις εργασίες του αυτές, ο Νόνικας, βάσει το χέρι του, πάνω στον «τύπο των ήλων» της σημερινής μας κατάστασης. 'Αποστασιοποιούμενος από τα πολλά και τα μικρά, γύρω στα όποια τυρβάζουμε όλοι μας, φλυαρώντας και συγχίζόμενοι μάταια και άπατηλά. "Αν όλοι μπορούσαμε να δούμε τα πράγματα σαν το Νόνικα, ασφαλώς μια νέα εποχή θα ξάνοιγε μπροστά μας...

Γ. Δ. ΔΕΠΟΣ

Β α σ ί λ η Κ ρ α ψ ί τ η : «ΠΕΡΑ Α-ΠΟ ΤΑ ΟΝΕΙΡΑ», μυθιστόρημα

Ο χώρος της «μικρής πόλης» αποτελεί σύμβολο δομής και στο μυθιστόρημα του Βασίλη Κραψίτη «Πέρα από τα όνειρα». "Αν για το Δημήτρη Χατζή η «μικρή πόλη» είναι τα Γιάννινα, για το Βασίλη Κραψίτη είναι η Παραμυθιά, μια πόλη πράγματι μικρή, αν τη συγκρίνουμε μ' αυτή που έζησε ο κατεξοχήν πεζογράφος Δημήτρης Χατζής.

Ποιητής πάνω απ' όλα ο Βασίλης Κραψίτης ένωσε την ανάγκη να μας δώσει πλατύτερα τα νεανικά του βιώματα, συνυφασμένα με τη χρονική περίοδο που

αρχίζει λίγο πριν απ' τον πόλεμο του '40 με τις λαμπρές νίκες του λαού μας στα βουνά της Άλβανίας, για να φτάσει ως εκεί που πάρθηκε η μεγάλη απόφαση να συνεχιστεί ο αγώνας και μετά την εισβολή του χιτλερικού φασισμού.

Ειδικότερα το μυθιστόρημα αυτού του Κραψίτη μας δίνει την εικόνα της ειρηνικής ζωής σε μια μικρή έπαρχιακή πόλη, αλλά κ' εκείνη του πολέμου, στον ίδιο αυτό χώρο, μ' έναν τρόπο απλό και άμεσο που ευαισθητοποιεί τις καρδιές, κεντρίζει διαλεκτικά το στοχασμό κι αφυπνίζει εύστοχα τις συνειδήσεις.

Μέσα από μια διαφάνεια, χαρακτηριστικά γνώριμη στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων της έπαρχίας, τα πρόσωπα κινούνται φυσικά με τα όποια τους έλαττώματα ή προτερήματα. Ο μυθιστοριογράφος Κραψίτης μας μεταφέρει άνετα στο κλίμα εκείνης της εποχής, σιγματίζοντας τον πόλεμο κ' έντοπιζοντας ταυτόχρονα τα αίτιά του, απτά ακόμα και σ' αυτόν το χώρο της καθημερινής του ζωής. "Ετοι, βάζει στο στόμα ενός από τους ήρωές του τούτη την ερώτηση που κλείνει μέσα της και την απάντηση:

«Τί μπορεί να πάει καλύτερα, αφού οι κάτοικοι όλης της περιοχής μας δουλεύουν για λίγους μεγαλέμπορους της πολιτείας μας;» απαντάει ο Κώστας.

"Η, όπως άλλου δηλώνει απερίφραστα άλλο πρόσωπο του έργου, η Χρύσα:

«Για να διορθωθεί κάτι έχω τη γνώμη πως χρειάζεται η ζωντανή αντίδραση στους λίγους που αποτελούν τον πυρήνα της δυστυχίας των πολλών.»

Τέτοιες θέσεις όριοθετούν σίγουρα τις πράξεις μας «Πέρα από τα όνειρα» σαν συνέχεια εκείνης της 'Αντίστασης για χάρη της αληθινής ελευθερίας.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

Κ ώ σ τ α Ε. Τ σ ι ρ ό π ο υ λ ο υ :
«ΑΛΦΑΒΗΤΟ»

Η κούραση, ο ψυχικός κάματος, ή τραυματισμένη πίστη μας μας κάνουν βαρύν το

βάδισμα στη νύχτα της τεχνολογίας. 'Η ἐλπίδα μας σαλεύει αποκατωμένη. Μέρα με τὴ μέρα ἡ ἀπόγνωση γίνεται θλιβερὴ πραγματικότητα. Ἄντε τώρα με τέτοιες συνθήκες νὰ κάνεις μάχη γιὰ τὴ ζωὴ! Περνοῦν ἡμέρες ἀπρακτες καὶ ἡ σγωνία κορυφώνεται στὴ δυσλειτουργία τοῦ καιροῦ μας. 'Η γεύση τῆς ζωῆς πικρὴ καὶ στυφή. Μεταβατικὴ περίοδος τῆς ζωῆς, ἀκούγεται συχνὰ ἡ ἀστήρικτη δικαιολογία. Καὶ ἔρχεται τὸ ἐρώτημα: Ποιὰ περίοδος τῆς ζωῆς δὲν εἶναι μεταβατικὴ; Κάθε ἐποχὴ εἶναι μεταβατικὴ, σαφῶς ἡ δική μας εἶναι ἔντονα, ἴσως καὶ ἐπικίνδυνα μεταβατικὴ.

Σ' αὐτὴ τὴ σύγχυση ἔρχεται ἡ λογοτεχνία νὰ προσφέρει «χειρὰ βοηθείας». Τὸ κατόρθωμα τῆς λογοτεχνίας εἶναι κατόρθωμα μιᾶς συνειδητῆς γλώσσας, πὺν πλάθει ἀλήθεια καὶ ὁμορφιά... ἐπιγραμματικὰ μᾶς λέει ὁ Κώστας Ε. Τσιρόπουλος στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου: «Ἀλφάβητο» (Σημειώσεις Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», ἐκδόσεις «Ἀστὴρ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, σελ. 192, Ἀθήναι), πὺν κυκλοφόρησε πρόσφατα.

Τὰ κείμενα εἶναι θέσεις συνολικῆς κριτικῆς τῆς λογοτεχνίας, δηλαδὴ ἡ κριτικὴ δὲν ἀποφαίνεται σ' ἓνα βιβλίο τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ σὲ ὁλόκληρο ἢ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου του. Ὁ τίτλος: «Ἀλφάβητο» στὸ βιβλίο, μᾶς θυμίζει πὺς ἡ προσφορά τοῦ Τσιρόπουλου ἀνέκυψε ἀπ' τὴ βιωματικὴ ἐπικοινωνία μετὰ τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται.

Στὴν προσφορά τοῦ καινούργιου βιβλίου πρωτοσυναντοῦμε κείμενα γενικῶν ἀρχῶν, θεωρητικῶν χαρακτηριστὰ, πὺν μᾶς ἀποκαλύπτουν ἀλήθειες τοῦ χώρου τῆς λογοτεχνίας, πὺν διαθέτουν τὴν προσωπικὴ σφραγίδα τοῦ δόκιμου συγγραφέα, γνώστη τῆς ἑλληνικῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς ζωῆς σὲ ἐπίπεδο ἀξιώσεων.

Ἀκολουθοῦν γενικὲς παρατηρήσεις καὶ ἐξειδικευμένες ἐπισημάνσεις τῆς θέσης, πὺν κατέχουν στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία ἐξέχουσες μορφὲς τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ ἀπὸ τὸν Κόντογλου ὡς τὸν Κωνσταντίνου Τσάτσου καὶ ἀπὸ τὸν Κάλβο ὡς τὸν Καβάφη καὶ τὸν Σαφέρη.

Γιὰ τὴν πὺς ἄμεση καὶ ἀποδοτικὴ μας ἐπικοινωνία μετὰ τὴν ἀξιόλογη λογοτεχνία μοχθεῖ ὁ Τσιρόπουλος, τόσο στὸ γνωστικὸ χῶρο, ὅσο καὶ στὸν συνειδησιακό. Ἔτσι, τὸ βιβλίο του δὲν προσφέρει πρωτόγνωρες θέσεις γιὰ ἐντυπωσιασμό, ἀλλὰ κομμάτι ἀπ' τὸ «εἶναι» τοῦ στὸν τραγικὸ ἄνθρωπο τοῦ καιροῦ μας γιὰ ἐλεύθερη προσέγγιση μετὰ τὴ λογοτεχνία μας μετὰ εἰλικρίνεια, σαφήνεια καὶ καθαρότητα λόγου. Στόχος τοῦ συγγραφέα εἶναι: «ἡ ἐλεύθερη, ἡ ἀπατρίαστη κριτικὴ τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας».

Τὰ κείμενα τοῦ βιβλίου: «Ἀλφάβητο» εἶναι ἐρείσματα γιὰ σωστὲς ἀποτιμήσεις τῶν πνευματικῶν μας προβλημάτων, θαυσιόχαστα καὶ ἀποκαλυπτικά. Ἀποτελοῦν τομὴ στὴ θεώρηση - ἐμβάθυνση τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ἐκεῖ ὅμως πὺν ὁ Τσιρόπουλος ἀποκαλύπτει τὸ περίσσευμα τῆς γνώσης καὶ τῆς πίστης εἶναι τὸ κεφάλαιο «Ἐθνικοὶ συγγραφεῖς τῆς Γενιάς τοῦ '30», χωρὶς νὰ ὑστεροῦν καὶ τὰ ἄλλα σὲ ποιότητα γραφῆς, κριτικοῦ δαιμονίου καὶ «πιστεῖας».

Ἡ ὅλη προσφορά συνυφαίνει ἡμελὸς δάθρο, πὺν μᾶς χαρίζει ἀνοιχτὸ δρίζοντα γιὰ νὰ δοῦμε τὰ πνευματικά μας πράγματα καθαρά στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, ἐλεύθερα καὶ ἀνεπηρέαστα. Ἡ συνειδηση τῆς ἀλήθειας ἐξασφαλίζει στὸν ἀναγνώστη ἀνώτερη πνευματικὴ σκοπιά γιὰ νὰ δεῖ σωστά τὰ ἐπῆμαχα πολιτιστικά ἑλληνικά προβλήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ παραπέρα πορεία τοῦ ἔθνους μας. Τὸ «Ἀλφάβητο» εἶναι οἱ θέσεις τῆς δράσης στὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ μας. Χρήσιμο σ' ὅλους μας, γιὰτὶ σημαδεύεται ἔντονα ἀπὸ τὶς ἐκρήξεις τῆς ἀλήθειας.

Ἡ ἄηρογη ἐμφάνιση τοῦ βιβλίου εἶναι μέριμνα καὶ εὐθύνη τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἀστὴρ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Κωνσταντίνου Τσάτσου:
«ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ», μελετήματα

«...νὰ τοποθετήσεις τὸν ἑαυτὸν σου

μέσα στη ροή των πραγμάτων με την α-
κριβεία και τη βεβαιότητα, με τη νομιμό-
τητα και την πειθαρχία του αρχαίου να-
ου... Στόν αρχαίο ναό ή τοποθέτηση ά-
γνοσε το χρόνο· είναι αθάνατη... Αυτότο-
ποθετούμε τον εαυτόν μας όταν ορίζουμε
οί ίδιοι τόν σκοπόν της πράξης του... Σε
κάθε περίπτωση είμαστε ή τοποθέτησή
μας.»

Είναι ή ύψιστη φιλοσοφική διδαχή του
προμάχου των Ίδεων, μακαριστού Κων-
σταντίνου Τσάτσου, ή όποία ορίζει τόν
άνθρωπο σαν ένιαία ουσία και αυτόνομη
μεταφυσική αρχή και καθορίζει την πρά-
ξη, ή όποία μπορεί να δώσει λύσεις κα-
θολικές, σαν υπεύθυνη και έρειδόμενη
στην πρώτη άρετή: τη δικαιοσύνη. "Αλ-
λωστε, ή φιλαδέλφεια και ό υγιής άν-
θρωπιμός έρεισμα έχουν την άδολη για
τό συνάνθρωπο άγάπη και την ανιδιοτε-
λή προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό
σύνολο.

Δύο είναι οί βασικοί άξονες των μελε-
τημάτων: ή προσωπική, όπως προείπαμε,
στάση του ατόμου άπέναντι στη ζωή και
ή ελληνικότητα με έννοια πνευματική,
γι' αυτό και διαχρονική. Και οί δύο θέ-
σεις, με πειστική έπιχειρηματολογία και
διαλεκτικό ύφος, άναδεικνύουν τό ήθος
γραφής των δοκιμών «Πρίν από τό ξεκί-
νημα» και «Πνευματικό Καταπίστευμα»,
πρωτότυπο στη σύλληψη των ιδεών και
πρότυπο έννοιολογικής πειθοής, σύμφω-
νο με τόν καθολικά άποδεχόμενο άφορι-
σμό του: «ό τέλεια έκφρασμένος λόγος
είναι και ό τέλεια στοχασμένος λόγος».

Φυσικά, ό θεήλατος στοχαστής κληρο-
δοτεί στους έπιγενόμενους όμαίμους του
την «έλληνικότητα» με ένα καταπίστευμα
μέτρου και έσωτερικής νοηματικής γοη-
τείας:

«Τό ελληνικό τό αισθανόμαστε σαν
μιάν αρχή φωτός... Μιάν άρετή μέτρου,
πού ήνιοχεί την ψυχή... πού στρέφεται
πρός τό όλο, θυσιάζοντας την ήδονική λε-
πτομέρεια στην πειθαρχία αυτού του ό-
λου, και τό πάθος της άσθησης στην τά-
ξη της ιδέας.»

Τούτο είναι άπόλυτα συνταιριασμένο

με την Παράδοση, αλλά και την ίδια την
έλληνική Φύση, ή όποία «ύπαγόρευσε
στόν άνθρωπο τό νόμο του λόγου», με
μιά γλώσσα πού έπλασε ό Λαός με κρυ-
φές διεργασίες, για να μεταβάλλει τά άρ-
ρητα σε ρητά, δηλαδή σε πολιτισμό παγ-
κόσμιας σημασίας. Ή γλώσσα είναι άλη-
θινή τροφός της Παιδείας. Με βάση αυ-
τήν αναπτύσσει ό ιδεολήπτης στοχαστής
τη θεματική των υπόλοιπων ένδεκα δοκι-
μίων για ουσιαστική παιδεία στους χώ-
ρους της Έκπαίδευσης και τούς λοιπούς
άγωγούς πνευματικής έπικοινωνίας, για
να παύσει ό Νεοέλληνας να κομπάζει
προκλητικά με «ένημερωμένη άμάθεια»
και να άποδέχεται άδρανής την ήθική σή-
ψη ή, τό χειρότερο, να υπεραμύνεται ό-
σων με κολάσιμες πράξεις την προζε-
νούν, ως υπέρμαχος, τάχα, πολιτικών δο-
ξασιών προοδευτικής ύψης.

Ή άποπαγίδευση της πολιτικής σκέψης
άπό τό φανατισμό γίνεται μονάχα με την
Παιδεία και την άσκηση πολιτισμικής πο-
λιτικής με εύρος πανεθνικό.

Ή φιλοσοφική διδασκαλία - κατήχηση
του Κων. Τσάτσου είναι εύκρινης: τό έλ-
ληνικό «συμφιλιώνει τη διάσταση των άν-
τιθέσεων χωρίς να καταπνίγει την ύπαρ-
ξή τους». Είναι ή δημοκρατική δικαίωση
της άρετης. Σε αυτήν στηρίχτηκαν οί αι-
ώνιες ελληνικές άξίες, οί όποιες διαμόρ-
φωσαν σε αίτημα οικουμενικό τόν άνθρω-
πισμό. Και σ' αυτήν στηρίζει την αισιόδο-
ξη πρόβλεψη για μία σύγχρονη ελληνική
πολιτιστική πολιτική, άξια τόσο να δώσει
ήθικό νόημα στη ζωή μας, όσο και να
συλλάβει τά μηνύματα εκείνων πού θα
συμβούν μετά μισόν ή όλόκληρον αιώνα.

Ή ιστορική άναγκαιότητα για έντική
έπιβίωση έλπίζουμε να τόν δικαιώσει.
Διαφορετικά, θα μείνει, ό σοφός Πρόε-
δρος της Έλληνικής Δημοκρατίας, ό έ-
σχατος των Έλλήνων, στην ικανή να ά-
φομώσει ταχύτητα, τούς ύλόφρονες
γραικύλους, Ένωμένη Εύρώπη.

Ή έκδοση άπό τόν «Άστέρα», με έ-
ξώφυλλο έργο του Ι. Μόραλη, έχει γί-
νει με έξαιρετική έπιμέλεια.

Λάμπρου Ζιώγα: «Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΛΟΥΝΤΕΜΗ».

“Όσο για σένα, ώραϊε ψαλμωδὲ τοῦ
[Στίχου,

“Αν δὲν ἔχεις τὴ δύναμη,
“Αν δὲν ἔχεις τὴν τόλμη
Νὰ διαλέξεις ἓνα δρόμο...
Κόψε καλύτερα τὸ χέρι σου!
Μὴ δείχνεις τὸ γκρεμό...

Μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπ’ τὸ ποίημα τοῦ Μ. Λουντέμη: «“Ό,τι ἀγαπήσαμε», προτάσσου-
με γιὰ νὰ δείξουμε τὴν πίστη του στὴν ἀ-
ποστολὴ τοῦ πνευματικοῦ δημιουργοῦ. “Αλ-
λωστε, ἡ ἀπολογία του συνοψίζεται στὴ
φράση: «Δέχτηκα νὰ κινδυνέψω ἐγὼ — ἦ-
ταν βαρεὶά ἄρρωστος — γιὰ νὰ σωθεῖ κάτι
ἄλλο πὺν κινδυνεύει περισσότερο: “Η “Ελευ-
θερία τοῦ Πνεύματος». 13 Μαρτίου 1956.
Στὸ Δικαστικὸ Μέγαρο τῶν Ἀθηνῶν ἡ δί-
κη γιὰ τὸ βιβλίο του «Βουρκομένες μέρες»
ἀρχίζει μὲ τὸν συγγραφέα ἄρρωστο. “Όλες
οἱ προσπάθειες νὰ ἀναβληθεῖ ἡ δίκη, ὥσπου
νὰ καλύτερεύσει ἡ ὑγεία του Μ. Λουντέμη,
ἀπέτυχαν. Τὸ «πνεῦμα» τῆς ἐποχῆς ἦρθε,
τελικά, ἀντιμέτωπο μὲ τὸ δημιουργὸ Πνεῦ-
μα, καὶ νικήθηκε. Τὸ χρονικὸ τῆς διαπά-
λης τοῦ “Ελευθεροῦ Πνεύματος μὲ τὸ κα-
τεστημένο τῆς μεταεμφυλιοπολεμικῆς “Ελ-
λάδας, ἴστορεῖ ὁ ποιητὴς καὶ δημοσιογρά-
φος Λάμπρος Ζιώγας, μὲ λόγο εὐθύβολο
καὶ συνέπεια μοναδική. Γνώριζε τὸν συγ-
γραφέα ὅσο λίγοι. Γι’ αὐτό, μαζὶ μὲ τὸ
χρονικὸ, δίδονται ἀδρὲς λεπτομέρειες ἀπὸ
σημαντικὲς στιγμὲς τοῦ βίου τοῦ μεγάλου
μας συγγραφέα. Τόσο στὴν “Ελλάδα ὅσο
καὶ στὴ Ρουμανία. «Δεκαοχτὼ χρόνια προ-
σφυγιάς, δεκαοχτὼ χρόνια φιλίας, δεκα-
οχτὼ χρόνια συνεργασίας μὲ τὸ Λουντέ-
μη... Μετέφρασα πολλὰ βιβλία του στὰ
ρουμάνικα καὶ μαζὶ μεταφράσαμε στὰ ἑλλη-
νικά ἔργα πολλῶν Ρουμάνων συγγραφέων». Δεκαοχτὼ χρόνια στὴ Ρουμανία, τὴν πιὸ
φιλόξενη ἐστία τοῦ μαχόμενου, γιὰ τὴν πρό-
οδο, “Ελληνισμοῦ, στάθηκαν γόνιμα γιὰ τὰ
ἑλληνικά γράμματα, γιατί καρποφόρησαν
τὶς πιὸ «Βουρκομένες μέρες» τοῦ Λαοῦ μας.
Τὴν ἀλήθεια γιὰ τοὺς κατατρεγμένους ἡ-
τημένους.

Δικαιολογεῖται ἀπόλυτα ἡ ἀποστροφή
τοῦ συνηγόρου στὴ δίκη, Γαλαῖον: «Μιὰ
καθημερινὴ ἀλήθεια εἶπε ὁ ἄνθρωπος. Κι
ἀντὶ νὰ διώκονται κείνοι πὺν τὰ κάνουν
ὅλα αὐτά, διώκονται κείνοι πὺν τὰ καταγ-
γέλλουν».

Εἶναι, ὁμολογουμένως, ἐνδιαφέρουσα ἡ
λεπτομερὴς καταγραφὴ τῆς δίκης. Καὶ θαν-
μάζει σήμερα ὁ ἐλευθερόφρονas ἀναγνώ-
στης τὸ θάρρος τῶν ὑπερασπιστῶν, πὺν ἐγ-
γίζει τὰ ὅρια τῆς μεγαλοσύνης. Παρά-
δειγμα ὁ Κ. Βάρναλης: «“Ενοχος; ἔκανε
ὁ δάσκαλος μὲ ἔμφαση. “Οχι! Γιὰ νάναι
ἐνοχος ἓνας συγγραφέας πρέπει νὰ δίνει
ἀρνητικὲς ἀπαντήσεις στὶς τρεῖς παρακά-
τω ἐρωτήσεις: Πρῶτον: Ζώντας σὲ μιὰ κοι-
νωνία ἀδικίας μὲ ποιούς θὰ πάει; Μὲ τοὺς
ἀδικητὲς ἢ τοὺς ἀδικούμενους; Δεύτερο:
“Αν ὁ Λαὸς πέσει στὰ δεσμὰ τῆς τυραν-
νίας μὲ ποιούς θὰ συνταχθεῖ; Μὲ τὸν τυ-
ραγνισμένο ἢ μὲ τὸν τύραννο; Καὶ τρίτο
καὶ τελευταῖο: “Αν ἡ Πατρίδα πέσει σὲ
ἐθνικὴ σκλαβιά ποιούς θὰ βοηθήσει; Τοὺς
κατακτητὲς ἢ τοὺς κατακτημένους; Δηλα-
δὴ μὲ τοὺς κιοτῆδες θὰ πάει ἢ μὲ τὰ πα-
λικάρια;... Καὶ στὶς τρεῖς παραπάνω ἐ-
ρωτήσεις ὁ κατηγορούμενος ἔδωσε σωστὲς
ἀπαντήσεις. Δὲν εἶναι ἐνοχος!». Καὶ δὲν
ἦταν. Μετὰ αὐτὸ τρεῖς μῆνες τὸ “Εφετεῖο
Ἀθηνῶν ἐδικαίωσε ἀπόλυτα ἓνα μεγάλο
συγγραφέα πὺν γιὰ πρώτη φορὰ καθόταν
στὸ ἐδῶλιο ἐνῶ ἦταν δέκα χρόνια κατάδι-
κος χωρὶς δίκη καὶ καταδίκη.

“Η δημοσιογραφικὴ ἐμπειρία τοῦ Λάμ-
πρου Ζιώγα ἐντόπισε εὐκόλα τὸ καίριο γε-
γονός πὺν ἡ δεξιότεχνη λογοτεχνικὴ γρα-
φή του τεκμηρίωσε πειστικά. Δὲν μᾶς ἀπο-
καλύπτει μόνο τὸ παρασκήνιο τῆς δίκης ἀλ-
λὰ καὶ ὅλα τὰ θλιβερά συμβάντα μιᾶς ἐπο-
χῆς φοβίας. “Η «Δίκη τοῦ Μενέλαου Λουν-
τέμη», δοσμένη μὲ ἀντικειμενικότητα καὶ
ἴσος γλαφυρό, παίρνει τὶς πνευματικὲς δια-
στάσεις ἐνός συγγραφέα πὺν καὶ στὴν ἐ-
ξορία του ἔξοριζε τὸν διχασμό. “Ο «μαθη-
τῆς τοῦ Λουντέμη» Λάμπρος Ζιώγας τίμη-
σε ἐπάξια τὴν ἀγία μνήμη τοῦ «δασκάλου»
τῆς ἀγωνιζόμενης γιὰ τὸν ἄνθρωπο νεοελ-
ληνικῆς λογοτεχνίας.

Γερασίου Μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου: «ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΟΣΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ»

Ἀνέτειλας ἡμῖν, ὡς νεόφυτον ἄστρον,
ἀοκήσει ἀρετῶν καὶ ὁσίων καρμάτων,

Ἀρσένιε μακάριε,
καὶ λαμπρύνας ἐκάστοτε, τὰς ψυχὰς
[ἡμῶν,

ταῖς νοηταῖς φωταυγείαις·
ὅθεν σήμερον τὴν φωτοφόρον σου μνή-
[μην

φαιδρῶς ἐορτάζομεν.

Ὁ Μοναχὸς Γεράσιμος Μικραγιαννίτης εἶναι ὁ φωτισμένος Ὑμνογράφος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ὁ ἐμπνευσμένος λόγος του συνθέτει πανίερους ὁδὲς γιὰ τοὺς Ἁγίους τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅπως ἡ «Ἱερά Ἀκολουθία τοῦ Θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀρσενίου», τοῦ νεοφανοῦς Ὁσίου ἀπὸ τὰ Φάρασα τῆς Καππαδοκίας.

Σὲ μεστὸ ἀπὸ εὐσέβειας προλογικὸ σημείωμα, ὁ Μητροπολίτης Κασσανδρείας Συνέσιος γράφει:

«... ἕνας ἅγιος δὲν εἶναι ἕνα πλάσμα οὐρανόπεμπτον, ἀπρόσιτον καὶ παρὰ μὴν. Ἀλλὰ ἕνα πλάσμα σὰν καὶ ἐμᾶς. Ἐνα πλάσμα πάντοτε ἐπὶ καιρῷ, ἀφοῦ πάντοτε ἐπὶ καιρῷ εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ εἰρήνη, ἡ ἀνθρωπιά, καὶ ἡ συναδέλφωσις τῶν ἀνθρώπων. »

Ἡ σκέψη τοῦ Ἀρχιερέα ταυτίζεται μὲ τὴν Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Πράξη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, γιὰ τὴν κατάταξη τῆς χορείας τῶν Ἀγίων, τοῦ Ἱερομονάχου Ἀρσενίου τοῦ Καππαδόκου:

«... ἀγιάζων, διδάσκων καὶ στηρίζων ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ πατρῷα εὐσεβείᾳ τὸν τῆς ἀπωπύτης ἐκείνης περιοχῆς ἐμπερίστατον Ὁρθόδοξον Λαόν... »

Κάθε ἐλληνικὴ περιοχὴ ἔχει τὸν Ἅγιό της. Φυσικῶς. Ποτὲ δὲν ἔπαψαν νὰ ἀγωνίζονται οἱ ὀρθόδοξοι γιὰ τὴν ἀληθινὴ τους πίστη. Αὐτὴ τοὺς ἔκανε πρότυπα ἀρετῆς, ἄξια ἐνδόξου μαρτυρίου ἢ εἰρηνοφώρας ἐκδημίας. Ὁ Ἅγιος Ἀρσένιος κοιμήθηκε πρόσφυγας στὴν Κέρκυρα, στὶς 10 Νοεμβρίου. Τὰ ἅγια του λείψανα θάβονται στὸ Ἱερὸ Ἑσχατοκρήριο «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος» στὴ Σουρωτὴ Θεσσα-

λονίκης, ἔργο πολύμοχθο τοῦ ταπεινοῦ ἀγιορεῖτη Μοναχοῦ Παΐσιου, ποὺ κατάγεται ἀπὸ τὰ Φάρασα καὶ γιὰ ἕνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα καλλιέργησε, μὲ τὸ δάκρυ του, τὴ γῆ τῆς Ἡπείρου, καὶ ἰδιαίτερα τὴν περιοχὴ Κονίτισης.

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἀρσενίου εἶναι ἕνα ὑψηλὸ κατόρθωμα τοῦ Πνεύματος. Καὶ οἱ Μοναχὲς τοῦ Ἑσχατοκρήριου «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», πιστὲς στὴ Βυζαντινὴ παράδοση, ἐπιμελήθηκαν, με ξεχωριστὴ φροντίδα, τὴν ἐκδόσὶ τῆς σὲ διβλίο. Εἶναι ἕνα ἔργο ἀγιοσωστικῆς ποίησης μὲ οὐράνιο μέλος:

Καππαδοκίας τὸ νεόφυτον ἄνθος,
καὶ ἀρετῶν πολυτίμητον σκευὸς,
ὁ ἱερὸς Ἀρσένιος ὑμνεῖσθαι μοι·
οὗτος γὰρ ὡς ἄγγελος ἐν σαρκὶ θιοτεύ-
[σας,
οὐσκηνοὶ ἐγένετο τῶν Ἀγίων ἀπάντων,
μεθ' ὧν πρεσβεύει πάντοτε Χριστῷ,
ἡμῖν διδόναι πταισμάτων συγχώρεσιν.

Ἐχει ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἀρσενίου διαχρονικὸ Ὁρθόδοξο Κάλλος.

Νίνας Κοκκαλίδου - Νάχ-
μία: «ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ», διηγήματα

« Ἀσπροκέντητη καὶ πουπουλένια. Σύννεφο τοῦ ἀναρχοῦ πάνω στὸν κορμὸ τοῦ δέντρου. Μὲ τὸ ἀγριόμελο στὴν κορυπτή τῆς καρδιάς της. Πάρε τὸ μαντῆλι τῆς τρανῆς - τρανῆς Μαγδαληνῆς καὶ πέρασέ το στὸ λαμὸ σου, οὐράνιο τόξο. »

Ἀφήγηση λιτῆ. Κινηματογραφικὴ ἐφευκνὴση τοῦ χώρου μὲ τὸ κυματοειδὲς ρευστὸ δυναμογόνου πάθους. Στὴ λεκτικὴ διαφάνεια οὐκίζονται οἱ ἴσκιοι, φωτίζεται ἡ σιωπὴ!

Ἡ πεζογράφος Νίνα Κοκ. - Νάχμ. ἔχει μὴν ἱκανότητα μοναδική: ἀνακαλύπτει τὴ μυστικὴ στράτα μαϊνδρου νυχτερινοῦ. Καὶ ἀποκαλύπτει:

« Μὲ πατοῦσε στὸ στήθος ἡ ἀστυνομία μὲ τὰ ἐλεφαντίνια πόδια της. »

Τὸ ρίγος ἀλλοτινῆς ἐποχῆς κατόρθωμα σημερινό:

« Άχ, ή λευτεριά σου είναι και λευτεριά μου! »

Δέν έξαίρει μόνο την ήρωική πράξη. Ταυτίζεται, κυρίως, με τόν λαϊκό άγωνιστή που μεταβάλλει τη φοβισμένη άνάσα οέ καυτερή πνοή ξεσηκωμού. Καθώς και με όλους τούς καθημερινούς ανθρώπους της χαμοζωής, στις πιο καταδικές τους στιγμές: της πίκρας και τού πόνου. Ή χρονική ταύτιση άγει οέ έσωτερική συνταύτιση, ώστε παραστατική νά είναι ή καταγραφή των τύπων και στις πιο εύκυματες αναδιπλώσεις της ψυχής τους:

« Άσε πιά τί μάλιο θα χορέψω...
Έτσι έπικοινωνεί ό άνθρωπος με τό Θεό... »

Ή σύγχρονη ιστορία έμπλέκεται με τόν άρχαϊκό μύθο για νά σκιαγραφηθεί με συνέπεια ό έρειδόμενος στην πολιτιστική καταβολή ανθρώπινος χαρακτήρας. Ό έλληνικός τύπος, ό τωρινός, της άλλοτριωμένης, από τις μηχανές, πόλης και τού κατακτημένου από άλλόγλωσσους νησιού.

Ό ίδιος ό άνθρωπος, ό συγκαρινός, με τις ευαισθησίες και τις κακοδοξίες του. Τούς άγώνες με τη ζωή και τά πάθη του...

Ή γραφή της Νίνας Κοκ. - Νax. είναι μιá «λιωμένη φλόγα κόμπος - κόμπος. Δέν προδίδει ούτε την έλευθερία ούτε την άγάπη».

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Β α σ ί λ η Ε υ ά γ γ έ λ ο υ - Γ α ζ ή: «ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΜΕΝΣΗΣ - Ο ΜΕΓΑΛΟΦΥΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟ», μυθιστόρημα, 1987.

Ή πηγή που αναβλύζει μέσα άπ' την πέτρα τó κρύσταλλό της και ξεδιπλάει τό στρατοκόπο, είναι ένα έλάχιστο δείγμα άπ' τά πλούσια νάματα που κρύβει στής γής τά σπλάχνα, ή νερομάνα. Μήτε είναι μορετό, όλα μαζί νά ταναχτούν τά ύδατα, μήτε σκόπιμη μιá τέτοια κατά πλάτος πλημμυρίς.

Έτσι, ή φύση στην άέναν οικονομία

της, τιθασει το άνήμερο ύγρό στοιχείο, που τινάζεται κατακόρυφα μέσα άπ' τις ύπoγειες σήραγγες, και κεί, κοντά στο φλοιό της γής, τό ήμερεύει, ώστε νά ξεπηδά μέσα άπ' τις πέτρες τις χλοερές, πηγή, που ποτίζει, που δροσίζει, και που εύραίνει τόν περαστικό.

Έτσι άκριβώς συμβαίνει και με τόν άληθινό, τόν γνήσιο συγγραφέα. Πολύ περισσότερο χρυσάφια βρίσκονται μέσα του, άπό κείνα τά ψήγματα, που κατορθώνει νά χωρέσει στο χαρτί. Ό πραγματικός συγγραφέας δέν έξαντλείται ποτέ όταν ή πηγή άπ' την όποία άντλεί είναι ή Άρετή, είναι ή πανανθρώπινη άγάπη, είναι τά πνευματικά ιδεώδη, στην ώραία ύπηρεσία των ατόμων και των λαών.

Ό πραγματικός συγγραφέας έννοείται άπό τά θέματα που καταπιάνεται και ή όλη του ύπόσταση, όντας άκεραία και διαφανής, τού επιτρέπει νά ύψώνεται έποπτικά και νά καθορά τά ανθρώπινα. Ό πραγματικά πνευματικός άνθρωπος και διανοητής, γκρεμίζει και πυρπολεί και ξαναχτίζει, ό που πρέπει, και όσα πρέπει, ήγειται και προπορεύεται με τό λογισμό, και με μιá δξυδέκεια μοναδική, μέσα στα μελλούμενα. Αιτή είναι ή άποστολή του, γιατί, κάθε φορά που ό Θεός θέλει νά διασώσει τό λαό του που παραστράτησε, έμπνέει έναν Προφήτη, έναν οδηγητή.

Γιά τόυτο, όσοι, έστω και έλάχιστα, μπορούν νά σκέπτονται και νά μιλούν με τούς φθόγγους εκείνων των άπεσταλμένων, ως μήν όλιγορούν. Τά τάλαντα δέ δίνονται για νά φυλάγονται στη γή, μηδ έ οι λύχνοι ύπό τά μόδια. Τό χρέος τους είναι ιερό.

Τέτοια και άλλα πολλά μās έρχονται στο νοϋ, καθώς διαβάζουμε τό έργο «Νικηφόρος Μένσης - Ό Μεγαλοφυής και τό Κατεστημένο», του κατá πάντα άξιου συγγραφέα Βασίλη Ευαγγέλου-Γαζή. Κάθε σύσταση για τόν μέσα κόσμό και τούς ευγενείς στόχους τού συγγραφέα περιττεύει, όταν κανείς διαβάσει και μόνο τούτο, τό τελευταίο βιβλίο του.

Είναι βέβαιο, ότι ό άναγνώστης θα άναγνώρισει, ότι για νά γραφεί ένα τέτοιο βιβλίο, χρειάζεται όφθαλμός καθαρός, ό-

Ξεία όραση πνευματική, ψυχικός άδαμάντινος κόσμος και άδέκαστος. Χρειάζεται πολύ άνέβασμα, για να μικραίνουν τά σύνολα και να έρευνώνται συγχροτικά, χρειάζεται τεράστιο πρίσμα, για να αναπτύσσονται οί λεπτομέρειες, χρειάζεται τόλμη και δύναμη, παρηγοσία και θάρρος.

Τό έργο αυτό του Β. Εϋαγγέλλου - Γαζή άφορά στόν αιώνιο άνθρωπο, κι άκουμπά στόν άτέρμονα χρόνο με πολλή άνεση. "Ενα φραγγέλιο, πάνω στα άδυσώπητα πάθη του ανθρώπου. Ό συγγραφέας πάσχει, καθώς ή περιώνυμος και ποικιλόμορφος "Αρετή κατάντησε ένα ένδυμα έξωτερικό, στα μέτρα του καθενός.

Ό Νικηφόρος Μένσης είναι ένα φανταστικό πρόσωπο, γέννημα της πνευματικής ευαισθησίας του συγγραφέα, πού τό ένίσχυσε με μιάν έκτη αίσθηση, ώστε να μπορεί να έρευνά την καθαρότητα και τά σκοτή της ψυχής του ανθρώπου και να δίνει σαφείς εικόνες. Και επειδή ή άκρα καθαριότητα είναι σπάνια, ή υπόθεση μπλέχτηκε σε απύθμενα σκοτάδια της ψυχής.

Πολλά θέματα θ άμπορούσε να έξιχνιάσει και να διαλευκάνει ό Νικηφόρος Μένσης, μ' αυτή τη δύναμη πού έρχεται προικισμένος. "Ακόμα στην τύχη ν' άπλωνε τό χέρι του, γιατί ή κοινωνία βρίθεται από άξεδιάλυτες σκοτίες.

"Ομως δύο είναι τά κυριότερα θέματα, πού στηρίζονται στη σωματική και πνευματική υγεία και ευξία, πού σάν ψυχίατρος πού είναι και ψυχαναλυτής, δίνεται με όλη του τη δύναμη, και έπεμβαίνει στην προσπάθεια να άνεβάσει τόν άνθρωπο σε ύψηλές άποστολές.

Σάν ένας Προμηθέας πού φέρνει τό φώς, σάν κάθε σύγχρονο ελρηνοποιό και ιδεολόγο, σάν τόν Θεάνθρωπο, πού έφερε στόν κόσμο την "Αγάπη, θα κηρυχθεί και κείνος έκτός νόμου, και να πληρώσει με τό αίμα του τό θεάρεστο κήρυγμά του και την εφηρμοσμένη του ήθική. Θα δολοφονηθεί. Καθ ό τώ γνωρίζει από πολύ νωρίτερα, καθώς διαβάξει μέσα στους ανθρώπους. Γεύεται την πικρία της φοβερής άχαριστίας και του άδοξου τέλους της άποστολής του, πίνει τό πικρό ποτήρι ως την

τελευταία σταλαγματιά ύποταγμένος και άδιαμαρτύρητος.

Ό συγγραφέας, ώριμος από πολλές μελέτες και φιλοσοφημένη θεώρηση των ανθρώπινων πραγμάτων, πολύ σωστά δίνει αυτό τό τέλος, γιατί ξέρει ότι αυτή είναι ή μοίρα των μεγάλων δραματιστών. Δολοφονείται, για να άκουστεί ακόμα μιá φορά στα πέρατα ή κραυγή των μικρών, των μικροτάτων: «Κάτω οί άψηλοι και οί τεράστιοι από μέσα. "Εξω άπ' τη ζωή μας οί ώραίοι. Θάνατος στους νέους Προμηθείς...».

Κι όλα αυτά μέσα στο κείμενο. "Εξω όμως άπ' αυτό, και μέσα στην ψυχή του αναγνώστη, είχε να μη συμβεί τό αυτό. Είθε ό καθένας μας να λογαριάσει τόν έαυτό του ύπόλογο στην κοινωνική όποια έξαθλίωση. Είθε έθελούσια να άποδεχθεί τό «Όυαί υμίν, Γραμματείς και Φαρισαίοι, ύποκριτές», πού έκτοξεύεται μέσα άπ' τις σελίδες του.

Είθε όλοι μας να θεωρήσουμε τόν έαυτό μας υπεύθυνο για κάθε άναμμένο κερί, πού σβήνει μέσα στόν τεράστιο ναό της κοινωνίας και της πολιτείας. Δέν ύπάρχει ίσκιος άτομικός, πού να μην καθρεφτίζεται στο σύνολο. "Ας μελετηθούν οί τρόποι πού προτείνονται και πού όδηγούν σε μιá συνετή συμβίωση των ανθρώπων. "Ας υπολογισθούν, πρós τιμήν του συγγραφέα, ή άγαθή του προαίρεση και ή προσπάθειά του να ύποδείξει φωτεινότανες δημοσιές, πού όδηγούν στην ήθική ευδαιμονία. Κι άς γίνει ή λύση πού προτείνει, ένα σοβαρό μέλημα εκείνων στους όποιους άπευθύνεται.

Είαι φανερό ότι μέσα στο νοϋ και στη διάνοια του συγγραφέα κυριαρχεί ή ιδανική Πολιτεία του Πλάτωνα.

"Αξίζει τόν κόπο, όχι μόνο να διαβάσουμε τόν «Νικηφόρο Μένση», όχι μόνο να έπισημάνουμε τό μόχθο και τό μύθο, αυτό τό φαινόμενο της έπιπόνησης του μεγαλοφυούς, πού δείχνει την πνευματική ρώμη του συγγραφέα, αλλά και να συγχαρούμε για την όλη πλοκή του έργου, την επιχειρηματολογία και την άποδεικτική άνεση, τόν συγγραφέα, πού κινήθηκε μέσα σε έναν κόσμο πράξεων και προσώπων, έπι-

νοημένων και φανταστικών, που όμως στέλνουν σε κάθε κοινωνία και δεν είναι ποτέ εκτός τόπου και χρόνου.

Είθε ο Νικηφόρος Μένσης του κ. Β. Εὐαγγέλου - Γαζή να μη τεθεί υπό τὸν μόνον, ὁ δὲ συγγραφέας του νὰ ἀπολαμβάνει τὸν ἔπαινο ποὺ τοῦ ἀξίζει.

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΙΟΥ

Π. Β. Πάσχοϋ: «Η ΑΜΑΡΤΙΑ
ΚΑΙ Η ΧΑΡΗ»

Ἀπὸ τὸν ὑπότιτλο τοῦ νέου βιβλίου τοῦ γνωστοῦ θεολόγου καὶ ποιητῆ κ. Π. Β. Πάσχου («Τρόπος υπάρξεως στὴν ἁμαρτία καὶ στὴν χάρη ἀνάμεσα»), ὑποψιάζεται κανεὶς τὸν ὑπαρξιακὸ χαρακτήρα τῶν νέων ποιημάτων του. Χωρὶς νὰ ἀ-

γνοεῖ τὴν παράδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ καί, ἰδιαίτερα, τῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ ποιητής μας ἀνοίγει τὸ δικό του μονοπάτι καὶ χαράζει τὸν προσωπικὸ του δρόμο, ποὺ βρέχεται ἀπὸ αἷμα καὶ δάκρυα πτώσεων, μὰ καὶ θαυμαστῶν ἐγέρσεων, ποὺ ἀπεργάζεται ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Ὁ «Ἐρωδιὸς φιλαμαρτήμων» (Ἐκδόσεις «Ἀκρίτας») εἶν' ἓνα τολμηρὸ βιβλίο, ποὺ δίνει ποιητικὰ τὴν ἐσωτερικὴ πορεία τοῦ ἀγωνιζόμενου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος δὲν διστάζει νὰ γίνῃ ἓνα τραγικὸ ζωντανὸ ἐκκρεμὲς ἀνάμεσα στὴν ἁμαρτία καὶ στὴ χάρη. Ἕνας υπεύθυνος τρόπος υπάρξεως, θὰ λέγαμε, καὶ μὴ λυρική ἀνατομία τῆς ψυχικῆς περιπέτειας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, δίχως τὰ ὁποιαδήποτε ψιμύθια τῆς ὑποκρισίας. Μὴ ποίηση ποὺ τέρπει μὲ τὴν ἐσωτερικότητά της καὶ προβληματίζει μὲ τὴν ἀγωνία της γὰρ λύτρωση.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΘΕΑΤΡΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ «ΑΠΟΛΛΩΝ» ΠΑΤΡΑΣ

Ἕμιλυ Μάν: «ΝΕΚΡΗ ΦΥΣΗ»

Ἡ ἀμερικανικὴ ἐπέμβαση στὸ Βιετνάμ, σὰν συνέχεια τῆς γαλλικῆς ἀποικιοκρατίας, μᾶς ἔδωσε παράλληλα καὶ ἓνα ἀνεπανάληπτο δείγμα, στὸ πῶς ἀντέδρασε ἓνας φιλελεύθερος καὶ δημοκρατικὸς λαὸς γι' αὐτὴν τὴν ἀδικαιολόγητη πολεμικὴ ἐνέργεια καὶ πῶς φέρθηκε καὶ ἐναντιώθηκε μαχητικὰ σ' αὐτὴν τὴν ὑψηλὴ πολιτικὴ καὶ σκοπιμότητα τοῦ Πενταγώνου.

Ἔτσι καταγράφηκαν: οἱ πρωτάκουστες λιποταξίες τῶν Ἀμερικανῶν στρατιωτῶν πρὸς τὸν Καναδᾶ, ἡ τρομακτικὴ χρῆση τῶν ναρκωτικῶν, οἱ διαφορὲς πολλαπλᾶσιες διαμαρτυρίες καὶ συγκεντρώσεις τοῦ πληθυσμοῦ, τὰ τραγούδια τῆς Τ. Μπαέλ, οἱ φοβερὲς κι ἀδέσμευτε καταγγελίες τοῦ ἀμερικάνικοῦ Τύπου — σφαγὲς Μιλᾶϊ παρὰ τίς αὐξανόμενες ἐκατόμβες τῶν στρατευμένων παιδιῶν τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ. Οἱ Ἀμερικανοί, ὅταν γύρισαν στὴν Ἀμερική, ἔγιναν ἐξομολογούμενοι καὶ ἀπολογούμενοι μπροστὰ στὴ δική τους πρωτίστως συνείδηση κι αὐτοκριτική.

Τὸ ἔργο «Νεκρὴ φύση» τῆς Ἕμιλυ Μάν αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ θέμα διαπραγματεύεται. Μία «ἐκ θαθέων» προσωπικὴ καὶ εἰλικρινὴς ἐξομολόγηση, ποὺ διαφοροποιεῖται χάρις στίς Ἐρινύες τῆς μνήμης σὲ θρηνητικὴ ἀπολογία.

Παράλληλα, ἔχουμε καὶ τίς ὁμόλογες ἀναφορὲς ἀπὸ τίς δύο πλησιέστερες γυναῖκες στὸ Μάρκ, ποὺ ἀφηγοῦνται ἀτομικὲς περιπτώσεις κοινῆς συμβίωσης μαζί του, ἀλλὰ

καί πού σημειώνονται ἐδῶ οἱ συνέπειες καί οἱ ἀλληλοεπιδράσεις οὐ εἰδικώτερη ἐξάρτησις, ἀπαράδεκτης ὅμως καὶ ἀψυχολόγησις συμπεριφορᾶς τοῦ νεαροῦ ἀπόδοτρατον.

Γνωστὸ τὸ θέμα καὶ γνωστὰ τὰ προεκτεινόμενα πάνω στὴ μετέπειτα, κοινωνικά, προσαρμογὴ, πού διαμόρφωσαν τὸν νεανικὸ χαρακτήρα μυριάδων ἀποστρατευομένων νέων ἀνθρώπων, ὅταν αἰσθάνονται ἀκόμα καὶ τώρα τὴν ἀνάγκη ν' ἀπολογηθοῦν γι' αὐτὴν τὴ σκληρὴ καὶ φρικώδη οὐσία τους. Ἀλλὰ οὐ ποῖον θὰ στραφοῦν καὶ ποιὸς θὰ εἶναι αὐτός; Τὸ ἐρώτημα παραμένει πλέον οὖν καυτὸς φιλοσοφικοκοινωνικὸς προσανατολισμός.

Τὸ ἔργο κινεῖται οὐ δύο πλάνα θεατρικῆς θέσης: τὸ ἓνα εἶναι ἡ ἀπλὴ παράθεση μιᾶς διαλεκτικῆς, τὸ ἄλλο ὅμως σηματοδοτεῖ μὲ κάποια λεπτότατη τεχνικὴ, πού θυμίζει Πιντεντερικὴ πρόσβασις, ἓνα ἐσωτερικὸ γράφημα, πού, ἐνῶ αὐτοσχεδιάζει μὲ διατεταγμένες, παραλλήλους καὶ τριγωνισμούς, πλασιώνει, ἐντούτοις, ὁρικὰ καὶ λιτά, τὸν τραγικὸ περίγυρο τῆς ἐπὶ μέρους σκηникῆς προβολῆς τῶν προσώπων.

Ὡστόσο, πέρα ἀπ' αὐτὰς τὶς διαπιστώσεις, ἡ συγγραφικὴ δεξιότητιὰ δηλώνει μιὰ ἀντίσφιξη διάταξης ἀπὸ δρώμενα πού, ὅταν προσπαθοῦν πιθανότατα νὰ ἐξαγνίσουν τὴν μνήμη, προκαλοῦν τὴν ἀδυσώπητη αὐτοκριτικὴ τῆς ἐνοχῆς καὶ τὴν ἀπολογητικὴ εὐαισθησία τοῦ χαμένου χρόνου. Ἀλλοίμονο, ἔχουμε ἐδῶ μιὰ «Ἀποκάλυψη τώρα», πού δίνεται ἀνάμεσα οὐ κεκρυμμένα φουγκάτα ὄρια ἀπανθρωπιᾶς καὶ βαρβαρότητας. Κάποια σχέση ὅμοιας σκηникῆς φόρμας πρὶν ἀπὸ τὸ 1980 καὶ γιὰ τὸν ἑλληνικὸ θεατρικὸ χώρο, μὲ τὴν χρησιμοποίησις κινηματογραφικῆς εἰκόνας, εἶχαν: ὁ Π. Μάτεσης («Ὁ θάνατος τοῦ Ραρὸν Νοβάρο») καὶ ὁ Ν. Ζακόπουλος.

Ὡστόσο, τὸ ἐρώτημα γίνεται γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς κινηματογραφικῆς εἰκόνας πού παρουσιάζεται στὸ ἔργο. Μήπως ἔτσι προξενεῖται μιὰ διαταραχὴ στὴ θεατρικὴ γνησιότητα; Μήπως γεφυρώνεται ἡ ἀπόστασις μεταξὺ ἐξομολόγησις καὶ ἀπολογίας μὲ ἀρνητικὰς τὶς συνέπειες πάνω στὸ παίξιμο τῶν ἡθοποιῶν, πού προσπαθοῦν, ἀλλὰ καὶ δυσκολεύεται στὸ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ ἐσωτερικὴ γραφὴ; Μήπως ἡ καταφυγὴ στὸ «πᾶν» εἶναι γνωστικὴ γιὰ μιὰ εὐκολώτερη ἐρμηνεία, ἀφοῦ καταλήγουμε στὴ μερικὴ, ἔστω, θέασις «ταμπλὸ βιβάν»;

Τὸ ἔργο δὲν ἀνήκει στὸ παράλογο, γιὰ νὰ πιστωθεῖ ἡ ἀναγκαιότητα αὐτῆς τῆς σπουδῆς. Εἶναι οὔτως καὶ καθιστικόν. Ἰδιαίτερα οἱ ἡθοποιοί, στὴν προκείμενὴ θεατρικὴ σημασιολογία, εἶναι ἐντελῶς ἀβοήθητοι γιὰ μιὰ πληρέστερη ἔκφρασις. Ἀπουσιάζει σχεδὸν ὁλοκληρωτικὰ τὸ οὐνδρὸμο τῆς κίνησις πού συνοδεύει τὸν λόγο. Γύρω στὸ 1960, ὁ Σ. Καραντίνος — Νύχτες Ὀργῆς τοῦ Σαλακροῦ — καὶ ἀργότερα στὴν 10ετία τοῦ 1980 — Τὸν Στόπερ — ὁ Ρ. καὶ ὁ Κ. πέθαναν, μᾶς ἔδωσαν ἓνα διαφορετικὸ προσανατολισμὸ μνήμης, ἀλλὰ δὲν κατέφυγαν στὴν παραπληρωματικὴ θεατρικὴ γλῶσσα τῆς φωτεινῆς εἰκόνας.

Τὸ ἔργο φωνάζει οὖν μιὰ μηνυματικὴ διαμαρτυρία καὶ ἐπιδιώκει τὸν γνωστὸ προσανατολισμό.

Ἔτσι, ὅμως, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ὑφίσταται ἡ ἀμεσότητα μεταξὺ τῆς δραματικῆς οὐσίας καὶ τοῦ τραγικοῦ περιγύρου, παρὰ τὶς σαφεῖς παρεμβάσεις τῆς ἔμπειρης σκηνοθέτου.

Παρατηροῦνται μερικὲς βασικὲς λεπτομέρειες πού ἀδυνατίζουν τὸ ἔργο, ἀφοῦ φιλοσοφεῖ κοινωνικοπολιτικά, ἴσως καὶ δηλωτικά. Ἡ δικαιολογία οὖν ἀντίλογος σχεδὸν ἀπουσιάζει. Καὶ οἱ τρεῖς ἡθοποιοί, σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες τῆς Μ. Α. προσπαθοῦν νὰ συνταιριάσουν τὸ ἐπὶ μέρους τῆς σκηникῆς καὶ προσωπικῆς ἐρμηνείας στὴ γενικώτερη συμμετοχὴ καὶ ἔκφρασις τοῦ ἔργου.

Ἡ Βαρβάρα Μαυρομάτη καὶ ἡ Γιάννα Νικολοπούλου στέκονται καὶ παίζουν γνήσια καὶ πειστικά.

Ὁ Στάθης Κακκαβᾶς, μαζὶ μὲ τὰ ἀναμφισβήτητα προσόντα, τουλάχιστον μερικὲς φορές, θυμίζει τὸν κινηματογραφικὸ Κούρκουλο ὅταν παίζει θέατρο.

Ἡ παράστασις ἀνήκει στὸ ἐνεργητικὸ τῆς Μάγιας Λυμπεροπούλου. Γιὰ τὴν Πάτρα εἶναι ὁ κορυφαῖος καὶ ὁ μοναδικὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος στὸ θέατρο.

ΔΙΑΦΟΡΑ**ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ****ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΒΡΑΒΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ****Πανηγυρική συνεδρία 24ης Μαρτίου 1988**

1) «ΒΡΑΒΕΙΟ Γ. Δ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗ», εις μνήμην τῶν γονέων του Δημητρίου καὶ Ἰουλίου Χουρμουζιάδη, 500.000 δραχμῶν, γιὰ τὴ συγγραφὴ μυθιστορήματος μὲ θέμα ἐμπνευσμένο ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας γιὰ τὴ διάσωση τοῦ ἔθνισμοῦ του καὶ ἰδιαίτερα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τοῦ Εὐξείνου, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ φθάνοντας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, δηλ. τὴν τελικὴ ἐξόντωσή του.

Προθεσμία ὑποβολῆς ἔργων, σὲ πέντε δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα, ἀνώνυμα, μὲ κάποιο ρητὸ ὡς ἔνδειξη, σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς ὅρους (ἀριθμ. 4) ἕως τῆς 30 Ἀπριλίου 1990. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1990.

2) «ΒΡΑΒΕΙΟ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Δ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗ», εις μνήμην τῆς ἀδελφῆς τους Ἀλεξάνδρας - Βασιλικῆς Χουρμουζιάδη, 500.000 δραχμῶν, γιὰ τὴ συγγραφὴ μυθιστορήματος μὲ θέμα ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ καὶ πολιτισμικὴ δράση τοῦ παραδουνάβιου Ἑλληνισμοῦ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού προηγήθηκε τῆς κηρύξεως τῆς Ἑθνεγείας ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη στὸ Ἰάσιο τῆς Μολδαβίας, καὶ μέχρι τῆς ἐκρίζωσεώς του στὸ τέλος τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Προθεσμία ὑποβολῆς ἔργων, σὲ πέντε δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα, ἀνώνυμα, μὲ κάποιο ρητὸ ὡς ἔνδειξη, σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς ὅρους (ἀριθμ. 4), ἕως τῆς 30 Ἀπριλίου 1990. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1990.

Γιὰ περισσότερες πληροφορίες οἱ ἐνδιαφερόμενοι (γιὰ πηγές) μποροῦν νὰ τηλεφωνήσουν στὸν ἀριθμὸ 92.18.004.

**ΠΡΩΤΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ
ΕΚΠΟΜΠΗΣ «ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑ»**

Ἡ ἐκπομπή: «Λογοτεχνικὰ Περιθώρια», μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς συμπλήρωσης 11 ἐτῶν τακτικῆς ἐβδομαδιαίας παρουσίας στὸ κῶρο τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας, ἀνακοίνωσε τὴν προκήρυξη τοῦ Πρώτου ποιητικοῦ τῆς Διαγωνισμοῦ.

Οἱ ὅροι τοῦ Διαγωνισμοῦ εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

— Ἡ συμμετοχὴ στὸ Διαγωνισμὸ εἶναι ἐλεύθερη γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλες, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἡλικία, γραμματικὲς γνώσεις, τόπο καταγωγῆς κλπ.

— Οἱ ἐνδιαφερόμενοι μποροῦν νὰ συμμετάσχουν στὸ Διαγωνισμὸ μ' ἓνα ποίημά τους: ἐλεύθερου θέματος καὶ ἐλεύθερης στιχουργικῆς μορφῆς.

— Τὸ ποίημα πρέπει νὰ σταλεῖ σὲ 5 δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα ἢ σὲ 5 φωτοαντίγραφα καλῆς καὶ εὐανάγνωστης γραφῆς.

— Ἡ συμμετοχὴ στὸ Διαγωνισμὸ εἶναι καὶ θὰ κρατηθεῖ μυστική. Ὁ ἀποστολέας θὰ χρησιμοποιοῦ ψευδώνυμο, τόσο γιὰ τὴν ἀποστολὴ ὅσο καὶ γιὰ τὴν ὑπογραφή τοῦ ποιήματος. Στὸ φάκελλο πού θὰ περιέχει τ' ἀντίγραφα τοῦ ποιήματος, θὰ τοποθετηθεῖ κι ἄλλος κλεισμένος καλὰ μὲ τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα καὶ τὴ διεύθυνση τοῦ Διαγωνιζόμενου. Ὁ δεύτερος - κλειστὸς φάκελλος θ' ἀνοίχτει ἀπὸ τὴν Κριτικὴ Ἐπιτροπή.

— Ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ συγκροτηθεῖ ἀπὸ ἀναγνωρισμένους λογοτέχνες κάτοικους τῆς Ἀθήνας μὲ συμμετοχὴ τῶν συντελεστῶν τῆς ἐκπομπῆς μας.

— Θ' άπονεμηθοῦν τρία βραβεΐα, Α', Β' και Γ', ποῦ θα συνοδεύονται ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα χρηματικά ἔπαθλα τῶν 15.000, 10.000 και 5.000 δραχμῶν. Ἐπίσης θα δοθοῦν και τρεῖς ἔπαινοι μαζί με λογοτεχνικά βιβλία.

— Ἀθλοθέτης τῶν Χρηματικῶν Βραβεΐων εἶναι ὁ συμπατριώτης μας σύγχρονος - δυναμικὸς ποιητὴς Τάκης Ἀντωνίου.

— Τὰ ποιήματα θα στέλνονται στὴν ἐξῆς Διεύθυνση: Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Μεσο-λογγίου - Ἐκπομπή: «Λογοτεχνικά Περιθώρια» (Θ. Μ. Πολίτη - Χαρὰ Σώκου-Γεωργίου) γιὰ τὸν Ποιητικὸ Διαγωνισμό ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 302 00.

— Ἡ προθεσμία ἀποστολῆς τῶν ποιημάτων γιὰ συμμετοχὴ στοῦ Διαγωνισμοῦ λήγει στὶς 31 Μαρτίου 1989. Τὰ βραβεΐα θ' ἀπονεμηθοῦν σὲ εἰδικὴ τελετὴ στοῦ τέλος Μαΐου 1989.

— Περισσότερες πληροφορίες δίνονται στοὺς ἐνδιαφερόμενους στὰ τηλέφωνα: 0631/24.304 (Θ. Μ. Πολίτης) και 0631/22.764 (Χαρὰ Σώκου-Γεωργίου) στὶς ἐργασίες ἡμέρες και ὥρες.

Ἀπὸ τὴ Γραμματεία τῆς Ἐκπομπῆς: «ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑ»

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΗ ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΗΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΜΕ ΘΕΜΑ «ΗΠΕΙΡΟΣ»

Ὁργάνωση: Ἡπειρωτικὴ Λέσχη Γραμμάτων και Τεχνῶν

Ἡ Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων και Τεχνῶν διοργανώνει Πανελλήνιο διαγωνισμό και ἔκθεση ἀσπρόμαυρης φωτογραφίας, με θέματα ποῦ ἔχουν ἄμεση σχέση με τὴν Ἡπειρο και ἀναφέρονται στὰ τοπία, τὰ ἔθνη και ἔθιμα, τὸν λαϊκὸ πολιτισμό, τὰ μνημεῖα και τὶς ἀρχαιότητες, τὴν λαϊκὴ τέχνη και ἀρχιτεκτονικὴ, τὶς εἰκόνες τῆς καθημερινῆς Ἡπειρωτικῆς ζωῆς και ἄλλα θέματα.

Κάθε διαγωνιζόμενος θα πρέπει νὰ ὑποβάλει στὴν Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων και Τεχνῶν μέχρι 5 φωτογραφίες διαστάσεων 30 ἔως 40 ἑκατοστῶν τῆς μεγάλης πλευρᾶς και 24 ἔως 30 ἑκατοστῶν τῆς μικρῆς πλευρᾶς.

Τελευταία προθεσμία ὑποβολῆς ὀρίζεται ἡ 30 Ἀπριλίου 1989. Θα ἀπονεμηθοῦν 3 χρηματικά βραβεΐα 30.000, 20.000 και 10.000 δρχ. και τρεῖς ἔπαινοι.

Γιὰ περισσότερες πληροφορίες ζητήστε λεπτομερῆ Κανονισμό συμμετοχῆς ἀπὸ τὰ φωτογραφικά καταστήματα τῶν Ἰωαννίνων ἢ τηλεφωνήστε στοὺν ἀρμόδιο τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἡπειρωτικῆς Στέγης κ. Ε. Παναγιωτίδην, τηλ. 9651/22.525.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Β Ι Β Λ Ι Α

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

α' Ποίηση

Σαράντου Παυλέα: «ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΑ ΜΕΓΙΣΤΑ ΚΑΙ ΕΛΑΧΙΣΤΑ ΣΤΜΠΑΝ-ΤΑ», σελ. 288, Θεσσαλονίκη, 1988.

Γιώργου Καφαντζί: «ΤΑ ΠΟΙΗΜΑ-ΤΑ (1940 - 1987)», σελ. 236, Θεσσαλονίκη, 1988.

Βασίλη Ι. Λαζανά: «ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΡΩ-ΤΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ», σελ. 232, Ἀ-θήνα, 1988.

Ὀλγας Βότση: «Η ΕΞΕΔΡΑ», σελ. 96, ἐκδ. «Ἀστρολάβος / Εὐθύνη», Ἀθήνα, 1988.

Tasos Anagnostou: «LA LUEUR DU NOIR» (Traduit par G. H. Aufrere), p. 142, Athenes, 1988.

Γιώργη Μανουσάκη: «ΧΩΡΟΙ ΑΝΑΠΝΟΗΣ», σελ. 64, έκδ. «Πρόσπερος», 'Αθήνα, 1988.

Λύντιας Αύλωνίτου: «ΕΝΑ ΑΡΜΥΡΟ ΤΑΞΙΔΙ», σελ. 72, 'Αθήνα, 1988.

Κώστα Ε. Τσιρόπουλου: «ΜΥΣΤΗΡΙΟ», σελ. 96, έκδ. «'Αστρολάβος / Εὐθύνη», 'Αθήνα, 1988.

Μαρία Ι. Κεσίση: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΖΑ (1951 - 1988)», σελ. 144, έκδ. περιοδικού «Γιατί», Θεσσαλονίκη, 1988.

Βασίλη Παπαγεωργίου ('Ανθολόγηση - Είσαγωγή - Μετάφραση): «ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΣΟΤΗΛΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ», σελ. 92, έκδ. «'Αστρολάβος / Εὐθύνη», 'Αθήνα, 1988.

Γιώργου Παυλάτου: «ΣΟΝΕΤΤΑ ΚΑΙ ΤΜΝΟΙ», σελ. 88, 'Αθήνα, 1988.

Δημήτρη Σταύρου (Είσαγωγή - Μετάφραση): «ΝΕΓΡΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ», σελ. 104, έκδ. «Πρόσπερος», 'Αθήνα, 1982.

Ρωξάνης Παυλέα: «ΚΕΡΕΝΙΑ ΧΑΡΑ», σελ. 68, Θεσσαλονίκη, 1988.

Γιάννη Μπαρμπαντιάννη - Προσήλιου: «ΝΟΤΕΣ ΤΟΥ ΠΑΓΑΣΗΤΙΚΟΥ», σελ. 96, έκδ. «Παγκόσμιος Έστιας Λογοτεχνών», Πειραιάς, 1988.

'Ανδρέα Γρ. Νόμπη: «ΑΝΤΑΤΤΕΙΕΣ», σελ. 64, έκδ. «Νέα Σκέψη», 'Αθήνα, 1988.

Στέλιον Ντόμαλη: «ΜΕ ΤΗ ΝΕΑ ΣΕΛΗΝΗ», σελ. 32, Λάρισα, 1988.

Πόπη Ματσούκα Ζαχαρή: «ΠΑΛΜΟΙ ΖΩΗΣ», σελ. 48, 'Αθήνα, 1988.

Πόπη Κατράκη: «ΑΝΤΙΓΟΝΗ», σελ. 48, Πειραιάς, 1988.

Πόπη Κατράκη: «ΠΛΗΓΩΜΕΝΗ ΑΠΟ ΑΙΗΤΖ», σελ. 48, Πειραιάς, 1988.

Διονύση Πιτταρά: «ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ...», σελ. 48, 'Αθήνα, 1988.

Διονύση Πιτταρά: «ΣΤΙΣ ΕΡΗΜΕΣ ΑΤΛΕΣ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ», σελ. 72, 'Αθήνα, 1988.

Βασίλη Κραβίτη: «ΑΠΟΣΒΗΣΕ Η ΦΛΟΓΑ Η ΙΕΡΗ», σελ. 16, 'Αθήνα, 1988.

Αντώνη Ν. Συμυγαλά: «ΚΑΠΟΙΕΣ ΦΩΝΕΣ», σελ. 18, Χαλκίδα, 1988.

Γιάννη Γαλανού: «ΕΚΛΟΓΗ Α' 1964 - 1988», σελ. 200, Πάτρα, 1988.

'Αντώνη Γιαννόπουλου: «ΚΡΤΦΕΣ ΟΜΟΛΟΓΙΕΣ», σελ. 64, έκδ. «Δρυμός», 'Αθήνα, 1988.

β' Πεζογραφία - Δοκίμια

Δημητρίου Κ. Καραγκούννη: «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ», σελ. 526, 'Αθήνα, 1989.

Χ. Λαθουρόπουλου: «ΤΟΤΕ ΠΟΤ ΟΙ ΜΕΡΕΣ...» (μυθιστόρημα), σελ. 344, 'Αθήνα, 1988.

Κωνσταντίνου - Χριστοφόρου Ροδοκανάκη: «ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΜΙΑΣ ΧΑΜΕΝΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ» (χρονικό), σελ. 184, Θεσσαλονίκη, 1988.

Δημ. Κ. Ύφαντη: «ΑΓΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟ ΚΡΟΚΤΑΙΟ» ('Ένα ταξίδι - Μιά εικόνα - Μιά ιστορία), σελ. 288, 'Αθήνα, 1988.

Τούλας Μπούτου: «ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΧΝΙΑΣ» (μυθιστόρημα), σελ. 128, έκδ. «'Αστέρως», 'Αθήνα, 1988.

Γιάννη - 'Ανδρέα 'Ανδρικόπουλου: «ΧΩΡΙΑΤΙΚΟ ΓΕΛΙΟ» (εὐθυμογραφήματα), σελ. 128, 'Αθήνα, 1988.

Γιώτας Φωτιάδου - Μπαλαφούτη: «ΧΩΡΙΣ ΔΙΚΑΙΩΣΗ» ημυθιστόρημα), σελ. 88, έκδ. «'Επικαιρότητα», 'Αθήνα, 1988.

Νίκου 'Ανώγη: «ΟΧΤΡΟ ΙΣΤΕΜΠΕ'Ι'» (διηγήματα), σελ. 64, 'Αθήνα, 1988.

'Αρτέμιδος Λέλλου και Πόπη Κωνσταντινίδου: «ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΟΛΟΧΙΤΕΣ» (χρονικό), σελ. 56, 'Αθήνα, 1988.

Στ. Ντόμαλη: «Ο ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ» (δοκίμιο), σελ. 26, Λάρισα, 1988.

Νίκου Α. Τέντα: «Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΟΛΗΠΤΗΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΔΑΣ» (δοκίμιο), σελ. 16, Θεσσαλονίκη, 1988.

Τατιάνας Σταύρου: «ΘΗΣΑΤΡΟΦΤΛΑΚΙΟ» (δοκίμιο), σελ. 128, έκδ. «Πρόσπερος», 'Αθήνα, 1988.

Κώστα Γ. Σταυρόπουλου: «ΔΗΜΗΤΡΗΣ Δ. ΛΕΟΣ» (δοκίμιο - κριτική), σελ. 104, έκδ. «Σμυρνωτάκης», 'Αθήνα, 1989.

Γιάννη Σπανόπουλου: «ΗΟΜΟ RES» (διηγήματα), σελ. 88, 'Αθήνα, 1988.

Ευαγγέλου Γ. Ρόζον: «ΟΙ ΠΡΩΡΑ ΧΑΜΕΝΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ» (μελέτη), σελ. 64, έκδ. «Δρυμός», 'Αθήνα, 1988.

Δημοσθ. Ζαδέ: «ΠΑΝΩ ΑΠ' ΤΟΝ ΞΕΝΟ ΜΟΧΘΟ» (κριτική διβλίου), τόμος γ', σελ. 328, 'Αθήνα, 1989.

'Αλέξη Κώτσια: «ΚΑΠΕΤΑΝ ΔΗΜΗΤΡΗΣ» (μυθιστόρημα), σελ. 224, 'Ηγουμενίτσα, 1988.

'Αλέξη Κώτσια: «ΣΤΙΣ ΟΧΘΕΣ ΤΟΥ ΚΑΛΑΜΑ» (μυθιστόρημα), σελ. 224, 'Ηγουμενίτσα, 1988.

Μανώλη Μελινού: «ΓΡΟΘΙΕΣ ΣΤΗ ΒΙΤΡΙΝΑ» (χρονογραφήματα), σελ. 224, 'Αθήνα, 1988.

γ' Θέατρο

Βασίλη Κατσαβού: «Η ΑΚΟΙΜΗΤΗ ΦΩΤΙΑ», σελ. 88, έκδ. «Μαυρίδης», 'Αθήνα, 1988.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ - ΔΟΚΙΜΙΑ

Γεωργ. Καββαδία: «ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΛΗΘΝΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΥ Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ», σελ. 208, έκδ. «Πιτσιλός», 'Αθήνα, 1987.

Δημ. Ν. Παντελοδήμου: «Η ΣΤΜΒΟΛΗ ΤΗΣ "ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ" ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ 1828-1830», σελ. 192, 'Αθήνα, 1987.

Θεοδώρου Χρ. Νταλάκα: «ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ», σελ. 224, 'Ιωάννινα, 1983.

Ναταλίας Γ. Παλακόστα - Μπενέζου: «Η ΣΤΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ», σελ. 80, έκδ. «Δίπτυχο», 'Αθήνα, 1988.

Π. Μ. Σωτήρχου: «Ο ΜΕΓΑΣ ΓΕΡΩΝ - ΑΓΙΟΣ ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ», σελ. 304, έκδ. «'Ακρίτας», 'Αθήνα, 1988.

'Επιτροπή: «Όλυμπίων και Κληροδοτημάτων: «ΖΑΠ ΠΕΙΟ» (1888-1988)», σελ.

88, έκδ. 'Υπουργείου Οικονομικών (λεύκωμα), 'Αθήνα, 1988.

'Εκδοση - Διεύθυνση Μιχάλη Σ. Κορδώση: «ΙΣΤΟΡΙΚΟΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ» (περιοδική έκδοση για την ιστορία, γεωγραφία και τοπογραφία του ελληνικού χώρου κατά τους Μέσους Χρόνους), τόμος δεύτερος, σελ. 344, Γιάννινα - Θεσσαλονίκη, 1988.

Μιχάλη Χουλιαράκη: «ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1920 - 1981» (έκδοση 'Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών 'Ερευνών), σελ. 576, 'Αθήνα, 1988.

Σάκη Καράγιωργα - Κούλας Κασσιμάτη - Νίκου Πανταζίδη: «ΕΡΕΤΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ» (έκδοση του 'Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών 'Ερευνών), σελ. 244, 'Αθήνα, 1988.

Ι. Θ. Κακριδή: «ΟΜΗΡΟΣ, Ο ΠΛΑΣΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΧΑΛΑΣΤΗΣ», σελ. 16, Θεσσαλονίκη, 1982.

Μιλτιάδη Ζάκκα: «ΛΕΥΤΕΡΙΑ - ΙΣΟΤΗΤΑ - ΑΔΕΛΦΟΣΤΥΝΗ» (διάλεξη), σελ. 48, 'Αθήνα, 1988.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Κων. Ι. Μητσιώνη: «ΤΙΤΟΥ ΕΜΜ. ΜΑΤΘΑΙΑΚΗ: Η ΣΤΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ, ΦΙΛΙΑΤΩΝ ΚΑΙ ΓΗΡΟΜΕΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΘΙΕΡΩΣΙΝ ΚΑΙ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΝ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ», σελ. 16, 'Αθήνα, 1988.

'Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου 'Αθηνών: «Η ΤΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΑΝΑΚΗΡΤΞΕΩΣ ΤΟΥ ΟΜΟΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΚΡΙΑΝ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ», σελ. 48, 'Αθήνα, 1987.

Γιώργου Χ. Χιονίδη: «Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ», σελ. 16, Θεσσαλονίκη, 1988.

Φιλάρετου Βιτάλη: «ΓΙΑ ΜΙΑ ΧΑΡΟΥΜΕΝΗ ΖΩΗ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ», σελ. 24, 'Αθήνα, 1988.

Κ. Σαρδελη: «Ο ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΑΙ Η ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ», σελ. 16, 'Αθήναι, 1988.

«ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΩΣΤΑ ΣΑΡΔΕΛΗ (1958 - 1988», σελ. 56, 'Αθήνα, 1988.

'Εκδόσεις Ε. J. Brill - Leiden: «BÜCHERBRIFE - 284 ORIENTALIA» — «BIOLOGY - GEOLOGY», Leiden, 1988.

'Εκδόσεις «Φαράι»: «ΧΡΗΣΙΜΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ», σελ. 96, Καλαμάτα, 1988.

Τεχνικού 'Επιμελητηρίου 'Ηπείρου: «Η ΡΥΠΑΝΣΗ ΣΤΟ ΔΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ», σελ. 230, Γιάννινα, 1986.

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Κων. Χρ. Φλώρου: «Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ», σελ. 248, Λαμία, 1988.

Ναπολ. Σταμ. Δοκανάρη: «Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ (1789 - 1868)», σελ. 230, έκδ. «Δωδώνη», 'Ιωάννινα, 1987.

Βασίλη ρΚαψίτη: «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», σελ. 280, 'Αθήνα, 1988.

'Αναστας. Ευθυμίου: «Η ΒΟΤΡΜΠΙΑΝΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», σελ. 354, 'Ιωάννινα, 1988.

Βασίλη Κραψίτη: «ΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ», σελ. 184, 'Αθήνα, 1989.

'Ελληνικής Λαογραφικής 'Εταιρείας: «ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ (τόμος ΔΔ' - 1985-1986)», σελ. 384, 'Αθήναι, 1988.

Δημ. Λουκάτου: «ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ», σελ. 192, έκδ. «Φιλιππότη», 'Αθήνα, 1988.

Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ι Κ Α

ΑΘΗΝΩΝ

«ΠΛΑΤΩΝ» (Δελτίον της 'Εταιρείας 'Ελλήνων Φιλολόγων), έτος ΛΘ', τόμ. 39, τεύχη 73/74, 1985.

«GREEK LETTERS» (A modern Greek Literature Annual), volum three, 1984 - 1985.

«ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ» (έκδ. 'Επιστημονική 'Ενωσης «Νέα Παιδεία»), τ. 48, 49.

ΓΛΩΣΣΑ» (έκδ. «Νέα Παιδεία»), έτος 7ον, τ. 19.

«ΘΕΟΛΟΓΙΑ» (τρίμηνον έπιστημονικόν περιοδικόν), τόμ. 59, τ. 1, 3, 4.

«ΕΚΚΛΗΣΙΑ» (Δελτίον της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος), έτος ΞΕ', τ. 24.

«ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» (έκδ. Δελτίου 'Εκκλησίας), έτος ΛΖ', τ. 24.

«ΙΔΙΣΟΣ» (δίμηνο περιοδικό), τ. 187.

«ΕΤΘΤΝΗ» (μην. περιοδικό, διευθυντής Κ. Τσιρόπουλος), τ. 206.

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ» (μην. έκδ. «'Ηπειρωτικής 'Εταιρείας»), τ. 144, 145, 146, 147.

«ΚΑΣΤΑΛΙΑ» (έκδ. 'Ελληνικής 'Εταιρείας 'Ιατρών Λογοτεχνών), τ. 94.

«ΑΓΩΓΗ» (μην. περιοδ. έκδ. Χριστιανική 'Ενώσεως 'Εκπαιδευτικών), τ. 360.

«ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ» (μην. έκδ. Σπ. Α. Βοβολίνης), τ. 634.

«ΑΚΤΙΝΕΣ» (μην. περιοδ. Χριστιανική 'Ενώσεως «'Ακτίνες»), τ. 498.

«Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ» (μην. περιοδ. Χριστιανικής 'Ενώσεως «'Ακτίνες»), τ. 356.

«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ» (μην. έκδ. Πανελλ. Συνδέσμου Γραμμάτων και Τεχνών, έκδ. Δ. Χατζίδης), τ. 114.

«ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ» (μην. έκδ. 'Ηλ. Γ. 'Ασημακόπουλου), τ. 234.

«ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ» (τρίμ. περιοδ., έκδ. Γ. Πηρουνάκης), Δεκέμβριος 1988.

«ΑΓΡΟΤΙΚΗ» (μην. έπιθεώρ. Α.Τ.Ε.), τ. 12.

«Ο ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΗΣ» (δίμηνο περιοδ. Συνδ. 'Εκδρομίων «Φυσιολάτρης»), τ. 426.

«ΠΑΡΙΑΝΑ» (τετραμ. περιοδ., έκδ. Ν. Χρ. 'Αλιμπράντης), τ. 31.

«ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ» (περιοδ. έκδοση Δανάης Γ. Παπαστράτου), τ. 13 - 17.

«ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ» (μην. περιοδ., έκδ. Κατερ. Τσαλίκη - Κοτσιώρη), τ. 28 - 30.

«ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ» (έκδ. 'Ενωσης 'Ελλήνων Λογοτεχνών), τ. 42, 43.

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ» (μην. έκδ. - Δ/ντής 'Αλέκος Βασιλείου), τ.

«ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΣΤΗΝΕΡΓΑΣΙΑ» (περιοδ. - έκδ. Κ. Μ. Σταμάτης), τ. 21, 22.

«ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΤΝΩΝ» (έκδ. Έθνικου Κέντρου Κοινωνικών Έρευνών), ειδ. τεύχη 68α και 69α.

«ΙΣΡΑΗΛΙΝΑ ΝΕΑ», τ. 215.

«ΝΑΞΙΑΚΑ» (έκδ. Ναξιακών Συλλόγων), τ. 17 - 18.

«ΧΡΟΝΙΚΑ» (έκδ. Ίσραηλ. Συμβ. Έλλάδος), τ. 103.

«ΕΑΜ - ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ» (έκδ. Πανελλ. Συνδέσμου Άγωνιστών Έαμικής Έθν. Άντίστασης), τ. 7.

«ΤΟ ΜΩΛΥ» (δίμηνη έκδ. Τηλ. Καραβία), τ. 2.

«ΑΤΡΕΣ» (έκδ. Άγγελ. Πανωφοροπούλου), τ. 29 - 30.

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ» (μηνιαία έκδοση, έκδ. Π. Τζαβάρας - Δ/ντής Μιχ. Σταφυλάς), τ. 13.

«ΝΕΑ ΤΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΙΟΥ» (μηνιαία έκδοση Άδελφότητας Μαργαριτωτών Θεσπρωτίας), τ. 76.

«ΓΛΑΒΑΣ» (δίμηνη έκδοση Μορφωτικού Συλλόγου Νεραϊδιωτών Τρικάλων), τ. 5ον.

«ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ» (μηνιαία έκδοση, Γ. Ν. Παπαγεωργίου), τ. 149.

ΕΠΑΡΧΙΑΣ

«ΝΕΑ ΠΟΡΕΙΑ» (λογот. περιοδι., έκδ. Τηλ. Άλαβέρας), τ. 386 - 402, Θεσ/νίκη.

«ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ» (δίμ. περιοδι., έκδ. Ι. Μητροπόλεως Θεσ/νίκης), τ. 725, Θεσ/νίκη.

«ΔΕΛΤΟΝ ΕΜΠΟΡΙΚΟΤ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΤ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΤ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ», έτος ΜΑ', τ. 10 - 14.

«ΗΠΕΙΡΟΣ» (περιοδι. έκδ. Ήπειρωτικής Έστίας Θεσσαλονίκης), έτος 10ον, Θεσ/νίκη.

«ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ» (μην. περιοδι., έκδ. Ξ. Π. Καλονδα), τ. 425, Θεσ/νίκη.

«ΓΙΑΤΙ» (μην. επιθεώρ., έκδ. Β. Ι. Τζανακάρης), τ. 156 - 160, Σέρρες.

«ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΖΩΗ» (μην. περιοδι., έκδ. Ν. Ι. Μέρτζος), τ. 268, Θεσ/νίκη.

«ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ» (δίμ. περιοδι., έκδ. Δ. Βακάλης), τ. 25, Ίωάννινα.

«ΣΕΛΙΔΕ ΣΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΑΔΑ» (τρίμ. έκδ. Έταιρείας Φωκικών Μελετών), τ. 48, Άμφισσα.

«ΑΓΙΑ ΛΤΑΙΑ» (μην. έκδ. Όρθοδόξου Χριστιανικής Άδελφότητας «Λυδία»), τ. 186, Θεσ/νίκη.

«ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ» (έκδ. Τεχνικού Έπιμελητηρίου Έλλάδος - Τμήμα Ήπείρου), τ. 7, Ίωάννινα 1988.

«ΑΝΕΣΠΕΡΟ ΦΩΣ» (μην. πνευμ. επιθεώρ., έκδ. Ν. Παπαδόπουλος), τ. 64 - 66, Κάτω Διμηνό Κορινθίας.

«ΣΤΝΔΕΣΜΟΣ» (μην. περιοδι., έκδ. Χριστιανικής Στέγης Καλαμάτας), τ. 222, Καλαμάτα.

«ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ» (μην. έκδ. Ρούλας Παπαδημητρίου), τ. 172, Θεσ/νίκη.

«ΠΡΕΒΕΖΙΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (έκδ. Δημ. Βιβλιοθήκης Πρεβέζης), τ. 19 - 20, Πρέβεζα.

«ΒΟΡΕΙΟΕΛΛΑΔΙΚΑ» (μην. περιοδι., έκδ. Φ. Τριάρχης), τ. 87 - 89, Θεσ/νίκη.

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ» (έκδ. Ένωσης Πνευματικών Δημοουργών Χανίων), τ. 12, Χανιά.

«ΕΚ ΠΑΡΑΔΡΟΜΗΣ» (έκδ. Πολιτιστικής Όμάδας «Φράγμα»), τ. 8, Λεχαινά.

«Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙΤΩΝ» (τρίμ. έκδ. Συλλόγου Παλιохωριτών), τ. 35, Ίωάννινα.

«ΕΛΙΜΕΙΑΚΑ» (έξάμ. έκδ. Συλλόγου Κοζανιτών Θεσ/νίκης), τ. 16 - 19, Θεσ/νη.

«ΔΑΚΜΟΣ» (τρίμ. έκδ. Άδελφότητας Μεγαλοπεριστεριωτών), τ. 1ον, Γιάννινα.

«ΣΕΡΒΟΥ» (τρίμ. λαογραφικό - ιστορικό περιοδικό, έκδ. Θ. Κ. Τρουπής), τ. Ζ', Κάτω Άχαΐα.

«ΠΟΡΦΥΡΑΣ» (τρίμ. έκδ. Κερκυραϊκής Ένώσης Γραμμάτων και Τεχνών), τ. 46 - 48, Κέρκυρα.

«ΚΟΝΙΤΣΑ» (δίμ. περιοδι.), τ. 22, Κόνιτσα.

«ΦΩΝΟΓΡΑΦΟΣ» (δίμ. έκδ. Χορωδίας Τρίπολης), τ. Μάρτιος - Άπρίλιος 1988).

«ΕΤΒΟΪΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ» (έκδ. Κ. Δημόπουλος), τ. 54, Χαλκίδα.

«ΨΑΡΑ» (μην. ἔκδ. Νικ. Χατζηγεωργίου), τ. 91 - 83, Ψαρά.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

«HISTORICAL ABSTRACTS», 1985, U.S.A.

«LA CULTURE DEL MONDO», Ann. XXXIX, τ. 3, 4, Roma.

«CITA DI VITA», 1 - 6/1988, Firenze.

«REVUE RUMAIN», Bucarest.

«BRILL'S WEEKLY», London.

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΡΟΣ», τ. 325 - 326, Λευκωσία.

«VUE TURISTIQUE», τ. 2/1988, Bruxelles.

«LE JURNALISTE DE TURISME», τ. 39, Bruxelles.

«ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ», τ. 2 - 6/1988, Berlin.

«ΛΕΥΚΟΜΑ» (ἔκδ. Ε' Λυκείου Λεμεσού), Λεμεσός.

«GREEK REVIEW», No 2, London.

«PUPE LA VERITE», Anne CD, No 5, Paris.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«ΗΩ» (μην. ἔκδ. Ἀντιόπης - Πόπης Μανιάτη).

«ΒΟΡΕΙΟΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΒΗΜΑ» (ἔκδ. Πανελληνίου Συνδέσμου Βορειοηπειρωτικού Ἀγῶνος).

«ΒΟΡΕΙΟΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ» (μην. ἔκδ. Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Βορειοηπειρωτικού Ἀγῶνος).

«ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΤΥΠΟΣ» (ἔβδομ. ἔκδ. Πανελληνίου Ὁρθοδόξου Ἐνώσεως).

«ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ» (15/θήμερη ἑφημερίδα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος).

«ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ» (μην. ἑφημ. Πανηπειρωτικῆς Συνομοσπονδίας Ἑλλάδας).

«ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ ΝΕΑ» (καθημ. ἑφημ. Τρικάλων).

«ΠΡΩΤΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ» (καθημ. ἑφημ. Τρικάλων).

«ΠΡΩΤΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ» (καθημ. ἑφημ. Ἰωαννίνων).

«ΠΡΩΤ'ΝΑ ΝΕΑ» (καθημ. ἑφημ. Ἰωαννίνων).

«ΠΑΤΡΙΣ» (ἔβδομ. ἑφημ. Ἰωαννίνων).

«ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ» (ἔβδομ. ἑφημ. Κατερίνης).

«ΑΘΑΜΑΝΙΩΤΙΚΟΣ ΠΑΛΜΟΣ» (δίμ. ἔκδ. Ἀδελφότητος Ἀθαμανιωτῶν Ἀρτας).

«Η ΩΡΑΙΑ ΣΑΜΑΡΙΝΑ» (μην. ἔκδ. Σαμαριναίων Ἀθηνῶν).

«ΚΑΛΑΡΡΥΤΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ» (δίμ. ἑφημ. Συνδέσμου Καλαρυτιῶν Ἰωαννίνων).

«ΠΑΛΜΟΣ ΤΟΥ ΚΑΣΙΔΙΑΡΗ» (μην. ἑφημ. Ἀετόπετρας).

«ΣΕΛΑΔΙΤΙΚΑ» (μην. ἑφημ. Ἀδελφότητος Σελαδιτῶν Ἀρτας).

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΝΕΑ» (δίμ. ἔκδ. Συλλόγου Πλατανούσας Ἰωαννίνων).

«ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΑ» (μην. ἑφημ. Ἀδελφότητος Θεοδοριανῶν Ἀρτας).

«ΦΙΛΤΡΕΣ» (μην. φιλολ. ἑφημ. Ἀγγ. Πανοφροπούλου).

«ΔΤΧΝΑΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΤΑΛΟΦΟΥ» (μην. ἔκδ. Κατηχητικῶν Σχολείων Ι. Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Θεσ/νίκης).

«ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ» (15/θήμερη ἑφημερίδα Ἀθηνῶν).

«ΜΤΡΟΦΥΛΛΟ» (μην. ἑφημ. Μυροφυλλιωτῶν Τρικάλων).

«ΚΟΜΠΟΤΙ» (μην. ἑφημ. Κομποταίων Ἀρτας).

«ΕΡΕΤΝΑ» (καθημ. ἑφημ. Τρικάλων).

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΒΗΜΑ» (μην. ἑφημ. Βορειοηπειρωτ. Ἀγῶνα).

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΤΟ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΑΛΜΑ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ

“Όπως είναι γνωστό, ο σκοπός ίδρυσης της ΔΕΗ είναι η εξασφάλιση της απαραίτητης ηλεκτρικής ενέργειας στο κοινωνικό σύνολο με το χαμηλότερο δυνατό κόστος, κι αυτό πρέπει να επιτευχθεί με την αξιοποίηση όλων των εγχώριων πηγών ενέργειας της πατρίδας μας, δηλαδή:

- του λιγνίτη
- των υδατοπτώσεων
- της αιολικής ενέργειας
- της ήλιακής ενέργειας
- της γεωθερμίας.

‘Αξιοποίηση που σημαίνει φυσικά, ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ της Δ.Ε. Η., που είναι ίσως ο ουσιαστικότερος στρατηγικός στόχος της ‘Επιχείρησης και αποτελεί ταυτόχρονα την απαραίτητη προϋπόθεση της περαιτέρω ανάπτυξης και προκοπής του τόπου μας. Σ’ αυτόν τον τομέα, της ενεργειακής ‘Ανεξαρτησίας, έκανε η ‘Επιχείρηση, τα τελευταία χρόνια, το μεγάλο ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΤΗΣ ΑΛΜΑ, με την βοήθεια των εργαζομένων της, και την οικονομική συμπαράσταση και άρωγή του ‘Ελληνικού Λαού.

Σήμερα, λοιπόν, μπορούμε να μιλάμε πραγματικά για ενεργειακή ανεξαρτησία μία που η παραγωγή ‘Ηλεκτρικής ‘Ενέργειας από την καύση συναλλαγατοδόρου πετρελαίου, περιορίστηκε δραστικά σε ένα ποσοστό γύρω στο 10%.

Πρέπει να σημειωθεί ότι τώρα παράγεται ηλεκτρική ενέργεια από την καύση λιγνίτη 2,5 φορές περισσότερη από ό,τι το 1980. Ένω στο ίδιο χρονικό διάστημα 1980-1988 η παραγωγή λιγνίτη διπλασιάστηκε. Έτσι σήμερα η ‘Ελλάδα είναι η δεύτερη χώρα σε παραγωγή λιγνίτη μεταξύ των χωρών της ΕΟΚ.

Σήμερα, λοιπόν, το 90% της παραγόμενης ενέργειας από την ΔΕΗ προέρχεται από ΕΓΧΩΡΙΕΣ πηγές ενέργειας, δηλαδή 80% από την καύση λιγνίτη και 10% από υδατοπτώσεις, ενώ η παραγωγή ‘Ηλεκτρι-

κής ‘Ενέργειας από πετρέλαιο περιορίστηκε στο 10%.

Και πρέπει εδώ να επισημανθεί, ότι το ποσοστό αυτό πριν από 10 χρόνια ήταν πάνω από 30%.

‘Αλλα, λοιπόν, προόδου για την ΔΕΗ με τεράστιες επενδύσεις (της τάξεως των 90 δις δρχ. το χρόνο) σε Σταθμούς Παραγωγής, Δίκτυα Μεταφοράς και Διανομής, Έγκαταστάσεις, Πληροφορική, Λιγνιτορυχεία κλπ.

Έτσι, τα τελευταία τρία χρόνια από το 1985 μέχρι σήμερα τέθηκαν σε λειτουργία 14 νέες Μονάδες ‘Ηλεκτροπαραγωγής.

- 4 Λιγνιτικές στόν “Αγ. Δημήτριο
- 2 Λιγνιτικές στο ‘Αμύνταιο
- 3 ‘Υδροηλεκτρικές στην Σφηνιά
- 2 ‘Υδροηλεκτρικές στα ‘Ασώματα
- 1 ‘Υδροηλεκτρική στην Γκιώνα
- 2 ‘Υδροηλεκτρικές στον Στράτο.

Ένα αξιόλογο ρεκόρ, που θα ξήλευαν πολλές ‘Ηλεκτρικές ‘Επιχειρήσεις του έξω-τερικού.

Κι ακόμη υπάρχει ένα νέο φιλόδοξο, αλλά και ρεαλιστικό, πρόγραμμα για την περαιτέρω εκμετάλλευση των εγχώριων πηγών ενέργειας.

‘Αναφέρονται στην συνέχεια οι Μονάδες που δοreshονται υπό κατασκευή:

- Λιγνιτική Μονάδα Νο IV στη Μεγαλόπολη 300 MW που θα τεθεί σε λειτουργία το 1990.
- 2 ‘Υδροηλεκτρικές στον ποταμό ‘Αχελώο στη θέση φράγματος Στράτου, που θα τεθούν σε λειτουργία μετά από λίγους μήνες.
- 2 ‘Υδροηλεκτρικές Μονάδες στον ποταμό ‘Αώο που θα τεθούν σε λειτουργία το 1989-1990.

— Συγκροτήματα παραγωγής στον ποταμό Νέστο με τα τρία εν σειρά έργα:

- * Του Θησαυρού
- * Της Πλατανόβρυσης
- * Του Τεμένου

για την πλήρη αξιοποίηση των υδάτων των ποταμών.

- 'Υδροηλεκτρικό Έργο Μεσοχώρας στον ποταμό 'Αχελώο. 'Η σύμβαση κατασκευής του Φράγματος υπογράφεται εντός των ημερών. Έτος λειτουργίας 1994.
- 'Υδροηλεκτρικό Έργο στον 'Αραχθο με έπωνυμία Πουρνάρι II και προβλεπόμενο έτος λειτουργίας 1993.
- Τέλος, πρέπει να αναφερθούν οι νέες λιγνιτικές Μονάδες που προγραμματίζονται να λειτουργήσουν στην ευρύτερη περιοχή Φλώρινας και στην Δράμα.

Και πρέπει έδω ιδιαιτέρως να επισημανθεί το γεγονός, ότι όλες οι επενδύσεις που αναφέρθηκαν σε Έργα Σταθμών Παραγωγής και δίκτυα, διέπονται από την νέα ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ και ΑΝΤΙΑΗΨΗ της Έλληνιποίησης των κατασκευών, έμπνευστής της οποίας αναμφισβήτητα υπήρξε η ΔΕΗ.

Δηλαδή, σήμερα, με έλληνικά μυαλά, έλληνικά χέρια προωθείται ή σχεδίαση, μελέτη, κατασκευή των έργων μας, πολιτική

που απέδωσε ήδη τους καρπούς της, μιά πού:

- Έξοικονομήθηκε πολύτιμο συνάλλαγμα
- Ένισχύθηκε ή εξέλιξη της Έλληνικής Βιομηχανίας με απορρόφηση ξένων KNOW - HOW
- Έξασφαλίστηκε δουλειά σε έλληνικά χέρια.

Και όλα τὰ πιο πάνω, έπετεύχθησαν χωρίς πραγματικές αυξήσεις στις τιμές του ρεύματος, δεδομένου ότι σε σταθερές τιμές υπάρχει μείωση τιμών στο οικιακό τιμολόγιο από τὸ 1981 μέχρι σήμερα κατά 21%, με αποτέλεσμα ανάμεσα στις χώρες της Ε. Ο.Κ. ή Ελλάδα να διαθέτει τὸ φθηνότερο οικιακό ρεύμα μετά τὴ Δανία.

Ἡ ΔΕΗ ἀνήκει σ' όλους μας, είναι περυσία του Έλληνικού Λαού, και πρέπει να αισθανόμαστε υπερήφανοι γι' αυτή, μιά που συγκαταλέγεται ανάμεσα στις πιο προηγμένες Ἡλεκτρικές Ἐπιχειρήσεις του Κόσμου.